

Pr. Prof. D. Staniloae, *Uniatismul din Transilvania*

Preot Profesor DUMITRU STANILOAE

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA
INCERCARE DE DEZBINARE A POPORULUI ROMAN

BUCUREȘTI
1973

CUPRINSUL

A

Prefa a

Uniatismul din Transilvania, opera unei întreite silnicii

1. Cauzele uniației
2. Începutul uniației și falsurile de documente care însoțesc nașterea ei
3. Lupta românilor din Transilvania pentru a rămâne în Biserica strămoască și persecuțiile neîntrerupte suportate din cauza aceasta

B

I. – Inocențiu Micu Clain, deschizătorul luptei politice naționale a românilor din Transilvania, luptător pentru independența Bisericii strămoșești și victimă a alianței habsburgo-catolice

1. Lupta lui Inocențiu Micu Clain în perioada funcționării sale ca episcop
2. Lupta lui Inocențiu Micu Clain din captivitatea de la Roma

II. – Fruntașii colii Ardelene, continuatori ai liniilor directoare ale acțiunii lui Inocențiu Micu Clain, luptători împotriva catolicizării Bisericii unite și victime ale ierarhiei acesteia

1. Samuil Micu Clain
2. Gheorghe Incai
3. Petru Maior

III. – Lupta fruntașilor greco-catolici din secolul al XIX-lea pentru independența Bisericii unite și pentru păstrarea caracterului ei strămoșesc

C

Acțiunea de extindere și de catolicizare continuă a uniatiei

D

I. – colile greco-catolice și opera educativă a Bisericii Ortodoxe Române

II. – Încetarea definitivă a unei diviziuni religioase formale a poporului român

III. – Problema uniatismului în perspectiva ecumenică

PREFA ȚĂ

Cele dou ă mari Biserici de ast ă zi, Biserica Ortodox ă și Biserica Romano-Catolic ă, au fost Biserica cea Una în Hristos până în 1054. Separa ăia între Apus ă și R ăș rit ăi-a avut cauzele ei în preten ăiile de jurisdic ăie universal ă ale papilor asupra întregii creștin ăăi. Aceste preten ăii, afirmate tot mai accentuat din secolul al IX-lea, au dus la desp ăr ăirea oficial ă a Bisericii Apusului de cea a R ăș ritului, prin nefericitul act de la 1054. Anatema aruncat ă de cardinalul Humbert la 16 iulie 1054, în numele papei Leon al IX-lea (1040– 1054), pe altarul catedralei Sfintei Sofii din Constantinopol, prin care se afurisea patriarhul Mihail Cerularie (1043– 1058) și întreaga Biserica Ortodox ă, a fost întemeiat ă implicit pe ideea necreștin ăi fără temeii în revela ăia Sfintei Scripturi c ă Biserica Ortodox ă, nerecunoscând primatul papal de jurisdic ăie asupra Bisericii universale a Domnului Hristos, se afl ă într-o eroare atât de mare, încât ea nu mai poate dobândi ă și asigura mântuirea credincioșilor ei.

Tr ăgînd toate consecin ăele din ideea eronat ă c ă Biserica Romano-Catolic este singura Biserica universal ă, papalitatea a depus, de la 1054 în continuare, neîncetate eforturi spre a impune Bisericii Ortodoxe admiterea primatului papal de jurisdic ăie. **Neînv ăînd nimic din faptul c ă încercarea de impunere a primatului papal a fost cauza desp ăririi și în loc s ă caute refacerea unit ăii prin înl ăturarea acelei cauze a dezbin ării, Biserica Romano-Catolic ă a crezut c ă poate reface unitatea prin mijlocul prin care a sfâșiat-o, încercând s ă impun ă și ortodocșilor primatul papal cu sila. Ea a pornit, astfel, în încercarea de refacere a unit ăii pe o cale greșit ă, care a adâncit și mai mult dezbinarea.**

De la sfârșitul secolului al XI-lea până la c ăderea Constantinopolului sub turci, la 29 mai 1453, papalitatea a încercat s ă atrag ă Biserica Ortodox ă a R ăș ritului la unire cu Biserica Romei prin repetate încerc ări de unire, care vor constitui preludiul încerc ărilor de unia ăie. **În cursul acestor patru secole, Roma papal ă a f ăcut din problema reunirii Bisericilor un obiect de târguial ă confesional ă, promi ăînd creștinilor din Imperiul bizantin ajutor în fa ăa asaltului otoman, în schimbul recunoașterii primatului papal.** Dacă Biserica Romano-Catolic ă n-ar fi pornit și n-ar fi sus ăinut secole de-a rândul această ac ăiune de atragere a popoarelor din R ăș rit sub autoritatea scaunului papal, anatema din 1054 ar fi rămas un act fără urm ări serioase în adâncirea dezbin ării și r ăcirii dragostei dintre cele dou ă Biserici.

Încerc ările de unire din secolele XI– XV și cruciadele din secolele XI– XIII, în loc s ă ajute la refacerea unirii Bisericilor, au agravat și mai mult neîn ăelegerea dintre apuseni și r ășăriteni, adâncind dezbinarea dintre Biserica Apusului și Biserica R ăș ritului. Anul 1204, când cavalerii Cruciadei a IV-a au

cucerit și devastat Constantinopolul în ziua de 12–13 aprilie, în Vinerea Patimilor, înlocuind apoi pe patriarhul ecumenic cu un patriarh latin și alungând mulți mitropoliți și episcopi ortodocși din scaunele lor, atât în Imperiul latin de Constantinopol, cât și în principatele latine create pe teritoriul Greciei în acest timp, marchează, după opinia bizantinologului francez Paul Lemerle, adevărată dată a schismei dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romei¹. Umilințele și suferințele îndurate atunci de grecii ortodocși, tratați cu dispreț și cu cruzime de cruciași, au contribuit la creșterea adversității și neîncrederii față de latini și la o mai mare adâncire a prăpastiei dintre cele două Biserici.

O recunoaștere însuși a papa Inocențiu al III-lea (1198–1218), când mustră pe cavalerii Cruciadei a IV-a, care au încercat să impună Bisericii de Constantinopol unirea prin forță cu Biserica Romei, scriindu-le la 10 iulie 1205: «Căci cum se întoarce Biserica Greacă (Ortodoxă), oricât ar fi de întristată de suferințe și persecuții, la unitatea Scaunului apostolic, când se vede la latini numai exemple de pierzanie și lucruri ale întinericului, încât pe drept înțeles pe aceștia mai mult decât pe câini» (ut jam merito illos abhoreat plus quam canes)².

După pierderea Imperiului latin de Constantinopol în 1261, papalitatea, folosindu-se de presiunea exercitată asupra împăratului Mihail al VIII-lea Paleologul (1261–1282), a încercat să impună Bisericii Răsăritului unirea, speculând situația grea în care se găsea Imperiul bizantin. Spre a evita o nouă invazie a cruciașilor occidentali asupra Constantinopolului, Mihail al VIII-lea Paleologul a fost silit să impună delegaților bizantini, trimiși la Conciliul de la Lyon din 1274, acceptarea unirii cu Roma. **Dar clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe nu au acceptat cu nici un preț unirea semnată de Lyon de delegația împăratului.** Văzând că împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul nu poate impune la Constantinopol unirea cu Roma, papa Martin al IV-lea (1281–1285), prin Bula din 18 octombrie 1281, l-a anatematizat, deși acesta a exercitat cele mai drastice măsurăsură asupra ortodocșilor pentru acceptarea unirii, înfruntând resentimentele și dârza rezistență a poporului, a clerului și monahilor.

«Declarația, spune textul excomunicării, că Mihail Paleologul, care se numește împărat al grecilor, protectorul acelor greci de mult schismatici împietriți în schismă și de aceea eretici, precum și protectorul ereziei lor și a vechii lor schisme, este zăcut sub grea excomunicare»³.

Neînvățând nimic din aceste lecții, conducerea Bisericii Romano-Catolice a încercat pentru a doua oară să impună Bisericii Ortodoxe supunerea sub autoritatea Scaunului papal, în timpul papei Eugeniu al IV-lea (1431–1448), în Conciliul unionist de la Ferrara-Florența (1438–1439). De astăzi dată s-a folosit de împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448), căruia i-a promis, în

¹ Paul Lemerle, *L'Orthodoxie byzantine et l'oecuménisme médiéval; Les origines du schisme des Eglises*, în «Bulletin de l'Association Guillaume Budé», juin 1965, p. 241–244; J. Décarreux, *L'Union des Eglises au Concile de Ferrare-Florence*, Chevetogne, 1965, p. 7.

² Papa Inocențiu III, *Epistola CXXXVI*, din 10 iulie 1205, P. L., CCXV, 701 A.

³ Gh. Pachymeres, *De Michael Paleologo*, VI, 30, P.G., CXLTH, 368 B.

schimbul acceptării unirii, ajutorul militar și financiar al unor state catolice din Apus, pentru apărarea Constantinopolului de atacul iminent al otomanilor. Unirea de la Ferrara-Florența, proclamată oficial la 6 iulie 1439, în catedrala Santa Maria del Fiore din Florența, prin decretul *Laetuntur caeli*, a fost acceptată și de astăzi dat de conducătorii Imperiului bizantin și de o parte dintre ierarhii ortodocși, mai mult ca o necesitate politică decât ca o unire religioasă adevărată. De aceea, ea era, de asemenea, sortită eșecului⁴. Atmosfera de silnicie și încercat de suspiciuni în care s-au desfășurat dezbaterile sinodului, agravată de mândria latinilor, care, victime ale complexului de superioritate, abia își puteau reține disprețul față de greci⁵, ajunși atunci la mare strâmtorare, a adâncit împotriva și mai mult puțin a de apropiere a celor două Biserici.

Unirea de la Florența nu a mulțumit nici chiar pe împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, care a activat “în favoarea ei, socotind-o o necesitate politică pentru apărarea Bizanțului ortodox, declarând, imediat după proclamarea ei la Florența: «Sperăm să corectăm erorile latinilor. Vad acum că ei, după ce au inovat și pe cînt în numeroase puncte, sunt aceia care vor să ne îndrepte pe noi, care n-am schimbat niciodată nimic»⁶. Aproape totalitatea clericilor și credincioșilor ortodocși au refuzat să recunoască această unire. Teologul bizantin Gheorghe Scholarios, viitorul prim patriarh ecumenic sub turci (1454–1456; 1460–1465), sub numele de Ghenadie, participant la sinodul din Ferrara-Florența, scria în 1445, la 6 ani după întoarcerea la Constantinopol, despre unirea florentină următoarele: «De aceea, ierarhii, văzând mai în urmă în el ciunea ... au retractat toate semnăturile și acordurile și s-au întors la credința de mai înainte ... Nici o nenorocire n-a fost mai mare pentru noi decât această unire. Ea este mai rea decât foametea, focul, chinurile și decât mii de morți»⁷.

De fapt, numeroși ierarhi și clerici ortodocși preferau în locul latinilor, pe turci, cum a declarat la 12 decembrie 1452 la Constantinopol marele duce Lucas Nottaras, al doilea personaj politic după împărat, văzând că turcii, deși musulmani, respectaseră până atunci credința ortodoxă în regiunile ocupate din Imperiul bizantin, în timp ce latinii voiau să impună catolicizarea întregului Orient creștin.

Încă înainte de căderea Constantinopolului sub turci, la 1453, Roma

⁴ Vezi textul decretului de unire *Laetuntur caeli*, după actul original care se păstrează la Florența, cu cele 117 semnături latine și numai 33 de semnături grecești, în limbile latină și greacă, cu traducere franceză la Ch. J. Hefele, Dom H. Leclercq, *Histoire de Conciles d'après les documents originaux*, t. VII, 2, Paris, 1916, p. 1037–1044 și C. Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katoizismus*, 4-e Auflage, Tubingen, 1924, p. 233–234. Vezi și studiile: Pr. Prof. I. R. Mureanu, *Ghenadie II Scolarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în *Ortodoxia*, VIII (1956), nr. 1, p. 72–109, îndeosebi p. 78–80; Joseph Gill, *Le Concile de Florence*, traduit de l'anglais par M. Jossua, 1964, p. 366–369; textul latin: *Laetuntur caeli*.

⁵ J. Decarreux, *op. cit.*, p. 4.

⁶ *Les «Mémoires» du Grand Ecclesiarque de l'Eglise de Constantinople, Sylvestre Siropulos sur le Concile de Florence*, X, 11. ed. V. Laurent, Paris, 1971.

⁷ Ghenadie Scolarios, *Primul tratat despre purcederea Sfântului Duh*, ed. Mgr L. Petit. X. A. Siderides, Martin Jugie, *Oeuvres complètes de Gennade Scholarios*. t. II, Paris, 1929, p. 260; Pr. Prof. I. R. Mureanu, *op. cit.*, p. 80–81.

papal a exercitat presiuni pentru recunoașterea jurisdicției ei, nu numai asupra grecilor, ci și asupra altor popoare din Răsărit, în vederea atingerii acestui scop, ea s-a folosit de conducerea unor state catolice cu orânduire feudală și subordonate autorității feudale a Bisericii Romano-Catolice, sub a căror stăpânire se aflau numeroși credincioși ortodocși. Astfel, papa Grigorie al IX-lea (1227–1241) scria la 14 noiembrie 1234, din Perugia, lui Bela, fiul și coregentul regelui maghiar Andrei al II-lea (1205–1235), scria marelui împotrivă valahilor (Walati) din Episcopia cumanilor, care, «*de îndată după numele sunt creștini ... primesc toate tainele nu de la venerabilul nostru frate ... episcopul cumanilor ci de la niște pseudo-episcopi, care în de rital grecilor*»⁸.

Dar chiar și creștinarea în rital latin, a cumanilor, popor migrator care se stabilise la sfârșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea în teritoriul de dincoace de Carpați, în Muntenia, având ca centru politic Milcovul, s-a făcut tot prin forța armată și anume a regatului feudal maghiar. Arhiepiscopul Robert de Strigonium sau Esztergom a trecut Carpații în Muntenia, însoțit de o întreagă armată ungurească, în fruntea căreia se găsea Bela, fiul regelui maghiar. «Cumanii, sub amenințarea sa, se botează cu grădă, și un celtic predicator, un dominican, fost prior în Ungaria, a fost numit episcop în dieceza munteană (latină), care se numea a cumanilor», acum înființat⁹.

Dar, încă înainte de aceasta, papa Inocențiu al III-lea (1198–1216), în Conciliul al IV-lea de la Lateran, din 11, 20 și 30 noiembrie 1215, socotit al XII-lea Conciliu general la romano-catolici, prin canonul 53, a impus feudalilor catolici, care dădeau pământ din terenul lor spre cultivare unor populații de rital necatolic, să le oblige să plătească dijmă Bisericii Romano-Catolice¹⁰. Istoricul Adolf Armbruster pune în legătură cu canonul 53 al Conciliului al IV-lea de la Lateran însuși deposedarea românilor din Transilvania de pământurile lor în secolul al XIV-lea, în favoarea feudalilor maghiari sau români catolicizați și deznaționalizați. Deposedarea aceasta a avut loc sub regii din dinastia angevină, începând cu Carol I de Anjou (1301–1342), cunoscut sub numele de Carol Robert și Ludovic de Anjou (1342–1382). Dar ea s-a desvârșit în secolele următoare.

Ordinul categoric dat de Ludovic cel Mare (1342–1382) prin care se stabilea că numai nobilii și cneazii de lege latină puteau avea proprietate imobiliară, a fost completat și agravat prin sancțiuni drastice de regele Sigismund de Luxemburg în 1428; nimeni nu poate deține și stăpâni nici o proprietate,

⁸ Scrisoarea papei Grigorie IX din 14 noiembrie 1234, *Documente privind istoria României*. Veac XI, XII și XIII, C. Transilvania, vol. I (1075–1250), București, 1951, nr. 230, p. 2751. trad. românească și 403 text latin *Acta Gregorii IX*, în *Pontificia Commissio ad redigendum codicem iuris canonici, orientalis*, Fontes, ed. Aloysius Tăutu. series III, vol. III, Vatican, 1950, p. 284–286.

⁹ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, ed. II, București, 1929, p. 26.

¹⁰ *Acta Innocenti Papae III* (1198–1216), în col. Cit., Fontes ed. Th. Haluscynskyj, series III, vol. II, Vatican, 1944, p. 485.

nici un drept de nobil, nici un drept de cneaz, decât numai dac va fi adevrat catolic și va urma acea credin pe care o crede și o mrturisește Biserica roman ...; **se despoaie de avere toți nobilii și cnezii, care în pe moștile lor preoți ortodocși, ce duc poporul în rătăcire. Preoților români s li se confiscă proprietatea și se expulzează din ar .** Căstoria între ortodocși și cei de legea latină este oprită și se încheie, până ce ortodoxul nu se botează de preotul apusean. Nobilii, cnezii și raniii își vor pierde moștile când nu-și vor boteza copiii în legea apuseană. **Preoților ortodocși care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă și se confiscă proprietatea ...** Din dovezi suficiente am înțeles că unii oameni cu sufletul stricat, care fuseseră renșcuși în credința catolică prin botez, lepădând frica lui Dumnezeu și nesocotind chinurile iadului, au trecut la legea schismaticilor și țin cu ei. Pe unii ca aceștia nu numai că nu trebuie să-și înem de creștini ... ci deeretici desvârșiți, ba mai rău decât aceștia; voind să întrebuinșăm mijloace potrivite de îndreptare pentru teribila lor stricăciune, poruncim prin puterea acestei scrisori a noastră, ca perpetuii noștri castelani de Sebe să-și despoaie de toată averea lor micștoare pe toți aceia care ar trece la schismatici după botezul lor și țin cu aceia, iar dac sunt gșși nobili sau cneji în astfel de răutate stricăcioasă și condamnată, moștile unora ca aceștia, castelanii să le sechestreze pentru maiestatea noastră »¹¹.

Pentru a scăpa de persecuțiile religioase ale latinilor și ale statului feudal maghiar și pentru a-și păstra domeniile, fruntașii nobilimii române transilvănene au fost constrânși să treacă la legea latină a statului maghiar și să se maghiarizeze. Dac în inuturile Sebeului, Mehădiei și Hăegului, la care se referă documentul amintit, românii ortodocși aveau o situație privilegiată, în celelalte inuturi românești transilvănene unde toate aceste privilegii lipseau, persecuțiile religioase și sociale feudale au fost mult mai aspre și necruștoare.

«Românii transilvăni, afirmă pe bună dreptate istoricul A. Armbruster, au căzut în situația lor inferioară ... pe de o parte din cauza religiei lor ortodoxe «schismatice», de care românii au ținut în evul mediu, cu o tenacitate rară «întâlnită, încât ea se identifică «în gândirea vremii, în mare măsură cu înșși ființa lor națională, iar pe de altă parte, datorită regalității angevine, care și-a dat seama de pericolul politic pe care îl reprezentau românii transilvăni menșinși în continuare în situația lor privilegiată ... Acest pericol se născuse în urma apariției ării Românești și a Moldovei»¹².

Astfel, Biserica Romano-Catolică este cauza primă a aruncării poporului român din Transilvania în starea de iobăgie «în care a rămas până în secolul al XIX-lea. Acțiunea cea mai sistematică de aducere a popoarelor ortodoxe sub autoritatea Scaunului Romei, a îndreptat-o Roma după căderea Constantinopolului, asupra populațiilor ortodoxe, ajunse sub stăpânirea unor state catolice

¹¹ Ștefan Meșeș, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 42—43.

¹² Adolf Armbruster, *Românii în cronică lui Ottokar de Styria*, în Studii. Revistă de istorie, XXV (1972), București, nr. 3, p. 482, n.77.

strine.

Ea a încercat să impună acestora unirea în sensul formulat în Conciliul de la Ferrara-Florența. Acțiunea de atragere a acestor populații ortodoxe sub jurisdicția Romei a primit un nou impuls prin spiritul «contra-reformei» din secolul al XVI-lea. Roma caută acum să se despăgubească de numărul creștinilor pierduți prin Reforma protestantă din Europa apuseană și nordică, printr-un număr de suflete câștigate în Răsărit în dauna Bisericii Ortodoxe și a vechilor Biserici Orientale. Căci Biserica Romano-Catolică, neînvățând nimic din faptul că primatul papal a fost cauza unei noi dezbinări a creștinătății, prin apariția Reformei, a pornit acțiunea de contrareformă sau de refacere a unității creștine, pe aceleași căle greșite a încercării de a impune primatul papal cu sila nu numai protestanților, ci și ortodocșilor.

Folosindu-se de «hotărârea de unire» stabilită la Florența la 6 iulie 1439, propaganda romano-catolică promitea ortodocșilor și creștinilor orientali că, în cazul unirii cu Roma, le va lăsa nealterat ritul lor, cerându-le numai acceptarea celor patru puncte florentine: **primatul papal, Filioque, purgatoriul și azima**. Mulțumirea Romei cu cele patru puncte era însă numai o amănire tactică inițială a acestor populații ortodoxe. Ulterior s-a procedat la o catolicizare treptată, care avea ca scop asimilarea totală a credincioșilor ortodocși și a vechilor orientali în catolicism. Mai mult chiar, propaganda romano-catolică se prefăcea la început că renunță chiar la ultimele trei puncte florentine, cerând în aparență, în actul semnat de ortodocși, numai acceptarea primatului papal. Dar, îndată după aceea, intercala, fără țierea acestora, și celelalte puncte florentine, cum s-a întâmplat cu actul unirii românilor din Transilvania cu Roma, din 7 octombrie 1698.

Instrumentul cel mai eficient folosit de papalitate pentru atragerea ortodocșilor din Răsăritul Europei a fost, cum s-a spus, forța statelor catolice sub care se aflau aceste popoare. E un fapt demn de subliniat că Roma s-a folosit, în toate locurile unde o populație ortodoxă ajungea sub stăpânirea unui stat catolic străin, de mijloacele de represiune sau de corupere ale respectivului stat, pentru a forța acea populație să admită jurisdicția ei. Statul respectiv ajuta Roma să-și mărească numărul de suflete supuse, iar Roma ajuta acel stat să slăbească acea populație prin dezmembrare religioasă și deznaționalizare. Populația ortodoxă era în toate cazurile victima acestei alianțe politico-bisericești. Prin mijlocirea acestor state se promitea ortodocșilor de a scoate pe preoții lor din starea de iobăgie, făcându-i părtași la starea privilegiată a clericilor Bisericii Romano-Catolice, în schimbul unirii cu Roma papală. Iar când aceste promisiuni nu dădeau rezultat, se folosea forța represivă a acestor state.

Opera aceasta necreștină și necumenică¹³ a fost încredințată de Roma, «în special Ordinului iezuit, întemeiat în 1540, care a devenit în Biserica

¹³ A fost o vreme în care teologii ortodocși credeau într-o posibilă înțelegere interconfesională pe baze ecumenice. (n.n.)

Romano-Catolic al doilea instrument al contrareformei în Apus și al uniatismului în Răsărit, în vederea atragerii la catolicism a creștinilor ortodocși și orientali din Răsărit, Roma papală a înființat în secolele XVI– XVII numeroase colegii iezuite. Astfel au fost: «Collegium Romanum», înființat la 1551 de papa Iuliu al III-lea (1550– 1555), «Collegium Graecorum», înființat în 1575 de papa Grigorie al XIII-lea (1572– 1585). La 1622, papa Grigorie al XV-lea (1621– 1623) a înființat la Roma un institut catolic de coordonare a întregii propagande de convertire a credincioșilor ortodocși și orientali, sub numele de «*Sacra Congregatie de propaganda fide*», în al cărui act de întemeiere se afirma că ortodocșii, îndobitociți și nu mai sunt capabili să se mântuiască decât prin Biserica Romano-Catolică ». Acestei congregații, papa Urban al VIII-lea (1623– 1644) i-a adăugat în 1627 un seminar misionar numit «Collegium Urbanum», pentru pregătirea propagandei catolice printre ortodocși, în aceste colegii erau fanatizați pentru catolicism numeroși tineri dintre creștinii orientali, ademeniți ca bursieri, care erau inițiați în opera de câștigare a ortodocșilor, de către iezuiții destinați acestei opere, prin tot felul de metode inavuabile: laude, falsuri, ascunderea scopurilor adevărate ale acțiunii lor, silnicii, coli, denigrarea și batjocorirea Bisericilor și popoarelor ortodoxe, chiar suprimarea cu forță a celor ce le stăteau în cale etc.

Prima populație ortodoxă trecut la uniatism prin astfel de metode și mai ales prin forța statului catolic polonez medieval a fost populația ucraineană și cea rusească ortodoxă prin sinodul de la Brest-Litovsk (1595– -1596).

Nedreptățile, persecuțiile, violențele de limbaj și umilințele suferite atunci de rușii și ucrainenii ortodocși pe teritoriul Poloniei nu cunoscuseră margini.

Legiuirile timpului întocmite de catolici, numeau în derâdere Bisericile «schismaticilor», adică ale ortodocșilor, «sinagogi»¹⁴. Propaganda iezuiților din Polonia, sprijinită de regele Sigismund al III-lea Vasa (1587– 1632) și de cancelarul său Zmoyski, cu o violență de limbaj nemaipomenită, batjocorea Biserica Ortodoxă a Răsăritului, afirmând că în ea nu există decât întuneric, ruină și decadență, cuceririle care au bîntuit-o, din epoca sinoadelor ecumenice, nu sunt decât o pedeapsă a lui Dumnezeu asupra Orientului creștin, iar credința ortodoxă nu e bună decât pentru proștii și robi¹⁵, în aceste timpuri de restrițe, de crunte suferințe pentru ortodocși, cetele nestăpânite de studenți catolici fanatizați, plecau din orașul Cracovia și se năpusteau orbește asupra bisericilor «schismatice» (ortodoxe) și «eretice» (protestante) și le dădeau foc. Acțiunea necreștină a catolicilor din Polonia nu se limita numai la sechestrare, jafuri, pângăririi de altare ortodoxe și la exilări de preoți și de credincioși ortodocși, ci mergeau până acolo încât impunea ortodocșilor cu sabia în mână să-și facă cruce ca romano-catolicii și să citească Simbolul niceo-constantinopolitan cu

¹⁴ Chodynicki, *Kosciol Pravoslavny a Rzeczpospolita Polska*. Zarys historyczny, 1370– 1632, Warszawa, 1934, p. 76– 77; Pr. Teodor Bodogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Considerațiuni istorice în legătură cu sinodul de la Iași*, Sibiu, 1943, p. 64, n. 1.

¹⁵ Pr. T. Bodogae, *op. cit.* p. 84.

adaosul «Filioque»¹⁶.

M suri asem n toare s-au aplicat i în Transilvania contra românilor ortodoc i între 1698 i 1701, din partea iezui ilor catolici din Austria, care au continuat în tot secolul al XVIII-lea. Aceasta s-a întâmplat dup ce Transilvania, ocupată de austrieci la 1687, a fost definitiv încorporat în Imperiul habsburgo-austriac prin pacea încheiat la 26 ianuarie 1699 la Karlovitz, între austrieci i turci.

Unul dintre «misionarii» romano-catolici care a primit o ini iere «complex » în manevrele de culise, metodele i promisiunile am gitoare de atragere la unia ie a românilor ortodoc i din Transilvania a fost cardinalul Leopold Collonici de Eszlergom (Strigonium), fost cavaler de Malta, militar activ, feudal i asupritor fără scrupule al iobagilor de pe imensele sale mo ii, deprins cu tot felul de manevre de culise. Al ii, ca episcopii din p r ile S tmarului sau Iosif Kunlevici, episcop de Polotsk din Bielorusia, renegându- i credin a, au folosit falsul în documente, viclenia i violen a în așa m sur , încât au sfâr it în mod tragic în toiul unor revolte populare¹⁷. Prin astfel de manevre, prin promisiuni ademenitoare dar am gitoare, cardinalul Collonici, a reu it s atrag la unirea cu Roma papal , prin dou sinoade inute la Muncaci în 1690 i 1691, mai întâi popula ia ortodox rutean din Ucraina subcarpatica.

Dup unirea încheiat cu ucrainenii i rutenii a venit rândul românilor ortodoc i din Transilvania. Metodele prin care s-a realizat această unire, scopurile urm rite prin ea, rezisten a poporului român, suferin ele lui de pe urma acestei uniri, se descriu în cartea de față .

În Imperiul otoman (în Siria i în Egipt), catolicismul a folosit ca atrac ie pentru câștigarea unor ortodoc i sau membri ai Bisericilor Orientale, în secolul al XVIII-lea, promisiunea c ii se va u ura soarta în acel imperiu prin interven ia statelor occidentale. Dezbinarea pe care au produs-o în acele popula ii a provocat o adânc nemul umire nu numai între membrii lor, r ma i ortodoc i, ci i între cei ce au acceptat unirea. Acestei nemul umiri i-au dat expresie, în ultimii ani, o serie de conduc tori ai acestor uni i din Siria i Egipt, într-o carte de mare rezonan : «*La voix de l'Eglise d'Orient. Choix de tertes*», (Freiburg im Breisgau, 1962). Ei se plâng de ac iunea de catolicizare continu a ortodoc ilor care au acceptat unirea, fapt care sap pr pastia tot mai mare între ei i cona ionalii lor ortodoc i. Urm rile nefaste ale acestei ac iuni de catolicizare continu între ruteni, le-a condamnat înc de la 1930 în bro ura «*L'uniatisme*», Korolevski, ridiculizind chipul hibrid romano-catolic al preo ilor ruteni uni i i al cultului uni ilor ruteni. Ierarhii uni i din Siria i Egipt consider c uniatismul a fost o cale gre it pentru dep irea dezbin rii dintre cele dou Biserici i cea mai efectiv contribu ie pe care Roma ar putea aduce la refacerea

¹⁶ Mitropolitul Filaret, *Geschichte der Russeland*, Bd. II, p. 61 —62, cit. apud Pr. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 74, n.1.

¹⁷ 16. *Istoria Bisericii Universale*, manualul pentru Institutetele teologice, vol. II, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodox , Bucure ti, 1956, p. 310.

unități între cele două Biserici ar fi renunțarea la uniatism.

Pretutindeni, prin atragerea unor pri din populațiile ortodoxe la uniatism, s-a inaugurat o perioadă de vrajbă în sânul acelor popoare. Tinerii din populațiile unite au fost crescuți în colile iezuite într-un dispreț de tradițiile spirituale ortodoxe pe care acele populații le-au moștenit dintr-un îndelungat trecut și într-o admirație pentru catolicism, pe care, întorși în țările lor, căutau să-l extindă și să-l introducă în viața Bisericilor unite, într-o formă din ce în ce mai accentuată. Prin aceasta întrețineau o continuă vrajbă în sinul conaționalilor lor, care vedeau cu îngrijorare cum se sapă tot mai adânc prăpastia religioasă între frații și se amenință tradițiile lor spirituale comune.

În Transilvania această dezbinare convenea de minune stăpânirii străine feudale și capitaliste. Până în 1918 habsburgii urmăreau o rupere religioasă totală a românilor din Transilvania de românii din sudul și estul Carpaților, pentru a împiedica pentru totdeauna unificarea lor într-un stat național, iar după 1918, papalitatea, fiind când jocul unor forțe interesate străine, se străduia să împiedice, prin adâncirea dezbinării religioase, deplina unificare sufletească a poporului român în statul național unitar pe care reușise să-l formeze. De aceea, în 1929, Vaticanul înființează, la Roma «colegiul român», pentru adâncirea acțiunii de dezmembrare religioasă în poporul român.

Poporul român și-a refăcut în 1948 unitatea sa religioasă în sânul Bisericii strămoșești. Din pricina câteva elemente uniaste crescute în colile Romei și plecate peste hotare continuu să agite chestiunea uniatică, și a reînvierii dezmembrării religioase a credincioșilor ortodocși din Transilvania, inventând tot felul de neadevăruri, care, uneori, găsesc ascultare în cercurile conducătoare ale Bisericii Romano-Catolice. Iar aceste cercuri amplifică într-o propagandă pe plan local aceste neadevăruri.

Astfel, deși Vaticanul a ridicat anatema aruncată de către cardinalul Humbert la 1054 asupra Bisericii Ortodoxe, considerând-o ca o greșală, el continuă totuși să susțină consecințele ce le-a tras din ea și să lucreze în spiritul ei, încercând să reînvieze și să extindă uniatismul între membrii Bisericii Ortodoxe, cu toate declarațiile ce le fac acum despre Biserica Ortodoxă, ca Biserica soră și despre capacitatea ei de a mântui pe propriii ei fii, cu tot «dialogul iubirii», pe care pretinde că-l practică față de această Biserică. Mai mult, chiar, Vaticanul încearcă să-l extindă acțiunea prozelitistă, după modelul uniatic, asupra întregii Biserici Ortodoxe.

Ea a schimbat unele din metodele din trecut, adaptându-le timpului de astăzi, dar scopul rămâne același. **Sub masca ecumenismului oferă burse numeroase tinerilor ortodocși și tot felul de ajutoare și alte avantaje unor fruntași ortodocși, mai ales din unele Biserici mai strâmtorate financiar, deprinzându-i, în schimb, cu un vocabular ecumenist relativist, pentru a-i dezarma în fața forțelor de intercomuniune, în fața teoriei că, cu toate diferențele existente, cele două Biserici au devenit, de la ridicarea anatemei,**

una, dar una sub primatul papei, la care conducerea Bisericii Catolice nu renun cu nici un pre .

Bursele în colile de teologie catolic se ofereau i odinioar cu efectele p gubitoare, pe care le cunoa tem, pentru Ortodoxie, dar argumentul c diferen ele între ortodoc i i catolici sunt fr însemn tate era folosit de propaganda catolic ca mijloc de adormire a con tiin elor ortodoxe i în epoca de creare a uniatismului. În privin a aceasta, catolicismul nu a schimbat în esen nimic, dar nici în folosirea acestor metode ca momeli pentru acceptarea primatului papal de c tre ortodoc i. **Ceea ce e nou e numai metoda de a camufla mai abil aceste metode sub masca generoas i nobil a ecumenismului.** Vaticanul, continuând îns s urm reasc acela i scop, r mâne în continuare adeptul aceleia i tendin e de extindere a unei domina ii “în spirit lumesc asupra tuturor cre tinilor.

Dar urm rirea acestui scop prin metode camuflata, sub masca nou a ecumenismului, nu va avea alt rezultat decât s compromit ecumenismul pe care Roma pretinde c îl servele, producând noi fr mânt ri în sânul popoarelor ortodoxe i noi tensiuni între Ortodoxie i Catholicism, sau s prelungeasc o lung perioad de fr mânt ri pe care Roma a între inut-o spre marea pagub a unit ii cre tine, fr s fi învățat nimic din această gre it metod a ei, de a în elege unitatea între Biserici.

Istoria uniatismului de pretutindeni arat c el este incompatibil cu ecumenismul zilelor noastre. Conciliul II Vatican a vrut s însemne o deschidere a Bisericii Romano-Catolice fa de aspira iile lumii contemporane spre pace, neagresiune i spre în elegerea cu celelalte confesiuni i Biserici cre tine, mai ales spre Biserica Ortodox , al c rui tezaur doctrinar, spiritual i liturgic, declar c -l pre uie te. Ecumenismul catolic, promovat i formulat de Conciliul II Vatican nu inspir îns încredere în rândul ortodoc ilor, atâta timp cât uniatismul e recomandat de Vatican ca mijloc de apropiere i chiar de refacere a unit ii cre tine între Bisericile R s ritului, Ortodoxe i Vechi Orientale, pe de o parte, i Biserica Romano-Catolic , pe de alt parte. C ci aceasta este de fapt forma esen ial a expansiunii biserice ti i politice papale în teritoriile Bisericii Ortodoxe, o form care amenin nu numai unitatea i independen a ei, ci i pe acelea ale popoarelor ortodoxe. Ecumenismul catolic fat de Bisericile r s ritene, concepe refacerea unit ii între ea i acele Biserici ca un uniatism generalizat, adic ca o desfiin are a Ortodoxiei. C ci uniatismul este numai o faz ini ial a absorbirii totale a ortodoc ilor în catholicism. De aceea unia ii nu se bucur din partea Romei papale de o pre uire și de drepturi egale cu catolicii.

De fapt, Biserica Romano-Catolic promoveaz i sprijin uniatismul printre r s riteni, dar trateaz în mod inegal i discriminatoriu pe catolici i uni i, ace tia din urm fiind inu i mai la o parte de inima Bisericii Romano-Catolice, ceea ce m rturisea cu mult am r ciune Maximos IV, patriarhul unit

al Antiohiei și al întregului Orient, decedat de curând: «Foarte adesea, Occidentul catolic ne-a ignorat, în zilele noastre încă Orientul cunoaște Occidentul mai mult decât cunoaște Occidentul Orientul. Suntem o revelație pretutindeni pe unde trecem. Pentru creștinul catolic apusean de rând suntem «creștini care fac semnul crucii invers». Riturile noastre sunt pentru Occident un obiect de curiozitate sau de interes științific, și nimic mai mult. Chiar savanții orientali și nu cunosc despre Orient decât trecutul său. Prea adesea, încă, Orientul nu prezintă pentru Occident decât o mumie, un obiect de muzeu»¹⁸.

Patriarhul Maximos a intuit foarte bine situația Bisericii Orientale unite în sânul catolicismului prin cuvinte care au indispuș și chiar au indignat cercurile Vaticanului, ca acestea: «în genere, pentru mulți catolici occidentali, adevărată rațiune de a fi a Bisericilor Orientale Unite, pentru care se tolerează în catolicism «excesivă» jenanță, este că ele, pe de o parte, sunt un instrument de convertire a dizidenților (ortodocșii), un fel de momeală prin care asemănarea ritului și a organizației exterioare sunt exploatate cu îndemânare, iar pe de altă parte dispariția lor ar păgubi grav prestigiul Bisericii Catolice»¹⁹. Am vrea să sperăm că arhiepiscopul unit melchit Elias Zogby are dreptate când spune că în timpul nostru «Biserica Romano-Catolică și-a dat seama că a comis o greșeală (creștând uniatismul) și că aceasta a fost un act antiecumenic»²⁰. Dar deocamdat Roma papală oficial nu dă semne reale că a ajuns la o astfel de convingere. Și, atâta vreme cât Biserica Romano-Catolică nu va renunța la uniatism, ortodocșii vor privi cu neîncredere ecumenismul ei și se vor îndoii de sinceritatea și dorința ei de refacere a unității vechi a Bisericii lui Hristos.

Socotim că interese adevărate ale ecumenismului, care animă conștiința creștinilor de azi, impun Bisericii Romano-Catolice să-și reconsidere în mod radical modul de a-și înțelege realizarea unității creștine în raportul ei față de întreaga Biserică Ortodoxă. Dacă vrea, cu toată sinceritatea, să instaureze relații cu adevărat fraterne între creștinismul catolic și cel ortodox sau chiar să restabilească unitatea cu Biserica Ortodoxă, până la 1054, conducerea Bisericii Romano-Catolice trebuie să renunțe la orice tendință de prozelitism printre credincioșii Bisericii Ortodoxe, să renunțe definitiv la uniatism, ca mijloc de ademenire a credincioșilor ei și să conceapă unitatea Bisericii Ortodoxe și Romano-Catolice ca o unitate sinodală între Bisericile naționale autocefale, capabile să asigure, deopotrivă, în mod plinar mântuirea credincioșilor lor. Conciliul II Vatican recunoaște că în Bisericile Ortodoxe există elemente de adevărată și de sfințire a credincioșilor, dar reafirmând cu noi argumente dogma primatului papal și infailibilității papale și proclamând mai departe uniatismul ca mijloc de refacere a unității Bisericii creștine, refuză să recunoască Ortodoxiei calitatea de Biserică capabilă să asigure credincioșilor, în

¹⁸ Maximos IV, Patriarce d'Antioche et de tout l'Orient. *Voix de l'Eglise d'Orient. Choix de textes*, Freiburg im Breisgau, 1962. p. 21.

¹⁹ *Ibidem*, p. 23.

²⁰ *Il Regno*, din 15 martie 1968, p. 99-100.

mod plenar, mântuirea.

Biserica Ortodoxă a păstrat cu fidelitate și în mod nealterat adevărul de credință. Sfintele Taine și spiritualitatea Bisericii neîmpuritate, rămânând statornic pe temelia Tradiției apostolice și a hotărârilor celor apte sinoade ecumenice, fără să altereze prin învățături doctrinare conținutul Revelației dumnezeiești, dar pe care l-a interpretat, de-a lungul timpului, ca să răspundă problemelor și preocupărilor pe care viața și societatea i le-au ridicat. De aceea, atitudinea Bisericii Romano-Catolice de minimalizare și negare a caracterului plenar-ecclesial al Bisericii Ortodoxe este cu totul neîntemeiată și potrivnică bunelor relații ce trebuie să existe între cele două Biserici.

Unitatea între creștinii ortodocși și catolici nu poate fi decât o unitate în egalitate și în libertate, într-o egalitate în frăția sobornicității și a adevărului nealterat al lui Hristos, mărturisit de Biserica nedivizată de la început și păzit de întreaga Biserică în Duhul Sfânt. Drumul spre restabilirea unității nu poate duce printr-o nouă perioadă de amestec în sânul unor Biserici Ortodoxe, provocat de pretențiile de jurisdicție infailibilă papală asupra tuturor. Acest drum nu poate duce prin prelungirea tensiunii între o Ortodoxie care vrea să se apere de prozelitismul catolic sub formă uniatică sau integral catolic, și Biserica Romano-Catolică ce manifestă intenția de a-l practica în continuare.

Cartea de față, care descrie dezmembrarea pe care a adus-o uniatismul în viața poporului român și apoi binefacerile reîntregirii lui religioase (octombrie 1948), vrea să fie totodată și o contribuție la promovarea ecumenismului contemporan, la promovarea unor relații creștine frățietate între Biserici. Ea vrea să fie o pledoarie pentru unitatea în sobornicitate a Bisericii, pentru unitatea în egalitate a Bisericilor, una în credința integrală a lui Hristos, dar în strâns legătură cu popoarele cărora le slujesc și pe care le vreau înfrățite dar independente.

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA OPESA UNEI ÎNTREITE SILNICII

1. Cauzele uniației

Spre deosebire de toate religiile și de toate confesiunile creștine, uniatismul nu s-a născut dintr-o aderare a unor mase de oameni la o concepție religioasă deosebit de cea pe care au avut-o înainte, care s-a răsfrânt în răspunderea unor noi trebuințe sufletești și s-a adus o schimbare în viața lor spirituală.

El a fost rezultatul unei îndelungate acțiuni de violentare a conștiinței religioase a poporului, în cazul de față a poporului român din Transilvania. Supus unor crunte și prelungite presiuni pentru a adera la catolicism, o parte din poporul român din Transilvania a acceptat pentru înălțarea și potolirea celor ce exercitau asupra lui această silnicie, o dependență administrativă de Roma papală, dar și-a păstrat în realitate tot conținutul credinței și cultul său ortodox.

Astfel s-a născut așa-zisul uniatism român ca un compromis artificial și hibrid între presiunile exercitate asupra poporului român din Transilvania și între forța lui de rezistență²¹. În însăși ființa lui inconsistentă, de aparență amănunțită, uniatismul a purtat, cât a durat, pecetea silniciei religioase, la care fusese și continua să fie supus acest popor, fiind prin însăși existența lui o acuză gravă la adresa unor concepții și metode politice și religioase, pe care conștiința umană înaintată a timpului nostru le condamnă și le consideră definitiv apuse. Nicolae Iorga a spus: «*Biserica unită era o creație artificială, nu pornise dintr-o convingere*»²².

De fapt o silnicie întreită a prezidat la crearea uniatismului din Transilvania și la menținerea lui²³, până când deplină încetare a acelei silnicii a avut ca efect și dispariția lui:

- a) Silnicia unei asupriri sociale și economice;
- b) Silnicia administrativ-militară exercitată de un stat cu concepții absolutiste;
- c) Silnicia unei confesiuni creștine care stimula silnicia statului și se sprijinea pe ea.

a) **Silnicia unei asupriri sociale și economice.** – Poporul român din Transilvania se afla în jurul anului 1700, când s-a născut uniatismul, sub regimul legii din *Approbatæ Constitutiones*, adoptate la 1653 (partea I, titlul I, art. 3 și partea III, titlul III, art. 2), care dispunea: «*Românii să fie în robie deplină și perpetuă («*mera et perpetua servitute*»)*, ei fiind în afară numai tolerați,

²¹ Adolf Armbruster, *Românii în Cronica lui Ottokar de Styria*, în Studii. Revistă de istorie XXV (1972), București, nr. 3, p. 482, n. 77.

²² *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, vol. I, p. 347.

²³ *Ibidem*.

până când va plăti cea principelui și proprietarilor de pământ («usque ad beneplacitum principis et regnicolarum»), având să plătească acestora toate dările și prestându-le robot ».

Iar despre preoții iezuitul silezian Andrei Freyberger, care a descris actul unirii cu Roma papală de la 1701, spune : «Preoții sau parohii se socoteau printre iobagi, care nume indică servajul; în ce privește contribuțiile, transporturile, încasarea dărilor, precum și a altor sarcini, angarale și servituti, nu se făcea nici o deosebire între ei și laici, fiind supuși și ei robiei»²⁴.

Precum rânii și preoții români erau considerați și tratați ca iobagi și tolerați, nu ca o națiune recunoscută asemenea celor «trei națiuni» (unguri, secui, sași), a cărei credință ortodoxă era considerată și ea ca tolerată, nefiind socotită ca cele patru religii recepte (catolic, calvin, luteran, unitarian).

După ocuparea Transilvaniei de austrieci, la 1687, aceasta trebuia să contribuie la cheltuielile îndelungatului război al Austriei cu turcii (1683–1699). Dieta transilvană a încreștat pe preoții ortodocși români cu dări speciale, impunându-i ca pe negustori și ca pe laicii mai înstăriți, în vreme ce preoții religiiilor recepte, deși aveau șesii și salarii mari de la stat, erau scutiți de orice impozit. Așa Dieta transilvană din 15 iulie 1689 a impus pe preoții români la 5000 florini, la sute de cubule de grâu, de carne, de vin etc. Din darea de un milion florini a Transilvaniei, cea mai mare parte o achitau ei²⁵.

Apăsător de povară acestei grele situații, și ispitit cu fâgâdulă a urâții ei, nu e de mirare că o parte din clerul ortodox român a acceptat unirea cu Roma, cu sentimentul exprimat de episcopul Inocențiu Micu Klein la 1737: «Eu și clerul meu m-am unit sub condiția de a obține acele beneficii și foloase, de care se bucură romano-catolicii; altminteri, dacă nu ni se dau, ne-am face chiar și turci»²⁶.

Acceptat numai din motive de ordin economic, unirea unei părți a ortodocșilor români cu Roma papală n-a fost decât de suprafață. Iezuitul Kapi, care ruina și se cerea părerea în această problemă de către cardinalul Colonic, primatul Ungariei, la 1701, scria: «Căci românului, care n-are aplecare spre această unire și care speră oarecare comoditate materială din simularea unirii cu străstarea schismei, niciodată nu-i voi crede că va fi cu adevărat unit, oricât s-ar jura că are să fie»²⁷.

²⁴ *Historica relatio unionis Vallachicae cum Romana Ecclesia factae anno 1701 eorumque quae in hoc unionis negotio subsecuta sunt usque ad novembrem 1702*. Manuscris în arhiva provincială a Moraviei, din Brno. Cerroni. II, 5; la Prof. Dr. Mihail Dan, *În jurul unirii cu Roma*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958). nr. 7–9. p. 303.

²⁵ *Erdélyi orszagemlékek*, p. 25, 51, 54, 124, 239, 247, 287 etc., la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. I. Sibiu. 1920, p. 5 și la Ștefan Lupăș, *Biserica Ardeleană și «unirea» în anii 1697–1701*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1948). nr. 9–10, p. 473.

²⁶ *Colecția Rosenfeld* și Petru Bod. *Brevis Vallacharum Transylvaniae incolentium historia*, lib. II, cap. 3; la Silviu Dragomir. *op. cit.*, p. 134.

²⁷ N. Nilles S. I., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis*, vol I, în Oeniponte, 1885, p. 266.

b) Silnicia administrativ-militară a Imperiului habsburgic. – Interese politice ce au stat la baza acestei silnicii:

Primul interes provenea din faptul că dinastia habsburgică din Austria catolică, cucerind Transilvania, a găsit aici o situație religioasă care nu prezenta pentru ea destul siguranță politică, în timpul când Transilvania fusese principat sub suzeranitate turcească (1526–1687), ungurii, secuii și sașii, care formau cele trei națiuni recunoscute («Unio trium nationum»), deveniseră calvini, luterani și unitarieni, și reprezentanții lor în Dietă alegeau cele trei «staturi» care dominau Dieta și ocupau toate dregătoriile publice. Aceste «staturi» catolice nu aveau să accepte pănirea unei Austriei catolice.

Că să se asigure dominația în Transilvania, Imperiul habsburgic trebuia să se compoartă ca la început dispărut al «statului catolic». De aceea odată cu trupele imperiale au venit în Transilvania, în 1687–1688, și iezuiții, în scurtă vreme aceștia au vădit că pe o convertire masivă a protestanților din Transilvania la catolicism nu se putea conta. În această situație «statul catolic» din Transilvania și iezuiții veniți aici au sfârșit curtea imperială și întind mrejele catolicizării spre marea masă românească a creștinilor care nu făceau parte din nici una din cele patru religii recepte, cu drepturi politice. Printr-un memoriu din septembrie 1697, îndat după definitivarea stabilirii Austriei asupra Transilvaniei, prin pacea de la Zenta în septembrie 1697, «statul catolic» ardelean cerea împăratului să facă un apel către preoții ortodocși români ca să îmbrățișeze catolicismul, promiându-le să se scape de povara dărilor și împărțirea de privilegii ale preoților romano-catolici: «*Cu supunere cerem de la Maiestatea Sa o diplomă pentru unirea românilor care locuiesc în Transilvania și care nu pretind altceva decât ca Maiestatea Sa să se îndure a-i face părtași pe preoții și clericii de rit grec, de aceleași privilegii și drepturi de care se bucură acum nu numai preoții catolici, ci chiar și preoții unitarieni, luterani și calvini*»²⁸.

Cu acest memoriu pleca la Viena iezuitul Baranyi, parohul bisericii romano-catolice din Alba Iulia. În ciuda opoziției guvernatorului și a cancelarului Transilvaniei – conții Banfi și Bethlen, ambii calvini –, Baranyi obținut de la Leopold I, prin cardinalul Coloniei, rezoluția din 14 aprilie 1698 către guvernul ardelean, în care se spunea: «*Aceia dintre preoții români de rit grec, care părăsindu-și ritul, se vor declara pentru catolici cu recunoașterea pontificelui roman, se vor bucura de privilegiile preoților catolici, iar aceia dintre ei care socotesc că nu pot face numită mărțurisire sau se vor uni cu una din celelalte religii recepte, ori vor rămâne în statul religiei în care se află acum, se vor bucura de privilegiile religiei pentru care se vor declara, sau vor fi*

²⁸ Stefan Lupșa, *op. cit.*, p. 478.

considera i în starea i dreptul religiei în care tr iesc acum»²⁹.

Deci nu predica superiorit ii catolicismului a stat la baza uniatismului, ci promisiunea unei mai bune st ri economice i sociale pentru preo ii români. «Deoarece poporul era foarte prost i pu in instruit în dogmele credin ei, iar o instruc ie corespunz toare ar fi reclamat timp mai îndelungat, de aceea se hot rî câ tigarea clerului s u», zice, la mijlocul secolului al XVIII-lea, un consilier al împ r tesei Maria Tereza³⁰.

Aceasta înseamn c se intea atragerea ortodoc ilor români într-o Biserie nou , f r nici o aciune de convertire, ci lăsându-i în convingerea c nu li se cere nici o schimbare. Uniatismul se dovede te i prin aceasta a fi fost o crea ie politic . Catholicismul nu se angaja într-o oper de convertire, pentru c n-avea încredere în succesul ei. S-a ales calea mai comod a în el rii ortodoc ilor români i a presiunilor de stat asupra lor. Dar aceasta se va r zbuna prin caracterul inconsistent al uniatismului.

Rezolu ia imperial voia s lase impresia c preo ii ortodoc i români sunt liberi s se decid pentru oricare din cele patru religii recepte. Dar faptul c guvernatorul i cancelarul Transilvaniei, con ii calvini Banfi i Bethlen, chema i de împ rat la Viena, la 7 octombrie 1697, pentru consultare în problema emiterii acelei rezolu ii, se opun, e o dovad c ea era dat în folosul catolicismului. Conte Bethlen scrie de altfel direct despre aceasta: «Noi amândoi, eu i guvernatorul, ziser m c noi nici de vestea cererii aceleia (a statului catolic ardelean) n-am auzit i precum vedem este împotriva acelor trei religii din Ardeal i mai vârtos împotriva religiei calvine ti... Noi destul am tudum nit i cerere am dat împ ratului în contra instan ei aceleia, dar nimica n-am ispr vit, c rezolu ia tot s-a dat»³¹.

În secret împ ratul a trimis i un ordin generalului Rabutin, comandantul militar al Transilvaniei, ca «din toat puterea lui s se nevoiasc ca preo ii români nu cu alt religie f r numai cu religia catolic s se uneasc »³².

Cronicarul contemporan. Mihai Cserei, declar c a v zut acest rescript la comitele Apor, pre edintele statului catolic³³.

Odat ce nu s-a g sit necesar s se câştige ortodoc ii români cu un nou catehism, nu s-a recurs nici la predicatori, ci s-a dat chestiunea pe mâna comandantului militar pentru ca preo ii ortodoc i care nu se vor l sa convin i de argumentul privilegiilor, s fie convin i cu argumente militare.

Vom vedea mai încolo cum a în eles puterea militar s împlinesc ordinul imperial i s realizeze opera de «convertire» a românilor ortodoc i la catholicism.

²⁹ N. Nilles, *op. cit.*, p.235.

³⁰ *Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten illyrischien Nation in kaiserlichen Koniglichen Erblanden*, I. Gh. Barthenstein. Freiburg und Leipzig. p. 55 —56.

³¹ Hurmuzaki, *Fragmente*, II, Bucure ti, 1900. p. 26.

³² Gh. incai, *Cronice românilor i altor neamuri*, vol. III, Bucure ti, 1885, p. 304.

³³ Cserei Mihaly, *Historiaja*, Pest, 1350; Hurmuzaki, *Fragmente*, II, p. 35, la Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 24.

Al *doilea interes* urm rit de curtea imperial prin trecerea românilor ortodoc i în dependen a papalit ii a fost ruperea lor din leg turile biserice ti cu românii din Principate. Dat fiind c românii constituiau marea majoritate a popula iei din Transilvania, Casa de Habsburg î i d dea seama c o viitoare ridicare cultural i o inevitabil dezvoltare a con tiin ei na ionale a acestei popula ii o vor face s tind i la o realizare a unit ii sale politice cu români din Principate. Cea mai bun asigurare împotriva acestei eventualit ii periculoase pentru Imperiul habsburgic era desprinderea cât mai complet a românilor din Transilvania de cei din Principate.

Prezen a acestui interes în crearea unia iei de c tre habsburgi e tr dat de acuza ia adus mitropolitului Atanasie, încep torul unia iei, la Viena în 1701, c între ine coresponden cu principele rii Române ti³⁴, i urm toarea obliga ie ce trebuie s i-o ia Atanasie: «De ast zi încolo m leap d de toate cur spunden iile i d t tura în tiin prin scrisoare i prete ugul schismaticilor, a ereticilor i a craiului sau vodii r i Muntene ti. Nici o carte de acum înainte cu aceia r spus nu voi avea i nici pe Bucure tean, mai mult al meu arhiepiscop a fi nu-l voi cunoa te, dar eu într-una cu tot soborul meu Arhiepiscopului de Estergom m smeresc, pe acela a fi mitropolitul meu îl cunosc»³⁵.

Consilierul imperial, contele Hatsfeld, spunea într-un raport din anul 1782 ; «**Trebuie s m rturisesc c eu pentru împrejur rile actuale privesc unirea mai mult ca o chestiune politic decât religioas . Privit sub punctul de vedere al politicii, e de dorit ca românii s se cread a fi uni i, deoarece prin aceasta se îndeamn a adera mai mult la st pînii rii lor, decât unei puteri str ine**». Tot atunci, cancelaria ardelean spunea c «unirea are un îndoit scop, anume unul teologic, de a duce iar i în sânul Bisericii Catolice pe cei c zu i i unul politic, spre a t ia leg turile ce le între ine acest popor cu ri str ine, prin mijlocirea desunirii»³⁶.

Acest interes politic al Casei de Habsburg s-a manifestat în m surile severe luate de autoritatea de stat în tot secolul al XVIII-lea împotriva tinerilor pe care ortodoc ii ardeleni lipsi i de episcopi, care s hirotoneasc preo i ortodoc i, îi trimiteau la episcopiile din Principate, ca s vin de acolo hirotoni i ca preo i. Intr-o instruc ie dat de guvernatorul din Sibiu, Haller, pentru aplicarea unui rescript imperial, la 20 iunie 1746, se spune c «**este interzis ca valahii s se hirotoneasc de al i episcopi. Deci protectorii unirii... vor c uta s împiedice pe ace ti valahi care vor trece în Valahia sau Moldova pentru a primi hirotonii. Pentru mai u oara executare a acestui lucru, se cere ca Consiliul aulic de r zboi s dea ordine... ca cei ce trec în ri str ine pentru a primi hirotonii s**

³⁴ N. Nilles, *op. cit.*, p. 259 - 262.

³⁵ Al. Pop, *Dezbinarea în Biserica românească din Ardeal*, Bucure ti, 1921, p. 61 - 63.

³⁶ Silviu Dragornir, *op. cit.*, p. 71. Dup arhiva cur ii din Viena, Sec ia Staatsrath, nr. 65 din 1782.

fi e a tepta i la trec tori i s fie de inu i i pu i la dispozi ia statului catolic, pânã la noi ordine»³⁷. Iar în rescriptul Mariei Tereza din 18 iunie 1747 c tre guvernatorul ardelean se ordona «s se confi te la trec tori toate c r ile schismatice ce înceare a se aduce din Moldova i Valahia»³⁸. «Nici din motive politice, zice împ r teasa, nu se poate admite intrarea în ar a preo ilor i c lug rilor din acele principate»³⁹.

Iar la 1761, aceea i împ r teas , într-o rezolu ie, spune c generalul Bucow «merit s fie l udat deoarece prin buna lui lucrare întreg districtul Bistri ei a fost reîntors la unire, rezultat care e de mare însemn tate din îndoitul punct de vedere al religiei i statului, întrucât Bistri a constituie marginea de c tre Moldova»⁴⁰.

c) Silnicia iezui ilor i a vârfulor clerului unit. – Unia ia s-a creat i men inut în Transilvania i prin silnicia exercitat la început de iezui i, iar mai târziu de vârfulor clerului unit, care au trecut în tab ra clerului catolic.

Pentru a în elege cum a fost posibil o silnicie din partea aceasta, nu trebuie s uit m c e vorba de timpul când Biserica Romano-Catolic avea în privin a libert ii religioase o doctrin care oferea vârfulor sale argumentele pentru practicarea acestei silnicii cu cea mai lini tit con tiin . Era doctrina c de libertate are drept s se bucure numai adev rul, adic înv tura catolic , iar teza c orice ideologie trebuie s se bucure de libertate era declarat de papi «o doctrin pestilen ial ». Eroarea, adic toate celelalte doctrine, n-au dreptul la libertate. Ele pot fi cel mult tolerate de fapt, dar nu de drept, adic atunci când Biserica Catolic nu are mijloace s le stârpeasc , sau atunci când nu-i st la dispozi ie armata unui stat catolic.

În Conciliul al II-lea de la Vatican s-a recunoscut pe fa de to i oratorii c aceasta a fost doctrina catolic pânã acum. Deosebirea fa de trecut este c în Conciliu cei mai mul i episcopi, recunoscând aceast doctrin i practic pentru trecut, au cerut p r sirea lor pentru viitor, admi înd dreptul la libertate pe seama tuturor credin elor i ideologiilor pe când o parte mai mic din episcopi au cerut ca Biserica Romano-Catolic s r mân i mai departe fidel doctrinei sale de pânã acum. Cardinalul Ruffini, comb tând la 23 septembrie 1964, în sesiunea a II-a a Conciliului, principiul afirmat în schema *Despre libertate*, c toate credin ele au dreptul la libertate, a spus : «S nu separ m libertatea de adev r... Adev rul este unul i nu exist decât o unic religie adev rat ... Când e vorba de alte religii decât de cea catolic , trebuie s se vorbeasc de «toleran », nu de «libertate».

Iar la 24 septembrie 1964, episcopul de Castro Meyer, din Brazilia, a declarat: «Doctrina c to i trebuie s se bucure de libertate e cu totul opus

³⁷ Silviu Dragomir, *op. cit.*, Anexa nr. 40, p. 54.

³⁸ *Ibidem*, Anexa nr. 41, p. 60.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Arhivele Statului, Viena, Staatsrath, nr. 2295 din 1761, la Silviu Dradomir, *op. cit.*, vol. II, p. 261, nr. 2.

doctrinei tradiționale a lui Leon al XIII-lea și Pius al XII-lea, care spun că eroarea n-are nici un drept, dar poate fi tolerată pentru a se evita un rău mai mare».

Interpretând această doctrină, ziarul «Le Monde» din 29 septembrie 1964 scria: «Față de cei în eroare nu poate exista decât o intoleranță totală. Dar înănd seama de forța împrejurărilor, se poate adopta față de ei o atitudine de toleranță... Să suportăm pe cei în eroare pentru că nu putem face altfel». Când există însă state prin care putem aplica principiul intoleranței, să o facem, așa cum am făcut-o și în trecut, a spus în esență, mai departe, în amintirea sa intervenție, Cardinalul Ruffini:

«Se spune în text că statul este incompetent să judece în materie religioasă. Dacă-i așa, cum poate exista o religie de stat? Aceasta e o negație a ideii de concordat, mai ales în timpurile vechi, dar și azi, de exemplu în Italia, în Spania, în Republica Dominicană, în acest text se merge împotriva unei tradiții foarte vechi și contra Sfântului Scaun. Acesta e un lucru foarte grav». Iar înedină din 17 septembrie 1965, același cardinal a spus: «Statul trebuie să ajute la biruință, conservarea și apărarea adevărului». «Binele comun pentru care trebuie să lucreze statul nu constă în posibilitatea acordată tuturor de a fi egali, ci în realul triumf al adevărului, pe care numai Biserica Romano-Catolică îl posedă».

Dimpotrivă, Cardinalul Henriquez, arhiepiscop de Santiago de Chile, exprimând opinia mai nouă a marii majorități a episcopilor din Conciliu, a spus înedină din 23 septembrie 1964: «Trebuie să facem să dispară din lumea întreagă opinia că catolicii sunt oportuniștii și au două măsuri, după cum sunt într-un stat slăbit sau tari... Tipul de om modern, cere să adapteze metodele noastre, înănd seama de societatea democratică... Schema ne pune în gardă contra prozelitismului. Acesta reprezintă o corupție a mântuirii. El are aerul de a profita de avantajul instituției umane, fără să se ferească de a intimida, de a solicita, de a prezenta momeli materiale».

Iar în sesiunea a III-a, la 17 septembrie 1965, Arhiepiscopul Heenan de Westminster a spus: «Nu lipsesc episoade în care elementele acatolice au suferit din cauza comportării autorității statelor catolice».

Ne pare bine că majoritatea episcopatului catolic se jenează azi de intoleranța Bisericii Romano-Catolice din trecut față de alte credințe și de metodele folosite de ea împotriva lor. Dar ar fi de dorit ca această schimbare de atitudine să se observe și în renunțarea Bisericii Catolice la încercările de a refăcea uniația.

De fapt silnicia reprezentanților Bisericii Romano-Catolice s-a exercitat în cazul uniației din Transilvania, prin profitarea de Imperiul «habsburgic, care nu s-a sfiit să aplice forța pentru susținerea prozelitismului catolic. Aplicarea aceasta a forței a făcut-o Imperiul habsburgic în mare parte sub stimularea și inspirație continuă a iezuiților, iar mai apoi a vârfurilor uniatismului, care au

contribuit astfel la intensificarea continuă a aplicării forței de stat.

Toate metodele trecute condamnate de Cardinalul Henriquez le-au practicat iezuiții și vîrfurile clerului unit din Ardeal: momeala cu avantaje din partea statului și amenințarea cu privarea de ele și cu pedepse din partea statului, delatările și minciunile către organele de stat, prin care atrăgeau asupra celor ce-și apăsărau credința mizerii în șprite, falsificarea pe de o parte de acte pentru a-i obliga pe oameni mai târziu să îndeplinească angajamentele de catolicizare, pe care înaintea lor nu le luaseră de fapt, pe de altă parte în elarea poporului cu asigurări că nu se intenționează nici o schimbare a credinței lui, exploatarea slăbiciunilor celor pe care și-i făceau unelte. Toate acestea se vor vedea în scurta descriere a începuturilor uniunii și a unora din momentele istoriei ei. Aici dăm numai câteva exemple din fiecare: momeala cu avantaje materiale și amenințarea cu privarea de ele se vede din următoarea propunere a iezuitului Kapi către cardinalul Colonic și prin el către împărat: «Nimeni să nu fie de-a dreptul silit la unire, dar să se afle vreo modalitate ca nici un popor să nu se poată bucura de privilegiile date de împărat, decât dacă ne dă nouă semne mari de unire adevărată și nici un semn de preferență»⁴¹.

Cazurile de delatări și minciuni către organele de stat se învârtiră în jurul lui Atanasie este pârât la Viena, în 1701, de lucruri adevărate și neadevărate, pentru că sub amenințarea pedepsei pentru ele să apară semne de acceptare a tuturor condițiilor ce i s-au impus. Episcopul Petru Aron cere la 19 aprilie 1749 intervenția autorității de stat împotriva ortodocșilor din Făgăraș și a cuceritorilor de la Sâmbăta de Sus⁴².

Episcopul Inocențiu Micu-Klein, înainte de a se convinge de zădărnicia unirii, cere curții din Viena să fie folosită forța militară împotriva neuniților, chiar când face cereri la autorități: «**Cerem ca împotriva preoților și persoanelor bisericești, care nu voiesc să asculte de episcopi și de mai marii bisericești, când nu pot fi potoliți sau reduși la ascultare altfel și fac cereri de anchetă la autoritățile superioare ale provinciei, să se folosească brațul secular**»⁴³.

Iar episcopul Grigore Maior scrie la 19 aprilie 1782 comandantului general din Sibiu: «**Dacă fac abstracție de Schitul Silvașul de Sus în districtul Haeg, nu mai există pe câtuși de puțin nici ieri altundeva eremit sau cuceritor de acest fel sub jurisdicția mea. Dar mă întorc la mânia stirea neunită de rit grec de la Sâmbăta de Sus, cel mai mare luptător contra întregii uniri și reamintesc cu plăcere Excelenței Voastre cele ce am scris adesea, cerând dăruirea din temelie a acestui locaș din pădure. Nu mă îndoiesc, Excelența Voastră, că veți ajuta la împlinirea acestei cereri, dacă acum o sprijiniți dintr-un înalt**».

Aceste stăruiri au făcut ca mâinile ortodoxe românești din Transilvania să fie dăruite toate⁴⁴.

⁴¹ t. Lupă, *op. cit.*, în "Biserica Ortodoxă Română", LXVII (1949), nr. 1 - 2, p. 44.

⁴² Silviu Dragomir, *op. cit.*, Anexa nr. 53, p. 78-79.

⁴³ *Ibidem*, Anexa 18, p. 24.

⁴⁴ tefan Mete, *Mânăstirile românești din Transilvania*, Sibiu, 1936, p. 89 - 90.

Daca Măn stirea de la Sâmb ta de Sus a fost d rîmat în noiembrie 1785, celelalte măn stiri din ara Oltului, fuseser d râmante mai înainte, la ordinul generalului Bucow din 13 iunie 1761, care suna: «Măn srile de lemn s fie arse pretutindeni, cele de piatr s se distrug i s se fac raport Excelen ei Sale Generalului atât despre restituirea bisericilor (c tre uni i) cât i despre demolarea măn stirilor. Iar dac cineva s-ar opune în mod temerar prea înaltei porunci regale, s fie pedepsit numaidecât cu moartea prin spînzur toare, sau prin t ierea capului, ca unii care dispre uiesc poruncile rege ti i tulbur pacea i ordinea public »⁴⁵.

O directiv exemplar pentru exploatarea sl biciunilor episcopului i clerului unit o d cardinalul Colonici iezuitului Neurauter, pus ca «teolog» pe lângă episcopul Atanasie: «Cu toat sîrguin a s aib grije s se foloseasc pasiunile (dorin ele) episcopului i ale clerului («ut affectuum Episcopi et cleri lucretur»); f când a a, u or va cî liga pentru planurile sale, o popula ie atât de rustic , de necivilizat , care- i m soar prietenii dup utilitate, i i-i va face binevoitori i va putea ob ine de la ei toate»⁴⁶. Catolicismul va face uz permanent de acest principiu, înc rcând vîrfurile clerului unit cu cele mai mari beneficii. Despre falsificarea documentelor va fi vorba mai încolo.

Un simbol concentrat al celor trei silnicii ni-l ofer strânsa colaborare dintre ofi erii austrieci, iezui ii, iar mai târziu vîrfurile unite, i agen ii fiscali. Preo ii câ tiga i pentru unire de câte ori se loveau în sate de rezisten a credincio ilor ortodoc i ap reau prin case înso i i de ofi erii austrieci i de agen ii fiscalului, sau de slujitorii proprietarilor latifundiari pentru a aresta i a pr da bunurile oamenilor, într-o plângere a românilor ortodoc i ardeleni se spune: «Dup aceea s-au sculat popii cei uni i i s-au dus la domni. i ne-au pârât i au min it c noi am fost împreun cu dân ii i n-am fost nice vom fi. i ne-au pus supt bir ag si ne-au prins pre noi mai mult decât trei sute de oameni, tot fruntea i noi am feleluit c nu ne vom uni, suntem gata s ne aduce i muierile i copiii s le t ia i capetele, apoi nou ; s ti i M ria Voastr bine c omul nu-i slobod cu trupul, dar este cu sufletul. Apoi ne-au slobozit i ne-au pus supt bir ag mare, cumplit i înc i supt b taie»⁴⁷.

Conlucrarea strânsa dintre silnicia catolic i silnicia Imperiului habsburgic s-a accentuat de prin 1699 când guvernul austriac i conducerea Bisericii Romano-Catolice v zând c ac iunea misionarilor iezui i dependen i de autorit ile ordinului lor, nu poate îndupleca poporul român la unia ie, au hot rât înlocuirea lor cu misionari militari («missionari castrenses»), adic cu iezui i afecta i pe lângă regimentele militare⁴⁸.

Iezuitul Brzenski spune c misiunile iezuite de propagand înso eau

⁴⁵ Ilarion Pu cariu, *Documente pentru limb* , I. p. 233.

⁴⁶ N. Nilles, *op. cit.*, p. 310.

⁴⁷ Silviu Dragomir, *op. cit.*, Anexa 59 din 1749, p. 87.

⁴⁸ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 307.

armata austriacă prin sate și răsându-se printre preoți decretul împăratului Leopold I din 14 aprilie 1698 și al cardinalului Colonic prin care se făceau ucrainele materiale celor ce vor îmbrățișa „unirea”⁴⁹.

Se înțelege că «predicarea» decretului imperial, făcut de iezuiți însoțită de soldați, era de natură nu numai să mămoască pe unii preoți, ci și să bage teama în oameni.

Din întâlnirea între întreită silnicie amintită și între rezistența românilor pe lângă Ortodoxie, a rezultat compromisul sau chipul hibrid și consistent al uniaticismului. Unde rezistența slabă mai mult, întreită silnicie devenea mai îndrăznească și înaintea în opera de catolicizare, cum s-a întâmplat în unele părți din nordul Ardealului sau cu vîrfurile clerului unit. Când rezistența devenea totală, se producea chiar și chipul aparent al unirii. Aceasta a fost în timpul războaielor religioase în secolul al XVIII-lea și aceasta s-a întâmplat în 1948.

Să urmărim acum acțiunea combinată a factorilor amintiți în fenomenul nașterii uniației și al menințării ei.

2. Începutul uniației și falsurile de documente care însoțesc originea ei

a) Primele documente care vorbesc de începutul uniației în Transilvania sunt trei procese verbale ale unui Sinod în care s-ar fi hotărât adoptarea uniației, pe la începutul anului 1697, o rezoluție de unire din 21 martie 1697 semnată de «Episcopul» Teofil și o adresă către cardinalul Colonic din 10 iunie 1697, cu semnătura aceluiași vlădic Teofil și a 12 protopopi «prea supuși și prea umili și fii», prin care și se aduce la cunoștință primirea uniației. Textul latin al proceselor verbale l-a publicat N. Nilles, după un manuscris aflat în arhiva Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia. Acest manuscris, spune el, era o copie după originalul latin pe care l-a deposedat Baranyi în dulapurile Arhiepiscopiei de Strigoni. Dar Silviu Dragomir declară că nu a găsit acolo nici urmă de existența lor. O traducere românească a acestor procese verbale a publicat T. Laurian în «*Magazinul istoric pentru Dacia*», III, p. 271 - 272, după un manuscris latin din Arhiva Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia.

Deci originalul latin al acestor procese verbale nu există. Cu atât mai puțin există originalul românesc după care ar fi trebuit să se traducă acest original latin.

De asemenea, nu există originalul «rezoluției» din 21 martie 1697. N. Nilles a reprodus un text latin al ei, după o cursive tipărită în Cluj la 1730, și atribuit până nu demult iezuitului Andrei Ilia: «*Ortus et progressus variorum în Dacia Gentium et religionum a principibus eius usque ad annum 1722*».

Adresa către Colonic se găsește în colecția hârtiilor iezuitului He-

⁴⁹ *Quellen zur Geschichte*, Brasso, VI, 1915, p. 326, la t. Lupă, *op. cit.*, în «*Biserica Ortodoxă Română*» LXVI (1948), nr. 11-12, p. 550

vennesi, depus în Biblioteca Universității din Budapesta. Ea se compune dintr-o coală îndoită în două, adică din două foi. Pe prima pagină este textul latin cu semnătura și pecetea lui Teofil. Semnătura s-a dovedit falsificată. Pe pagina a doua se dau numele în latinești ale celor 11 protopopi și al unui preot. Pe pagina a treia se află semnăturile acestora, iar pe pagina a patra adresa lui Colonic. Cele 12 semnături sunt autentice. Dar se vede că foaia aceasta cu semnături, care constituie prima foaie a colii îndoite, a fost luată din dosarul cu semnături al vreunui sobor de mai înainte. Un plastograf a luat această coală, a îndoit-o astfel, ca foaia întâi să devină foaia a doua și pe pagina întâi a pus scrisoarea în latinești către Colonici cu semnătura plastografiată a lui Teofil.

Toate aceste cinci acte se dovedesc false și din motive interne: la începutul anului 1697, Teofil nu putea să vorbească atât de urât de calvinii din Transilvania, care erau încă atât de tari până în septembrie 1697, când în actele imperiale sunt menajați. La 1697 nu se putea ca Teofil și protopopii ortodocși români să declare că acceptă cele patru puncte dogmatice catolice și «toate celelalte câte le primești, mărturisite și crede Sfânta Mamă Biserica Romano-Catolică», când vreme nici împăratul Leopold nu cerea aceasta în rezoluția din 14 aprilie 1698, și nici protopopii nu voiesc să semneze în octombrie 1698 acceptarea celor patru puncte și evită să numească Biserica Catolică «mamă»⁵⁰.

Aceste acte s-au plăsmuit ulterior pentru ca pe baza lor să se impună românilor o formă mai catolică a uniației și pentru ca să se arate că inițiativa uniației aparține românilor și e mai veche decât decretul lui Leopold din 14 aprilie 1698 și decât vicedica Atanasie.

b) Iezuitul Baranyi după ce a izbutit, prin cardinalul Colonic, să determine pe împăratul Leopold I să dea rezoluția din 14 aprilie 1698, s-a întors în Transilvania și a început să lucreze pe lângă doi-trei protopopi ortodocși (în special pe lângă protopopul Gheorghe din Daia care era și notarul soborului, pe lângă protopopul Nicolae din Sebe, ambii aproape de Alba Iulia, și pe lângă preotul Ioan din Alba Iulia), arătându-le beneficiile de care se vor împărtăși preoții ortodocși dacă vor semna o acceptare a unirii cu Roma papală⁵¹.

Între timp, cardinalul Colonic, nemulțumit că în Diploma din 14 aprilie 1698 împăratul nu cerea preoților ortodocși români decât recunoașterea papei, publică și el un apel la 2 iunie 1698, către preoții ortodocși români, în care exprimându-le bucuria că prin decretul imperial «li s-a deschis calea» spre unirea cu Biserica papală a Romei, le promite și el o «protecție și favoare» cu atât mai mare cu cât se vor dovedi «mai fervenți în mărturisirea și în conservarea uniației, învâțând, mărturisind și crezând privat și public toate acelea pe care le învăță, le mărturisite și le crede Sfânta Maică Biserica

⁵⁰ Argumentele pentru falsitatea acestor acte sunt expuse pe larg la Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 9 - 10, p. 865-880.

⁵¹ t. Lupșa, *op. cit.*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1943), nr. 9 - 10, p. 493. și la Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea...*, p. 898).

Romano-Catolic , dar în special cele patru puncte» (primatul papal, azima, purgatoriul și purcederea Sfântului Duh și de la Fiul)⁵².

Metoda aceasta de a promite și a acorda favorurile pe măsura zelului de a lucra la catolicizarea ortodocșilor români a fost urmărirea permanentă în istoria uniației. Tot în luna iunie 1698 vine de la București, unde plecase încă din toamna anului 1697 pentru hirotonie, și noul mitropolit al românilor din Transilvania, Atanasie. Baranyi începe să lucreze și pe lângă el. El reușește să obțină liturgiile a 38 de protopopi pe un act care ruina și s-a pus data de 7 octombrie 1698, dar nu cu recunoașterea celor patru puncte, cum cerea cardinalul Colonic, și nici măcar «cu recunoașterea pontificelui roman», cum cerea împăratul Leopold I. Baranyi a trebuit să se mulțumească cu atâtă. Dar și-a rezervat o pagină albă în act pentru a introduce acolo condițiile cerute de el însuși, cardinalul Colonic.

Actul se compune din trei foi sau 6 pagini, adică dintr-o coală îndoită și încă dintr-o jumătate coală lipită. Foaia a doua a colii a doua s-a tăiat probabil ulterior, după ce s-a constatat că nu se pot obține semnături mai multe.

Pe prima pagină este un text românesc care cuprinde declarația de unire formală, pur nominală, cu Biserica papală a Romei, cu un adaos pus în josul paginii, și nu se clementează nimic din obiceiul și cultul «Bisericii noastre a Răsăritului», și vîlădicii să fie hirotoniți de patriarhul ortodox din imperiu (adică de patriarhul ortodox din Karlovitz), papa și împăratul avînd doar să-și întărească: pe pagina a doua este un text latin, care are intercalate și cele patru puncte ale doctrinei catolice; pe paginile a treia, a patra și a cincea urmează semnăturile, iar în josul semnăturilor din pagina cincea, un codicil scris de mîna mitropolitului Atanasie. Pagina a șasea este goală.

Se vede că protopopilor li s-a cerut de către Baranyi, sau prin Atanasie, să semneze documentul din pagina întâia, începînd din pagina a treia, pagina a doua rămînînd în alb pentru a fi completat ulterior, ceea ce s-a și întîmplat.

Dar din precauție, protopopii sau mitropolitul Atanasie, care va fi strîns semnăturile, au întărit pentru preîntîmpinarea eventualelor completări neagreate în paginile a doua și a șasea, goale, atât în josul paginii întăi, cât și în josul paginii a cincea, unde se terminau semnăturile, prin postscripturi, ideea din textul românesc principal, semnat de ei: că nu în aleg unirea decât ca o legătură formală cu Biserica papală a Romei, neacceptîndu-se nici măcar primatul papal, ci păstrîndu-se toată credința și cultul ortodox.

Iată textul românesc principal din prima pagină:

«Noi mai jos scriiți, vîlădica, protopopii și popii bisericilor românești, dăm înțelegere tuturor că rora se cuvine, mai vîrtos rorii Ardealului:

† Cercînd schimbarea cetății lumii în eltoare și nestarea și neperirea sufletelor că rora în măsura mai mare trebuie a fi decât toate, din bună voia noastră, ne unim cu Biserica Romei cea catolică și ne mîrturisim a fi mîdularele

⁵² N. Nilles, *op. cit.*, p. 197.

ce tii Biserici sfinte catoliceasc a Romei, prin această carte de mrturie a noastră i cu acele privileghiomuri voim s tr im, cu carele tr iesc m dul rile i popii ce tii Biserici sfinte, precum în l ia sa împ ratul i coronatul craiul nostru în milostenia decretumului în l imei sale ne face p rta i. Care mil a înal ii sale nevrând a o lep da, cum se cade credincio ilor înal ii sale, această carte de mrturie i înal ii sale i rii Ardealului o d m înainte. Pentru care mai mare t rie d m pece ile i scrisorile mânilor noastre. S-a dat în B lgrad în anii Domnului 1698, în 7 zile a lui octomvrie».

Dup acest text foarte general, urmeaz în aceea i pagin post-scriptum-ul urm tor, în care se afirm i pozitiv voin a protopopilor de a p stra toat credin a Bisericii Ortodoxe:

« † Înș într-acest chip ne unim i ne m rturisim m dul ri sfintei catolice ti biserici a Romei, cum pre noi i r m i ele noastre din obiceiul Bisericii noastre a R s ritului s nu ne cl teasc , ci toate r moniile, s rb torile, posturile, cum până acum a a i de acum înainte s fim slobozi a le inea dup c lindarul vechi. i pre cinstitul vl dica nostru Atanasie nime până la moartea sfin ii sale s n-aib putere a-l cl ti din scaunul sfin ii sale. Ci tocma de i s-ar tâmpla moarte, s stea în voia soborului pe cine ar alege s fie vl dic , pre care sfin ia sa papa i în l atul împ ratul s -l înt reasc i patriarhul de supt biruin a înal ii sale s -l irotoneasc i-n obiceiul i dreg toriile protopopilor care sunt i vor fi nici într-un fel de lucru nime s nu se amestece, ci s ie cum i până acum. Iar de nu ne vor l sa pre noi i pre r m i ele noastre într-această ezare, pece ile i isc liturile noastre care am dat s n-aib nici o t rie. Care lucru l-am dat înt rit cu pecetea Mitropoliei noastre pentru mai mare m rturie».

Urmeaz în aceea i pagin pecetea Mitropoliei, dar f r nici o semn tur . în josul paginii a cincea, dup semn turile protopopilor, se afl acest codicil scris de mâna lui Atanasie, dar f r semn tura lui, care nu apare nic ieri în document:

« i a a ne unim, ace ti ce scrim mai sus cum toat legea noastră , slujba Bisericii, leturghia, i posturile i c rindarul nostru s stea pe loc, iar s n-ar sta pe loc acele, nici aceste pece i s n-aibe nici o t rie asupra noastră i vl dica nostru Atanasie s fie în scaun i nime s nu-l h rb t luiasc ».

În pagina a doua, r mas goal , când s-a dat pentru semn turi, s-a ad ugat, de bun seam ulterior, urm torul text latinesc:

«Nos infrascripti Ecclesiae Vallachicae in Transylvania Episcopus Arhidiaconi et clerus universus memoriae commendamus tenere presentium, quibus expedit universis, maxime vero incliti regni Transylvaniae statibus.

Considerata tum fluxa humanae vitae instabilitate, tum etiam animae (cuius în omnibus potior cura habenda) immortalitate, libere ac sponte, impulsu divini numinis, cum Ecclesia Romano-Catholica unionem inimus eiusdemque Sanctae Matris Romano-Catholicae Ecclesiae commembra nos tenere presentium declaramus, omnia admittentes, profitentes et credentes, quae illa

admittit, profitetur et credit, praesertim vero illa quattuor puncta in quibus hac tenus dissentire videamur, quae etiam in clementissimo suae saecratissimae Majestatis decreto ab diplomate nobis insinuantur. Qua propter iisdem prorsus juribus ac privilegiis quibus eiusdem Sanctae Matris Ecclesiae presbyteri ex indulto sacrorum canonum ac divorum quondam regni Hungariae regum utuntur, nos quoque juxtam praenominatum sacrae, Caesareae regiaeque Majestatis decretum, a modo et deinceps uti eiusdem commembra frui ac gaudere volumus. In cuius majorem fidem ac robur praesens manifestum nostrum propria manus syngrapha nec non sigillo communimus. Anno 1698, 7 octobris. Alba-Iuliae».

Dacă comparăm textul românesc principal cu textul latin, observăm următoarele deosebiri:

– în textul latin se afirmă că protopopii se obligă să admită «toate câte le admite Biserica Romano-Catolică ... și mai ales cele patru puncte» deosebitoare, pe când în cel românesc nu se menționează nici măcar «recunoașterea tereia pontificelui roman».

Provocarea textului latin la un decret imperial, care ar conține condiția acceptării tuturor celor ce le crede Biserica Romano-Catolică și mai ales a celor patru puncte, arată probabil că el a putut fi scris numai după emiterea decretului lui Leopold din 16 februarie 1699, în care este cuprinsă această condiție⁵³.

Dar s-ar putea ca acest text interpolat încă înainte de această dată să fi contribuit el însuși ca împăratul Leopold să ceară în diploma din 16 februarie 1699, acceptarea credinței catolice integrale.

– în textul latin se afirmă că protopopii numesc Biserica Romano-Catolică «mai», pe când în textul românesc lipsește această expresie. Dimpotrivă în post-scriptum din pagina întâia, protopopii numesc Biserica Ortodoxă, «Biserica noastră» a Răsăritului.

– în textul latin se spune că protopopii îndeplinesc acest act «liber și de bună voie, sub impulsul puterii divine», pe când în cel românesc ei spun simplu că-l îndeplinesc «din bună voia noastră», neatribuind acest act pur politic vreunei intervenții divine. Dimpotrivă, pe lângă dorința de a se împărtăși de «privileghiuri», ei mai dau ca motiv străvechiul al actului lor și nevoia de a se supune poruncii împăratului. Tău ei ce tău despre cele ce-i ateaptă, dacă nu se vor supune. În textul latin, care trebuia să ajungă la Viena, nu se putea spune aceasta.

Aadar în textul românesc protopopii nu acceptau nimic din catolicism, decât o confirmare a mitropolitului de către papa. În textul latin însă se pretinde că s-a acceptat catolicismul integral.

Acest text latin n-a putut fi cunoscut de protopopi și nici de Atanasie, a cărui influență în redactarea celor două post-scripturi se vede și din grija ce o pune pentru soarta sa. El n-a putut fi cunoscut de el nici pentru motivul că n-ar fi acceptat titlul de episcop, când Atanasie este socotit mitropolit până la

⁵³ *Ibidem*, p. 225.

rehirotonirea lui ca episcop, la 25 martie 1701 la Viena.

Prin textele lui românești, documentul a folosit în prima etapă uniaiei ca un prim angajament al protopopilor. Dar în fața autorităților trebuia să se prezinte că ortodocșii români au acceptat mai mult. De aceea textul acesta (dacă a fost interpolat în document înainte de 16 februarie 1699, dacă nu, unul asemănător) este tipic și trimis de Baranyi iezuitului Hevennesi ca să-l prezinte curții din Viena.

Se pare că el a trimis lui Hevennesi și originalul întreg, cu completarea latină, dar Hevennesi dându-i seama că e deosebit de textul latin l-a înțeles secret, pe de o parte ca să nu se descopere falsul, pe de altă parte pentru că iezuiții, după ce au prins degetul protopopilor, nu mai erau mulțumi și numai cu atâtă, ci voiau mai mult. Astfel, originalul rămas; îngropat între hârtiile lui Hevennesi, a ajuns în Biblioteca Universității din Budapesta, până la 1879 când l-a descoperit istoricul unit Nicolae-Densuianu, care condamnă acest fals în următorii termeni: «Intențiunea frauduloasă este aadar evidentă. Avem înaintea noastră o traducere din cele mai minime și mai criminale, falsificarea unui document public, a unui tratat politico-bisericesc, pentru a supune poporul român catolicilor și a desființa Biserica română de Alba-Iulia»⁵⁴.

Până să se descopere în originalul, textul latin tipic este folosit de către autorități într-o largă publicitate a făcut să se creeze o convingere generală că unirea s-a realizat cu acceptarea celor patru puncte și uniatismul astfel în eles să capete o vechime și o consistență instituțională. Astfel un document falsificat a fost primul act de naștere al uniaiei din Transilvania.

Pe de altă parte Baranyi trimise o petiție Dietei ardelenice în sesiunea din octombrie-decembrie 1698 în numele preoților ardelenici, prin care cerea scutirea de impozite, pe baza decretului din 14 aprilie 1698 al împăratului Leopold și a hotărârii ei de a se uni cu Biserica papală a Romei. Dieta alcătuită mai mult din calvini și luterani hotărâse la 23 noiembrie 1698 următoarele: «La petiția preoților români vedem din milostivă rezoluție a Maiestății sale», căli se acordă celor ce trec la o religie receptivă aceleași privilegii pe care le au și preoții acelei religii. Dar preoții români vor continua să plătească impozite «chiar dacă și-au schimbat religia», în acest sens, Dieta trimite și un memoriu împăratului, ca să nu împiedice aceleiași națiuni o mai mare libertate decât a avut până acum. Dieta mai hotărâse să se facă o anchetă în satele românești, ca să se vadă care preoți și mireni se declară pentru uniaie, urmând ca rezultatul anchetei să fie prezentat Dietei în sesiunea ei de la Sighișoara, de la începutul anului 1699⁵⁵.

Ancheta s-a efectuat în ianuarie 1699. Din mica parte de acte ale acestei anchete care s-au păstrat în Arhiva de stat a R. P. Ungare⁵⁶, reiese că dac o

⁵⁴ Nicolae Densuianu, *Independența bisericească*, Brașov, 1893, p. 28, la tit. Lupă, *op. cit.*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1943), nr. 9 - 10. p. 483.

⁵⁵ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 13.

⁵⁶ *Erdelyi Kormánysek*, 1968, nr. 248, 250, 252 și 1699, nr. 599 și 603, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii...*, p. 15 - 18. și *România din Transilvania și unirea...*, p. 913 - 922

parte redusă a clerului s-a declarat că face ce face și vlădica, credincioșii aproape în întregime au declarat că voiesc «să rămân până la moarte în religia în care au fost până acum», în cele mai multe părți, mulți preoți nu s-au prezentat în fața comisiilor pentru că primiseră ordin de la Mitropolitul Atanasie să nu se prezinte, deoarece această anchetă era ordonată de o Dietă calvină ca să stabilească mai degrabă împotrivirea poporului la uniație. La începutul anchetei se citea rezoluția imperială din 14 aprilie 1698, deci nu un Catehism superior celui ortodox, ci fîgduiala unor privilegii, adică a unei situații economice superioare. Asupra unor preoți ea a avut oarecare influență, prin promisiunile celorli se făceau, dar poporului ea nu-i promitea nimic.

În comitatul Dobâca, răniții români din sate au declarat în unanimitate că rămân în religia lor, cu excepția celor din Tioțiu care au spus că deși în legea lor, ei dacă ar fi forțați nu se lasă omorâți pentru religia lor. Preoții care s-au prezentat au spus însă că cred cum crede vlădica lor, dar de semnat nu semnează. Numai în acest comitat vlădica Atanasie reușește să câștige o aderență mai mare între preoți, în comitatul Cluj, răniții români din 41 de comune s-au declarat pentru religia în care s-au născut, iar din 23 preoți câți s-au prezentat, numai 6 au aprobat acțiunea vlădicului.

În ținutul de pe cursul de sus al Mureșului din 31 de comune numai două s-au declarat să asculte de vlădica, pe când în celelalte toți credincioșii și toți preoții au declarat că rămân în legea lor. La fel au făcut toți preoții din Țara Bîrsei și Țara Oltului. Tot așa s-au exprimat și cele peste 30 de sate din părțile secuieții.

Totalizînd rezultatele din ținuturile de unde s-au primit actele anchetei, constatăm că adeziunea pentru Atanasie au exprimat-o 29 de preoți, pe când 58 s-au declarat pentru credința lor veche, iar 27 de preoți au făcut o declarație echivocă. Dintre comune, 276 s-au pronunțat că vor să rămână la legea lor, 2 pentru uniație, iar 20 au răspuns echivoc⁵⁷. Preoții care s-au exprimat pentru Atanasie gîndeau cam la fel cu protopopul Mihai din Călata (Cluj): «în care parte vor hotărî popii români a se recipia, rămîni eu cu ei, dar decât să-mi schimb credința, mai bine sunt gata a muri. Totuși fac rugăciuni pentru papa de la Roma». Deci cam atitudinea din textul românesc semnat de cei 38 de protopopi, la 7 octombrie 1698.

Dieta transilvană adunată la Sighișoara în 20 ianuarie 1699, după ce a impus pe preoții români iar și cu 4.950 florini, s-a pomenit, că răspuns la demonstrația ei din noiembrie 1698, cu diploma imperială din 16 februarie 1699, care sancționa unirea românilor cu Roma papală pe baza acceptării întregii doctrine catolice (ca în textul interpolat în actul de la 7 octombrie 1698 de Baranyi) și hotărâ să acorde preoților uniști scutirile și privilegiile de care se bucură preoții catolici. Într-un protest mai energic din 14 iulie 1699, guvernul transilvănean spunea: «Schimbarea de religie impusă poporului român e departe

⁵⁷ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii...*, p. 15—18.

de a fi spre vreun folos religiei catolice... Privind lucrurile mai în deplină lumină, popii români nu au devenit catolici veritabili sau uniți adevărați, nici prieteni și aderenți ai catolicismului, ci doar niște oameni eliberați de impozite și de iobăgie, hotărâți să lupte împotriva domnilor de pământ... provocând trecerea sarcinilor suportate de preoți pe umerii celorlalți contribuabili».

Drept răsput spus împăratul Leopold I emite la 26 august 1699 un nou decret către guvernul transilvănean, amenințând cu pedepse aspre pe cei ce «împiedică» pe români să se declare pentru unirea cu Biserica Romano-Catolică, sau îi îndeamnă să revină asupra hotărârii lor. Un rescript în același sens este trimis în aceeași zi generalului Rabutin⁵⁸.

c) Dar aceste amenințări, ca și cele repetate în Decretul din 12 decembrie 1699, adresate mai mult calvinilor din Diet, nu erau suficiente pentru a asigura progresul unirii. Alta era cauza că ea nu progresa: opoziția credincioșilor ortodocși români, pe care curtea din Viena credea că o susținea în favoarea mitropolitului Atanasie, reflectată și în atitudinea echivoacă a preoților. Deci trebuia făcut ceva ca să silească și pe Atanasie să iasă din această ovidualitate.

Textul semnat la 7 octombrie 1698 și susținut de Atanasie nu promitea în fond aproape nimic Bisericii Romano-Catolice. Ulterior Atanasie tipărește cu cheltuielile lui Brâncoveanu o *Cazanie (Kiriadromion)* în care se susținea învățătura că Duhul Sfânt purcede numai de la Tatăl, învățatură pe care n-a corectat-o nici după ce a fost admonestată prin scrisori de cardinalul Colonic.

În epilogul cărții se scria că «ea s-a tipărit nu cu socoteala aceea ca să facem schimbare împotriva Scripturii, ci în răzânduiala dogmelor, ce înțelegi și poruncește pravoslavnică Bisericii Răsăritului».

Tipărirea a durat de la 1 martie până la 20 decembrie 1699⁵⁹.

În același timp a tipărit Atanasie un *Catehism* (Bucoavna) care menținea învățăturile ortodoxe. Apoi a trimis o scrisoare către Brâncoveanu, în care declara că «unirea s-a făcut numai în aparență, iar popii s-au unit pentru a fi scutiți de dări»⁶⁰.

Atanasie înțelege totodată, în continuare, un secretar calvin, cu toate stăruințele iezuiților de a-l îndepărta⁶¹. La 26 noiembrie 1698 Atanasie asigură pe superintendentul calvin Veszprémi că mai degrabă este gata să iasă din țară pe jos cu bâta în mână decât să-și calce jurământul de credință față de el⁶².

Toate acestea arată că Atanasie nu era un aderent convins al uniatiei chiar dacă la 21 martie 1699, neavând ce face, a vizitat Brașovul cu comandantul militar al orașului, Leiningen, și cu misionarul iezuit al turii în

⁵⁸ *Ibidem*, p. 19—20; rezoluția la Hurmuzaki, *Documente*, V. 1, p. 541.

⁵⁹ I. Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 369—376.

⁶⁰ N. Nilles, *op. cit.*, p. 259—261.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² P. Bod, *Brevis Vallachorum Transylvaniae Historia*, litografiat, Cluj, 1890, f. 195, la Gh. Popovici, *Unirea, românii din Transilvania*, Lugoj, 1901, p. 62 și 64.

tr sur , cu suita militar , i chiar dac cu această ocazie s-au difuzat decretul lui Leopold cu apelul lui Colonic din 2 iunie 1698 i textul de la 7 octombrie 1698, dup izvoarele iezuite, de i aceasta nu e sigur ⁶³.

Atanasie nu f cea de la sine pa i hot râ i pentru progresul uniatiei, c ci pretinsul sinod de la Alba Iulia, din 5 septembrie 1700, unde to i protopopii (în num r de 54), cu câte doi preo i (în num r de 1563) i cu câte trei mireni (reprezentând 200.000 de oameni) ar fi aprobat o declara ie de acceptare a uniației asemenea celei latine ti interpolat în actul de la 7 octombrie 1698, este o pur inven ie. C ci declara ia respectiv exist numai în latine te, f r semn turi, pretinzând c e o copie dup originalul depus de Baranyi la Episcopia romano-catolic din Alba Iulia, unde îns nu se g se te ⁶⁴.

S-ar spune c Atanasie oscila. Dar e mai corect a se spune c el sta pe lângă actul de la 7 octombrie 1698, în care nu se promitea acceptarea nici unui punct de credin catolic . Aceasta corespunde cu ce spun credincio ii ortodoc i români din plasa Blafalu la o anchet din toamna anului 1699, anchet la care constat m din actele r mase c românii s-au declarat iar i pretutendeni pentru vechea lor lege: «Fiindc n-au v zut de la vl dica lor scrisoarea c a trebuit s - i schimbe religia, i-o in ca până acum, cum le-a r mas din p rin i» ⁶⁵.

Dar iezui ii nu mai puteau tolera pozi ia aceasta a lui Atanasie, care periclita întreaga lor oper , împ ratul Leopold se angajase i el în ultimele decrete s nu acorde beneficii decât cu condi ia catoliciz rii reale.

Documentele falsificate, f g duiele f cute, «predica» iezui ilor militari, se dovedeau f r putere s transforme o realitate în sensul dorit de ele. Trebuia s se pun la o contribu ie mai hot râ for a de stat asupra c peteniei religioase a românilor, pentru a realiza transformarea dorit . Se tia c dup el se vor lua i preo ii i se socotea c poporul va putea fi trecut f r s tie în sânul Bisericii Catolice.

d) În scopul scoaterii lui Atanasie din atitudinea lui echivoca, înc la 27 noiembrie 1698 Baranyi cerea lui Colonic s exopereze de la împ rat un ordin de chemare a lui la Viena ⁶⁶.

Dar nici curtea din Viena nu voia s dea un ordin direct în acest sens, nici Atanasie nu se l sa u or convins s fac acest drum riscant. Scrisorile lui c tre Colonic, prin care cerea s mearg la Viena, din toamna anului 1699, sunt i ele falsificate. A trebuit ca generalul Rabutin, la sfatul iezuitului Neurauter, afectat la 1700 pe lângă comandamentul Transilvaniei, sau poate i la sugestia cur ii din Viena, s ia decizia s trimit pe Atanasie la Viena, îns nu printr-un ordin formal, ci prin persuasiunea exercitat asupra lui de Neurauter, trimis în acest

⁶³ t. Lup a, *op. cit.*, în «Biserica Ortodox Român », LXVI (1948), nr. 11 - 12, p. 531 i Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea...*, p. 910.

⁶⁴ Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania i unirea...*, p. 904.

⁶⁵ t. Lup a, *op. cit.*, în «Biserica Ortodox Român ». LXVI (1948), nr. 11- 12, p. 556.

⁶⁶ N. Nilles, *op. cit.*, p. 219.

scop în toamna anului 1700 de la Sibiu la Alba Iulia. Prin promisiuni, dar mai mult prin amenințări voalate, Atanasie a trebuit să se decidă să facă această luptă⁶⁷. Dovadă că se temea de rezultatul acestei lupte, și că Atanasie a adunat aproape de plecare, la 6 ianuarie 1700, pe protopopii și o mulțime de preoți pentru a aproba o declarație în care poftesc «pe Sfinția Sa Mitropolitul nostru Atanasie să-și înalțe scaunul în pace», iar «în lucrurile vădite, fără ținerea soborului, nimeni să n-aiă dreptul a se amesteca dintr-ali mirenii sau străini». Totuși declară că «în jurământul de a rămâne credinciosii văditei și soborului. Popa Toader declară: «în cu Părintele Mitropolit până la moarte leghe», iar protopopul de la Cluj declară: «în credința în veci», deci stăteau pe lângă «cartea de mărțurie» de la 7 octombrie 1698.

Dar certificatul ce i s-a dat de sobor nu i-a ajutat nimic lui Atanasie, care a plecat la Viena la sfârșitul lui ianuarie 1701. Viena nu se împiedica de voia Bisericii și a poporului credincios din Transilvania, reprezentată de clerul său. La Viena, unde a mers însoțit de iezuitul Neurauter, s-a pus în mișcare tot aparatul iezuit de presiuni și momeli. Doar nu degeaba Atanasie a fost dus la Viena, «ca celor ce rezistă unirii să li se aplice teroarea» («Unioni resistentibus terror incuteretur»)⁶⁸.

Propaganda actuală a unor fugari uniști asupra lui Atanasie nu s-a exercitat nici o silă la Viena, ci, dimpotrivă, el s-a rugat să fie primit la catolicism, sfidează toate documentele.

Mai întâi Atanasie a fost supus unei judecări, ca să răspundă la 22 puncte de acuzare dintr-o părtaletă – zice-se – de preoți uniști, dar în realitate poate de 2 - 3 din acele instrumente folosite de iezuiți. Unele încredințări se refereau la infidelitatea sa față de uniație și la legăturile cu Brîncoveanu și cu mitropolitul de la București, altele la acte de lăcomie și imoralitate. Consiliul de judecată era format din Colonicii și din oamenii săi (Kalnoki, Fiat, Hevennesi, Neurauter). Între timp a sosit de la iezuitul din Cluj, Kapi, raportul cerut de Colonicii despre Atanasie, împreună cu informațiile obținute de Kapi de la iezuitul din Sibiu, Gebhardt, Kapi propunea mutarea lui Atanasie undeva afară din țară, deci un fel de exil, ca cel de mai târziu al lui Inocențiu Micu Clain, întrucât «e foarte suspect în privința adevăratei uniri» și «unirea nu va reuși decât sub un episcop cu adevărat unit». «Iar părerea mea este că toată unirea asta, se bazează pe o temelie, pe persoana episcopului». «Cred că ajunge să lucrăm acum numai pentru obținerea sumară a unirii acesteia. Ca să înălțăm toate gravele abuzuri ale românilor (adică cultul și credința ortodoxă) este prea periculos și chiar imposibil. Drept aceea e de ajuns dacă episcopul și ceilalți dintre ei, care vor face mărțurisirea credinței și a unirii, vor promite în comun că vor să atârne de Biserica Romei și de reprezentanții ei și să înalțe grec după norma aprobată de ea și în alte părți, nu altul. **Va fi grija noastră pe urmă să**

⁶⁷ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 313—420.

⁶⁸ N. Nilles, *op. cit.*, p. 184, 272.

schimb m în timpurile viitoare pe nesim ite multe din obiceiurile lor i chiar i din liturghie i din cele sfinte, l murindu-i c acelea li s-au strecurat prin prostia i lenea preo ilor din aceste p r i, c nu sunt proprii legii grece ti, nici celei schismatice, ci contrare min ii s n toase, credin ei i religiei cre tine»⁶⁹.

Atanasie a fost pus în fa a alternativei: ori va fi condamnat i inut în exil perpetuu, ori accept s fie cu adev rat unit, accept adic tot ce-i va cere cardinalul, în care caz se va putea adap din râurile de lapte i de miere ale tuturor beneficiilor ierarhilor catolici.

Atanasie s-a hot rât pentru ultima parte a alternativei, îndat ce s-a decis pentru aceasta, la 10 martie 1701, au fost nobilitate rudele sale: preot tefan Pop din Poiana, so ia lui, Caterina Toma, fiul lor Abraam i descenden ii lor⁷⁰.

Înso itorii lui Atanasie, tefan Ra i Mihai Puiu, episcopii Mitropoliei, au trecut la catolicism în schimbul nobilitarii lor⁷¹.

Atanasie a ob inut la 19 martie 1701 decretul de confirmare, dar numai ca episcop, supus arhiepiscopului ungar de Esztergom, a primit un lan de aur i titlul de consilier imperial pentru «meritele», «pentru înv tura i erudi ia, pentru via a lui exemplar , pentru bunele moravuri i celelalte virtu i ale sale»⁷², de i iezuitul Kapi scrisese în raportul lui: «actualul episcop, a a cum îl cunosc to i, e prost... i are multe defecte cunoscute poporului». Se mai ordona camerei imperiale s -i pl teasc o leaf anual de 4.000 florini⁷³.

Pe seama preo ilor i laicilor uni i se d acum a a-zisa a doua diplom leopoldin , prima fiind socotit cea din 16 februarie 1699. În ea se promite Bisericii unite din Transilvania, personalului i averilor ei, scutiri de impozite, ca i Bisericii Romano-Catolice. În plus, acum se vorbe te i de laici: «Laicii care se vor uni, dup norma prescis de teologul iezuit, vor fi num ra i între membrii statului catolic i astfel între staturile rii, îndrept i i la legile i beneficiile patriei, nu ca tolera i ca până acum, ci ca ceilal i fii ai ei. Se interzice tratarea ca iobagi a preo ilor uni i i persecutarea lor din cauza unirii». Prin faptul c e interzis numai tratarea preo ilor ca iobagi, se anuleaz indirect emanciparea laicilor, reducându-se la vorbe goale.

Dar originalul acestei diplome a disp rut, în urma în elegerii cur ii din Viena cu nobilii din Dieta transilvan , fiind dosit probabil de iezui i i descoperit abia în 1938, în biblioteca «Bruckenthal» din Sibiu⁷⁴. În lipsa originalului, manifestându-se îndoial în adev rul copiei, îndoial pe care curtea din Viena a refuzat s o împr tie, nu s-a executat nici dispozi ia referitoare la preo i, cu atât mai pu in cea referitoare la laici (punctele 1 - 3), încât peste 40 de

⁶⁹ *Ibidem*, p. 263 —269.

⁷⁰ *Cultura creștină*, 1914, p. 517.

⁷¹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 307; Cipariu, *Acte*, p. 269; Bethleen Miklos, *Onéletirasa*, Pest, 1860, II, p. 203 - 233.

⁷² N. Nilles, *op. cit.*, p. 289.

⁷³ *Ibidem*, p. 290 —291.

⁷⁴ Kurt Wessely, *A doua diplom leopoldin* , Bucure ti, 1938, în «Analele Academiei Române», Sec ia istoric , S. III. t. XX.

ani episcopul Inocen iu Micu Klein a trebuit s porneasc o nou lupt pentru drepturile preo ilor uni i ⁷⁵.

În schimb s-au executat celelalte dispozi ii ale diplomei, pentru c ele se cuprindeau i în «Reversaliile» semnate de Atanasie. Diploma dispunea adic în celelalte puncte: confiscarea de la to i a *Catehismului* tip rit de Atanasie, «ca viciat în cele fundamentale i esen iale»; subordonarea lui Atanasie sub arhiepiscopul catolic maghiar de Esztergom; instituirea «teologului» iezuit care s - i dea aprobarea prealabil la toate actele episcopului i ale soborului; interdic ia coresponden ei cu principele rii Române ti i cu orice ierarh ortodox. Cea mai gr itoare este dispozi ia de la punctul 11 al diplomei, în care se spune: «Cine vrea s se bucure de privilegiile de mai sus, s fac m rturisirea unirii în fa a episcopului i a teologului. Nu e destul pentru unire ca cineva s accepte protec ia uneia din religiile recepte în Ardeal i s se declare pentru ea, ci trebuie s cread i s m rturiseasc tot ce crede i m rturise te acea religie ca s poat avea parte de acele scutiri».

Cu aceasta se taie gândul protopopilor c e de ajuns s se declare formal uni i cu Roma, ca în actul de la 7 octombrie 1698, «ca s primeasc privilegiile»; **ei trebuie s se catolicizeze în toate**, cu excep ia, deocamdat , a ritului.

Atanasie a pl tit pentru iertarea lui de condamnare, pentru onorurile i pentru beneficiile proprii i ale familiei lui cu «reversaliile» (cu «reversul») sale, în care promitea «Sfîntului împ rat Leopold», s fie supus arhiepiscopului de Esztergom i s recunoasc pe papa drept cap al Bisericii, s respecte Conciliul de la Trident, deci toat dogmatica catolic stabilit de acela, desigur f r s aib Atanasie, în simplitatea lui, habar de ea; se mai obliga ca nici un pop supus lui s nu primeasc «privileghiomurile», decât acela care va primi cu jur mânt «uniciunea», în sensul de mai sus ; s primeasc a fi hirotonit din nou de arhiepiscopul de Esztergom, întrucât nu se tie «a fi pe calea legii la popie i la vl dicie», ca s fie «cu adev rat în popie i vl dicie», s hirotoneasc din nou pe to i protopopii i preo ii s i; s tip reasc un nou catehism, retr gînd c r ile tip rite până acum; s tip reasc cu aprobarea «teologului» c r i noi f r gre elile șismatice ti i ritice ti, care prin ne tiin a i prostia noastr (*de i era decorat pentru, «erudi ia» lui, – n.n.*) sau prin ism au intrat»; s asculte pe teolog ca pe un «p rinte d t tor de sfat» (*pentru a se catehiza posterior i treptat în catolicismul integral, adoptat în prealabil din «convingere», -- n.n.*); nu va hirotoni pe nimeni f r aprobarea teologului; va înceta orice coresponden cu Vod al rii Muntene ti i cu mitropolitul din Bucure ti; va da afar de la curtea sa pe orice schismatic, numai înând decât catolici sau «dirept uni i».

Cu siguran c numai sub cele mai grele amenin ri a putut s dea Atanasie «cel mai înjositor act public s vâr it până atunci de un vl dic

⁷⁵ Silviu Dragomir, *Romanii din Transilvania i unirea...*, p. 933– 934.

românesc»⁷⁶, care însemna o catolicizare personal totală cu f g duiala de a introduce poporul român din Transilvania pe drumul acestei catolicizări și deznaționalizării.

La 24 martie 1701, Atanasie a fost rehirotonat preot, iar a doua zi arhieru, de către cardinalul Colonic și episcopii catolici maghiari din Győr și Nyitra, în capela Sfânta Ana din Viena, a iezuiilor.

Aceasta contravenea doctrinei catolice despre validitatea tainelor ortodoxe. Pe de altă parte avem aici începutul biritualismului ce se va practica adeseori în Biserica unită din Transilvania, pentru catolicizarea treptată a uniilor, chiar și în privința ritului. Atanasie e hirotonat după ritul catolic, dar va săvârși liturghia după ritul ortodox, puând evident să o săvârșească și după ritul catolic, așa cum la 25 februarie 1965 patriarhii uniilor din Orient au servit cu papa «missa» catolică, cu ocazia promovării lor la rangul de cardinali, iar Papa Paul al VI-lea săvârșea uneori liturghia bizantină. Episcopul unit Ioan Patachi, care a urmat lui Atanasie, fusese preot catolic, deci hirotonat după ritul catolic. Că prin această amestecare de rituri se urmărea treptată catolicizarea credincioșilor uniilor, chiar și în privința ritului, cu toate promisiunile contrare, o spune statul catolic din Transilvania în recomandarea lui Patachi ca episcop, la 10 ianuarie 1715: «înșuririle sale ne fac să credem că vom ajunge ceea ce a intenționat în chipul cel mai pios, împăratul Leopold prin legea sfintei uniri, că adică acest popor, încetul cu încetul, *tratându-l cu blândețe și forță* («suavitati, fortitudini admixta»), să se facă nu numai unit, ci nu peste mult, după cum ne așteptăm, să primească și ritul roman». Aceasta ar fi o «unire reală» și nu «vopsită», spune respicat statul catolic din Transilvania în recomandarea sa⁷⁷. Intenția aceasta a statului catolic maghiar și a nobilimii catolice maghiare o divulgă guvernatorul Kornis la 5 decembrie 1715, într-o scrisoare către iezuitul Hevennesi: «Fruntașii catolici și clerul romano-catolic sunt unanim pentru Patachi, prin această lucrare se va îndeplini ceea ce s-a căutat timp atât de îndelungat, fără să se fi putut obține și fără să se poată obține altfel, că adică după ce poporul acesta va fi câștigat printr-un om capabil, deprinzându-se și înmbrăcându-se deplin ritul nostru, statul catolic să întreacă în număr și putere celelalte confesiuni»⁷⁸.

Desigur că nu era vorba numai de o apartenență prin confesiune a românilor uniilor la statul catolic, căci pe baza ei, românii ar fi putut fi primiți în statul catolic încă de la 1701; se urmărea o încadrare a românilor în statul catolic, prin deznaționalizarea lor.

Dar prin aceasta ei vindeau pielea ursului din piele dură. Iar ursul nu s-a lăsat prins. Atanasie, la 1701, a inaugurat ritul vârfurilor unite catolicizate (toți episcopii uniilor primeau hirotonia după ritul catolic), și tinzând la o catolicizare a

⁷⁶ N. Iorga, *Istoria Bisericii Române ...*, II, p. 29.

⁷⁷ Anexa 13, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, partea a II-a, p. 21.

⁷⁸ «*Colecția Rosenfeld*», la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 249, 254.

românilor uniți, folosind pentru el ritul oriental numai ca o primă momeală, în acest sens actul de instalare a lui Atanasie ca episcop în iunie 1701 poate fi considerat ca începutul uniaticismului în Ardeal. Dar poporul însuși a luptat până la 1761, cu mici excepții, întreg, pentru a rămâne deplin în sânul Bisericii Ortodoxe strămoșești, iar de atunci cei înscriși de comisiile militare ale generalului Bucow cu forță în registrul uniților și cei siliși sau amgiși după aceea s-au devotat uniții au luptat tot timpul pentru ca subordonarea lor sub ierarhia unită supus Romei să năibă decât un caracter administrativ, în sensul declarației semnate de către trei protopopi la 7 octombrie 1698, a teptând clipele în care vor putea să iasă din această legătură periculoasă, prin intențiile celor ce îi aduseseră în ea. Aceste două lucruri le vom urmări în cele următoare.

3. Lupta românilor din Transilvania pentru a rămâne în Biserica strămoșească și persecuțiile neîntrerupte suportate din cauza aceasta

Ar trebui volume pentru descrierea persecuțiilor neîntrerupte suportate de poporul român din Transilvania, pentru voiajul lui de a rămâne în Biserica Ortodoxă, mai ales de la anul 1701 până la anul 1761, când o parte a lui a reușit să obțină un episcop ortodox, și prin patentă imperială din 6 noiembrie 1762, o toleranță condiționată⁷⁹, iar altă parte mult mai mică a fost înregistrată cu forță ca unită. Ne vom mulumi aici numai cu câteva spicuiți exemplificatoare din această zbuciumată perioadă istorică.

a) Încă a treia zi după instalarea lui Atanasie ca episcop pentru a servi catolicismului, întâmplat la 25 iunie 1701, românul Nagyszegi înainta un protest la curtea imperială în numele preoților și credincioșilor ortodocși din părțile Alba-Iuliei, Brașovului și Făgărașului, fapt pentru care Nagyszegi a plătit cu închisoare de 6 ani.

Într-un memoriu înaintat din temniță la 5 noiembrie 1701 către judele regesc din Sibiu, Nagyszegi scria: «Ca să nu se nască revoluția în Transilvania, ci ca toate aceste lucruri să le potolească Maiestatea Sa, eu sfătuiesc să se dea pace religioasă, să creadă și să se roage fiecare cum vrea»⁸⁰.

Românii din înutul Brașovului și Făgărașului s-au rupt formal de sub jurisdicția episcopului Atanasie și a urmașilor, intrând sub jurisdicția mitropolitului de București, apoi de la 1716, de când Oltenia a ajuns sub stăpânirea Austriei, sub cea a episcopului de Râmnic, iar prin acesta sub cea a mitropolitului de Carlowitz.

⁷⁹ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 249, 254.

⁸⁰ Textul latin la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. I, Anexa 2 și 3, p. 5 - 13.

Dar o vreme a domnit în popor o confuzie. El nu- i d dea înc seama ce s-a întâmplat, întrucât preo ii nu-i spuneau c nu mai sunt ortodoc i. După ce s-a dumirit îns c se inten ioneaz ruperea lui de la credin a ortodox str mo ease , o mi care general de rezisten s-a întins în toat Transilvania, mai ales începând din 1744. Credincio ii au început s refuze s mai asiste la slujbele preo ilor uni i i- i trimiteau tineri s se hirotoneasc la episcopiile din Principate, sau primeau preo i de peste mun i. Curtea din Viena a ordonat arestarea acestor preo i i c lug ri în diferite rânduri, ceea ce echivala cu interdic ia cultului ortodox. Astfel a început lupta între români i autorit ile imperiale, lupt în care poporul n-a putut fi niciodat învins.

Preo ii uni i aduceau fiscul i armata pe capul satelor. Satele trimiteau plângeri peste plângeri la autorit i s le permit s - i aduc preo i ortodoc i, sau la Patriarhia din Carlowitz, s le ia sub obl duirea sa ierarhic , în cele mai multe cazuri ineau asemenea preo i f r voia autorit ilor.

Într-o peti ie c tre contele Haller, guvernatorul Transilvaniei, românii din scaunele S li tei, Miercurii, Sebe ului, Or tiei i Dobrei, declar , în noiembrie 1748, c nu au fost i nici nu vor s fie uni i i aceasta au f cut-o cunoscut i împ r tesei printr-o delega ie trimis . «Dumnezeu tie câte asupriri suport m i în trupurile i în sufletele noastre din pricina unirii, suferind mari silnicii. C ci nu tim cine ne-a declarat pe noi uni i; noi îns declar m pe fa c n-am fost uni i. Când s-a introdus unirea în Transilvania la 1701... câte doi oameni din Bra ov, F g ra , Sibiu au f cut cerere cu protest nu ca s nu se introduc unirea în Transilvania, numai ca s nu se fac aceasta cu violen ... Când a venit Ioan Patachi ca episcop (la 1715), ne-am ridicat cu tot districtul nostru i am f cut cerere cu mari rug ciuni s nu fim sili i cu violen s îmbr i m unirea, pentru c noi nu vom îmbr i a unirea... Venind al doilea episcop, Dl. Ioan Inocen iu Klein, iar i ne-am ridicat i cerem s nu fim sili i la unire pentru c noi nu o vom primi... i popii no tri, f r s tim noi, s-au dus i s-au unit i când noi am întrebat: «domniile voastre v-a i unit?», ei luând pâinea în mâini (Sfînta Cuminec tur), îngenunchind s-au jurat, nu numai pe pâine i pe vin, ci i pe copiii lor c nu sunt uni i. Noi i-am crezut ca unor p rin i duhovnice ti ai no tri, dar pe urm am aflat c ei s-au al turat unirii.

Din cauza aceasta, noi ne-am retras de la ei. Dac s-au unit, s - i p streze unirea pentru ei, pe care noi n-o vom p stra, pentru c niciodat n-am fost uni i... Ei au f cut apoi a a fel, ca s fim jefui i i adu i, în mizerie; c ci am ajuns acolo c nu mai suntem în stare s prest m; contribu ia luminatei regine i pe lângă aceea nu putem s ne mai ducem via a. Dac cineva are o vit î i achit amenda, cine n-are vite», nici vreo alt posesiune, e dezbr cat de hain . Nemaivând deloc mijloace, ne-am f cut robi altor na iuni. De aceea suntem sili i s ne refugiem la luminata noastr regin , deoarece totdeauna din porunca și în numele ei ne-au amendat i ne-au supus la b t i («verberibus affecerunt

nos»), ...nu mai putem suporta asupra noastră calamitățile»⁸¹.

Rezultatul cererii către împărat a fost că li s-a cerut tuturor satelor să trimit câte doi oameni la Sibiu, să li se citească un rescript al împăratului. Citindu-li-se acest rescript în latină, fără nici o explicație și deci neînțelegând ei ceva, îndată «din porunca celor mai mari, trimișii noștri au fost alungați cu bățele; cei mai tineri aternându-se la fugă deabia au scăpat, cei mai bătrâni, însă, și mai neputincioși au fost loviți crud. Apoi doi trimiși ai noștri, Ioan Oancea care a dus memoriul la Viena și un altul care l-a însoțit, împreună cu opt preoși ai noștri și cu câțiva laici, au fost luați din casele lor și duși în lanțuri și aruncați în carcera murdară a unei temnițe cunoscute și înușierii de orice comunicare omenească; am cerut eliberarea lor adeseori, dar orice cerere a fost zadarnică; și pentru că am îndrăznit să facem recurs la Maiestatea Voastră suntem amenințați cu chinuri de moarte; și dacă Maiestatea Voastră nu va binevoi să poruncească eliberarea vieții noastre de chinuri, vom muri bătăi în cap sau cu bățele»⁸².

Într-o altă cerere către mitropolitul din Carlowitz, românii din aceleași scaune spun: «După aceea s-au supărat popii cei uniști și s-au dus la domni. Și ne-au pârât și au mințit că noi am fost împreună cu dănișii și n-am fost nici vom fi. Și ne-au pus sub birăgă și ne-au prins pe noi mai mult decât 300 de oameni, tot fruntea și noi am fugăduț că nu ne vom uni; suntem gata să ne aducem și muierile și copiii și slăbăci și capetele, apoi să ținem Măria Voastră binecămătușii și slobod cu trupul dar este cu sufletul. Apoi ne-au slobozit și ne-au pus sub birăgă mare-cumplită și sub bătăie». «Apoi au început a prinde popii, de sunt și acum, prin ei», «în satul Galeș, ne-au trimis două cumpăni de neam și de nechinuiesc și ne căsnesc și de betejețe un om duc neamii popii cei uniști de-l cuminec și de moare un om, iar duc neamii de-i îngroapă, și pătămim de frică neamilor și de a popilor, și de naște vreun prunc aleargă popii cu neamii de-l botează cu diasila. Și oare om nu vrea să mergă cu popii cei uniști la biserică și trage întâi câte 50 de bani, a doua oară câte un florin și merg la cârciumă și-i beau». «Să judeci Prea Sfinția Ta ce vină avem noi, câte câte ori au venit arhierii în țara Ardealului nu de credința noastră, fiind uniști, noi totdeauna ne-am apărât și acum, făcătorii de rău, popii, ne fac o silă cumplită ca aceasta»⁸³.

Într-o altă cerere către împărat, românii din Ardeal se plâng în august 1750 că din toate satele au fost arestați preoșii și credincioșii și nu li s-au dat drumul decât după ce «preoșii au prestat jurământ că nu vor mai săvârși liturghia, cu atât mai puțin botezul sau alte slujbe până nu vor trece la unire, iar credincioșii că nu se vor mai plânge la Maiestatea sa din cauza aceasta». Deci însăși plângerea aducea după sine întemnițarea. «Se poate ușor înțelege, se spune mai departe în plângere, că urmări dureroase au provenit din această silă,

⁸¹ *Ibidem*, vol. I, Anexa 46, p. 68—69.

⁸² *Ibidem*, Anexa 48, p. 72—73.

⁸³ *Ibidem*, p. 87—88, Anexa 59, din Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, din 1749, nr. 425.

deoarece în curs de 7 ani, rmai multe mii de persoane au murit nebotezate, nem rturite și necuminate. C ci îndat ce un preot f cea aceasta, i se confiscau toate bunurile, ceea ce a atras dup sine, c un mare num r din ei i din noi au fugit în Turcia» (în Muntenia). Credincio ii «sînt hot r și s - i jertfeasc trupul i via a i bunurile lor, pentru religia lor»⁸⁴.

Într-o cerere din 1755, românii din scaunul Seli tei, se roag mitropolitului din Carlowitz: «**Pentru Hristos nu ne vei uita, nici dorirea noastră c suntem dos di i i lega i i b tu i pentru sfânta lege, c acum nu mai tim ce s mai facem de atâtea neazuri i leg turi i b t i, pr zi i geruri, care ne-au degerat mâinile i picioarele noastre în leg turile lor, c ce-am p it înainte, iar de când a venit Aron (episcop unit) toate temni ele le-au umplut de robi preo i i mireni, cari nu s-au f cut din zilele lui Maximilian i Diocle ian, împ ra ii cei tirani, precum face Aron cu protopopul lui acum cu cre tinii pentru legea cea greceasc »⁸⁵.**

Într-o alt cerere, adresat mitropolitului din Carlowitz la 4 decembrie 1756, pentru a li se da un arhieru ortodox, românii din S li te i din toat marginea de la Bra ov până la Dobra spun: «Nu mai avem puteri a r bda r ul ce ne cade asupra noastră de la popii cei uni i în toate zilele i sup r rile, c în toate zilele ne prind la arest i ne c snesc cum este mai r u, înc ne dau i în mâna biraelor, de ne închid prin temni e. Deci de al lor mare r u ne-am pustiit to i i case i mo ii i edem tot fugi i prin p duri, **fiindc nou nu ne trebuiesc popii cei uni i până la moarte**. Mai bucuros moartea vom pafti ca pe ei s ne st pîneasc ». Ei roag pe mitropolit s intervin pentru eliberarea delega ilor lor la Viena, popa Mucenic din Sibiel i ranul Oprea Micl u , care au fost arunca i în închisoarea Kufstein din Tirol. Cererea a fost zadarnic . Cei doi au murit în temni⁸⁶.

La 26 mai 1757 românii din Ardeal trimit iar patru oameni la mitropolitul din Carlovi , cu o peti ie în care spun: «Noi neprieteni în l ate i împ r ii n-am fost, ci tot cu credin am slujit, dar atâta pedeaps ce ne-a venit nou pentru legea noastră cea greceasc , c nici mai de mult când au fost... împ ra ii cei r i Maximian i Diocle ian, înc nu au fost mai mult r utate pentru lege, cât fac ace tia în vremurile de acum cu noi c a venit acea vreme care ne-am dus la mormânturile mor ilor i am zis: ie i i mor ilor din gropi, s într m noi de vii, c nu mai putem r bda pedepsele ce ne vin de la popii cei uni i i de la domnii rii, ca nu tim ce s mai facem, c nimeni de noi nu-l doare, nici pe domnii cei s se ti, nici pe domnii cei nem e ti, nici pe cei unguire ti, c toate temni ele s-au umplut de noi, pentru legea cea greceasc , c atâta ne-au pr dat cât nu tim cu

⁸⁴ Anexa 62 i 63, copie în «Colec ia Eosenfeld», iar originalul în arhiva Cancelariei Aulice a Transilvaniei, nr. 207 din 1750, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 91 - 94.

⁸⁵ Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 425 din 1755, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, Anexa 96, p. 153.

⁸⁶ Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 747 din 1756, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...* Anexa 105. p. 161 —162.

ce om mai pl ti por ia împ ratului de prada lor». Ei se plâng c judele din Sebe , Werder, a încuiat bisericile din Loman, R chita, Pianul de Sus i de Jos, Lancr m, «de stau bisericile f r rug , c oamenii nu voiesc s asculte slujba popilor uni i»⁸⁷.

Într-o alt plângere c tre acela i mitropolit se descriu cazuri de arest ri de preo i i de rani ortodoc i din mai multe sate (S sciori, Sebe el, Jina, Poiana, T rt ria). Metoda era cam aceea i pretutindeni: plutoane de solda i intrau noaptea în sat, legau str jile, arestau pe preo i, «îi b teau de moarte» pe preo i i pe preotese, jefuiau tot din case, luau i vitele, apoi plecau cu preotul legat, iar în lipsa lui cu preoteasa, uneori cu copilul mic în bra e, cum au f cut cu preoteasa din Deal, al c rei copil a murit degerat pe drum. De obicei se n teau incidente, c ci cei aresta i strigau. Aceasta scula tot satul, care alerga la fa a locului. Se desc rea câte un foc de arm , erau aresta i în plus câ iva oameni, care r mâneau cu anii în închisoare i mul i mureau în ele. A a s-a întâmplat în sute de sate în repetate rânduri.

În Sebe el, oamenii s-au adunat, iar honvezii v zând c se adun oamenii, «au dat foc asupra oamenilor i au început a da cu baltace i cu chilome în oameni; oamenii v zând c dau în ei au luat pietre i au zvârlit asupra lor i le-a spart capul la doi dintre ei i a a au fugit i ne-au l sat...». «Dup aceea a venit felbir ul cu vreo 60 de unguri i a c zut în dou zile i le-au dat voie de au mâncat i au b ut cât le-a fost voia, dup aceea a trimis felbir ul de a mai adus ca la 4– 5 sute de oameni i venind aceia, pe acele dou sate au legat apte oameni din S sciori i cinci din Sebe el i i-a b gat pe to i în lan uri i în câtu i i trimi ându-i la temni în Uioara s-au întâlnit cu mul ime de oameni i s-au întors înd r t i iar au mai trimis vreo 60 de oameni în acele dou sate i o zi i o noapte au mâncat i au b ut i iar au mai trimis 36 de nem i în vinerea Pa tilor i a f cut pe oameni cu sila de au luat pa te de la popii cei unia i, i cu pu tile au stat dup ei i au ezut până mar i i cere felbir ul gloab mult de la oameni...

La Jina a trimis solgbir ul din Sîng tin în Duminica Tomii 20 de c tane, toat c tana cu o pu c i cu dou pistoale i cu sabie, i a tot împu cat i a mâncat ce s-a g sit, tot, c oamenii au fugit to i din sat de frica prinsorilor i ce n-au putut mânca au dus cu ei», în Poiana, dup ce au prins un om, în ianuarie, «au tot venit slugile scaunului s prind oameni mai mul i, s -i duc de acolo i au fugit oamenii toat iarna în p dure ca vai de ei». La Schitul Cioara venind «12 unguri» s prind pe c lug r i acela fugind în p dure, «s-a suit pe Sfântul altar i au început a-l descoperi i a-l strica i au doborât acoperi ul i pere ii»⁸⁸.

C lug rul care a fugit era Sofronie care va deveni peste doi ani c petenia r scoalei religioase antihabsburgice din Transilvania.

La 1745, în raportul renegatului român Petru Dobra, care f cea eforturi

⁸⁷ Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 72 din 1757, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, Anexa 106, p. 162 - 163.

⁸⁸ Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 27 din 1757, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, Anexa 107, p. 164 - 165.

disperate s-au menținut în unirea, se spune: «dar poporul nu mai cercetează nicăieri bisericile și oamenii nu mai mor, ci pier ca vitele și se îngroapă fără luminare și fără cruce»⁸⁹. Românii din Râșinari declară la o anchetă din aprilie 1745, după ce tot poporul venise la Sibiu ca să protesteze împotriva trimerii lui cu forță la preoții uniți «cei mai bine se lasă să moră și cu toții, ori se împartesc în loc de pați cu muguri de stejar, decât să mergă la biserică odată cu preoții uniți» (Protocolul magistratului din Sibiu, edițiile din 19, 21, 22 și 27 aprilie și din 11 iunie 1745).

Se înleagă ca intervențiile neconținute ale armatei habsburgice pentru arestarea preoților și a fruntașilor ortodocși provocau adeseori și acțiuni mai hotărâte din partea poporului pentru a apăra sau elibera pe cei arestați, în comitatul Hunedoara, unde după 1744 n-a mai rămas nici urmă de uniație, arestând soldații trei tineri trimiși de niște sate la sfînire în țara Românească, trei sate au atacat pe soldații și au scos din mâinile lor pe doi din cei trei tineri⁹⁰.

În comitatele Mureș și Tîrnava Mică, ca de altfel aproape pretutindeni, poporul alunga nu numai din biserici, ci chiar și din casele lor și din sate pe preoții uniți⁹¹. Se înleagă că aceasta provoca alte intervenții ale armatei imperiale, alte arestări și alte acțiuni de apărare din partea poporului.

Ortodocșii români mureau în toate părțile ca martiri pentru credința lor, fie împușcați sau spînzurați, fie în bătălii în temnițe, însuși împărăteasa Maria Tereza trebuia să recunoască în rescriptul din 1760 că «mulțimea a fost tratată în acel principat al nostru cu moartea și cu alte mijloace de cruzime pentru religia neunită de rit grec» («Penetravit ad aures nostras plebem in illo principatu nostro Graeci ritus non unitorum causa religionis nece et allis cruentis mediis tractari») ⁹². Transilvania întreagă era în fierbere continuă și crescând.

Aceste tulburări continue din aproape toate satele, întâlnirile celor trimiși de diferite înuturi cu jalbe pe la Viena și Carlowitz, concentrarea a sute și mii de credincioși din toate părțile prin închisori, i-au dus pe credincioși la ideea unei acțiuni comune solidare. Deocamdată, de pe la 1755, au început să se adunări («conventicole») cu sute de delegați din numeroase sate, când într-un sat când într-altul. Popa Cosma din Deal, popa Ioan din Aciliu, popa Ioan din Sadu sunt pe rând organizatorii lor. Din aceste adunări trimit memorii, stabilesc măsuri de acțiune comună. De la aceste adunări se ajunge la 1760 la «școala» lui Sofronie.

Călugărul Sofronie de la Cioara, după ce a fost alungat din schitul lui și schitul dărâmat de armată, a început să cutreiere satele Hunedoarei și să trimită proclamații în diferite părți, cerând să se adune cu toții pe la autorități și să ceară

⁸⁹ Colecția Rosenfeld», după actul nr. 322 din 1745, în Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 150.

⁹⁰ «Colecția Rosenfeld», la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 160.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Documentul din „Colecția Benigni“ a Muzeului Brukenthal din Sibiu, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 119.

libertatea de credință, înainte de Craciunul anului 1759 el a fost arestat și aruncat în temnișă din Bobâlna. La 12 februarie 1760 vreo 500– 600 de oameni din Zarand și din inutul Abrudului, al Orștiei, al Hunedoarei și vârlinoșii noaptea împărții în trei cete, din care una sub conducerea protopopului din Siliște, au atacat temnișă din Bobâlna, au eliberat pe Sofronie, iar pe strajamelele care au încercat să-l oprească l-au lovit cu topoarele în piept și în spate. Dimineața poporul a intrat în biserica din Rapolt, ca să-l mulțumească lui Dumnezeu că l-a ajutat să scape pe cuceritorii lor. Era un preludiv al revoluției. Sofronie se duce în Zarandul apăsător de muni și rezultatul acțiunii lui printre moșii îl vedem într-un memoriu adus în mai 1760 de o delegație de țărani Congregației nobililor din județul Hunedoara, adunată „la Deva.

În memoriu se spunea, îmbinându-se respectul cu hotărârea: «Dacă vreți să scoateți de la noi ceva, sub cuvânt de contribuție, ori altă trebuință a Principatului, noi suntem gata la toate, dar religia nu ne-o puteți simți până când trăim. Toate neamurile își au legea lor și trăiesc în pace în legea lor... Iar noi suntem prizonieri neîncetată pentru legea noastră. De ce nu ne dați pace ca să ne odihnim? De ce să dăm uniilor bisericile, pe care bieții de noi le-am zidit cu cheltuiala și cu mâinile noastre? Nu, niciodată până ce suntem vii!... Prea de ajuns ne-am rugat cu toată cuviința și n-am primit nici un răspuns... Măriile Voastre, nici noi nu suntem ca vitele, cum credeți, ci avem Biserica noastră. Iar bisericile nu de aceea sunt clădite ca să rămână goale, și nici noi nu ne vom mai închina în grajduri, ci ne vom duce la biserică, ca să ne rugăm acolo și să nu rămână goale!»⁹³.

În același timp Sofronie începe să adunări mari în Zlatna, Abrud, Cîmpeni, poporul e continuu mobilizat în jurul lui, urmându-l dintr-o localitate într-alta. Scopul mișcării lui Sofronie era să înscrie pe toți ortodocșii într-o listă în vederea cererii unui episcop ortodox pe seama lor, cum se ceruse și în «adunările» mai mici de până acum.

Arestat în august 1760 de un detașament de soldați, e scapat la porțile Zlatnei de mai multe mii de oameni, îndată după aceea, între 10 -15 august 1760 Sofronie începe un mare sinod la Zlatna, în care se formulează un memoriu către împărăteasa Maria Tereza către guvernul din Transilvania. Sinodul, alcătuit din mulți preoți și mii de credincioși, cere: libertatea pentru români de a-și practica credința strămoșească, plecarea episcopului unit Petru Aron ca să nu mai stăpânească nici el, nici popii uniți peste popor, iar în locul lui săli se dea episcop ortodox; restituirea bisericilor și sesiunilor parohiale ortodocșilor; eliberarea tuturor celor arestați din cauza credinței ei; scoaterea din Transilvania a popilor uniți, care sunt pricina tuturor tulburărilor și care sunt niște mincinoși deoarece către catolici jură că sunt catolici, iar către români «că nici nu cred nici nu mărturisesc unirea».

Dacă nu li se va împlini cererea, e de temut că poporul nu va mai suporta

⁹³ P. Bod. *op. cit.*, lib. II. cap. V, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 157 - 158.

necazurile, dragostea de popoare se va tulbura și vor fi r scoale în toată țara.

Mi carea s-a întins ca fulgerul în toată Transilvania. Episcopul Petru Aron a scăpat numai fugind la sediul comandantului militar din Sibiu de război pentru bunăvoința poporului, care năvăli în august 1760 din toate părțile asupra Blajului, cerând pe prigonitorii lui. Din tabăra de la Zlatna, poporul îi trimite într-o scrisoare tot disprețul acestei unelte a politicii străine: «Ca să-ți alegi mai limpede ca de când ne cărmuiești aproape că ne-ai prăpădit, dacă vei încerca din nou, unul din noi trebuie să piară», îi cere socoteală pentru prădarea bisericilor, și de luarea antimiselor în faimoasele lui vizite. Dacă nu le va restitui, îl vor căuta chiar și acasă «pentru că să vedem ce fel de vâdica ești... du-mă la legii grecești, pe care cauzi și-o nimiciști ca împotriva ei pângăriști»⁹⁴.

O vreme Sofronie se mișcă suveran în toată Transilvania, puzit peste tot de o gardă de 150 de oameni, căci în Transilvania nu erau suficiente trupe pentru a înfrână mișcările. Totuși ea nu s-a transformat în revoluție sângeroasă, căci Sofronie ținea mișcările în frâu.

Pe ziua de 14 februarie 1761 Sofronie a convocat un mare sinod la Alba Iulia, la care au participat preoții ortodocși, cu câte trei reprezentanți din fiecare sat, într-o hotărâre de 19 puncte, sinodul cere guvernului transilvănean iarși libertatea religiei ortodoxe, episcop ortodox, restituirea bisericilor și bunurilor către ortodocși, eliberarea celor arestați etc.

b) Speriat de această mișcare, Curtea din Viena trimite în primăvara anului 1761, în Transilvania, pe generalul Bucow, cu trupe numeroase. În același timp satisface cererea românilor pentru un episcop ortodox și după 60 de ani de la desființarea Mitropoliei Ortodoxe le numește ca episcop pe Dionisie Novacovici, vâdica sârbesc de Buda. Amândoi aceștia vor avea să îndeplinească munca de pacificare a românilor.

La început Bucow promite românilor împlinirea doleanțelor lor. Dar după ce poporul se liniștește și se duce pe la vetre, generalul începe o acțiune de represiune și mai cruntă și mai sistematică decât cele anterioare. El a ordonat la 9 aprilie o anchetă pentru a afla care dintre români s-au declarat până la 1 aprilie 1761 contra uniației sau nu s-au declarat contra ei și care din ei revin acum asupra declarației împotriva uniației, pentru a atribui bisericile și sesiile lor majorității.

Ancheta s-a făcut de comisii alcătuite din funcționari subordonați generalului, asistați de câte doi preoți uniți. Deci comisiile erau lipsite de imparțialitate. Preoții uniți uzau de tot felul de mijloace pentru a determina în care câțiva oameni să se declare pentru uniație. Așa în Ighiu, unde tot poporul s-a declarat contra uniației, preoții uniți au convins pe o rudă a lor, să se declare unit. Cu toate acestea, aproape pretutindeni poporul român s-a declarat ortodox.

⁹⁴ Silviu. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II. p.164.

Rezultatul nefavorabil al anchetei l-a făcut pe general să schimbe promisiunea în privința bunurilor bisericești și să refuze a atribui ortodocilor bisericile și bunurile bisericești, pe motiv că religia ortodoxă nu e receptivă, ci numai tolerată. Aplicarea acestei măsuri întâmpina însă în unele părți greutate, în Ocna Sibiului, în Siliște, în Sadu, de exemplu, românii declarându-se tot ortodoci și au refuzat să împlinească ordinul de a preda totuși biserica preoților uniți. A trebuit ca companii de soldați să se ia la biserică și să-o predea episcopului Petru Aron, iar pe fruntea și să-i aresteze și să-i supună la bastonade în piața Sibiului, în 6 iulie 1761 în prezența celor doi episcopi, Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici, generalul Bucow personal a luat cheile ambelor biserici din Alba Iulia de la ortodoci și le-a dat uniților. După această ambii episcopi slujiră liturghia, Petru Pavel Aron în biserică frânci un credincios, Dionisie Novacovici în grădina casei unde locuia, având așadar de mulți credincioși, încât mulțimea n-a încput nici în grădina, nici în piața publică⁹⁵. Generalul Bucow a procedat și la represiuni numeroase. Petru Pavel Aron apăsă acum din nou în diferite părți în convoiul generalului. La Cuzdrioara, lângă Dej, fiind trimis o trupă de soldați să aresteze niște preoți ortodoci și poporul smulgând pe cei arestați din mâna soldaților, generalul Bucow a trimis acolo pentru represiune trei companii din Turda, 100 de soldați din Cluj și o companie de dragoni. În raportul către împărat, Bucow scrie la 8 septembrie 1761: «La atac s-a distins căpitanul baron Cavallence din dragoni care a împresurat satul cu atâta precauție cu trupa sa, încât nici unul din cei ce au voit să se refugieze n-a reușit să izbăvească. Conducătorii au fost arestați și judecați pe loc și anume doi la moarte prin treang și doi la serviciu militar pe via»⁹⁶.

Bucow se gândea să folosească și pe episcopul Dionisie Novacovici mai mult pentru a ține în frâu mișcarea pentru Ortodoxie, care de altfel amenința cu nimicirea întreaga uniție. Generalul recunoaște la 6 mai 1761, într-un raport către împărat, că niciodată «n-a lucrat așa de tare»: «Vă rog să-mi permiteți să introduc pe episcopul Dionisie peste tot în principat... și anume cât mai repede, ca să pun capăt dezordinelor viitoare ale valahilor prin stabilizarea unei competenții spirituale, care apoi să vină în ordine pe supușii și în special să se opună autorității mereu crescânde a lui Sofronie în acest popor; este cu adevărat timpul ca să se procedeze așa, căci altfel nu se mai salvează nimic din uniție, cu toate mijloacele întrebuintate, pe care eu desigur nu le cunosc și de care poate și trebuie să se dea mărțurie întreaga țară, căci așa de tare și greu («so hart und schwer») n-am mai lucrat niciodată, aceasta trebuie să o recunosc». El cere aprobarea să continue la fel, «altfel totul este zadarnic»⁹⁷.

Însuși episcopul catolic Bajtay s-a îngrozit de măsurile generalului, când acesta cu un cinism revoltător a declarat că va extermina pe toți românii din

⁹⁵ P. Bod, *op. cit.*, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 237 - 238.

⁹⁶ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, Anexa 55, p. 362.

⁹⁷ *Ibidem*, Anexa 51, p. 365.

inutul Bistriei, fiindcă nu voiau să primească uniaia. «M-am cutremurat la propunerea Excelenței sale, a d-lui baron de Bucow, care voia să detașeze un corp de 2000 de soldați regulați, contra districtului amintit, pentru a-i masacra pe toți, fără a-i distinge pe cei vinovați de cei nevinovați»⁹⁸. Iar unitul Bariiu spune: «Cu privire la propagandă și prozelitism, Bucow, ca și cum s-ar fi aflat într-o arăstrin, și el are o procedură ca într-o bătălie cruntă»⁹⁹.

De aceea, pe drept cuvânt s-a putut spune că adevăratul întemeietor al Bisericii Unite din Ardeal a fost acest general austriac, cu tunurile și cu dragonii săi.

Dacă până la Bucow românii nu putuseră să fie siliși și acceptați uniaia, «comisia de dezmembrare» care lucra la Sibiu sub președinția lui Bucow, pe baza anchetei din aprilie-mai 1761, a înscris acum samavolnic pe o parte din ei ca uniți, iar generalul i-a înțut cu forță în uniaie. În acest scop el a uzat de procedee foarte bizare și discreționale. Am văzut că comisiile de anchetă care au lucrat în aprilie și mai 1761 aveau să înscrie pe toți cei care se declaraseră până la 1 aprilie 1761 contra unirii, sau nu se declaraseră și care voiesc acum să redevină uniți. Deși românii s-au declarat împotriva uniaiei, așa-numita «comisie de dezmembrare» care lucra la Sibiu a înscris cu de la sine putere ca uniți pe toți românii din ținuturile unde mișcarea lui Sofronie, pentru înscrierea în listele celor ce nu voiesc să fie uniți, nu se întinsese, deși ei niciodată nu fuseseră uniți.

În județul Bistriei preoții uniți au reușit să momească zece români slabi de caracter care să declare, fără nici o înșuternicire, și să jure că toți românii din județul Bistriei voiau să se înșute la Biserica unită. Pe baza aceasta, comisia de dezmembrare de la Sibiu a înscris toate cele 47 de comune din Bistriea ca unite, dând astfel o cincime din contingentul total al uniaiei din întreg Ardealul, în zadar a protestat poporul în mod public, împotriva acestei înșutiri, comisia a refuzat să-l asculte. Populația s-a revoltat, dar revolta a fost înecat în sânge¹⁰⁰.

Împrețtea l-a felicitat pe Bucow că a înșutit prin aceasta granița către Moldova, alipind la uniaie 4508 familii¹⁰¹.

Cu toate aceste mijloace nemaipomenite, Comisia de dezmembrare a trebuit să înscrie marea majoritate a poporului român ca ortodox.

În județul Alba au fost înșute ca ortodoxe 14630 familii și ca unite 3134. În cele mai multe din cele 223 comune, câte un număr de peste 100 familii a trebuit să fie înșute ca ortodoxe și numai 6–20 ca unite. Vreo opt comune cu 1233 familii au fost făcute dar gratuit uniaie, probabil, pentru că nu se înșutiseră pe listele ortodoxe înainte de aprilie 1761.

În domeniul fiscal al Zlatnei, 3978 familii au fost înșute ca ortodoxe și

⁹⁸ Halmagy Istvan. *Naploi IV. Monumenta Hungariae Historiae Scriptores*, vol. 33, p. 80, la Silviu Dragomir. *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 242.

⁹⁹ Gh. Bariiu, *Prilese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 451.

¹⁰⁰ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 362.

¹⁰¹ Arhiva de stat, Viena, Staatsrath, nr. 2295/1761, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 261

numai 92 ca unite, în procente 98% ortodoxe și 2% uniți, în zadar a n v lit asupra lor generalul cu trei armate s -i înmoaie. Mo ii s-au înut dârzi.

În jude ul Cojocna au fost înscrise ca ortodoxe 11324 familii, iar ca unite 1221 familii, deci vreo 10%. În jude ul Tîrnava au fost înscrise 5608 familii ca ortodoxe și 947 ca unite. În jude ul Turda au fost înscrise 9220 familii ca ortodoxe și abia 964 familii ca unite.

În jude ul Zarand nu s-a g sit nici m car un suflet care s îmbr i eze unirea. Comisia a decretat cu de la sine putere, ca patru comune s r mân unite, cu 208 familii (Lunca, C r stau, Birtin, T t r ti). Cu toate acestea în jude au r mas pentru cei 97 % ortodoxe, 36 de preo i, iar pentru cei 3% uni i 38 de preo i. Propor ia a fost cam aceea i peste tot.

În jude ul Crasna tot poporul i to i preo ii s-au declarat pentru Ortodoxie, cu excep ia unei singure familii, în Na fal u. În districtul Chioarului, au fost înscrise 3607 familii ortodoxe și 1005 familii unite.

În F g ra au fost înscrise 5344 familii ortodoxe cu 145 preo i și 472 familii unite cu 107 preo i. Cifra uni ilor reprezint de-abia 8%.

În scaunul Bra ovului nu s-a g sit nici o familie unit , în scaunul Sibiului s-au înscris 6805 familii ortodoxe cu nici un preot, iar unite 289 familii cu 105 preo i.

În scaunul Miercurea au fost înscrise 1403 familii ortodoxe cu nici un preot și 67 familii unite cu 14 preo i. O situa ie asem n toare în scaunele de Cohalm, Nocrich, Cincul Mare, Or tie, Sebe .

Pentru jude ul Dobîca, comisia, dup ce a revizuit cele dou conscrip ii, a episcopului unit i a administra iei, a înscris 8705 familii ortodoxe și 2654 familii unite. Cele 23% ob inute aici în mod excep ional de unia ie se datoresc probabil faptului c 20 de comune întîrziaser s se înscrie împotriva unirii până la 1 aprilie 1761.

În jude ul Hunedoara comisia de dezmembrare a înscris 14895 familii ortodoxe și 3973 familii unite. Cifra de 55 comune curat unite, majoritatea din p r ile Ha egului, fă de cele 93 curat ortodoxe, pare suspect , tiut fiind lupta pentru Ortodoxie din acest jude . Când Iosif al II-lea a dat cet enilor libertate de a se declara pentru religia care voiesc, românii din inutul Ha egului au fost cei dintâi care s-au lep dat de unire, până s-au luat noi m suri pentru a se salva acolo unia ia.

În Solnocul inferior comisia a înscris 10195 familii ortodoxe și 2491 familii unite, iar în Solnocul de Mijloc, 5668 familii ortodoxe și 411 unite.

Rezultatul general al dezmembr rii este urm torul: din 152886 familii de români, 127712 au fost înscrise ca ortodoxe, iar 25174 ca unite.

Deci cu toate pedepsele i în el ciunile de-abia au putut fi smulse pentru uniatie 20%. Din acestea un num r de 2238 reprezint familiile preo ilor uni i, în vreme ce num rul preo ilor ortodoxe e de-abia de 1380¹⁰².

¹⁰² Aceste date le-a publicat Virgil Ciobanu, dup o copie aflat în Arhiva Ministerului de r zboi din Viena; vezi

Generalul Bucow a luat toate măsurile ca cei înscrși și acum ca uni și să nu mai poată reveni la Ortodoxie. Prin aceasta el a devenit întemeietorul real al uniației în Ardeal și al dezmembrării religioase a poporului român. După ce iezuii îi împreună cu Curtea de la Viena au creat prin f g duieli și presiuni ierarhia unită și cadrul preoțesc al uniației, acum generalul Bucow i-a dat și un contingent de credincioși. Acest contingent va mai fi mrit ulterior prin alte presiuni și manevre. Contemporanul Halmagy însemnează la 16 iunie 1763 despre persecuțiile care au continuat și după «dezmembrare» să fie exercitate asupra românilor ce s-au declarat ortodocși: «Preoții uniți umblă cu soldații, bat pe românii care nu sunt uniți; aceștia fug în munți, dar de lege nu se lasă (exemplul a 6 sate din inutul Bistriței), întrebați ce e unirea, ei zic că nu știu. Ce credeți? «Ca cei din țară», răspund ei (ca cei din Principatele Române, adică)»¹⁰³.

Un mijloc de a face pe români să accepte uniația a fost înființarea regimentelor grănicerești în Bistrița-Năsăud și în sudul Transilvaniei. În raportul său, generalul Ziskovici recunoaște că grănicarii români nu sunt dispuși să se înroleze în unitățile grănicerești, deoarece se tem că vor fi siliți să îmbrățișeze unirea. El propune deci să fie folosit și episcopul unit pentru a ajuta pe ofițerii imperiali. Sprijinul solicitat li s-a dat cu mare zel. Preoții uniți au promis grănicarilor «cerul și pământul» dacă vor deveni grăniceri. Dar grănicarii nu s-au lăsat amăgiți. Au preferat să sufere bătăliile în țară, în piața Sibiului, decât să accepte.

grănicarii refractari militarizării au fost strămutați în sate depărtate. Multe familii au trecut în țara Românească. În Tohan n-a rămas decât un singur om.

grănicarilor care au refuzat militarizarea li s-au luat pământurile. Cei ce au primit militarizarea a trebuit de fapt să primească și uniația¹⁰⁴. Nenumărate cruzimi s-au exercitat în comitatul Bistrița, cu acest prilej¹⁰⁵.

Actul de dezmembrare al generalului Bucow de la 1761, prin care a înscris cu silă un număr de români ardeleni ca uniți, a dat Bisericii Unite o existență stabilă, prin faptul că nu s-a mai permis acestora să părăsească uniația. Dar aceasta era numai un fundament pe care creatorii uniației și uneltele lor la conducerea Bisericii Unite urmau să adauge alte două întrebări mult mai pretențioase: a) să se asigure continuu numărul credincioșilor acestei Biserici până la încadrarea tuturor românilor ortodocși din Transilvania; b) să se catolicizeze treptat și să se rupă de românii din Principate.

Înființarea regimentelor de grănicari a fost numai unul din mijloacele prin care Imperiul habsburgic a mrit numărul credincioșilor uniți. Guvernul austriac recurgea continuu la alte mijloace în acest scop, iar episcopii de la Blaj treceau chiar peste mijloacele recomandate de Viena habsburgică, cu consimțirea

și la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 264 - 285).

¹⁰³ *Monumenta Hungariae Historiae Scriptores*, vol. 33, Budapesta, 1906, p. 78, la t. Metes, *L muriri nou privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu, 1933, p. 6.

¹⁰⁴ Carol Golner, *Din lupta războiului românesc împotriva înființării grănicarilor militari*, 1762 - 1765, București, 1963.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

acesteia. Atât preocuparea continuă a Guvernului austriac de a mări numărul credincioșilor uniști până la desființarea totală a ortodoxiei ardelenilor, cât și acțiunea episcopilor uniști în direcția aceasta se constată din toate documentele oficiale austriece referitoare la Transilvania, după 1761.

Datorită acestor mijloace, o conscripție a ortodocșilor de la 1766, prezintă numărul acestora scăzut de la 127.712 familii, cât erau în 1761, la 105.909 familii. Se dădea această explicație comisia ardeleană care a făcut conscripția, fie prin treceri la unire, fie prin emigrări¹⁰⁶.

Dintre mijloacele prozelitiste folosite de episcopul unit Atanasie Rednic, menționăm plângerea românilor ortodocși din comunele Cergul Mare, Ciufud, Vezea, Spătași și Mănăstureni, de pe domeniul episcopiei blajene. Conform acestei plângeri ei au fost supuși la bătăi crunte, unele mortale, pentru a-și îmbria unirea. Parohii ortodocși din aceste comune au trebuit să fugă prin alte sate. Guvernatorul Transilvaniei, voind să salveze aparențele unei relative moderații, scrie în urma acestei plângeri episcopului unit, îndemnându-l, așa cum l-a mai admonestat și în anii trecuți, prin adrese și în particular să se abțină de la violențe contra iobagilor în chestiune, silindu-se, pe cât se poate, să-și dispună la uniație prin mijloace blânde¹⁰⁷. Dar împotriva teasă la 1768 dăruiește, în urma referatului iezuitului Delpiri, episcopului Rednic 10.000 florini, ca un premiu pentru succesele obținute în propagarea uniației¹⁰⁸.

Murind la 8 decembrie 1767, episcopul administrator ortodox al Transilvaniei Dionisie Novacovici, averea lui a fost dată de autoritățile de stat, o parte Seminarului din Blaj, alta orfelinatului romano-catolic din Sibiu. Guvernatorul Transilvaniei, O'Donel, s-a sfătuit cu episcopul romano-catolic, cu cel greco-catolic și cu cei doi consilieri catolici din guvernul transilvănean, constituind într-o comisie, în privința numirii unui succesor al lui Novacovici. Episcopul unit cerea să nu se mai numească un alt episcop ortodox, ci românii ortodocși să-și fie supuși, cu sila, lui. Toți ceilalți membri ai comisiei au fost contra acestei soluții extreme, spunând că românii ortodocși ar fi împinși la disperare dacă ar fi supuși prozelitismului brutal al episcopului unit. Episcopul romano-catolic Bajtayer spunea la cele 5 întrebări ce i s-au adresat astfel:

1. E adevărat că românii transilvăneni emigrează, dar crede că cifrele care se dau sunt exagerate.

2. E adevărat că episcopul unit caută să aducă pe neuniști cu forța la uniație.

3. În privința mijloacelor de promovare a uniației, episcopul Bajtayer propune, pe lângă altele, trimiterea copiilor de uniști și neuniști la școlile romano-catolice. El recunoaște că teoretic măsura aceasta silnic n-ar fi de recomandat, dar dacă se are în vedere că în Valea Rodnei impunerea silnică a uniației prin

¹⁰⁶ Ștefan Lupăș, *Ţări și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Transilvania după 1761*, Sibiu, 1945, p. 4 - 5.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 12.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 6.

militarizarea grani ei a dat rezultate bune, m sursa ar trebui totu i admis .

4. În chestiunea dac nu cumva e o silnicie obligarea ortodoc ilor ca la vizita iile episcopului i protopopilor uni i s -i primeasc în bisericile lor i s le asculte predicile, Comisia decide c nu e silnicie, c ci ortodoxul e liber, dup ascultarea predicilor s r mân în credin a sa. F r obligarea ortodoc ilor de a asculta aceste predici, cum ar fi putut înregistra episcopul unit atâtea succese în r spândirea unirii?

5. În acela i timp comisia discut problema dac pot fi pedepsi i ca apostat i cei ce p r sesc unia ia. Patru rescripte imperiale prevedeau pentru cei ce treceau de la catolici la protestan i i de la uni i la ortodoc i, pedeapsa egal cu cele pentru înalt tr dare: pierderea capului i a tuturor averilor ¹⁰⁹. Comisia teoretic socote te c n-ar trebui pedepsit ca apostat cineva care a îmbr i at o religie f r s o cunoasc , cum se întâmpl cu românii care îmbr i aser unia ia. Deci ar trebui ca mai întâi nici un român ortodox s nu fie înscris în unia ie înainte de a fi instruit. Considerând îns ignoran a românilor în privin a dogmelor romano-catolice, inclusiv a clerului unit, preten ia aceasta ar face imposibil pe mult vreme orice r spândire a unia iei. Solu ia dat de comisie este deci s se considere apartenen a la unia ie perfect dac a fost perfect forma trecerii. Episcopul unit va avea deci grija ca trecerile la unia ie s fie f cute în fa a unui asesor de la judec torie i cei ce primesc unia ia s fac o cruce în fa a numelui lor dat fiindc mul i nu tiu scrie, atr gându-li-se aten ia c nu mai pot reveni asupra trecerii ¹¹⁰. În felul acesta ei vor putea fi pedepsi i ca apostat i, dac vor p r si unia ia.

Era o sofistic rie stil scolastic, care permitea autorit ilor habsburgo-catolice s ocoleasc principii de umanitate elementar : încadrarea cuiva în catholicism, f r convingeri religioase i pedepsirea lui ca apostat dac îl p r se te.

Dar dac oamenii erau adu i la unia ie f r o convingere religioas , cu ce argumente puteau fi adu i? Desigur cu promisiuni, sau cu amenin ri. Am v zut c Atanasie Rednic primea 10.000 de florini pentru convertirile f cute. Banii trebuia împ r i i «converti ilor». Cazuri de acestea întâlnim neconținut în timpul ulterior. Aceasta era plata celor ce se l sau converti i; celor ce nu se l sau converti i li se puneau în fa a tot felul de persecu ii.

Mai trebuie men ionat i faptul c credincio ii ortodoc i nu erau atât de ignoran i în ce prive te credin a Bisericii lor i a deosebirii ei de cea papista , c ci nu erau atât de ignoran i preo ii ortodoc i, care îi instrui au. C lug rul Visarion comb tea primatul papal cu argumente foarte serioase, pledând pentru întâietatea patriarhului de Ierusalim. Iar într-o discu ie de 4 zile, purtat , la ordinul guvernatorului Haller, în F g ra , între preo ii ortodoc i i protopopul unit Vasile, în iulie 1745, pe tema primatului papal, cel din urm a pierdut

¹⁰⁹ Gh. Barițiu, *op. cit.*, p. 408.

¹¹⁰ Șt. Lupșa, *Știri și documente ...*, p. 6.

jocul¹¹¹.

Pe de altă parte credincioșii ortodocși erau obligați să asculte continuu predicile episcopului, ale protopopilor și ale teologilor și preoților uniți, care desigur constau mai ales din promisiunile sau din amenințările amintite.

Cu arguții scolastice, cei ce dispuneau de soarta poporului român, își linișteau conștiința cu recunoașterea teoretică a unor principii superioare, convingându-se în același timp că practic sunt siliți să le calce «ad majorem gloriam Dei», mai bine zis «domini terrestri».

Pedeapsa pentru apostasie nu era decât în rare cazuri moartea, ci închisoarea, care adeseori se prelungea până la moartea «apostatului». La închisoare se adăugau și alte mijloace de coerciție fizică. Poporul român din Transilvania a cunoscut pe pielea sa, în masă, ca nicăieri în altă parte a lumii, practica mijloacelor închiziei.

Forurile din Viena habsburgică voiau totuși să-și ascundă în sac ghiarele de pisică crudă. Cancelaria transilvană din Viena propune la 17 iunie 1771 să se trimită guvernatorului Transilvaniei Ausperger un rescript, prin care să-i ordoneze să comunice prim-pretorilor să nu-i aresteze pe cei ce părăsesc unirea imediat, ci întâi să le trimită pe cap un preot unit sau catolic din cei mai zeloși și mai dibaci, care timp de 3 săptămâni să-i tot îndemne să revină asupra gândului de a părăsi unirea și de abia dacă încercarea aceasta e uează, să fie arestați, dar nu pe motivul fizic nu vor să fie uniți, ci sub pretextul vreunui delict civil, în temniță preotul să continue cu lămuririle lui alte 3 săptămâni și de abia în cazul că nici una a nu revină asupra intențiilor lor, să fie lăsați în temniță fără termen.

Dar curtea imperială a întârziat până în 1779 să dea un rescript în acest sens. Iar în acel an dând un asemenea rescript, cancelaria aulică ungară a remonstrat împotriva lui, arătând că alte hotărâri anterioare au stabilit că ignorarea religiei părăsite nu scutește de pedeapsa integrală pe un apostat.

Urmarea a fost că s-a aplicat, de la caz la caz, când pedeapsa deplină pentru apostasie celor ce părăsesc unirea, când cea mai blândă descrisă mai sus¹¹².

Comisia transilvană după ce a discutat toate problemele amintite, s-a pronunțat în chestiunea dacă trebuie dat un urmaș episcopului administrator ortodox Dionisie Novacovici, în următorul fel: **Dacă s-ar lua în considerare exclusiv scopul desființării Ortodoxiei în Transilvania, n-ar mai trebui să se dea lui Dionisie Novacovici un succesor. Dar dat fiind că în acest caz românii ortodocși ar emigra în număr și mai mare, e mai bine ca acești eretici să fie smulși de rădăcină pe altă cale, printr-o activitate și mai zeloasă a clerului.**

De fapt, românii ortodocși nămaiputând suporta persecuțiile religioase din acel timp, emigrau în țările române cu zecile de mii. Călugărului Sofronie i-a urmat în Muntenia, un număr adevărat de mare de români, care au populat vreo 50 de

¹¹¹ Gh. Barițiu, *op. cit.*, p. 438.

¹¹² Șt. Lupșa, *Știri și documente ...*, p. 15—20.

sate. La 1773, emigrările luau astfel de proporții, că românii din Principate strigau; *Toată Transilvania vine la noi!* Un raport consular din vremea aceasta arată că 23 de sate din comitatul Bistrița au emigrat în Moldova cu 24 000 de familii¹¹³.

În fața acestei stări de lucruri comisia transilvană propune: «Drept aceea s'nu li se dea neuniilor ardeleni episcop propriu, ca s'nu ne legăm mâinile în privința propagării viitoare a unirii, ci numai administrator episcopesc *ad bene placitum principii* și să-i acorde un timp mai lung ... Mai trebuie să se aibă în vedere la alegerea administratorului ca el să nu fie nici zelos, nici prea abil apărător al religiei, să fie însă devotat curții imperiale și să ofere garanția că va urma bucuros instrucțiunile ce i se vor da și astfel nu va pune piedici în calea unirii», «În acest chip s-ar putea satisface și dorința arzătoare a poporului (de a avea un episcop) și s-ar putea asigura și progresul unirii, «numai episcopul și clerul unit s'ntie profita cu zel de împrejurările create». Se mai propunea să nu se dea voie episcopului administrator să ia contact cu preoții decât cu aprobarea guvernului¹¹⁴.

Ortodoxia ardeleană trebuia strangulată în întregime, chiar cu ajutorul episcopului administrator ortodox. Un asemenea episcop trebuia admis pentru a se salva aparențele unei oarecare libertăți religioase pe seama Ortodoxiei.

La propunerea comisiei a fost numit în 1768, ca episcop administrator ortodox Ioan Gheorghevici, episcop de Vîrșeț, cu indicația să rămână la sediul episcopiei lui și să meargă numai câteodată vara în Transilvania, când poporul e ocupat cu muncile agricole. Dar întrucât Gheorghevici nu a putut veni în Transilvania, căci în noiembrie 1768 a fost instituit ca administrator mitropolitan, apoi ca mitropolit la Carlovi, la 1771 a fost numit ca administrator episcopesc în Transilvania, Sofronie Chirilovici, starețul mănăstirii din Graba¹¹⁵. Acestuia i s-au dat cam aceleași instrucțiuni ca și lui Ioan Gheorghevici¹¹⁶. Aceleași îngrâdiri i se vor impune mai târziu și episcopului Vasile Moga.

Dar lucrurile n-au evoluat după aceste rafinate planuri. Cu venirea împăratului Iosif II la tronul imperial, se instaurează, deocamdată cel puțin pentru un scurt timp, o eră mai blândă. La 8 noiembrie 1781, noul împărat emite edictul de toleranță, prin care este abolită pedeapsa ca apostazi a celor ce părăsesc uniația. Unitul Bari a putut scrie pe drept cuvânt: «*Una țim sigur, că românii neuniți din Transilvania, după aceea interveniune a Rusiei (de la 1750), au fost maltratați și persecutați tot ca mai înainte până la Iosif al II-lea*»¹¹⁷.

Cît de puțin acceptat sufletește a fost uniația chiar de răzmerii militarizați, o dovedește faptul că după 8 noiembrie 1781, când împăratul Iosif al II-lea d

¹¹³ I. Matei, *Vacanțele Mitropoliei Ortodoxe din Ardeal în veacul XVIII*, Cluj, 1922, p. 62.

¹¹⁴ t. Lupă, *op. cit.*, p. 22 - 26.

¹¹⁵ I. Matei, *op. cit.*, p. 34 - 85.

¹¹⁶ t. Lupă, *op. cit.*, p. 22 - 26.

¹¹⁷ Gh. Barițiu, *op. cit.*, p. 444.

edictul de toleranță, aceștia revin în masă la Ortodoxie atât în comitatul Făgărașului, cât și în inutul Haegului. A trebuit să se pună în aplicare din nou o mulțime de presiuni și de viclenuguri, pentru ca unii din ei să fie împiedicați să persiste până la capăt în hotărârea lor de a reveni la «legea românească», între altele cei ce declarau că vor să prăsească uniația, trebuia să asculte o catehizare de 6 săptămâni de la preoții uniți¹¹⁸.

Ierarhia uniată a continuat și în prima jumătate a secolului al XIX-lea și rup un număr considerabil de ortodocși, cu metodele obișnuite de silnicie sau de amgire.

În ce privește celălalt scop, al catolicizării, episcopii uniți, numiți totdeauna de către curia papală dintre cei mai servili închinători ai papalității, au urmărit realizarea lui în mod treptat și cu o tenacitate neîntreruptă.

Cei mai de seamă fruntași ai uniilor, când au început să vadă că habsburgo-catolicismul urmărește acest al doilea scop și nu rămâne fidel promisiunii de la 1700 de a nu se atinge de legea românească și de independența Bisericii Române din Transilvania, au reacționat cu putere, dând glas simirii românești a lor și a poporului român, în lupta pentru apărarea coninutului spiritual tradițional și pentru independența Bisericii Române, s-a angajat cu toată hotărârea mai întâi însuși episcopul Inocențiu Micu Clain și după el cei trei fruntași ai colii ardelenice: Samuil Micu, Gheorghe Inca și Petru Maior.

Dar toți episcopii uniți care au urmat lui Inocențiu Micu și o tot mai mare parte din teologii uniți de după cei trei fruntași ai colii ardelenice, au continuat cu stăruință opera nefastă a catolicizării.

Poporul român, în general, a rezistat acestei acțiuni, împreună cu alți fruntași intelectuali ai lui. Dar ierarhia unită a continuat și ea opera ei de catolicizare, folosind metoda rafinată a introducerii elementelor de credință, de cult, de disciplină catolică în viața Bisericii unite și a credincioșilor români uniți, încetul cu încetul, pas cu pas. Credincioșii români uniți tritori în vecinătatea fraților ortodocși au rezistat mai deplin; cei din părțile mai depărtate de masele ortodoxe, nemaivând în cult și în spiritualitatea ortodocșilor modelul viu al tradiției lor, au fost duși pe neobservate pe această linie a distanțării spirituale de frații lor ortodocși. Prăpastia spirituală, de limbaj, de practici religioase, între uniți și neuniți se săpa tot mai adânc. În 1948 ea era destul de progresată și amenința să progreseze până la o diferențiere totală, dacă n-ar fi venit, prin hotărârea clerului și credincioșilor uniți care vedeau pericolul care îi amenința, reîntregirea bisericească din acel an.

¹¹⁸ D. Staniloae, *O luptă pentru Ortodoxie în ara Haegului*, în «Anuarul Academiei teologice din Sibiu», 1939; Idem, *Din urmările edictului de toleranță în ara Haegului*, în «Omăgiu fraților A. I. I. Lapedatu», București, 1936; Idem, *Din urmările edictului de toleranță în ara Făgărașului*, în «Omăgiu Prof. I. Lupa», București 1943.

I.-INOCEN IU MICU CLAIN, DESCHIZ TORUL LUPTEI POLITICE NA IONALE A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, LUPT TOR PENTRU INDEPENDEN A BISERICII STR MO E TI I VICTIM A ALIAN EI HABSBURGO-CATOLICE

În anul 1968 s-au împlinit două sute de ani de la moartea lui Inocen iu Micu Clain în captivitatea de la Roma, după îndelungate priva iuni, umiliri și chinuri suflete ti.

Via a și activitatea lui Inocen iu Micu Clain a fost prezentat în ansamblul ei destul de am nun it de Dr. Augustin Buncea, iar anumite momente din ea, de al i istorici români.

Expunerea de fa nu inten ionează să repete cele ce au fost scrise de istoricii anteriori ¹¹⁹, ci urmărește să scoată în relief o latură a luptei și a dramei lui Inocen iu Micu Clain, prea puțin reliefat în scrierile cu privire la el din trecut. S-a insistat adică aproape exclusiv asupra laturii na ionale a luptei lui și ca urmare s-a simplificat nu numai această luptă, ci și drama lui Inocen iu Micu Clain, reducând-o la unica durere a lui de a se vedea înfrânt de intrigile adversarilor care nu puteau vedea cu ochi buni lupta sa pentru ridicarea poporului român la treapta politic și juridic de «na iune» egal cu celelalte trei na iuni recunoscute în Transilvania: na iunea maghiară, secuiască și sașă.

În realitate lupta lui Inocen iu Micu Clain mai are o componentă importantă : *ea e și o luptă pentru independen a Bisericii sale, care pentru el f cea parte din independen a și demnitatea na iunii sale*. Aceasta a făcut lupta lui mai grea, căci prin aceasta a coalizat împotriva lui toate forțele din Transilvania; de la Viena și de la Roma.

Din aceeași cauză drama lui a fost mai complexă ; mai complexă nu numai din pricina ralierei tuturor forțelor împotriva sa și a izolării sale complete, ci și pentru că, pe m sur ce s-a văzut izolat și înfrânt, și-a dat seama că în lupta lui a mizat în mod greșit pe alianța cu forța catolicismului care nu inten iona să-i fie de folos lui și poporului său, ci, dimpotrivă, a a cum l-a înv luit și l-a paralizat pe el, urmrea să înv luie și să paralizeze treptat capacitatea de mi care liber a Bisericii sale și prin ea și a poporului său. Drama lui Inocen iu Micu Clain a avut de aceea, dincolo de componentele ei exterioare, o zguduitoare complexitate sufletească .

În cele mai multe din scrierile din trecut asupra lui Inocen iu Micu Clain, nedându-se importanță luptei acestuia pentru independen a Bisericii lui

¹¹⁹ Cea mai recentă și mai judicioasă expunere a luptei na ionale a lui Clain este cea a Acad. D. Prodan, *Suplex Libellus Vallachorum*, București, 1967, p. 137 - 199.

împotriva Bisericii Romano-Catolice, nu s-a văzut în toată complexitatea ei nici drama lui. Nu s-a văzut drama unui om care trebuia să lupte, cu amărăciune, și cu diversele autorități ale Bisericii Romano-Catolice, de care, cel puțin până la o vreme poate că nu era convins că trebuie să se rupă total, iar după aceea și-a dat seama de neputința de a face această ruptură totală.

Aspectul dramatic al luptei sale este pus în relief în prima perioadă a ei, adică în perioada funcționării sale ca episcop, prin faptul că în lupta pentru drepturile națiunii sale, folosind argumentul unirii cu Biserica Romano-Catolică, el face simultan eforturi de a stăvili acțiunea iezuiților de catolicizare a Bisericii sale, iar în a doua perioadă a luptei sale, purtată din captivitatea de la Roma, acest aspect se accentuează la paroxism, căci toată lupta lui din acest timp este în mod principal o luptă pentru independența Bisericii sale față de Roma papală de la care a crezut că va primi ajutor în lupta sa pentru drepturile poporului român.

1. Lupta lui Inocențiu Micu Clain în perioada funcționării sale ca episcop

Inocențiu Micu Clain, încă înainte de instalarea sa ca episcop, în 28 septembrie 1728, înaintase mai multe memorii împăratului Carol al VI-lea, referitoare la nedreptățile pe care le suferea clerul și credincioșii ortodocși din Transilvania. Preoții uniți nu se bucură de imunitățile preoților catolici, cum li s-a promis prin diplomele leopoldine din 1699 și 1701. Ei plătesc împreună cu credincioșii lor dijmă până și preoților luterani și calvini, în loc să primească dijmă de la credincioșii români. Copiii de români nu pot frecventa colile și nu pot practica meseriile, precum nu pot ocupa nici funcții publice. Nobilii români nu se bucură de accesul la forurile de conducere în stat în mod egal cu nobilii celorlalte națiuni¹²⁰.

În urma acestor memorii și mai ales în urma sinodului din 20 - 22 octombrie 1732, un rescript regal cerea guvernului Transilvaniei la 11 decembrie 1732 să studieze cererile sinodului amintit. Dieta Transilvaniei din 27 februarie 1733 numește o comisie pentru studierea acestor cereri.

Comisia aceasta hotărâște la 25 iunie 1733 următoarele: 1. Să se facă o conscripție generală ca să se vadă dacă toți credincioșii români s-au unit;... 3. «Episcopul Clain să fie îndemnat la observarea punctelor din Diploma leopoldină, căci se constată că nici episcopul nu le observă și cu atât mai puțin clerul și poporul valah»; 4. «Episcopul să publice un catehism spre a-l prezenta Comisiei ca să-l citească și să-l examineze dacă este corect și sincer sau eronat»; 5. «Același episcop să predea în copie o formulă de profesiune de credință pe

¹²⁰ Dr. Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaj, 1900, p. 28, 30.

care o face cel ce primește unirea»¹²¹.

Comisia promitea să se întrunească după ce se vor împlini aceste hotărâri, fixându-se ca termen de împlinire septembrie 1733.

Dacă Inocențiu Micu Clain cerea drepturi pentru clerul și poporul său, bazându-se pe faptul că a primit unirea cu Roma, Dieta Transilvaniei, compusă din comișii și conșii, îi cerea să nu se joace cu unirea, ci să dea dovadă de progrese sincere în ea. Inocențiu Micu Clain arăta că clerul român a intrat cu un picior în casa străinilor și le cerea drepturile de care se bucură ei; aceia îl poșteau să intre în prealabil de-a binelea în casa lor. Inocențiu Micu Clain cerea drepturi pe baza celei de a doua Diplome leopoldine; comișii și conșii îi răspundeau cerându-i să împlinească opera de catolicizare a poporului român în mod cât mai complet, ca să capete apoi acele drepturi.

Pretențiile de mai sus nu au putut fi formulate decât cu consultarea unor specialiști în teologia catolică, deci de niște membri ai clerului catolic. Astfel, în fața lui Inocențiu Micu Clain nu se ridică numai opoziția calvinilor și a luteranilor, pe care bine s-o scoată neconținut în relief Bunea, ci și a nobililor și ierarhiei romano-catolice.

Dar mult mai interesant este faptul că Inocențiu Micu Clain a zăbovit aproape un an și jumătate cu prezentarea catehismului și a profesiei de credință cerute de comisie. Faptul acesta l-a remarcat Rosenfeld astfel: «Lucrul acesta a fost împreunat cu greutate. El n-a putut fi executat nici până la termenul prescris, căci însuși episcopul Clain zăbovea, mai ales în ce privește punctele din urmă (3, 4 și 5). Astfel, nici în acest an, nici în cel următor (1734) nu s-a făcut în această chestiune nimic»¹²².

De ce a zăbovit Inocențiu Micu Clain cu prezentarea unui catehism și a unei profesii de credință care să primească aprobarea Dietei Transilvaniei, respectiv a statului catolic din ea? El a făcut în cursul anului 1733 conscripția românilor uniți cerută de Dietă¹²³, care era un lucru mai greu de împlinit, dar nu s-a hotărât a se duce în îtocmească și să prezinte catehismul și formula profesiei de credință, care erau lucruri mai ușoare. Explicația acestei zăboviri o vom da ceva mai departe.

Din cauza acestei zăboviri, de-abia la 17 martie 1735 o nouă comisie, sub președinția guvernatorului Haller, a fost înmăsurată să probeze un catehism prezentat de Inocențiu Micu Clain.

Bunea susține că episcopul Inocențiu Micu Clain amenința cu desfacerea uniunii pentru a obține mai ușor drepturile cerute pe seama românilor¹²⁴. Dar din faptele ce se vor semnala în cursul lucrării de față se poate conchide mai degrabă contrariul: Inocențiu Micu Clain se folosea de uniunea numai ca de un instrument pentru obținerea drepturilor pe seama poporului român. Căci nu

¹²¹ Arh. St. Sibiu, *Fondul Brukenthal*, «Colecția Rosenfeld», cota H, dosar 33, f. 291 r.

¹²² Dosar citat, intitulat *Walachische Union*, f. 291 v.

¹²³ Publicat de Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 315 - 414.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 27.

ameninșăm nimeni că se rupe de o valoare cu care și-a identificat ființa în mod real. Nu ameninșăm un creștin convins, că se lasă de creștinism, dacă nu i se dau anumite drepturi. Nici un episcop unit de după Inocențiu Micu Clain n-a mai ameninșat cu desfacerea uniației. El o făcea aceasta, pentru că se socotea liber sufletește față de uniație; el putea aduce uniația această jignire, pentru că nu era identificat cu ea. Cine spune altora că se poate desface de ceva, și-o spune și sieși în orice caz arată o detașare sufletească față de ceea ce spune că poate purta în fața altora. Uniația avea pentru Inocențiu Micu Clain un rost condiționat, instrumental, era un mijloc pentru a sprijini obținerea drepturilor pe seama românilor, nu o valoare în sine.

De altfel tot clerul unității a considerat uniația în timpul lui Inocențiu Micu Clain. Avem în sensul acesta destule mărturii.

Inocențiu Micu Clain progresa foarte repede în lupta sa următoare la concepția că poporul român este o națiune, ca și celelalte trei națiuni din Transilvania și cere să fie recunoscut ca atare și să i se acorde în toate privințele o egalitate deplină cu acelea. **E primul român la care apare această concepție clar, superioară, care va deveni un program de luptă și de gândire pentru toți conducătorii politici ai românilor transilvăneni.**

Bazat pe această concepție Inocențiu Micu Clain pretinde, în memoriul său către împăratul Carol al VI-lea din 8 martie 1735, pentru sine un loc în guvernul Transilvaniei, pentru a susține drepturile «națiunii» române¹²⁵. El se baza în revendicarea statutului de națiune pentru poporul său pe a doua diplomă leopoldină, din 19 martie 1701, care prevedea ca toți românii care vor accepta uniația cu Roma să fie socotiți între staturile rii. Dar depășea acea diplomă care prevedea încadrarea românilor catolici în statul catolic, deci între maghiari, nu constituirea unei națiuni aparte, cum cerea Inocențiu Micu Clain care arăta că poporul român a acceptat de fapt unirea, deci și să i se acorde situația unei națiuni aparte.

La această cerere trimisă de împărat spre opinie guvernului Transilvaniei, acesta răspunde, la 17 iunie 1735, la argumentul bazat pe unirea românilor:

«în ce privește lauda cu unirea, o, de ar fi în realitate așa! De fapt, nu numai guvernul ci și întreaga provincie constatată atât public cât și privat nu numai că nu este vreun român unit, ci poate nici unul nu știe ce este unirea (...). În ce privește clerul, sau statul bisericesc, e sigur că cei mai mulți, nu toți și toți, au făcut profesiunea de credință în mod public, împreună cu jurământul, dar, oare, în mod adevărat și nu fictiv și numai pentru imunități personale? Aceasta se vede din faptul că pe față, în adunări și în convorbiri private, popii înșiși sau preoții declară adeseori că ei n-au depus jurământul pentru unire și pentru abdicarea de la schismă, ci numai ca să poată fi liberi de jurisdicția domnilor de pământ, de servicii și de contribuție; se vede aceasta și din faptul că în realitate

¹²⁵ Memoriul acesta e publicat la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 337–338.

se servesc tot de c r i schismatice, din care vorbesc poporului, slujesc liturghia, în care se neag în mod f i c Sfântul Duh purcede de la Fiul i nu adaug nici în Simbolul niceean «Filioque»; dac ar fi uni i buni i adev ra i, ar trebui s fac aceasta, cum fac i pronun în alte p r i cei uni i în mod sincer. Se vede mai departe foarte clar c absolut nici unul dintre popi nu înva i nu instruiete pe poporul, fie în mod privat, fie în Biserica, despre cele patru puncte. Numai când se ive te vreo cauz , vreun litigiu, vreo contribu ie proprie de ordin lumesc, se refugiaz to i la imunitatea unirii ca la o ancor sacra. Un semn v dit al schismei sunt apoi înse i ceremoniile, slujba liturghiei i formulele de consacrare, care toate nu sunt unite, ci le fac i le în ca schismatici adev ra i; acela i lucru se vede din faptul c până azi cred i m rturisesc c prin liturghii de patruzeci de zile, orice suflet se poate elibera din iadul însu i (i nu numai din purgatoriu, în care refuz cu totul s cread), în orice stare de p cat ar fi decedat; se întâmpl ca unii dintre popi sau preo i se dau în fa a catolicilor drept uni i i fac profesii de unire, dar în realitate în interiorul i în pielea lor, cu foarte pu ine excep ii, sunt i acum schismatici, cum au fost înainte cu cincizeci de ani, când nu se f cea nici o men iune de unire. Acest lucru e foarte experimentat i explorat în tot principatul. Deci nu poate numitul episcop s invoace ca motiv al cererii sale «unirea»¹²⁶.

Se constat din nou din acest text c cei ce se opuneau acord rii de drepturi românilor uni i nu erau numai calvinii i luteranii, cum afirm Bunea¹²⁷, ci i catolicii, c ci obiec iile enumerate atest priceperea unor clerici catolici. **Apoi se constat c , pe când Inocen iu Micu Clain i românii considerau unirea nu ca o acceptare a dogmelor i a cultului catolic, nobilii str ini i clerul catolic voiau s catolicizeze pe români în mod total.** Inocen iu Micu Clain voia ca românii s se p streze distinct de catolici; nobilii catolici îi voiau deplin catoliciza i.

În sfâr it, se constat c Inocen iu Micu Clain, cu toate c se l uda în memoriul de la 8 martie 1735 c lucreaz asiduu pentru unia ie i cu toate c prezentase (e adev rat), cu destul întârziere, catehismul cerut, nu reu ise sau nu prea voise s fac pe preo i s predice nici una din dogmele specifice ale catolicismului.

Statul catolic, i prin el iezuii, cereau românilor aceast catolicizare complet , pentru c începuser ac iunea de catolicizare a lor în timpul episcopatului lui Pataki i a sedis-vacan ei de dup moartea aceluia.

Inocen iu Micu Clain ia m suri pentru st vilirea acestei ac iuni de catolicizare i începe lupta pentru îndep rtarea teologului iezuit, care era sus in torul ei. Sinodul din 1739 hot r te, desigur determinat de Inocen iu Micu Clain: «Cele patru puncte care con in unirea le va observa i ine perpetuu i f r încetare clerul nostru. Dar la mai multe s nu fie silit sub nici un

¹²⁶ «Colec ia Rosenfeld», dos. cit., f. 304.

¹²⁷ *op. cit.*, p. 46.

pretext»¹²⁸. Inocențiu Micu Clain nu cunoștea actul românesc semnat de protopopi la 1698, care nu conținea aceste puncte, căci fusese dosit de iezuiți, fiind descoperit de-abia la 1893 de Nicolae Densușianu¹²⁹. Cunoștea numai textul latin în care fusese introdus falsul iezuit al celor patru puncte.

Sinodul din 1742 hotărâse să se ceară papei să interzică orice trecere de la ritul unit la cel latin¹³⁰. Iar Sinodul din 1739 mai hotărâse: «Dreptul canonic, numit în limba română Pravila, să se mențină în vigoare, exceptându-se acelea care contrazic unirea, și să se judece după el în chestiuni de drepturi»¹³¹.

În lumina acestor hotărâri ale sinoadelor de sub Inocențiu Micu Clain în alegerea de ce el a zăbovit cu întocmirea catehismului și a profesiei de credincioși s-a cerut în 1733. Se temea să nu se ceară un catehism și o profesie de credincioși pur catolice și s-a silit pe altă parte să întocmească niște texte fără elementele catolice introduse în timpul lui Pataki.

O ciocnire aspră cu nobilii și ierarhia catolică din Transilvania are Inocențiu Micu Clain în 1743, după ce aceștia i-au arătat în anii 1742 și 1743 din nou sentimentele lor neprietenoase față de românii uniți.

După ce pe tronul lui Carol al VI-lea a ajuns fiica lui, Maria Tereza, Dieta Transilvaniei a trimis la Viena o deputație compusă din doi catolici, doi reformiști și doi luterani-săși, pentru anumite chestiuni ale Transilvaniei, între care și chestiunea românilor uniți, împărțită voia la început ca «religiile, împreună cu uniții, să rămână nealterate în constituția lor». Deputații trimiși, inclusiv cei catolici, au obiectat că «uniții nu au nici un loc între cele patru religii recepte și că ei nu pot fi în lăsa la treapta de status, că ar trebui să fie cuprinși în noțiunea generală a religiei catolice cu care s-au unit»¹³².

Deputația aceasta a stat la Viena până în septembrie 1742. Prin iunie sosise la Viena și Inocențiu Micu Clain, nechemat și neașteptat. Scopul lui era să obțină de la Maria Tereza confirmarea Diplomei a II-a leopoldine, care dispunea, socotea el, ridicarea românilor uniți la treapta de status. Inocențiu Micu Clain a predat în acest scop o copie a acestei diplome¹³³. Aici la Viena a început lupta dintre episcopul Inocențiu Micu Clain, care cerea recunoașterea românilor ca națiune deosebită, și deputația transilvană care se opunea la aceasta. Curtea a dat câțâg de cauză deputației. De aceea s-a întors în Transilvania în septembrie 1742, iar Inocențiu Micu Clain a stat în Viena încă un an, Conferința ministerială din 17 august 1743 n-a voit să confirme a doua Diplomă leopoldină, ci confirmând, cu o interpretare nefavorabilă românilor uniți, numai prima Diplomă leopoldină, a refuzat să recunoască poporul român ca națiune. Pe baza acestei hotărâri, președintele Cancelariei aulice transilvane,

¹²⁸ Ioan Micu Moldovanu, *Actele sinodale ale Bisericii de Alba Iulia și Făgăraș*, vol. II, Blaj, 1872, p. 83.

¹²⁹ N. Densușianu, *Independența bisericească a Mitropoliei Române de Alba Iulia*, Brașov, 1893, p. 3.

¹³⁰ Idem, *op. cit.*, voi. I, Blaj, 1869, p. 150 - 151.

¹³¹ Ioan Micu Moldovanu, *op. cit.*, loc. cit.

¹³² G. Bogdan Duică, *Procesul Episcopului Ioan Inocențiu Klein, Caransebeș*, 1896, p. 1.

¹³³ *Ibidem*, p. 5.

catolicul Gyulaffi, a dat lui Inoceniu Micu Clain un rescript imperial cu data de 9 septembrie 1743, ca să-l duc guvernului Transilvaniei spre publicare, dar a dat-o în plic închis. Inoceniu Micu Clain a aflat însă de cuprinsul rescriptului și s-a umplut de indignare. Hotărârea aceasta nesatisfăcătoare și procedeul catolicului Gyulaffi l-au umplut de mânie pe Inoceniu Micu Clain împotriva tuturor catolicilor din Transilvania și mâniei acesteia i-a dat expresie în plângerea către împărat din 25 noiembrie 1743, în care-și exprimă temerea că atât în Cancelaria aulică, cât și în Transilvania, catolicii au intenția să supună Scaunul său juridic romano-catolic pentru ca în viitor să nu mai încerce nimeni să apere clerul și poporul român, iar episcopatul catolic să poată lua perpetuu dijmă românilor. «O, sfânt, intenție a catolicilor ardeleni! Aceasta este invitația la sfântă unire și apărarea și promovarea ei adevărată? Adversarii catolici, din urfa de nașterea românilor, preferă ca parohienii români să presteze dijmă pastorilor necatolici, decât preoților uniți». Cancelaria aulică s-a silit, spune Inoceniu Micu Clain, să obțină o hotărâre favorabilă pentru conaționalii ei, în parte catolici, în parte necatolici, și pernicioasă pentru români, iar acum se felicită că poate expune pe episcopul valah rușinii în întregul Principat, spre înspăimântarea clerului și nașterii române unite, atât de oprimat. Cancelarul a vrut să trimită pe episcop acasă cu un rescript închis, care conținea pretinse rezoluții favorabile românilor, ca pe un «păcălit de 1 aprilie» (April-Narr). Inoceniu Micu Clain recurge la împăratul – ru informat – pentru a-l informa mai bine, ca să elibereze «în sfârșit clerul și nașterea românilor de sub acest jug despotice al ungarilor, secuilor și sașilor, pentru că altfel nu mai rămâne acestui popor oprimat la culme, decât să apeleze la Dumnezeu cel viu»¹³⁴.

Lupta lui Inoceniu Micu Clain se îndreaptă acum împotriva tuturor: calvini, luterani, catolici. Căci a văzut că toți se opun acordării de drepturi românilor.

Inoceniu Micu Clain prezintă guvernului rescriptul împăratului numai la 21 februarie 1744, în cursul lucrărilor Dietei convocate la Sibiu la 8 ianuarie 1744, cerând și acum să se amâne dezbaterile lui, ca să nu se producă mahnire și tulburare în popor¹³⁵.

Dar episcopul adusese din Viena și prima Diplomă împăratului Leopold, prevăzută cu un act de confirmare din partea împăratului, și le-a prezentat Dietei pe la sfârșitul lui ianuarie 1744, spre dezbateri și publicare, în timpul acestei dezbateri a izbucnit între Dieta și Inoceniu Micu Clain un conflict violent, căci Dieta le interpreta și pe acelea într-un mod foarte defavorabil românilor. Când episcopul a declarat că Dieta lucrează contra voinței împăratului, Dieta a izbucnit într-un strigăt: «Răstigne-te-l, răstigne-te-l! i-l întreabă cum și pentru ce cutează să protesteze împotriva unei ri

¹³⁴ Extrasul acestei plângeri, întocmit de Rosenfeld, e publicat la G. Bogdan Duică. *op. cit.*, p. 45 - 47.

¹³⁵ Aug. Bunca, *op. cit.*, p. 97.

întregi»¹³⁶.

Petiția clerului și credincioșilor uniți către împărateasa Maria Tereza din 19 iunie 1744, descriind această scenă¹³⁷, spune în continuare: «Din cauza aceasta, episcopul temându-se de întrebuintărea forțelor și voind să evite urmările rele (...), a trebuit să retracteze public protestul, dar această retractare, clerul și uniții de rit grec, cu permisiunea Maiestății Voastre regale, nu numai că o anulează, ci și reînnoiește cu tot devotamentul protestul său».

La scurt timp după această cerere, la întocmirea cererii desigur că a lucrat tot Inocențiu Micu Clain, episcopul înaintează și el o cerere personală.

Amândouă cererile protestează împotriva modificărilor făcute de către Diet articolelor VI și VII din Legea prin care împărateasa confirmă prima Diplomă leopoldină. În textul imperial al articolului VI se prevedea că uniții de rit grec, fără deosebire de stare socială, vor face parte din statul celor trei națiuni; în textul modificat de diet, «șăranii», sunt exceptați de la această calitate¹³⁸.

În toată această luptă, Inocențiu Micu Clain primește prin guvernul transilvănean ordinul Mariei Tereza, datat la 15 iunie 1744, să se prezinte la Viena în vederea rezolvării cererilor românilor uniți care n-au fost rezolvate prin hotărârile anterioare¹³⁹.

Niciodată curtea împăratească n-a chemat un episcop valah la Viena ca să ofere drepturi națiunii lui. Nici acum n-a fost acesta motivul. Inocențiu Micu Clain era chemat mai degrabă, la raport, într-o chestiune devenită incomodă pentru împărație. Buna spune: «Motivul adevărat pentru care episcopul fusese chemat la Viena au fost tulburările religioase produse de călugărul sârbesc Visarion». Nici acesta n-a putut fi întregul motiv adevărat. De ce ar fi avut curtea nevoie de Inocențiu Micu Clain ca să ia măsurile drastice împotriva acestor tulburări, pe care le-a luat și fără să-l consulte pe el? Iar informațiile despre aceste tulburări le putea obține și printr-un referat scris, asemenea celui trimis de episcopul rutean Oslavski, după vizitarea Transilvaniei în 1745. Sau le putea obține de la autoritățile civile și militare subalterne. Dacă l-a chemat totuși, pe Inocențiu Micu Clain, și din cauza tulburărilor produse de Visarion, a fost ca să-l mustre și să-l judece din cauza lor, deci pentru că avea informații că episcopul era și el vinovat de ele, în sensul că lăsa să se întâmple, prin acțiunea lui de fond împotriva catolicilor. Era chemat dintr-un motiv asemănător cu cel pentru care a fost chemat Atanasie, care periclita și el unirea prin nehotărârea lui.

¹³⁶ Protestul cu data de 1 iunie 1744, la E. Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 571

¹³⁷ Petiția este publicată la Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 672–674. În această petiție se spune, contrar lui Aug. Buna, care afirmă că numai «unii deputați» au strigat contra lui Clain (op. cit. p. 99): «Fiind totuși împotriva episcopului Clain și el fiind singur, în numele clerului și poporului» nu e de mirare că, în urma atător apăsări și persecuții, și-a ieșit din fire».

¹³⁸ Aug. Buna, *op. cit.*, p. 100 - 108.

¹³⁹ Textul la Aug. Buna, *op. cit.*, p. 109 - 110.

Dar dârzul Inocen iu Micu Clain nu era pl pândul Atanasie. Primind acest ordin, a convocat i el un sinod, ca i Atanasie la 1701, dar nu ca s încerce s ob in o ap rare prin sinod de la ceea ce eventual îl a tepta, ci pentru ca s ia de la sinod o nou împuternicire pentru st ruin a ce trebuia s depun i de ast dat la Viena pentru drepturile clerului i credincio ilor s i. Inocen iu Micu Clain imprimase întregii sale Biserici o îndr zneal uimitoare în cererile pe care le înainta pentru drepturile na iunii române. Sinodul, întrunit la 25 iunie (calendarul neîndreptat) sau 5 iulie 1744, a avut i el acest caracter, desigur cu învoirea i sub înrâurirea episcopului. Clain care credea c a a cum nu i s-a întâmplat nimic până acum, p ind cu cutezan , nu i se va întâmpla nici acum.

Dar lupta lui Inocen iu Micu Clain se îndrepta acum împotriva tuturor i ajunsese la un punct foarte înalt. Ataca acum i pe catolici i aceasta crease o stare de spirit în cler i popor, care a contribuit i ea la impetuozitatea general cu care poporul a dat ascultare c lug rului Visarion de a nu mai accepta nici m car o unire formal cu Roma papal . Viena în elesese c nu mai poate tolera ca lucrurile s continue într-un sens ca acesta. Dar Inocen iu Micu Clain, în loc s înceap o retragere strategic , a adunat un sinod i a adresat prin el forurilor conduc toare din Transilvania i din Viena ultimatumul c dac nu se acord românilor drepturile promise, vor p r si cu to ii unirea.

Actele Sinodului din iunie 1744 nu le-a v zut nimeni. Nilles a publicat un raport scurt, scos din arhiva Episcopiei catolice din Alba Iulia ¹⁴⁰. Ni te rela ii congruente cu raportul de la Nilles a transmis, de la Petru Bod i Miko, Gh. Bari iu ¹⁴¹. În afar de acestea exist un raport al lui Petru D ianu, secretarul sinodului, care l-a înso it pe Inocen iu Micu Clain i la Viena. El red îns numai cuvântarea de deschidere a lui Inocen iu Micu Clain i hot rârile sinodului, fiind cerute de autorit ile din Viena, pentru confirmarea informa iilor pe baza c rora fusese tras Inocen iu Micu Clain în cercetare și pe baza c rora Viena st ruia la Roma ca Inocen iu Micu Clain s fie silit s demisioneze din postul de episcop ¹⁴². Acest raport este înt rit i de semn turile i sigiliile lui Alexandru Rednic i Gherontie Cotorea. Ace tia nu erau aderen i înfoca i ai lui Inocen iu Micu Clain, dar nici ai lui Petru-Pavel Aron ¹⁴³. De aceea nu este ap s tor pentru Inocen iu Micu Clain. Dimpotriv , se întrevede în el o anumit modera ie i obiectivitate, dac nu poate o u oar tendin de a-l ap ra, îns f r curaj. Era întocmit doar de un om care fusese apropiat de Inocen iu Micu Clain. Apoi cei ce-l semneaz nu voiau s -l apese nici din motivul c Inocen iu Micu Clain se bucura, din pricina suferin ei lui în captivitate la Roma, de o uria

¹⁴⁰ N. Nilles. S. L., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis*, vol. II, Oeniponte, 1885, p. 562 - 563.

¹⁴¹ *P r i alese din istoria Transilvaniei...*, I, p. 426.

¹⁴² E publicat la G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 51– 58.

¹⁴³ G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 12– 14 îi consider ca aderen i ai lui Aron. Dar în 1747 Clain îl transmite lui Rednic, prin Caliani, anumite sfaturi (Zenovie Pielci anu, *Coresponden a lui Inocen iu Micu Klein din exil*, Bucure ti, 1924, p. 83).

simpatie în Transilvania și apăsându-l să-și expună riscul unei mari impopularități.

În esență însă se străvede, din acest raport, deși într-un mod mai atenuat, aceeași critică a lui Inocențiu Micu Clain la adresa tuturor autorităților din Transilvania, cum se vede și din celelalte relații amintite, în mod atenuat și redată în acea parte din cuvântarea lui Inocențiu Micu Clain în care expune conflictul său cu statul catolic transilvănean și se pune în relief concepția sa despre caracterul condiționat al unirii și atitudinea sa mai puțin învingătoare față de mișcarea de întoarcere a românilor la legea strămoșască.

Inocențiu Micu Clain, plângându-se că forurile ardelenice se opun confirmării de către împăratul celei de a doua Diplome leopoldine, pe motiv că «nu se știe de a fost vreodată publicată sau nu», spune că a replicat că «întrucât se observă și se recunoaște această diplomă în cele oneroase, e necesar să se observe și să se mențină în vigoare și în celelalte». Care sunt însă punctele «oneroase» pe care le conține Diploma a doua leopoldină? Diferite dispoziții pentru întărirea unirii ca: adunarea catehismelor contrare uniației și distribuirea altora conforme ei, interzicerea corespondenței episcopului cu domniile Valahiei și Moldovei; grija de a nu face printr-o de privilegii și de posturi decât pe cei ce fac profesii de credință unită etc.

În special oneroasă era considerată de episcop obligația de a ține lângă el un teolog iezuit, numit de Arhiepiscopul de Strigoni, de care să asculte în toate, împotriva acestei obligații Inocențiu Micu Clain s-a manifestat și direct în sinod. O acuzație adusă lui la Viena sună: «Când s-a ajuns la acel paragraf din decret, că domnul episcop să-și hrănească teologul și să-i dea salariu, episcopul, ridicându-se și depunând tichia, a izbucnit prin aceste cuvinte: «sau nu voi mai fi eu episcop, sau pe teologul ce petrece în casa mea nu-l voi mai hrăni»¹⁴⁴. Toată lupta ulterioară a lui Inocențiu Micu Clain împotriva teologului iezuit e o dovadă masivă că Inocențiu Micu Clain a pus în sinod această alternativă. Dar Inocențiu Micu Clain voia independența iezuitului, pentru că prin el se urmărea catolicizarea treptată a Bisericii și prezența lui dictatorială reprezenta desființarea independenței ei.

El a început lupta aceasta îndată ce a ajuns episcop. Sinodul din 1739 hotărâ: «Reverendul teolog să nu mai transmită nimănui informații calomnioase și răsunătoare îndreptate împotriva venerabilului cler, nici să nu mai încorespondență prin gubitoare pentru veneratul cler cu domniile din afară, ci să fie de acord cu preaiustrul episcop și veneratul cler»¹⁴⁵.

Activitatea de informare și de pătrundere a iezuitului la forurile superioare împotriva preoților mai puțin docili era un mijloc de a-și silisi să facă progrese în catolicism.

Într-un memoriu din 1741 al lui Inocențiu Micu Clain către împăratul,

¹⁴⁴ Gh. Bogflan-Duic, *Ibidem*.

¹⁴⁵ Ion Micu Moldovanu, *op. cit.*, vol. II, p. 83.

acesta plângându-se că a fost obligat să aprovizioneze pe iezuit cu locuință, mâncare, cu fân și ovăz pentru caii lui, continuă: «O, demnitate episcopală! O, mizerabil soartă noastră, nici ieri auzit poate în Europa! Căci în Polonia, în Grecia, în Muncaci și în alte părți, episcopii uniți ai rutenilor, ai armenilor, nu între în un teolog de alt rit, care nici în cele divine, nici în alte lucruri ale episcopului nu-l poate ajuta»¹⁴⁶.

Apoi spune că nu există în nici un domeniu nici un slujbă care să nu fie obligat să presteze jurământ. Numai iezuitul refuză să-l dea. «Dar clerul nu voiește să-i predea cauzele sale fără depunerea jurământului, căci nicieri în Transilvania sau în vreo altă parte nu sunt impuși de Maiestatea Voastră fruntașilor altor națiuni, sau clerului, judecători atât de privilegiați ca iezuiții». Iezuiții declară că un astfel de jurământ este contrar regulilor ordinului lor. Dar atunci trebuie să se fie contrar și activitatea de judecători ai altora. Inocențiu Micu Clain roagă pe împărat să lase sinodul să aleagă un teolog dintre români. Problema teologului a discutat-o și Sinodul din 1742, întocmind și un text de jurământ pentru el¹⁴⁷.

În continuarea cuvântării sale de la începutul sinodului din 1744, Inocențiu Micu Clain declară că ar tată clerul și credincioșii uniți români au împlinit «cele oneroase», dar că acum «nu mai voiește să observe articolele oneroase fără cele ușurătoare» (*Ego declaravi quod V. clerus haud velit onerosos Articulos absque solatio observare*).

Precum se vede, Inocențiu Micu Clain recunoaște în fața sinodului că a folosit metoda amenințării cu desfacerea uniației, că uniația pentru el era numai o obligație asumată printr-un contract de una din părți, în schimbul obligației celeilalte părți de a-i împlini și ea angajamentele ei; și că deci atunci când o parte nu-și împlinește obligațiile ei, cealaltă este în drept să denunțeze și ea pe ale sale.

Concepția sa despre caracterul condiționat, contractual, al uniației o înfruntă Inocențiu Micu Clain și mai direct în altă ordine de idei, când afirmă și refuzul lui de a o impune românilor cu orice preț și cu orice mijloace.

Trecând adică la tulburarea produsă de călugărul Visarion, Inocențiu Micu Clain spune: «Ilustrul stat catolic îmi cerea ca eu însumi să ies și să pacific acești oameni, promiându-mi brațul secular. La aceasta am răspuns: Oare, voiesc eu să fac această pacificare prin mijloace blânde, sau violente? *Dac prin mijloace blânde, e necesar ca să se promită și să se dea acele lucruri pe care le-am cerut conform coninutului privilegiilor*, iar dacă prin mijloace violente, mie îmi este absolut cu neputință să procedez astfel».

Inocențiu Micu Clain nu mai voiește să folosească metoda silnică pentru menținerea uniației. A daugă totuși că a încercat să potolească pe credincioșii la Săliște (în ziua de Rusalii 1744), dar în zadar. Deci este clar: Inocențiu Micu Clain

¹⁴⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 89 - 91.

¹⁴⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 149.

merge până acolo încât refuz să mai încerce să readucă sau să reîntoarcă în poporul la uniaie până nu i se dau drepturile promise. Dar aceasta însemna consimirea lui la prăbușirea uniaiei, ceea ce istoria ulterioară a dovedit că dacă episcopii uniți de după el nu s-ar fi folosit de forța seculară, nu s-ar mai fi salvat nimic din uniaie. Consimirea aceasta a lui Inocențiu Micu Clain rezulta sau dintr-o simțire mai adâncă a lui, sau din faptul că el nu înțelegea menținerea uniaiei decât ca un mijloc pentru obținerea drepturilor promise. De fapt, aceste două lucruri poate că erau apropiate în cugetul și în simțirea sa. El simțea în fond că și poporul. Unirea nu era pentru el un bun în sine. El se deosebea de popor numai prin faptul că o socotea acceptabilă de formă în schimbul drepturilor naționale, pe când poporul nu o admitea nicicum.

Nu e de mirare că acest refuz net dat de Inocențiu Micu Clain statului catolic de a mai acționa pentru aducerea românilor la uniaie, până nu se primesc drepturile promise, a ajuns la țiră Curții de la Viena, fie prin rapoarte deschise, fie prin rapoarte confidențiale, fiindcă în ele s-a făcut ceva neadevărat. Și nu e de mirare că, din acest motiv, Curtea l-a chemat pe Inocențiu Micu Clain la Viena spre întrebare și eventual pentru a lua măsurile de rigoare împotriva lui.

Desigur că în dosul redării reci și rezumative, de proces-verbal, a lui Petru Dăianu, se ascund cuvinte mai multe și mai fierbinți spuse de Inocențiu Micu Clain în sinod, precum și anumite scene de aprobare însușite din partea sinodului. Am văzut apoi că Petru Dăianu nu redă decât cuvântarea de deschidere a lui Inocențiu Micu Clain, nu și ceea ce a urmat după aceea în sinod, în cursul celor trei zile cât a durat el. Atmosfera din sinod e redată întrucâtva de descrierea lui Rosenfeld și de relația publicată de Nilles. Expunerea lui Rosenfeld e combinată din răsunsurile date de Inocențiu Micu Clain în fața comisiei din Viena la 16 noiembrie 1744 și din relația publicată de Nilles, ca și din alte relații necunoscute. Prin faptul că Rosenfeld a înțeles seama și de răsunsurile lui Inocențiu Micu Clain se vede tendința lui de a da o expunere mai moderată și nu atât de contrară lui¹⁴⁸.

Rosenfeld redă astfel discuția pe care Inocențiu Micu Clain afirmă în fața sinodului că a avut-o cu catolicii: «A arătat apoi episcopul amintitului sinod că și s-a cerut de către fruntașii catolici să desființeze schisma care-și face drum. El a răspuns: «Când se va da ceea ce s-a promis, el va calma schisma»¹⁴⁹. Catolicii au replicat: «Nu se cade să fie stoarse acelea (privilegiile) într-un astfel de mod»¹⁵⁰.

Inocențiu Micu Clain înțelegea și nu meargă mai departe până nu se acordă clerului și poporului și drepturile promise. Experiența îl adusesese la o lipsă totală de încredere în celălalt partener al contractului. Celălalt partener

¹⁴⁸ Expunerea lui Rosenfeld, în «Colecția Walachische Union», *dos. cit.*, f. 249 v. Aceste răsunsuri, aflate în «Colecția Rosenfeld», au fost publicate de G. Bogdan-Duic, *op. cit.*, p. 67 - 71.

¹⁴⁹ «Ubi id quod promissum erat, redditum fuerit, se schisma complanaturum» («Colecția Rosenfeld»..., f. 471 r).

¹⁵⁰ *Ibidem*.

cerea desfiinarea totală, cu orice mijloace, a legii strămoșești a românilor. Aceasta o urmăreau ei în primul rând. Nu lipsa de încredere în stăpânii pe ei când refuzau drepturile cerute de Inocențiu Micu Clain, ci căci aveau în orice clipă să fie putut retrage românilor aceste drepturi dacă n-ar fi rămas fideli unirii. Inocențiu Micu Clain înțelega cursa care se întindea poporului și nu voia ca el să intre în ea.

Rosenfeld rezumă astfel cuvântarea de mai departe a lui Inocențiu Micu Clain; «În afară de aceea, a proferat multe cuvinte injurioase și dezagreabile, prin care îi învinovăța pe catolici și-i veștejia, între altele, ridicând deodată tonul, s-a adresat către ei: «Sau să deveniți catolici și să vă schimbați legea, sau să vă gândiți la altceva, în altă parte»¹⁵¹. Aceste cuvinte se află la Nilles, într-o formă puțin schimbată: «Sau va trebui să vă schimbați legea, sau să vă gândiți la altceva, în altă parte»¹⁵².

Într-un fel sau altul Inocențiu Micu Clain a pus o astfel de alternativă. Chiar Bunea crede că da. Ea putea rezulta firesc din obiceiul lui de până acum de a face uniașii condiționați de obținerea drepturilor pe seama națiunii române. În sinod, la capătul unor discuții infructuoase, din întrebarea lui Inocențiu Micu Clain dacă mai trebuie sau nu să se continue această discuție din informația că statul catolic cere în prealabil catolicizarea poporului român, a putut rezulta această și mai ascuțită formă a alternativei.

Amintim că între întrebările puse lui Inocențiu Micu Clain de comisia din Viena este și aceea dacă el a întrebat sinodul: «Dacă toate acelea care au fost promise românilor nu s-ar putea obține, în acest caz mai vor de atunci înaintea spre strezirea unirea, sau o vor părăsi?»¹⁵³.

Chiar dacă Inocențiu Micu Clain n-ar fi formulat precis această întrebare, atmosfera creată de expunerea lui în sinod era de așa natură că sinodul o simțea și mulți din ei vor fi pus între ei în termeni precizi. Inocențiu Micu Clain a împins lucrurile până la formularea deschisă a acestei alternative, sau, dacă nu, până aproape de formularea ei, ducând până la capăt metoda amenințării care-i era proprie și care se potrivea cu caracterul lui dârz și impetuos.

Rosenfeld dă în plus față de Nilles, pe marginile amintitei întrebări puse probabil de Inocențiu Micu Clain, o informație care arată voința lui de a reda lucrurile mai moderat decât relația de la Nilles: «La acestea tot poporul român a fremătat, dar mulți bătrâni români au fost scandalizați și s-au plâns între ei»¹⁵⁴.

Atmosfera aceasta de alternativă tranșantă în care s-a sfârșit sinodul este redată și de relația de la Nilles cu care este aproape identică și cea a lui Rosenfeld. Rosenfeld, vorbind despre sfârșitul sinodului, spune: «Sfârșitul sinodului a fost,

¹⁵¹ «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 471 r: «Aut catholici fiat et ritum vestrum mutetis, aut de alio aliquo cogitetis».

¹⁵² N. Nilles. *op. cit.*, II, p. 563.

¹⁵³ G. Bogdan-Duic, *op. cit.*, p. 54.

¹⁵⁴ «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 471 r: «Super quibus universa plebs Valachica infremult, multi vero seniores Valachi scandalisati et inter se conquesti fuerunt».

deci, c la indiscreta întrebare a aceluia i episcop c oare dac cele promise nu se vor acorda, mai voiesc s r mân uni i? – atât popii cât i ranii au r spus: «Dac nu se vor acorda acelea, nu mai voiesc s r mân uni i. Ba, mai mult, partea cea mai mare a poporului a izbucnit: Fie c se vor acorda acelea, fie c nu, el totu i va renun a la unire»¹⁵⁵.

Relatarea f cut de Nilles merge chiar mai departe, afirmând c sinodul a întocmit un act scris prin care declara c clerul, nobilimea i poporul vor abdica de la unire dac nu li se vor acorda toate drepturile promise¹⁵⁶. Noi nu ne-am fi permis îndr zneala s credem c în sinod s-a mers până acolo. Dar chiar Bunea spune: «Este deci foarte probabil c episcopul a adus din Sinodul din 1744 la Viena o scrisoare, în care clerul i poporul amenin a cu neunirea, dac nu li se vor împlini cererile»¹⁵⁷. i el î i întemeiaz afirma ia pe scrisoarea pe care protopopii aduna i în 22 septembrie 1747 la Daia au adresat-o lui Inocen iu Micu Clain, aflat în captivitate la Roma, i în care, îndemna i desigur de Inocen iu Micu Clain, e folosit aceea i amenin are i unirea e considerat la fel ca ceva condi ionat de ob inerea drepturilor: «Noi nicidecum nu voim ca Ilustritatea voastr s renun a i la episcopat, nici nu voim alt episcop până ce va tr i Ilustritatea voastr . V facem cunoscut i aceasta, c dac pe drept ori pe nedrept ori în alt chip V vor sili la aceasta, atunci poporul român se va lep da de unire»¹⁵⁸. Dac protopopii au putut formula în scris această amenin are la 1747, de ce n-ar fi putut-o formula i în Sinodul din 1744? F r îndoial Bunea crede c nici Inocen iu Micu Clain, nici sinodul nu se gândeau serios s înf p-tuiasc această amenin are, ci ea era numai o arm de lupt . Dar de unde tia el c oamenii nu se gândeau în suflet a a, cum se exprimau prin cuvinte? Oamenii afla i într-o situa ie disperat , cum se afla Inocen iu Micu Clain cu clerul i credincio ii români, exprim în cuvintele pe care le rostesc o gândire real i o hot râre care oglindesc cu fidelitate o stare sufleteasc capabil de asemenea grave hot râri.

Dar s încerc m s prindem în tr s turile ei i mai concrete i mai complete icoana Sinodului din 1744, luând în sprijin i întreb rile ce le-a pus lui Clain comisia care a fost instituit la propunerea Conferin ei ministeriale din Viena din 25 septembrie 1744, ca i din alte r spunsuri date de Inocen iu Micu

¹⁵⁵ *Ibidem*: -Tam popae quam plebs rustica responderit: «nisi ea praestentur, se unitos esse nollit»; imo plebis major pars eo plane eruperit: «praestentur illa, vel non praestentur, se tamen unioni renunciaturus». La fel i N. Nilles, *op. cit.*, p. 568.

În întrebarea 56 din lista de întreb ri puse de Comisia din Viena episcopului Clain, se spune: «Clerul i nobilimea, dar în mod special poporul valah s-a întristat foarte mult» (La G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 64). Dar la întrebarea 48 se spune aproape exact ca la Rosenield (se vede c de acolo a luat Rosenfeld informa ia): «Super quibus universa plebs valde infremuisset, seniores vero Valachi multum intra se conquesti fuissent». Aug. Bunea îns red numai formularea din întrebarea 56, nu i cea din întrebarea 48 i de la Rosenfeld (*op. cit.*, p. 103), vrînd s lase falsa impresie c clerul i poporul se opunea episcopului care flutura alternativa p r sirii unia iei.

¹⁵⁶ N. Nilles, *op. cit.*, p. 568.

¹⁵⁷ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 117.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 116.

Clain.

Întrebările comisiei sunt întocmite pe baza unor rapoarte ce au sosit la Viena, nu numai despre prăvălirea uniaiei în masă de către populația românească, ci și despre cele petrecute în sinod. Se menționează asemenea rapoarte în foarte multe întrebări. Bunea crede că unele din aceste rapoarte trebuie să fi fost trimise de teologul iezuit Balogh, care avea dreptul să participe la sinod. El va fi trimis informațiile sale și la Viena, și la guvernul transilvănean, și la Episcopia de Alba Iulia, cum este publicat de Nilles¹⁵⁹.

Din întrebările comisiei nu ne interesează cele de la punctele 1 - 15, privitoare la prăvălirea uniaiei de către masele populare. Menționăm aici numai că episcopul în răspuns a accentuat din nou că principala cauză a acestei prăvăliri este neacordarea privilegiilor promise¹⁶⁰.

Între întrebările referitoare la sinod (16 - 49), remarcăm pe cele în legătură cu convocarea lui: «Dacă sinodul a fost convocat «cu mandatul precedent, sau cu permisiunea arhiepiscopală» (23), cu «prețierea și consimțământul domnului guvernator» (24) și «a domnului comandant general al Provinciei» (25)¹⁶¹. Inocențiu Micu Clain a răspuns că guvernatorul și comandantul general au știut, «dar nu se cere pentru aceasta consimțământul lor». Despre cererea unei aprobări a arhiepiscopului de Strigoniu, Inocențiu Micu Clain nu vrea să amintească nimic. El apără independența Bisericii sale¹⁶².

Printr-o întrebare, comisia voia să știe dacă episcopul a spus că până acum a prestat «osteneli inutile și a suportat neazuri, în vreme ce la Viena n-a fost tratat decât cu cuvinte frumoase» (*Verbis speciosis tractatus fuisset*)¹⁶³. Clain n-a răspuns sau n-a apucat să răspundă la această întrebare.

La întrebarea dacă este adevărat că în sinod s-a produs o tulburare când el a spus că a înaintat împotriva unei noi cereri împotriva refuzului staturilor transilvănene de a primi pe români în staturile Provinciei (37 - 38)¹⁶⁴, Inocențiu Micu Clain a răspuns că tulburarea s-a produs nu atunci, «ci când mulți, cum s-a spus, au cerut popi neuniți, iar episcopul întrebându-i de ce cer astfel de preoți, aceia au strigat: «Noi ne promitemi toate, dar suntem minți». Declarația lui este rezumată astfel în ce privește reacția la acest strigăt: «Domnul episcop însuși n-a putut, în fața sinodului, să-i potolească, ci numai după aceea, chemându-i la sine în particular, i-a liniștit»¹⁶⁵.

De ce n-a putut Inocențiu Micu Clain, după înșurubarea lui, să potolească, în cadrul sinodului, pe cei ce cereau preoți neuniți, rămânând să credem sau nu problematica asigurare dată Comisiei, că i-a potolit după aceea în

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 138, 168.

¹⁶⁰ Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 68-69.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 60.

¹⁶² *Ibidem*, p. 69.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 61.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 62.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 71.

particular? N-a putut să-i potolească episcopul în sinod, sau n-a voit? E de crezut că n-a putut, pentru că erau «mulți», cum zice el însuși, că era acea «major pars» (majoritatea), care a declarat că chiar dacă i s-ar acorda drepturi, ar lepăda uniaia cum se spune în relatarea de la Nilles.

Poate că Inocențiu Micu Clain prezintă lucrurile ca și cum poporul i-a reproșat în sinod: «Nou ne promiteți tot, dar suntem minți», ca să-i ureze puțin situația în fața comisiei. Dar se poate să se fi întâmplat așa cum spune. Inocențiu Micu Clain stătea pe o poziție oarecum de mijloc în problema meninării uniaiei. El nu era atașat în mod real de ei, dar socotea că e bine să se promită credincioșii o vor menține dacă vor primi drepturile promise, pentru a le putea câștiga. Față de poziția aceasta, majoritatea din sinod adoptase o poziție de respingere categorică a uniaiei. Ea nu o accepta nici în condiționat. Se va vedea că urmașii lui Inocențiu Micu Clain, Petru-Pavel Aron și toți episcopii uniți de după aceea au adoptat cealaltă extremă: meninerea uniaiei cu orice preț, fie că se vor primi sau nu în schimbul ei drepturile promise. Inocențiu Micu Clain avea repulsie pentru această poziție. Dar fîr să nu mai putea adopta nici poziția credincioșilor, decât cu prețul pierderii vieții în cîntecul temnițelor, cum ținea să se întâmple chiar cu simplii preoți și ierani care adoptaseră această poziție. El nu se hotărîse pentru această cale a jertfei și apoi credea că o meninere de formă a uniaiei poate totuși să aducă poporului român drepturile promise. Dar dacă nu putea adopta personal această poziție, probabil că îi convenea să-o vadă afirmată de o parte din popor, pentru a prezenta un temei real pentru amenințarea adresată autorităților că poporul va părăsi unirea dacă nu i se vor acorda drepturile promise. De aceea e probabil că într-o anumită măsură nici n-a voit să potolească în sinod pe cei ce cereau preoții neuniți. De altfel, el însuși contribuise și contribuia prin jocul său de-a alternativa în problema uniaiei, la intensificarea acestei porniri în popor. Contribuia la augmentarea furtunii ca să sperie și să obțină drepturile pe care nu le putuse obține altfel.

De aceea Rosenfeld, bazându-se pe un izvor pe care nu-l cunoaștem din care întrebarea a 48-a a comisiei din Viena a luat numai prima frază din textul de mai jos, spune: «Din acel timp (de la sinod), schisma se va lăsa zilnic¹⁶⁶, căci mulți din popor se conformau voinei ei și consensului episcopului lor, din care cauză se vor clătina și nu puini protopopi»¹⁶⁷.

Pe lângă aceea, dacă n-ar fi avut și credincioșii de rînd în sinod, ci numai protopopi, Inocențiu Micu Clain ar fi putut manevra cu teza alternativei, fără să se ajungă la depășirea acestei teze și la respingerea necondiționată a uniaiei de către majoritatea credincioșilor, prezenți. Dar se vede că Inocențiu Micu Clain n-a voit să preîntâmpine această situație, convocând și reprezentanții poporului.

Așa se explică de ce comisia de la Viena a pus lui Inocențiu Micu Clain o

¹⁶⁶ Întrebarea 48 (la G. Bogdan-Duic, *op. cit.*, p. 68) spune numai atîta, în termeni puțin schimbați.

¹⁶⁷ «Colecția Rosenfeld», *dos cit.*, f. 471 v.

serie de întrebări referitoare la componența sinodului: «Cine au fost prezenți în sinod, atât din cler cât și din starea seculară a poporului român? (...). Să se indice aproximativ numărul, condițiile și calitatea oamenilor care au apărut în sinod (...). Dacă aceia au fost numai români uniți? și cu ce ocazie au venit aceștia neuniți în sinod (...). Câți popor au vădit acolo?» (27 - 30) ¹⁶⁸.

Inocențiu Micu Clain a răspuns că în sinod au fost aproape toți cei patruzeci și patru de protopopi, exceptând pe unul sau doi care s-au scuzat. Fiecare și-a adus, după obicei, pe unul sau altul dintre preoți. Dar în sinod n-au avut glas decât cei chemați (*Vocem în Synodo non habuisse nisi vocatos*). «Dintre nobili au venit unii chemați, iar din poporul și dintre care unii au cerut să li se admită popii neuniți (...). Dar alții din popor n-au apărut (...). Au fost acolo în mod amestecat, uniți și neuniți», în total au fost și din cler și popor, circa 150 de persoane, care în raport cu cele 80.000 de familii unite, numărate înainte cu apte sau opt ani, pot fi socotite foarte puține ¹⁶⁹.

Este cam greu de stabilit dacă neunitii au intrat fără să fie chemați sau au fost chemați și ei, devenind neuniți în timpul din urmă. Dar preoții neuniți au cerut rânii uniți, în orice caz, a fost nu numai un sinod de clerici, ci un fel de adunare națională. Inocențiu Micu Clain a declarat în fața comisiei «că aceste sinoade trebuie să se țină în fiecare an în mod regulat și că ultimul s-a constituit de la sine, după obicei (*more tonsueto*), conform celor stabilite de canoane, din protopopi, unii nobili seculari și unele persoane din popor» ¹⁷⁰.

Totuși se cunosc sinoade formate numai din protopopi, cum a fost și cel convocat de Atanasie, la 1701, sau cel de la 21 octombrie 1698, care a hotărât unirea. Dacă Inocențiu Micu Clain ar fi voia să aibe un sinod docil și în autoritatea sa, adică dacă ar fi voia să fie el însuși docil autorității, ar fi convocat un sinod pur clerical, cum au fost sinoadele din timpul lui Pataki sau cel de la 1698, sau cele de după aceea din Biserica unită.

O altă serie de întrebări puse de comisia din Viena se referă la amenințarea pe care a făcut-o Inocențiu Micu Clain cu «Puterile Străine» în legătură cu întrebarea ce ar fi pus-o sinodului, dacă vrea să mențină în cazul că nu se obțin drepturile promise; dacă a făcut această amenințare «de la sine, sau din îndemnul altora și cine sunt aceia (...), dacă s-a consfătuit asupra acestor lucruri făcute la sinod, cu alții și cu cine (...), dacă a comunicat cele petrecute în sinod altora, și cui, în ce mod și cum?» (56 - 66) ¹⁷¹.

Inocențiu Micu Clain n-a răspuns nici la acestea. Dar este greu de crezut că Inocențiu Micu Clain ar fi amenințat public în sinod cu «Puterile Străine», întrebările acestea au fost formulate și din cauza anumitor bătălii în legătură cu unele contacte ce le-ar fi avut Inocențiu Micu Clain la Viena înainte de

¹⁶⁸ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 61.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 70. Rosenfeld spune: «Clain a chemat și nobilii și numeroși rani», ba «au apărut și mulți din cei ce s-au retras din unire» (ab unione resilientibus plurimi comparuerunt), *dos. cit.*, f. 469 v.

¹⁷⁰ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 69.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 64 - 65.

Sinodul din 1744 (în 1742 - 1743) și după aceea (august 1744).

Secretarul român al lui Inocențiu Micu Clain, Petru Dăianu, întors la 20 decembrie 1744 de la Viena în Transilvania, n-a spus nimic despre asta ceva. Dar agentul lui Inocențiu Micu Clain la Viena, Hardt, deși a declarat că n-a urmărit drumurile episcopului, deci nu știe ceva pozitiv despre cei pe care și-a frecventat la Viena, a auzit de la episcopul însuși că a fost când la Nuniat, când la Cardinalul-Archiepiscop al Vienei, când la un ministru sau altul («a auzit și aceea că episcopul a fost odată într-o suburbie la principele Cantacuzino (...) de la care, cum a spus însuși episcopul, a primit încă anul trecut (1743) ordinul Sfântul Gheorghe»¹⁷²).

La Viena se afla de mai înainte prințul Rudolf Cantacuzino, iar de la 1744 venise de la Moscova la Viena și fratele său Constantin Cantacuzino. Ei erau fiii voievodului Ștefan Cantacuzino. După ce acesta fusese ucis de turci, pe unul din copii, anume Rudolf, îl luase să-l crească curtea habsburgică, iar pe altul, pe Constantin, arii Rusiei. Printr-un act de la 1746, Constantin Cantacuzino este acuzat că a devenit oapă unei conspirații care urmărea eliberarea sârbilor de sub Austria și proclamarea lui ca despot al lor. În acest sens făcuse și un drum la Belgrad și luase contact cu mai mulți sârbi, între care și cu patriarhul; se pare că era în legătură și cu unii români. Se vorbește în acest act și de o misiune a lui la Recea (Transilvania). Cu această conspirație pusese în curent, de la 1744, și pe fratele său Rudolf¹⁷³. Era firesc deci ca Curtea din Viena, care cu siguranță urmărea misiunile principilor Cantacuzino, să fi devenit bătăie față de Inocențiu Micu Clain în urma vizitelor pe care acesta le-a făcut unuia sau altuia dintre ei în anii 1743 și 1744, pe lângă faptul că, potrivit reversaliilor date de Atanasie, episcopul unit nu avea voie să comunice nici cu Domnii din Principate și nici cu alii «schismatici». Ceea ce mărea suspiciunea Curții din Viena era că Inocențiu Micu Clain primise un ordin de la Cantacuzino. Pentru ce merite apreciate de Cantacuzino a putut da el un ordin lui Inocențiu Micu Clain? Căci e de presupus că acest ordin nu și l-a dat degeaba.

Nu este exclus ca Inocențiu Micu Clain să fi vorbit unora din intimii săi din Transilvania, mai ales cu ocazia Sinodului din 1744, despre acest contact și despre anumite planuri în legătură cu el. De unde nu e foc, nu iese fum. Iar întrebările comisiei din Viena despre amenințarea lui Inocențiu Micu Clain în sinod cu «Puterile Străine», se bazează ca și celelalte întrebări, pe «rapoarte adresate Curții».

Întrebările comisiei mai acuzau pe Inocențiu Micu Clain că «a permis celor ilor schismatice să înunde diecezia sa», că «a primit pe preoții hirotoniți de schismatici» și că «nu constrânge pe preoții hirotoniți de la un anumit timp să depună jurământul pentru unire» (68, 70, 72)¹⁷⁴.

¹⁷² «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.* f. 492 r.

¹⁷³ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 589 - 595.

¹⁷⁴ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 65.

Inoceniu Micu Clain a plecat la Viena în 23 iulie 1744, însoțit de preotul Petru Aron și de secretarul său Petru Dianu (Dalyai). Potrivit propunerii Conferinței ministeriale din 25 septembrie, împotriva tezei a numit o comisie aulică pentru a se ocupa de cazul episcopului, înfiind seama de reclamațiile înaintate împotriva lui. La 16 noiembrie, comisia a chemat în fața ei pe Inoceniu Micu Clain și i-a citit unele din întrebările de care am amintit. Episcopul a dat la unele din ele răspunsurile arătate mai înainte¹⁷⁵.

A doua edință era fixată pentru 7 decembrie 1744. Inoceniu Micu Clain nu s-a mai prezentat, ci prin preotul Petru Pavel Aron și agentul Hardt a vestit că nunțul i-a cerut să nu se mai prezinte înaintea unui for contrar canoanelor, și cu atât mai puțin să răspundă. Dar dacă și se vor comunica întrebările în scris, va răspunde tot în scris. Comisia a răspuns prin solii amintiți că nu vede de ce Inoceniu Micu Clain ar prejudicia canoanelor dacă ar răspunde oral, dar comisia nu este prejudiciată dacă el răspunde în scris. Deci îi cerea ca până a doua zi să anunțe în scris dacă vrea să se prezinte la proxima edință și să răspundă la întrebările puse. Episcopul s-a judece singur, dacă nerăspunzând pozitiv îi va ameliora sau înrăutăți situația¹⁷⁶.

Când la 10 decembrie Comisia a trimis, totuși, la locuința lui Inoceniu Micu Clain, în scris, întrebările la care avea să răspundă, el nu a mai fost găsit acasă¹⁷⁷. El plecase, prin Triest și Veneția, la Roma¹⁷⁸.

Ce l-a îndemnat pe Inoceniu Micu Clain să plece la Roma? Ne-o spune el însuși, în mai multe scrisori din anul 1746. Într-o scrisoare către arhiepiscopul din Viena el spune că, pârât de iezuiți la împotriva tezei, din gelozie, pentru că voia să întreprindă unirea prin obținerea drepturilor pe seama românilor, ca să depărteze pericolul de scandalizare a poporului printr-o incompetentă cercetare a episcopului său, s-a gândit să-și împlinească datoria care-i cerea ca tot la patru ani să viziteze odată pragurile Sfinților Apostoli Petru și Pavel¹⁷⁹.

Aproape la fel spuse în scrisoarea adresată președintelui Cancelariei aulice transilvane:

«Pentru că nu cumva prin această ilegalitate smintindu-se poporul, să tirbească prestigiul oficiului meu și prin jignirea ce mi s-ar fi adus să deservesc mai degrabă cauza decât să-o servesc, după exemplul deplorabil al altora, ca să frâng deocamdat puterea ascunsă și vicleană a calomniatorilor, mai mult prin blândețea și bună-tate pastorală, am hotărât să întreprind vizitarea pragurilor

¹⁷⁵ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 170—173.

¹⁷⁶ Rezumatul lui Rosenfeld, după edința din 7 decembrie a Comisiei, publicat la G. Bogdan-Duică. *op. cit.*, p. 72.

¹⁷⁷ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 174.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 175.

¹⁷⁹ Epistola lui Inoceniu Micu Clain către Arhiepiscopul Vienei, din 2 iulie 1746.

Sfin ilor Apostoli Petru și Pavel, cerut episcopilor, tot la patru ani o dat ».

Într-o mai extins plângere împotriva iezui ilor, din 24 august 1747, Inocențiu Micu Clain spune că aceștia pârându-l la Viena «pentru judecat incompetent la un for secular incompetent», a înțeles că «sau va trebui să-și ia adio de la episcopat, sau să consimtă la pretențiile excesive ale iezui ilor, care-și arogau o totală supunere a episcopului și a clerului unit». Că el și-ar fi putut reface situația, dacă ar fi acceptat aceste condiții, o spune și într-o epistolă din 22 iunie 1747 către papa Benedict al XIV-lea: «Dacă ar fi renunțat la Viena la conducerea afacerilor și ar fi recunoscut părțile iezui ilor, ar fi putut să-și recâștige favorurile Curții și să se bucure de grăse beneficii»¹⁸⁰.

În scrisoarea din 24 august 1747 el spune textual: «Nici una din aceste două nu le putea admite episcopul împotriva jurământului său, împotriva sfintelor canoane, împotriva bulei fundamentale de înființare (a episcopiei) și împotriva poruncii lui Hristos, frățirea pontificalului roman; de aceea în baza rânduielii episcopale, a hotărât să facă pelerinajul prescris tot la patru ani, neîntemeind prin aceasta, nici o suspiciune de vinovăție»¹⁸¹.

În elegând afirmația lui Inocențiu Micu Clain că iezuiții erau geloși pentru zelul său în favoarea uniației ca produs de voința lui de a-și face apărarea mai eficientă, reținem aici mărțurisirea episcopului că la Viena s-a văzut pus în fața alternativei: sau să-și piardă scaunul și poate chiar libertatea, sau să revină în Transilvania în postura unui mielulel supus cu totul teologului iezuit și fără nici o libertate de a mai lupta pentru drepturile poporului său, ci obligat de a folosi forța statului împotriva poporului care nu accepta uniația, asemenea lui Atanasie la 1701. Pentru că între întrebările comisiei erau și foarte multe mustrări că s-a comportat în mod necuvenit unui episcop și avertismentul că de aici înainte să renunțe la rolul de mandatar al clerului și credincioșilor români, «întrucât aceasta nu convine funcției episcopale și nu mai lipsească de la serviciile divine, neglijând pătoria sufletelor și disciplina bisericească » (77)¹⁸².

Dar nu era în caracterul lui Inocențiu Micu Clain să accepte un rol de mielulel supus și o unire necondiționată. Iar posibilitatea de a accepta acest rol numai până va ajunge în Transilvania, ca apoi să-și reia lupta lui, era exclusivă, căci Curtea ar fi luat toate măsurile de împiedicare a reluării acelei lupte și de imediat arestare, la cea mai mică mișcare.

Deci, în afară de perspectiva de a fi închis, fie imediat în Viena, fie mai târziu în Transilvania, sau de aceea de a fi oprit în mână iezui ilor, pentru catolicizarea necondiționată a credincioșilor români uniți, în afară de perspectiva de martir sau de nealtdocil, nu era alta decât aceea de a ieși deocamdat din raza autorității austriece pentru o eventuală revenire cu

¹⁸⁰ Epistola aceluiași către președintele Cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, din 9 iulie 1746. Ambele epistole la Z. Pîclișanu, *op. cit.*, prima la p. 15, a doua la 16–18.

¹⁸¹ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 24.

¹⁸² G. Eogdan-Duic, *op. cit.*, p. 65–66.

oarecare sprijin din partea Romei pentru revendicările lui. O clipă se va fi gândit la trecerea în țara Românească; poate și de aceea l-a vizitat pe principele Cantacuzino. Dar aceasta însemna pierderea definitivă a scaunului de episcop și a ansei de a mai lupta pentru dreptul națiunii române din Ardeal, cum o făcuse până acum.

Atunci a ales o ieșire care, credea el, că-i va da posibilitatea să revină în scaun și odată cu aceasta la reluarea luptei cu oarecare succes pentru drepturile poporului român.

S-a gândit că dacă va merge la Roma și va da acolo asigurări despre fidelitatea lui față de uniație și despre consolidarea ei prin acordarea drepturilor promise pe seama celor ce se unesc cu Roma, Scaunul Roman, punând interesul unirii mai presus de intrigile iezuiților și de strângerile imperiului habsburgic, va obține de la Viena pentru el nu numai permisiunea de a se întoarce în scaun, ci și acordarea drepturilor promise pe seama românilor care au acceptat sau ar accepta uniația.

Greșala lui Inocențiu Micu Clain a fost că nu și-a dat seama cât de strânse erau legăturile între Roma papală și Curtea din Viena. Ele se serveau una pe alta și nu și disociau interesele. Roma papală favoriza interesele Austriei prin urmărirea catolicizării valahilor, iar Curtea din Viena sprijinea catolicizarea acestora și deci ruperea lor de românii de peste Carpați. Cele două puteri vor găsi mijloace pentru catolicizarea valahilor, fără să le acorde drepturile promise; vor fi mijloacele silniciei militare. Și vor găsi între români și unelte care să accepte folosirea acestor mijloace, oameni care să nu mai condiționeze, ca Inocențiu Micu Clain, consolidarea uniației de acordarea drepturilor.

Începutul dramei lui Inocențiu Micu Clain a stat în aceea că a crezut că poate lupta cu succes în Transilvania pentru drepturile poporului român, acceptând până la un loc o alianță cu o forță care era în realitate aliat cu adversarii poporului român. Aceasta l-a adus în fața judecării din Viena. Intensificarea dramei lui a provenit din faptul că ajungând în această situație la Viena a crezut că scapă intrând total în plasa acelei forțe, despre care credea că-l va ajuta și în lupta lui. De fapt această forță l-a învins și l-a paralizat acum de tot servind adversarilor lui Inocențiu Micu Clain. S-a dus la Roma ca să primească ajutor în lupta împotriva forțelor străine din Imperiul austriac. Dar Roma papală, la cererea Curții habsburgice, l-a făcut cu desăvârșire captiv.

Poporul român din Transilvania, cu simțul lui natural, și-a dat seama că în luptă nu trebuie să te aliezi nici suflătește, nici prin acte prea accentuate cu nici unul dintre cei ce sunt prieteni între ei, când unul din ei este adversar declarat al tău; că nu trebuie să te încrezi în nici unul, că nu trebuie să primești oferta nici unuia de a intra în casa lui; sau să nu primești pe nici unul în casa proprie, ci să lupi, cu tenacitate, înându-te separat, chiar dacă succesul nu vine așteptat și chiar dacă lupta va cere multe jertfe; că și până la urmă această luptă tenace, cu jertfele ei, va aduce biruință.

În orice caz, Inocențiu Micu Clain s-a dus la Roma nu ca să părăsească lupta, ci ca să lupte mai departe. Dacă ar fi început măcar de-acum să fac pe pocitul și să se roage de iertare, promiând orice, ar fi putut obține din nou scaunul. Dar firea lui de luptător nu-i permitea aceasta. El va continua să lupte, deși încet-încet își va da seama că lupta lui de acum era ultima zăvorcolire a leului prins în capcan. El devine tot mai conștient de totală înfrângere, de aceea în lupta lui, ca în orice luptă disperată, sunt și unele mișcări incoerente. El atacă autoritățile de stat ale Imperiului habsburgic, dar laudă pe împărat; face declarații de supunere față de papă, dar pornește un atac vehement împotriva iezuiților și apără cu tenacitate independența Bisericii sale chiar față de imixtiunea papală. Omagiile la adresa împăratului și declarațiile de ascultare față de papă trebuie să le socotim ca impuse de situația nenorocită în care se găsea, iar în necesitatea de a le folosi se manifestă drama lui Inocențiu Micu Clain. În lupta împotriva autorităților habsburgice, a iezuiților, în lupta pentru independența Bisericii sale, chiar împotriva papei, trebuie să vedem manifestându-se simțirea lui intimă, la care nu putea renunța nici în situația de prizonier în care se găsea, deși nu se poate să nu-și fi dat seama că această luptă poate nu-i va aduce biruința, ba chiar îl va pierde cu totul.

Intensitatea acestei simțiri și a convingerii că această cauză dreptă pentru care luptă va mobiliza noi luptători, care o vor duce până la urmă la biruință, susținea în el pe luptătorul neobosit, chiar în situația aceasta de captiv și în perspectiva unor foarte îndoielnice șanse de succes în timpul vieții sale.

Dar să urmărim în concret momentele luptei lui Inocențiu Micu Clain de la Roma. Ea este acum în mod principal o luptă pentru independența Bisericii sale, inclusiv a sa ca episcop al ei, căci ea îi impunea situația în care se afla. Dar nu dispărea din ea cu totul nici lupta pentru drepturile națiunii sale.

2. Lupta lui Inocențiu Micu Clain din captivitatea de la Roma

După accentul care iese în relief în cursul desfășurării acestei lupte, vom expune, din interes de sistematizare, mai întâi lupta împotriva autorităților habsburgice, apoi pe cea împotriva iezuiților și în sfârșit pe cea împotriva imixtiunii papale în Biserica Română din Transilvania.

1. *Lupta lui Inocențiu Micu Clain împotriva abuzurilor autorităților habsburgice și pentru drepturile poporului român.* – Îndată ce a ajuns la Roma, la începutul anului 1745, Clain a înaintat papei mai multe memorii, în care cerea să intervină pentru ca: a) să se confirme și execute cele două Diplome leopoldine în favoarea românilor uniți; b) domeniul episcopului din Blaj să nu mai fie obligat să plătească teologului iezuit 300 florini pe an și ca teologul să fie ales de episcop dintre credincioșii români; c) să fie destinat un nobil român

pentru apărarea drepturilor românilor în diferite foruri ale Transilvaniei¹⁸³.

Dar, încă la 25 februarie 1745, Conferința ministerială din Viena hotărăște să fie informat Curia romană despre modul condamnabil și defavorabil uniației în care a lucrat episcopul Inocențiu Micu Clain și despre fuga lui, pentru ca Curia să fie prevenită dacă Inocențiu Micu Clain ar încerca să se dezvinovățeze prin informații false. Conferința ministerială mai cerea și împotriva aprobării să se comunice Romei papale că Inocențiu Micu Clain nu mai are voie să revină în Transilvania fără permisiune, căci prin fuga sa a arătat că este conștient de vina de care a fost acuzat.

Între timp Inocențiu Micu Clain, auzind că împotriva teasa este indignat și că născut un copil, o felicită la 5 martie 1745 în numele tuturor celor 100.000 de familii de români uniți (îi declară pe toți românii uniți după obiceiul său!), cerând ca pe ei să-i elibereze de opresiuni, iar pe el să-l ierte că a plecat la Roma în grabă, fără să ceară aprobarea ei, căci nu l-a îndemnat la aceasta nici o vină, ci «pura necesitate»¹⁸⁴.

La 23 martie 1745, episcopul scrie președintelui cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, explicând plecarea sa la Roma din modul nedrept în care a fost chemat la Viena, cerând voie să se întoarcă la «oi ele sale». La aceeași dată scrie și vicarului său Nicolae Pop de Beia, asigurându-l că la Roma lucrează zi și noapte pentru nașterea și asigurarea și pentru care nădejde că prin ajutorul promis de papa inamicii lui vor fi înfrâniți¹⁸⁵.

În luna mai 1745 era gata să plece la Viena; primise scrisoare de drum de la Congregația De Propaganda Fide, care îl informa că despre chestiunile lui a scris și nunțului din Viena să-l recomande împotriva tesei. Dar de la Viena și-a comunicat că nu îi se da voie să se întoarcă, iar Curia l-a oprit să plece¹⁸⁶. Inocențiu Micu Clain, aflând de acestea, amenință din nou, printr-o scrisoare din 8 octombrie 1745 către nunțiu, că dacă Majestatea Sa nu va uita situația poporului său, acesta se va desface de uniație și prin aceasta interesele împotriva tesei vor avea cea mai mare pagubă. Dacă ar fi fost ascultate prezicerile lui, lucrurile n-ar fi ajuns aici. Cere să se comunice cauza pentru care este acuzat, ca să dovedească nevinovăția sa. «Eu sunt gata să-mi dau capul în piața publică din Viena, dacă se va afla întemeiată măcar una singură din aceste acuze. Sunt gata să renunț la episcopat, chiar nevinovat, dar nu înainte de a se fi dovedit și declarat nevinovăția mea». Se vede că împotriva teasa, odată cu declararea că nu va mai permite episcopului să se întoarcă în țară, cerea Scaunului roman să stoarcă lui Inocențiu Micu Clain și demisia din episcopat¹⁸⁷.

Lupta lui Inocențiu Micu Clain continuă pe tonul acesta încă un an. Într-o serie de scrisori către autoritățile austriece, către nunțiu din Viena și către

¹⁸³ Aug. Bunca, *op. cit.*, p. 176.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 180 - 181.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 21.

¹⁸⁷ Aug. Bunca, *op. cit.*, p. 182 - 185.

diverși cardinali, el arată că este învinovățit pe nedrept că și se face nedreptate, nefiind judecat pe cale legală, că plecarea lui la Roma n-a fost fuga unui om conștient de vina lui, ci plecarea într-un pelerinaj obișnuit episcopilor. Toate persecuțiile din partea autorităților de stat îi au cauza, spune episcopul, în intrigile iezuiților.

În scrisoarea către președintele Cancelariei aulice transilvane Gyulaffi, din 9 iulie 1746, scrie: «Vă scriu din nou întrucât «ce deroga poporului în schismă privește și pe mine și Sacra Curte». «Teologul iezuit și superiorul iezuiților de la Sibiu, prin rapoarte sigure, deși secrete, dar bine cunoscute de mine, s-au îngrijit la Augusta Curte pentru îndepărtarea mea de la episcopat și în acest fel au promis în zadar potolirea poporului; împotriva legilor fundamentale și a sfintelor canoane am fost chemat la Viena și supus unei cercetări incompetente, dat fiind că sunt atât episcop cât și magnat». El cere să fie date pe față intrigile calomniatorilor săi, care, «împingându-l la fugă, îl acuză că a fugit». Dacă și s-a scris papei că este zgârcit, neascultător, rebel, cere, conform legilor Ungariei, să se dea puțin să se apere de calomnii, «căci nu lipsesc legile valide în Ungaria, prin care calomniatorii săi să fie opriți prin judecata publică»¹⁸⁸.

Dar «prin toate ziarele tipărite în Europa se face cunoscut în ce mod în Ungaria și Transilvania oamenii probați prin fidelitatea lor sunt aruncați în temnițe și până azi nu pot obține dreptatea prevăzută de legi»¹⁸⁹.

Inocențiu Micu Clain nu putea avea înșelășuri să obțină dreptatea în cauza sa, cât vreme pleda atacând pe iezuiți și cât vreme continua să ceară concomitent cu aceasta drepturi pentru națiunea sa. Dar el continua să ceară aceste drepturi, pe care într-un memoriu, din 3 august 1746, către cardinalul Albani, le enumera astfel:

«Episcopul de Făgăraș cere drepturile Bisericii sale și executarea dispozițiilor leopoldine, iar punctele cererii între altele sînt:

a) Preoții români uniți să se bucure de imunitatea bisericească și fiii lor să fie liberi, după exemplul clerului maghiar.

b) Dijmele românilor uniți să fie cedate clericilor români...

c) Atât nobilii cât și ceilalți români să fie admisi în oficii în proporție egală și în mod egal cu ceilalți; iar cei aruncați din oficii să fie repuși...

d) Pentru că Diploma leopoldină prevede un teolog romano-catolic pentru noii uniți, din lipsa unui teolog român, dar acum sunt teologi destui din națiunea română, care învață la Propaganda Fide, nu mai este necesar un teolog de alt rit. De aceea teologii iezuiți să fie îndepărtați, cum au fost îndepărtați recent, în anii trecuți, din consistoriul din Strigoniu...

e) Pentru că în secret, dar în mod cert, se constată că iezuiții au fost autorii persecuțiilor pornite împotriva episcopului și ai celor derizați poporului din unire (...), să se îndepărteze iezuiții și să se restabilească puterea (episcopului)...

¹⁸⁸ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 17.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 24.

Dacă au plângeri contra episcopului, să fie comunicate unor acuzatori numi și să se procedeze conform ordinilor regale, iar episcopul să se apere la Roma; iar dacă au fost descoperite calomniile, să se reintegreze onoarea episcopului și să se dea siguranță publică și personală ca să se întoarcă la Biserica sa»¹⁹⁰.

Probabil în urma acestui memoriu cardinalul Albani a hotărât să mai încerce o intervenție în capitala Austriei pentru întoarcerea lui Inocențiu Micu Clain la Viena. Inocențiu Micu Clain îi dă la 8 august 1746 o cerere în sensul acesta, rugându-l să obțină pentru cazul aprobării întoarcerii la Viena o «Charta de securitate»¹⁹¹.

La 20 august 1746, cardinalul Albani comunica înșă din nou lui Inocențiu Micu Clain că dacă ar merge la Viena ar fi arestat, deci ar fi de preferat să abdice de la episcopat, în schimbul unei congrue de întreținere¹⁹².

Calitatea de conducător al Bisericii uniata din Transilvania fiindu-i acum pusă la îndoială și încercându-se să-l faci pe el să renunțe la ea, nu i se mai recunoștea nici dreptul de a lupta pentru drepturile poporului român. Inocențiu Micu Clain trebuia deci să pună deocamdat pe primul plan lupta pentru dovedirea calității sale de episcop și pentru recunoșterea acesteia. Iar pentru că această calitate i se nega de către Imperiul habsburgic, și i se cerea să lui însuși să renunțe la ea, prin intrigile iezuiților, Clain pornea mai întâi la o luptă și mai aprigă împotriva iezuiților și împotriva amestecului autorităților de stat în treburile Bisericii Române.

2. Lupta lui Inocențiu Micu Clain pentru apărarea titlului și puterii sale de episcop împotriva iezuiților și a guvernului austriac. – Buna pretinde că cearta lui Inocențiu Micu Clain cu iezuiții a fost mai mult o ceartă pentru chestiuni materiale, născută din dorința episcopului de a reduce beneficiile ce trebuia să le acorde teologului iezuit¹⁹³.

E drept că Inocențiu Micu Clain amintește și de chestiunea aceasta în toate plângerile sale împotriva teologului iezuit. E drept iarăși că Inocențiu Micu Clain, fiind foarte lipsit, puneă preț pe latura materială și în fiecare scrisoare din Roma cerea să i se trimit bani. Dar ar însemna să dăm dreptate calomniilor iezuite, care prezentau pe Inocențiu Micu Clain ca pe un avar meschin, și să nu vedem trăsăturile mari ale caracterului lui, dacă ne-am oprit numai la latura materială în lupta lui cu iezuiții. Inocențiu Micu Clain era mai presus de toate un om de principii, în lupta lui cu iezuiții el urmărește eliberarea Bisericii sale, căci ei voiau să o supună, ca pe orice Biserică locală, puterii lor și prin această putere centrală a papei, în această și vede Inocențiu Micu Clain cauza dumniei iezuiților împotriva sa: în opoziția pe care el a făcut-o voinei lor de a supune Biserica unită din Transilvania.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 19 - 20.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, p. 269.

¹⁹³ Aug. Bunca, *op. cit.*, 146.

Încă la 20 august 1746, când află prin cardinalul Albani că Curtea din Viena refuză să-i permită întoarcerea și îi cere abdicarea de la episcopat, Inocențiu Micu Clain înaintează un memoriu contelui Harach în care expune toată disputa sa cu iezuiții. El arată cum din slăbiciunea predecesorului său, teologul iezuit și-a extins în mod abuziv tot mai mult atribuțiile în Biserica unită și a deschis și altor iezuiți drumul amestecului în treburile acestei Biserici. Aceștia «și-au arogat, atât față de episcop cât și față de cler, puteri absolute. Pentru că au exonerat de la episcop ca parohiile să se împartă în mai multe districte și aceste districte le-au supus rezidenților celor mai apropiate ale iezuiților, în așa fel ca parohii unită și să nu îndrăznească să facă nimic fără superiorii rezidenților. Iar când episcopul și-a obligat pe iezuiți să dea socoteală despre această administrație cerută de ei, și să presteze jurământul de ascultare și recunoașterea autorității lui, iezuiții, pretinzând puterea absolută, au refuzat cele ce li se cereau, născându-se în ei o ură împotriva episcopului, care a crescut mereu până astăzi».

Fiecare nou iezuit a venit cu noi pretenții, de aceea ceror aprobare legală s-a îngrijit. Și-au adugăat astfel oficiul de judecători în toate chestiunile (*Officium generalis causarum auditoris*). De unde prin diploma împăratului Carol al VI-lea, prin care se dăruia episcopului domeniul din Blaj, se prevedea să se acorde iezuitului 300 florini din acest domeniu și hrană pentru un servitor și doi cai, iezuiții următorii au obținut să li se întredă mai mulți servitori și cai. Astfel au ajuns să absoarbă succesiv nu numai toate veniturile fundațiilor episcopale, ci și alte bunuri episcopale și bisericești.

Dar, după ce amintește de aceasta în trecut, Inocențiu Micu Clain continuă: «Dar ei își arogă o putere absolută asupra episcopului, pentru că iezuitul nu voiește să presteze episcopului jurământul datorat și să-i declare ascultare și supunere, nici nu îngăduie că episcopul să facă ceva fără consimțirea lui». Episcopul, opunându-se acestor tentative și cerându-le jurământul de supunere, iezuiții prin intrigile lor au făcut ca episcopul să fie chemat la Viena și să se ceară sau abdicarea, sau acceptarea dominației lor¹⁹⁴.

Prin supunerea episcopului, iezuiții urmăreau supunerea întregii Biserici unite și transferarea tuturor bunurilor ei materiale în posesia lor. Dacă ne gândim că iezuiții erau maghiari, în elegem că prin această acțiune a lor se urmărea și o deznaționalizare a Bisericii unite și a credincioșilor români din ea. Lupta lui Inocențiu Micu Clain avea și în această chestiune un caracter național. «Starea Bisericii noastre este tulburată de faptul că iezuiții se amestecă și în alte bunuri, voind să le transfere la ei și astfel prin mijloace line, violente și erpuitoare, printr-o acțiune succesivă și înclinată, se dovedesc că voiesc să absoarbă puterea și veniturile Bisericii»¹⁹⁵. Refuzând jurământul de supunere, iezuitul își arogă puterea și hotărârea absolută în sesiunea sinodului și în toate

¹⁹⁴ Z. Pîcli anu. *op. cit.*, p. 24.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 38.

chestiunile Bisericii și ale poporului, nemul umindu-se numai cu oficiul de teolog și de sfătuitor în diferite chestiuni, ci voind să dicteze în aceste chestiuni¹⁹⁶.

Iezuii însă dădeau alt motiv intervenției lor împotriva lui Inocențiu Micu Clain la Curtea din Viena. Ei știau că să fie chemat episcopul acolo și să se ceară abdicarea de la episcopat, sau supunerea sub dominația lor, pentru a săvârși mișcarea carea poporului de prăsilire a uniației. Acest motiv indicat de ei îl redă Inocențiu Micu Clain însuși în plângerile sale. Inocențiu Micu Clain era, după iezuii, cauza mării tulburări antiuniatiste izbucnită în popor, prin condiționarea menințării uniației de primirea drepturilor naționale. De aceea ei cereau un episcop supus puterii lor, fie că acela ar fi Inocențiu Micu Clain, fie altul, pentru că numai în felul acesta se va putea readuce poporul la uniație, cu metodele recomandate de ei, renunțându-se la lupta pentru obținerea drepturilor naționale. Aceste metode constau în mod principal în apelul la forța armatei austriece. Deci salvarea uniației prin orice fel de metode constituia motivul mai adânc al pretențiilor de dominație ale iezuiilor. Ei începuseră din vremea lui Inocențiu Micu Clain și continuau în absența lui Inocențiu Micu Clain să folosească aceste metode.

Inocențiu Micu Clain socotea că tocmai prea marele amestec al iezuiilor, împreună cu refuzul de a se acorda drepturile promise în schimbul unirii și folosirea forței armate, au produs marea tulburare în popor, care va fi intensificată până la ruina totală a unirii. El declara că numai prin întoarcerea sa acasă și prin acordarea drepturilor promise se poate liniști poporul și se poate salva unirea, desigur în condiții de independență bisericească, cum gândea el.

Deci atât Inocențiu Micu Clain cât și iezuii îi propuneau, prin ceartă pentru supunerea sau independența Bisericii unite, să lupte cu metode diferite pentru salvarea uniației. Desigur însă că uniația preconizată de Inocențiu Micu Clain era o uniație sui-generis. Ea era nu numai o unire condiționată, ci o alianță mai mult teoretică între Biserica Română și Biserica Romano-Catolică, un fel de comuniune între aceste două Biserici, fără nici o supunere a Bisericii Române celei Romano-Catolice.

Inocențiu Micu Clain face vinovăția pe iezuii și de neconfirmarea de către guvernul Transilvaniei a celei de a doua Diplome leopoldine. Pe când Inocențiu Micu Clain cerea întâi aplicarea acestei Diplome, adică acordarea drepturilor promise uniaților români, pentru a-și dovedi fidelitatea în uniație, iezuii cereau mai întâi supunerea Bisericii unite sub ei și prin aceasta asigurarea catolicizării și deznaționalizării ei treptate, pentru acordarea acelor drepturi:

«Pe urmă acest decret a fost controversat până azi prin staturile regatului și această controversă, încurajată de interesul latent al iezuiilor, generează supărări domnitorului, neplăceri statului și ură neconținută Bisericii mele. Ca să extirpez această ciură a păcii și această sursă de ciocniri prin repunerea în

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 37.

vigoare a acestui decret, am împrăși că calea justă; aceasta și pentru că controversile între Biserica mea și staturile regatului se vedeau că sunt supărătoare și scandaloase pentru sacra coroană și pentru arhiepiscop. De aceea am cerut o comisie aulică mixtă pentru definirea justă. Dar sus în torii iezuiților au fost descoperite că împiedică progresul acesteia, între timp iezuiții, cu riscul pierderii a numeroase suflete, promovează și obțin de la Augusta Curte aplicarea principiului din acest decret, care este în interesul lor și îmi promit mie, episcopului, aplicarea întregului decret dacă nu mă voi opune intențiilor lor, impii (necredincioase n.n.) și nedrepte; dar deocamdată vânează, în acest timp, favoruri de la statură împotriva Bisericii mele, prin trdarea poporului și împiedicarea (acordării) acelor (drepturi) care sunt arătate ca având să se dea prin acel Decret leopoldin Bisericii și poporului»¹⁹⁷.

Clain apără autoritatea episcopului împotriva tuturor clericilor, deci și a iezuiților, a eza și pe lângă el, cu temeuri dogmatice și canonice. Prin porunca lui Hristos, episcopul este pstorul Bisericii, mirele ei, soarele spiritual:

«Deci precum o țară nu poate avea simultan doi regi, o turmă doi pstori, o soție doi bărbați, cerul doi sori, astfel iezuitul nu poate fi nici superior nici egal episcopului prin natură și rațiune (...). Fiind supus episcopului, trebuie să-i presteze jurământ de supunere, cum prestează toți subalternii și cum prestează acest jurământ regelui și papei, supușii lor (...). Dar acest jurământ iezuiții refuză să-l presteze. Prin ce rațiune a stării sale, sau prin ce poartă într iezuitul în staulul și în Biserica episcopului? Numai papa este superior episcopului (...). Dar iezuitul nu poate să-i aroge puterea papală asupra episcopului. Chiar dacă prin autoritate papală ar fi declarat egal episcopului, cel egal nu are putere asupra celui egal. Deci cel puțin ca pelerin, prin obligația celui ce umblă din loc în loc, cât timp petrece între hotarele jurisdicției episcopale, pe care se silește să o nege, e obligat de cel mai adevărat drept să se supună episcopului. Nu-l poate scoate de sub acest drept episcopal pe iezuit nici imunitatea ordinului. Căci de aceasta iezuitul se bucură între limitele colegiului său, nu în arogarea puterii bisericești, cât timp se află sub jurisdicția episcopului, în afara mândririi lui»¹⁹⁸.

Dar pentru că iezuiții au făcut totuși asemenea lucru, ajutați de forța majoră a puterii de stat, Inocențiu Micu Clain a apelat atât împotriva pretențiilor iezuite cât și a abuzurilor puterii de stat, la papa. De aceea a plecat de la Viena la Roma. «Prin această perturbare a ordinii, produsă de iezuit, am făcut recurs just la papa»¹⁹⁹.

În această legătură Inocențiu Micu Clain aduce o mulțime de texte de legi ale fostului regat al Ungariei, care asigură libertatea episcopului împotriva puterii de stat. Sacrele canoane primite în fostul regat al Ungariei nu îngăduie

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 24 - 25.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 25.

nici o atingere împotriva libertății și privilegiilor recunoscute Bisericii. Articolul 2 al Decretului Andreian, prevede că nici regelui nu-i este permis ca să atingă pe cineva în persoana și bunurile sale în baza unor pârși secrete, până ce acela nu e citat și dovedit ca vinovat²⁰⁰.

Dar iezuiții nu l-au urmărit numai până la Viena pe Inocențiu Micu Clain, ci și la Roma. Prin pârși îndreptate direct la Roma papală, sau prin mijlocirea Curții din Viena, ei au reușit să determine Scaunul Papal să-i ceară lui Inocențiu Micu Clain demisia din episcopat pentru salvarea uniației în Transilvania. Dar stăruințele cardinalului Albani pe lângă Inocențiu Micu Clain pentru a obține demisia lui au avut tocmai efectul contrar²⁰¹.

Inocențiu Micu Clain a recurs la măsura extremă, excomunicând pe iezuitul Balogh, teologul Episcopiei din Blaj²⁰². Faptul că, când acest pas, el se bizuia și pe concursul clerului și poporului său, ca și protopopii Nicolae Pop de Balomir și Avram Pop de Daia îi ceruseră îndepărtarea aceasta a teologului iezuit²⁰³.

În actul de excomunicare sunt în irate toate acțiunile iezuiților pentru supunerea Episcopiei din Blaj, toate intrigile lor la Curtea din Viena pentru înălțurarea episcopului, toate argumentele lui Inocențiu Micu Clain pentru drepturile sale de episcop, împotriva măsurilor întreprinse contra sa de Curtea din Viena.

Inocențiu Micu Clain a trimis papei decretul de excomunicare, pe care să-l transmită: arhiepiscopului de Strigoniu, arhiepiscopului de Viena – pentru a-l comunica împăratului – , episcopului de Alba Iulia. Totodată îl roagă să-i refuze iezuitului Balogh dezlegarea de această excomunicare și cere permisiunea să se întoarcă la scaunul său, dovedind cu mai multe scrisori din Transilvania că numai întoarcerea sa ar putea aduce la liniște poporul, care părăsise în masă uniația²⁰⁴.

Plin de naivitatea bunei credințe, Inocențiu Micu Clain credea că poate doborî el, episcopul valah, forțele coalizate ale puternicului ordin iezuit, ale imperiului habsburgic, ale nobilimii din Transilvania și ale Scaunului roman. El credea că va putea reuși în lupta sa, bazându-se pe forța de rezistență a poporului său. El avea dreptate să creadă că până la urmă această forță va reuși să-i obțină libertatea și drepturile sale, dar pentru această reușită se cerea timp, și nu era necesar să-i părăsească Biserica strămoască. Deocamdată Inocențiu Micu Clain avea să cadă victimă acestei coaliții.

Inocențiu Micu Clain trimite decretul acesta și vicarului său Petru Pavel Aron, spre aplicare. Dar Petru Pavel Aron nu mai era cu el. El se dusese de partea forțelor străine. Iar această spărtură în solidaritatea românească a contribuit enorm la înfrângerea lui Inocențiu Micu Clain.

²⁰⁰ *Ibidem*.

²⁰¹ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 212.

²⁰² Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 39.

²⁰³ *Ibidem*, p. 65.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 30.

Dar s urm rim, în leg tur cu aceasta, îndemnurile lui Inocen iu Micu Clain trimise Bisericii sale, pentru a sta al turi de el în lupta lui. Aceste îndemnuri sunt interesante pentru c în ele Inocen iu Micu Clain poate vorbi despre independen a Bisericii sale, f r restric iile la care-l obligau scrisorile c tre autorit ile Scaunului roman.

3. *Îndemnurile lui Inocen iu Micu Clain c tre Biserica unit din Transilvania de a-i sta al turi în lupta sa pentru independen a ei fat de Scaunul papal.* – În aceast faz final i culminant a luptei sale pentru independen a Bisericii din Transilvania, v zând c e încol it de to i i nu mai are n dejde la nici o autoritate str in , Inocen iu Micu Clain caut s dea un suport luptei sale îndemnând, printr-o coresponden bogat , Biserica s -i stea al turi. Era singura n dejde ce-i mai r m sese.

Înc la 10 septembrie 1746, Inocen iu Micu Clain scria vicarului s u, Petru Aron, s evite el i to i credincio ii orice leg tur cu teologul iezuit Balogh, «până ce acela nu va înceta s foloseasc re edin a mea i nu va renun a la uzurparea interzis a veniturilor mele episcopale i nu va presta jur mântul legal al oficiului de supunere i ascultare canonic ». Aceast interzicere st tea în leg tur cu alte chestiuni. Inocen iu Micu Clain auzise c Aron vrea s țin un sinod, f r ca el s fie întrebat. Desigur c prin aceasta voia s procedeze la un act prin care Biserica unit s arate c nu mai e legat de Inocen iu Micu Clain. Era o ac iune poruncit lui Aron de forurile superioare, concomitent cu cea din Roma, care cerea lui Inocen iu Micu Clain abdicarea de la episcopat. Inocen iu Micu Clain îi scrie lui Aron în acea scrisoare: «A teptasem o informa ie de la domnia voastr despre acelea ce i-au poruncit prin hot rârea regal , de care, pentru c n-am putut afla nimic până acum, am auzit din alt parte, i anume c trebuie s se in un sinod». Precum a refuzat s se supun cererii Romei papale de a demisiona, Inocen iu Micu Clain interzice inerea unui astfel de sinod. «Nu tiu cu ce drept se poate face aceasta, f r tirea i aprobarea mea, f r propunerile mele, cu c lcarea jurisdic iei mele episcopale i împotriva canoanelor, a legii i a obiceiului bisericesc str mo esc»²⁰⁵. Precum se vede, Inocen iu Micu Clain afirm independen a Bisericii ortodoxe str -mo e ti, adic independen a ei dinainte de unia ie împotriva tuturor (Roma, Viena etc.).

În scrisoarea ce o trimite lui Petru Aron La 12 noiembrie 1746, împreun cu decretul de excomunicare a iezuitului Balogh, Clain îi cere, dimpotriv , s convoace un sinod, dar un sinod a a cum în elegea el, un sinod care s afirme, nu s sacrifice independen a Bisericii str mo e ti. Acum Clain îi scrie de la Roma:

«Astfel, în virtutea sfintei i mântuitoarei ascult ri i sub aceea i anatem a excomunic rii i a suspend rii care decurge ipso facto i îmi este rezervat

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 27.

mie în mod simplu și absolut, poruncesc sfințitei voastre, prin prezenta, în mod serios și cu autoritatea competentă, ca primind prezentele, îndată să convocați sinodul și să-l îi cât mai repede și în el să promulgați decretul prezent de excomunicare și să faceți să se afișeze el și numele excomunicatului și pe uile bisericilor, cu interzicerea ca nimeni din cei ce se află sub jurisdicția mea să nu comunice cu acela, sub cenzura aceleiași excomunicări, care decurge ipso facto și îmi este rezervată mie»²⁰⁶.

La aceeași dată Clain scrie protopopilor Nicolae Pop din Balomir, Avram Pop din Daia și Gheorghe Timandi din Jucș se pun în legătură cu Petru Aron, să adune sinodul și să publice decretul de excomunicare, iar despre acestea să-l informeze îndată: «Să se publice decretul de excomunicare în limba română, ca să se facă cunoscute și să se vadă care este originea și adevărul persecuției și în ce mod este privat poporul și Biserica, atât de fericirea temporală cât și de cea spirituală, și cum, persecutat fiind capul întregului corp, se încearcă suprimarea membrilor. Eu, ca pastor al oilor, nu voi dezerta de la datorie până ce mă voi urma oile și nu se vor depărta de la Dumnezeu și de la dreptate și prin această depărtare nu-și vor lucra osânda lor»²⁰⁷.

Vicarul Aron, care nu făcea acum nimic fără să întreba pe iezuiți, cere sfatul nunțiului din Viena ce să facă cu decretul de excomunicare al lui Balogh, trimis de Clain. În același timp, la 14 decembrie 1746, scrie la Congregația De Propaganda Fide, cerând ordinul acesteia, și apărând pe iezuit împotriva lui Clain. Aceeași apărare a iezuiților o ia și către Clain într-o scrisoare din aceeași zi. În aceste scrisori, Petru Aron spunea că poruncile lui Clain sunt răzvrățite și îndeamnă la răzvrățire (tumultuaria) și sunt jignitoare pentru împărăteasa. În afară de aceea, dacă s-ar publica, s-ar împări Biserica în două²⁰⁸.

Nunțiul îl sfătuiește pe Aron, la 18 ianuarie 1747, să în deocamdată în suspensie decretul de excomunicare, până ce va cere îndrumări de la Congregația De Propaganda Fide. Congregația aprobă sfatul nunțiului și cere să poruncească vicarului ca pe viitor să nu execute nici un fel de porunci ale lui Clain. Acest lucru îl comunica nunțiul lui Aron prin epistola din 25 februarie 1747²⁰⁹.

Bunea declară că Aron a lucrat corect, neexecutând decretul lui Clain, căci iezuitul nu făcuse nimic împotriva drepturilor lui²¹⁰. Dar Clain era condus de concepția independenței strămoșești a Bisericii Române, care la 1698 nu acceptase dogmele și canoanele catolice, pe când Bunea exprimă concepția care se introdusese treptat în Biserica unită despre totala încadrare a Bisericii Române în dogmele și dreptul canonic al Bisericii Romano-Catolice.

Apelând la tradiția orientală a Bisericii sale, Clain arată cum, sub

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 47.

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 56 - 57.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 65.

²⁰⁹ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213 - 214; Epistola la N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 581 - 584.

²¹⁰ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213 - 214.

antecesorii sîi din vremea «schismei», dreptul de pîstor suprem al episcopului în dieceză s-a pîstrat în tot timpul începînd de la Hristos, nefiind atins nici de cître turcii pîgîni²¹¹.

După ce a scris nunțiului în această chestiune, cardinalul Lercari, secretarul Congregației De Propaganda Fide, a trimis pe clericul Silvestru Caliani la Inocențiu Micu Clain (la 3 februarie 1747), să-i spună:

«Pontificele suprem a fost foarte scandalizat că domnul episcop a excomunicat pe teologul iezuit fără nici o formă, proces în motiv de excomunicare. Supremul Pontificat a cerut secretarului Congregației să scrie lui Petru Aron să nu se publice această excomunicare, precum a și scris. Sacra Congregație a dat ordin lui Petru Aron să nu mai asculte de poruncile domnului episcop fără tîrîrea Sacrei Congregații. Dacă domnul episcop va depune pe Aron din vicariat, Pontificele suprem îl va face vicar apostolic și el va trebui să rămână acolo. Dacă episcopul va mai comite vreo insolență la Roma cum a comis cu excomunicarea. Sanctitatea Sa voie te să-l alunge din Roma.

Cardinalul Paolucci, nunțiu din Viena, a asigurat pe domnul episcop că stea sub tutela lui și însuși domnul cardinal va dirija toată chestiunea lui. Cu toate acestea domnul episcop, fără tîrîrea cardinalului, a plecat la Roma, ceea ce este semn de oarecare remușcare.

Teologul nu trebuie să jure episcopului credință, ci să facă numai profesiune de credință, pentru că jurământul dictat de domnul episcop iezuitului este sofistic. Antecesorii domnului episcop au primit pe teolog și fondatorul (împăratul Leopold) avea drept să pună această condiție, pe care a și pus-o. De aceea, dacă domnul episcop nu voiește să pîstreze pe teologul latin, după porunca împăratului Leopold, care prevede că teologul să fie ales de arhiepiscopul de Strigoniu, să renunțe la episcopat»²¹².

Roma papală se declară astfel împotriva întregii concepții a episcopului Inocențiu Micu Clain despre independența Bisericii Unite Române. Respingea chiar și ideea lui Inocențiu Micu Clain de a avea un teolog român, de rit oriental, acum după ce au și românii teologi pregătiți²¹³, pentru că tot printr-un astfel de teolog nu s-ar asigura catolicizarea românilor și dependența Bisericii unite de Roma. Totodată îi nega lui Inocențiu Micu Clain orice drept de a mai da ordine în Biserica unită, dezbrîcîndu-l în fapt de puterea de conducere a episcopiei sale.

Roma papală îi face cunoscut totodată că, chiar de la început, reprezentantul ei s-a opus plecării lui Inocențiu Micu Clain de la Viena la Roma, pentru a cere protecția papei împotriva Curții din Viena. Prin gestul acesta, Inocențiu Micu Clain era zăvârlit ca un obiect netrebnic și deodată cu aceasta Biserica unită Română era supusă total bunului plac al Vienei habsburgice și al

²¹¹ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 31.

²¹² *Ibidem*, p. 63.

²¹³ *Ibidem*, p. 19.

Romei papale.

Ce-a făcut atunci episcopul? Dacă ar fi fost un catolic sau un unit convins, s-ar fi supus fără mai scoată nici un cuvânt, renunzând la toată lupta lui. Dar Inocențiu Micu Clain nu face aceasta, ci pornește acum lupta deschis împotriva Scaunului papal. Acum nu mai întâlnim în scrisorile lui, de cât de tot rar, expresii despre recunoașterea papei ca episcop suprem, ca autoritate supremă de apel, expresii de care se folosiseră uneori până acum, în voința disperată de a găsi undeva un sprijin pentru sine și pentru obiditul său popor. Acum luptă cu adevărat de unul singur, cea mai disperată luptă împotriva tuturor, cerând doar sprijinul poporului său.

Aron l-a declarat, precum am văzut, «răzvrătit» și «răzvrățitor». Inocențiu Micu Clain s-a apăsătorit în toate scrisorile sale de aceste epitete, arătând cât de mult l-au durut, în realitate, amândoi au avut dreptate. Inocențiu Micu Clain s-a comportat de acum, de fapt, ca un răzvrătit, împotriva Scaunului roman, și chiar dacă mai amintea teoretic de «*summus pontifex*», practic nu mai asculta de nici una din poruncile lui. Mai bine-zis, apela la primatul papei, numai când credea că poate obține prin aceasta un sprijin pentru principiul de independență pentru care lupta, adică numai când credea că papa va gândi ca el. Încât Aron avea dreptate din acest punct de vedere. Dar Inocențiu Micu Clain avea și el dreptate, refuzând această caracterizare a lui, și că el cugeta că Biserica sa n-a fost supusă niciodată Romei papale și apărând această independență nu se răzvrătește împotriva nimănui, ci apără un drept de totdeauna al Bisericii sale.

De acum înainte conducerea oficială a Bisericii unite va urma exemplul lui Aron; dar mai toată frunța și preoții acelei Biserici, vor continua să gândească ca Inocențiu Micu Clain.

Într-o scrisoare către amintitul Caliani, de la 29 iulie 1747, Inocențiu Micu Clain nu se sfiește să dezvăluie metodele mincinoase ale Vaticanului, în legătură cu unele puncte din cele care i s-au comunicat la 3 februarie 1747. El declară că nu-i adevărat ceea ce i s-a comunicat atunci de către Lercari, că iezuitul îi are atribuțiile lui de la împăratul Leopold: «Iată că minte nedreptatea! Iar mincinosului nu trebuie să se creadă niciodată. Deci ceea ce se afirmă împotriva adevărului deschis, se speră că nu va fi corectat prin faptul că s-a pierdut în momentul de față dreptul».

Apoi nu-i adevărat, zice Inocențiu Micu Clain, că Nunțiatul din Viena i-a cerut atunci să abdice de la episcopat și de aceea să nu plece la Roma. Dinipotriva, «Nunțiatul m-a oprit și subscriu în fața autorității seculare și a comisiunii, supunându-mă intențiilor vieneze și m-a îndemnat să stau pe poziția dreptului și să apar dreptatea Bisericii și privilegiile poporului. Acum aceeași Nunțiatul susține intenția iezuiților, opusă intențiilor sale de mai înainte, ca: sau să trdez privilegiile Bisericii și să semnez, supunându-mă iezuiților, intențiile vieneze, sau să pierd oile, demisionând ca pastor»²¹⁴.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 95.

Dar, încă la 9 aprilie 1747, Inoceniu Micu Clain îndeamnă prin protopopii săi Nicolae Pop de Balomir și Avram Pop de Daia – tot clerul și credincioșii să asculte de el cu orice preț și să nu-l urmeze pe Aron: «Dumnezeu cere pocăință și îndreptare și mânturisirea tare a adevărului până la suflet și sînge și ascultare de episcopi și prin episcopi. Această ascultare o cer și eu, sub pedeapsa sfintelor canoane și a sinoadelor ecumenice, cu atât mai mult de la supușii mei, cu cât legal mă obligă domniile voastre și aproape întreaga Biserică îndurerat, să rezist. Eu am fi venit deja la oile mele, dar Petru Aron și aderenții săi iezuiți împiedică drumul meu, pentru că a încercat să încredințeze funcția mea apostolică în chip calomnios. Pentru a spăla incriminarea și îndrăzneala printr-un adevărat nou proces cauzat mie de Petru Aron, trebuie să mențin în puterea mea episcopală»²¹⁵.

Nemaiputându-se referi acum pentru afirmarea puterii sale la sprijinul papei, Inoceniu Micu Clain se referă numai la sfintele canoane și la sinoadele ecumenice, în curat duh ortodox.

Între timp, pentru că Balogh devenise obiectul aversiunii generale prin excomunicarea lui de către Inoceniu Micu Clain, el este schimbat și în locul lui este numit ca teolog iezuitul Pallovicz²¹⁶. Inoceniu Micu Clain însă nu se împacă nici cu această simplă schimbare de persoană. În aceeași zi (9 aprilie), scrie protopopului Ion Sacadate din Blaj, dîndu-i o împuternicire lui și altor protopopi să nu accepte pe Pallovicz, decât dacă declară că se supune lui ca episcop, îi prestează jurământul de credință și se va abține de la excesele pentru care a fost excomunicat predecesorul lui, între care, de la atribuția de judecător general (auditor), în chestiunile spirituale și de la salariu pentru această slujbă. Altfel îl excomunică și pe Pallovicz, cum a excomunicat pe Balogh, care «împreună cu aderenții lui și cu superiorii Societatis Iesu» a făcut să fie depărtat de la scaunul său și să nu-i poată apărea oile «de voracitatea lupilor, care devastează Biserica noastră».

Totodată Inoceniu Micu Clain trimite o împuternicire ca să ceară de la toți protopopii o declarație dacă mai voiesc sau nu un teolog iezuit care să poruncească în sinod, prin vot decisiv, episcopului, clerului, monahilor, care să refuze ascultarea de Biserică și de episcop» și să refuze jurământul de credință, să se închine pe episcop departe de Biserică prin tot felul de intrigi și calomnii. Protopopii vor întreba apoi despre toate acestea pe preoții și tot poporul. Să se comunice tuturor că cine nu va asculta de poruncile lui este suspendat din orice oficiu bisericesc și este supus cercetării²¹⁷.

Se înlege că asemenea porunci, care trebuia să fie comunicate tuturor preoților și întregului popor credincios, erau de natură să înființeze în Biserică unități o mare agitație și să alimenteze mișcările de prăsigire a unirii.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 65–66.

²¹⁶ Aug. Bunca, *op. cit.*, p. 216.

²¹⁷ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 68–72.

Prin scrisori adresate mai multora în aceeași zi, Inocențiu Micu Clain îl face pe Aron vinovat din nou că din cauza alianței lui cu iezuiții nu poate reveni în scaun. Respinge afirmația lui Aron din o scrisoare către el, că n-a putut proclama decretul de excomunicare al lui Balogh, pentru că era un act răzvrătit și pentru că mulți nu l-ar fi ascultat și s-ar fi împotrivit Bisericii: «Iată trădătorii! Următorii lui Iuda, care trebuie alungați din Biserică, asemenea lui Iuda (...). Nu răzvrătește cel ce cere dreptate și dă asistență celui ce cere dreptate»²¹⁸. Nu mă apăr pe mine, zice Inocențiu Micu Clain, care azi sunt și mâine nu voi mai fi, împotriva trădătorilor și părilor calomnioase ale lui Aron, ci Bisericii și autoritatea episcopilor viitori. «Dar pieirea ta, prin tine, Israile! Eu sunt disprețuit pentru Dumnezeu și Dumnezeu este disprețuit în persoana mea. Va vedea ce roade va da neascultarea sa»²¹⁹.

Deoarece Curtea din Viena ridicase chestiunea dacă mai sunt valabile actele de jurisdicție ale lui Inocențiu Micu Clain, săvârșite la Roma, la 29 aprilie 1747, el își apără acest drept către arhiepiscopul Vienei. Iezuitul Pallovicz a intrat în dieceza sa fără să se ceară aprobarea. Deși spera, zice Inocențiu Micu Clain, că prin excomunicarea lui Balogh iezuiții se vor abține de la abuzurile lor, totuși:

«Cu asistența superiorilor S. J., în disprețul deschis al puterii apostolice episcopale, al Sfintei Evanghelii, al sinoadelor ecumenice, al învățurii Bisericii universale și al înșirării de credințe pe care o poruncește Sfânta Biserică Romană, cu disprețul acestei excomunicări întemeiat pe legea canonică și pe legile Ungariei, excomunicatul a fost promovat la un post superior treptei lui²²⁰, a fost suscitată o schismă între protopopii și preoții mei, pe însuși vicarul meu provizoriu l-au îndemnat să-mi reziste și să mă contrazică, iar de curând nu s-au temut să introduc în dieceza mea pe un oarecare nou prezbiter pe nume Pallovici, fără prezentarea canonică datorată mie ca episcop, în continuarea delictelor săvârșite de excomunicatul Balogh și spre uzurparea jurisdicției episcopale»²²¹. «Nu poate să suscite supărarea Augustei Curii faptul că eu exercit jurisdicția mea episcopală din Roma, nici nu trebuie să poată fi atribuită funcția aceasta a mea scaunului apostolic (...). Jurisdicția mea nu este împiedicată de nici o circumstanță de loc, o dată ce, silit de calomniile iezuiților, am fost chemat la Viena, de unde a trebuit să plec pentru recurs la Roma. Faptul că am emis în Roma decretul de excomunicare al iezuitului Balogh nu-l viciază câtuși de puțin, căci l-am emis cu autoritatea apostolică și deci în numele Dumnezeului Atotputernic».

Arhiepiscopul Vienei sărătește Maiestateii Sale că nu se poate trece peste această excomunicare episcopală²²².

²¹⁸ *Ibidem*, p. 74—75.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 75—76.

²²⁰ Balogh a fost numit superior peste Misiunea apostolică din Tîrgu Mureș. Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 216.

²²¹ Z. Picișanu, *op. cit.*, p. 75—76.

²²² *Ibidem*, p. 75—81.

Inocențiu Micu Clain a tăcut numirea noului teolog și-a făcut de arhiepiscopul de Strigoniu, cu consimțirea ordinului iezuit și cu aprobarea Curții din Viena și a Romei. Tăcut toate aceste foruri au dezaprobat excomunicarea lui Balogh, făcut de el. Totuși el lupta împotriva tuturor, apărând principiul autorității apostolice a episcopatului și independența Bisericii sale, apărând dreptatea împotriva «principiilor perverse ale iezuiților»²²³, ale tuturor uriașelor forțe adverse coalizate împotriva lui.

La aceeași dată scria nunțului din Viena, Serbelloni, argumentând că el poate săvârși în Roma acte de jurisdicție pentru Biserica sa fără să întrebe Scaunul apostolic și fără aprobarea Curții veneze: «Am în eles cu durere că Eminența Voastră, fie spre supărarea Eminenței Voastre, fie spre ruina mea (nu îndoiesc și judec), întreabă dacă anunțarea excomunicării în dieceza mea și-a făcut cu asentimentul sau porunca Sfântului Scaun și dacă a fost supus Augustei Curții?» Tăcut această întrebare și-a născut din calomnia lui Aron și a iezuiților, că exercitarea funcției sale este răzvrătitoare și jignitoare pentru împăraț. Inocențiu Micu Clain arată că articolul 35 al Legii regelui Vladislav al Ungariei interzice să se considere Roma papală ca prim instanță pentru rezolvarea chestiunilor locale. «Este o presupunere greșită că eu ca episcop sunt privat în Roma de exercitarea puterii episcopale, căci puterea episcopală nu este condiționată de un loc. Deci eu pot dispune, fără încuviințarea Scaunului Sfântului Scaun, în dieceza mea și pot exercita oficiul meu pentru ea». Așa a făcut un episcop în fostul regat al Ungariei care a excomunicat din Roma capitlul său, fără țierea Scaunului roman.

Inocențiu Micu Clain respinge acuza lui Aron că actele lui sunt răzvrătitoare, când legile Ungariei nu le socotesc ca atare. Tocmai actele abuzive ale iezuiților provoacă dezordine în Ardeal²²⁴.

În scrisoarea din 29 aprilie 1747 către Silvestru Caliani, căruia spusese la scrisorile aceleia din drum spre ardeal, după ce transmite prin el lui Rednic, care-și începuse noviciatul de călugăr, sfatul său-l asculte pe el ca episcop, îi spune lui și lui Rednic că se pot apropia de episcopul de Muncaci, dar să fie cu grijă:

«Să nu se încredă celor promise, căci de ani mulți se promit de mulți multe, dar în fapt se fac altele. Iată, prea eminentul cardinal și Sacra Nunciatură din Viena m-au oprit și m-am înfățișat în Viena înaintea civililor, ca să nu prejudiciez dreptul stăruirii bisericești. Am urmat acest sfat și când trebuia să-mi apar dreptul a dispune asistența sfetuitorilor. Căci acum e învinovățit justa mea prudență, de care m-am folosit fără când recurs la Roma, și urmarea sfatului mai înalt, spunându-se că am fugit ca să evit cu precauție răul suscitată (...). Am apărut legea; deci nu faptele mele și oficiul meu, ci învinovățitura lui Hristos, legile sfinte și omenești sunt învinovățite. Nu putem sluji lui Dumnezeu, Care este adevărul, și să fim plămășiți lumii, care e mincinos (...). Cine ascultă de

²²³ *Ibidem*, p. 75.

²²⁴ *Ibidem*, p. 81—82.

episcopul s u, prin el i în el ascult de Dumnezeu însu i»²²⁵.

O aspr scrisoare scrie Inocen iu Micu Clain lui Petru Aron, la 3 iunie 1747, învinuindu-l de tr darea sa i a episcopilor viitori, muștrându-l pentru alian a cu iezui ii i pentru calomniile trimise la Viena i la Roma²²⁶.

În aceea i zi scrie o nou scrisoare, dup altele, magistrului po tei din Alba Iulia, Ioan Drago , în care explic de ce nu poate pleca din Roma în Transilvania: pentru c nu vrea s tr deze Biserica sa i autoritatea episcopal , supunându-se iezui ilor:

«Sînt a ezat de Dumnezeu p stor Bisericii mele, sunt obligat prin jur mânt s ap r drepturile ei i ale succesorilor mei i de aceea nu pot pleca de aici până nu e terminat cauza conform justiei. Prin uneltirile iezui ilor, se st ruie pentru tr dare. Eu îns nu pot tr da autoritatea mea episcopal i a succesorilor mei i s m fac p rta de p catele altora. Biserica are un singur p stor, care este obligat s fie ap r torul ei, nu s o loveasc . Dac a fi voit s o lovesc, nu a p timi cele de acum, dar ar trebui s m tem pe drept de cele eterne. Iar pentru c p timesc cele de fa pentru Biserica, cele eterne m ridic la speran . S tr dez autoritatea episcopal , care sub st pânirea turceasc (înainte de 1700) s-a p strat intact ? (...). Dac oile mele nu m ascult , sau m p r sesc, vor vedea unde vor c dea i se vor abate. Eu nu voi înceta s st rui pentru dreptate i s -mi împlinesc datoria. Acestea sunt motivele care m re în aici, c ci nu pot s m întorc în Ardeal cu o bun con tiin f r salvarea autorit ii episcopale i a drepturilor Bisericii»²²⁷.

De i lan urile se strângeau tot mai mult în jurul leului, de i i se promitea i alternativa reînțoarcerii în scaun daca renun la lupt , el continua s lupte. Cu ce speran ? Cu speran a, ca prin solidaritatea poporului s u cu el va învinge până la urm . Iar dac nu, pilda sa de martir pentru dreptatea Bisericii i a poporului s u va însufla i alte lupte viitoare, care până la urm vor fi încununate de biruin .

La 10 iunie 1747 cerea sprijin generalului Anosti din Viena, pe lângă Curtea imperial , pentru Biserica i poporul s u. C ci î i d dea seama c adversarii i-au închis i drumul memoriilor c tre împ r teas . «Eu m consum în opresiuni i persecu ii, dar cea mai mare povar dintre relele ce le suport socotesc c este aceea c orice posibilitate de a fi auzit îmi este t iat . Eu am transmis multe cereri c tre Majestatea Sa, atât pe cale ordinar cât i secret , dar mi se spune c Majestatea Sa a declarat c n-a primit de la mine nici o cerere»²²⁸.

Nun iul din Viena i arhiepiscopul vienez nu-i f cuser nici m car acest serviciu de intermediari a cererilor sale, cu toate c îl asiguraser de aceasta. Inocen iu Micu Clain îl ruga pe generalul Ariosti s intervin la împ r teas

²²⁵ *Ibidem*, p. 83.

²²⁶ *Ibidem*, p. 85—86.

²²⁷ *Ibidem*, p. 86—87.

²²⁸ *Ibidem*, p. 88.

pentru a urări «poporului să se oprească în fața Bisericii sale». La fel îl ruga în aceeași zi pe contele Kolobrad²²⁹.

La fel se continua și ierarea legăturilor lui prin corespondență cu cei din Transilvania, urmărindu-se izolarea sa completă. Erau urmărit și cei ce se scriau în corespondență cu Inocențiu Micu Clain. La 17 iunie 1747 Inocențiu Micu Clain scria magistrului poștei din Juc, Ioan Timandi, că «poate ar fi scrisorile sale tuturor, căci eu nu obișnuiesc să-ți descopăr pe cei cărora le scriu, ca nu cumva dumnia celor ri să aibă ocazia de a vătăma pe cei buni. Asigur pe Domnia Voastră că nu voi dezvălui numele și persoana celui ce-mi scrie»²³⁰.

În două scrisori, de la 1 iulie 1747, către protopopul Gheorghe Timandi și Ioan Sacadate, Inocențiu Micu Clain spunea că a aflat cum «împotriva tuturor privilegiilor Bisericii Române și a sinoadelor ecumenice (...) Biserica mea de rit grec este disprețuită, oprimată și subordonată de iezuiții de ritul latin», în absența capului ei, și întreabă ce fac protectorii unirii²³¹.

Între timp, probabil în luna iulie 1747, o parte din protopopi s-au adunat și au adresat lui Inocențiu Micu Clain o scrisoare în care merg mai departe ca el în afirmarea independenței Bisericii Române²³². Ei fac și unele reproșuri lui Inocențiu Micu Clain: a căutat să aducă pe români la unire prin persecuții, a plecat la Roma, unde n-avea ce căuta, și a numit un vicar neales de Biserică (pe Aron, în 1745), conform tradiției Bisericii strămoșești. Ei se referă la libertatea pe care a avut-o Biserica Română, aceeași acum cu cea de totdeauna, cu cea dinaintea de 1700, din tot trecutul. Deci nu prin unire a devenit liberă. «Religia noastră a fost totdeauna tolerată în această țară. Bisericile noastre vechi o dovedesc suficient». Ei se referă la un privilegiu acordat în 1609 Bisericii Române de Gabriel Bathory, pe care-l anexează la scrisoare, sub litera A, și prin care preoții, chiar dacă sunt fii de iobagi, sunt liberi și emigreze și liberi de sarcinile publice:

«Ilustritatea Voastră va vedea ce mari schimbări s-au produs de la acel timp până la acela când s-a făcut unirea cu religia romano-catolică. Dumnezeu ține dacă ea s-a făcut din dorința clerului sau contra voinței lui», deși prin rescriptul împăratului Leopold din 12 septembrie 1701 se vede că «n-au vrut prea puțin să se facă unirea prin violență, cum făcea Ilustritatea Voastră, prin sfatul unora, cu smulgeri și atâtea aruncări în închisoare ale atâtor amărâți de preoți, silindu-i la unire. Din această cauză, vai! câte rele n-au venit, nu este limba omenească să exprime; era necesar să se ia acestea bine în considerare de mai înainte. Poate împărăteasa de azi n-ar mai voi să-și

²²⁹ *Ibidem*.

²³⁰ *Ibidem*, p. 91.

²³¹ *Ibidem*, p. 91—92. Acești «protectori» fuseseră numiți de împărăteasă dintre funcționarii de stat, dar nu pentru apărarea Bisericii unite de iezuiți, ci de poporul care voia să se oprească. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a romanilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu 1920, p. 52 - 58.

²³² Rosenfeld o socotește scrisă de la Adunarea din septembrie 1747 (Arh. St. Sibiu, Fondul Bruckenthal, «Colecția Rosenfeld», Cota H. dos. nr. 8, f. 209 r.u.). Dar se pare că ea este dinaintea de a fi poruncit Clain înerea Sinodului, deci dinaintea de 25 august 1747.

înstrîneze supuși și, silindu-i cu frica și cu puterea la unire, din cauza creșterii până azi mulți au fugit». Nu ținem ce face Ilustritatea Voastră, nu de patru zeci de zile, ca Moise, ci de patru ani. Dar clerul, care trebuia să sperie în mai bine, cade mereu în mai rău. Să nu te miri că n-am intervenit cu rugăminți la Viena, ci ne mirăm că Ilustritatea Voastră pe care o credeam la Viena, unde luptăm, ne scrie din Roma scrisori despre vicariatul «care nu-i obișnuit în ritul nostru (...). Căci până în zilele Ilustrității Voastre, n-a fost numit un vicar fără alegere, pe care nici nu-l cunoaștem bine. Ilustritatea Voastră și-a luat rodul. Scrisoarea Ilustrității Voastre, prin care nu voiește să se înființeze sinodul mare, nu o putem urma, căci fără sinod pierim tot, atât spiritual cât și trupește. De aceea, iată, căci am putut să ne adunăm, am scris această scrisoare pe care dacă o va judeca de bun poate să-o arate și altora. Dacă Ilustritatea Voastră ar voi să audă rugăciunile noastre, să trimită scrisoare ca să se înființeze sinodul mare, autorizând pe oarecari protopopi, dar nu pe vicar, să o trimită nouă și să grăbească Ilustritatea Voastră trimiterea scrisorii, ca să ne putem aduna până la Sfântul Dumitru. Căci obișnueștii vechi și canoanele ne obligă la aceasta. Și ceea ce va judeca de folos, să propunem clerului. Să ne poruncească repede cele de folos, căci dacă nu va veni scrisoare pentru convocarea sinodului, s-ar putea să se înființeze binecuvântarea sa. Căci clerul se pierde din disperare».

Se pare că drept răspuns la această scrisoare Inocențiu Micu Clain a anunțat la 15 iulie 1747 pe protopopii Ioan Sacadate și Timandice să vadă dispozițiile să se adune sinodul. Mai întâi îi informează că și-a propus, în numele papei, în mod formal să abdice de la episcopat. Le comunică ce-a răspuns el din cuvânt în cuvânt, ca ei să le transmită tuturor preoților cât mai repede: «Eu nu voiesc și nu pot, în conștiință, să părăsesc oile mele. Mă opresc de la aceasta drepturile ce mi s-au încredințat prin cuvintele de la Ioan (X, 11): «Domnul învinovățește pe «pstorul năimitor». Printr-un decret al său transmis în secret lui Galiani, vor vedea drepturile sale canonice care îl împiedică să demisioneze. Ei stăteau ferm pe lângă el. Cauza acestor neajunsuri e Petru Aron. El a merit puțină persecuție pentru că a creat o facătură care se opune Bisericii și episcopului. Le spune că va da dispoziție să se adune sinodul, «pentru a hotărî în acelea ce a prezentat Sfântului Scaun, pentru a proteja puterea mea episcopală apostolică». Cu Petru Aron să nu mai comunice, până ce sau va face pocăință, pe care o mai așteaptă puțin timp, după a treia admonestare ce i-a făcut-o, sau va primi de la episcop sentința pe care o merit. Acestea să fie anunțate spre urmare întregului cler, cu pedeapsa excomunicării²³³.

Această pocăință neproducându-se, la 25 august 1747, Inocențiu Micu Clain scrie mai multor protopopi, anunțându-le depunerea și excomunicarea lui Petru Pavel Aron și numirea protopopului Nicolae Pop din Balomir ca vicar. Prin magistrul poștei din Alba Iulia transmite scrisori în acest sens protopopilor Ioan Sacadate din Blaj, Avram Pop din Daia, Maniu din Armeni, Maniu din

²³³ Z. Picișanu, *op. cit.*, p. 93—94.

Brosteni, Maniu din Tiur, arhimandritului Mânstirii din Blaj, Leontie Moschonas, Zaharie din Hunedoara, Gheorghe din Dobra, Samuil din Bistrița, Gheorghe Timandi din Juc, Chira din Sovata, Ioan din Turda, Atanasie din Năsăud, Precup și alții. Inocențiu Micu Clain recurge la excomunicarea lui Aron ca să poată produce o manifestare oficială a Bisericii sale pentru el, pentru că întemeiat pe ea să reziste, tot mai marilor presiuni prin care îi se cerea abdicarea de la episcopat. Inocențiu Micu Clain înainta în atitudinea sa de «răzvrătire».

Scrisorile amintite le însoțea de următoarea scrisoare către magistrul poezii din Alba Iulia:

«Deoarece aici se fac presiuni tari (per fortia urgentur) ca să renunț la episcopat, iar aceasta nu-o pot face fără asentimentul Bisericii mele, anexează ultimele dispoziții. Dacă voi să mă voi prezenta, sunt scuzat în fața lui Dumnezeu. Trimit deci cele anexate, ca să am cât mai repede răspunsul sau ajutorul Bisericii»²³⁴.

Inocențiu Micu Clain se sprijinea, în bună tradiție ortodoxă, pe Biserică, împotriva dictaturii papale. Scrisorile sale către protopopi au toate acest cuprins:

«Pentru că Petru Aron rezistă de mai mult de un an poruncilor mele și pune la îndoială puterea mea apostolică, nesocotind decretul meu adresat întregului cler, apoi pe iezuitul excomunicat, ajută la violarea imunității «bisericești» în răpirea veniturilor episcopale, recurge, trecând peste mitropolit, contra mea și a venerabilului cler, la treptele bisericești mai înalte, cu încredințări calomnioase, și săvârșind și alte excese în mod incorrigibil, de aceea l-am depus din vicariat, l-am suspendat din treptele hirotoniei și l-am excomunicat, pentru care motiv domnia voastră îl va evita, sub pedeapsă de excomunicare, și va face să fie evitat și de susurii. Am numit vicar general pe Rev. Prot. Dl. Nicolae-Pop de Balomir și am poruncit să se înființeze în sinodul cât mai repede. De-aceia poruncesc domniei voastre, sub pedeapsă de excomunicare, ca: trecând peste toate impedimentele să vin la sinod și să se sfătuiască cu numitul domn vicar Nicolae Pop pentru liniștirea controverselor, pentru imunitatea și liniștea Bisericii și pentru împlinirea cât mai grabnică a poruncilor mele»²³⁵.

La aceeași dată, încununați în pe protopopul Nicolae Pop din Balomir care l-a numit vicar general, face ultimul pas în «răzvrătirea» sa împotriva autorității papale. Mai întâi îi spune lui Balomir că ar fi cedat presiunilor de renunțare la episcopat pentru a găsi liniștea, dar nu poate deroga de la obligația ce i-o impune libera alegere a sa ca episcop de către Biserică, cler și popor. «De aceea să fie sigur domnia voastră și venerabilul cler că orice veți să vă răzvrătiți despre retragerea mea, de nu vor vedea manuscrisul meu, știți că totul e fals». Amintind de-excomunicarea lui Aron, îi spune că, conform Conciliului Tridentin (sess. XXII, De reform.), nu le poate ajuta nici dezlegarea papală celor excomunicați, înainte de restituirea celor însușiți de ei în mod nedrept. și

²³⁴ *Ibidem*, p. 96.

²³⁵ *Ibidem*, p. 97.

acestei cenzuri îi e supus și demnitatea regal :

«Deci, fie că se invocă dispoziții papale, fie regale, în virtutea sfintei ascultări și sub cenzura excomunicării canonice pronunțate și a suspendării ce decurge ipso facto din ea, să se pună în față răsputul învățurii Apostolilor și a Bisericii și sfintele canoane și porunca prezentă a mea și să se provoace la rânduiala canonică a dreptului. Căci până ce episcopul legitim ales nu e condamnat printr-un proces legal de drept canonic, el nu poate fi privat de demnitatea și puterea lui, fără prejudicierea Bisericii. Existând deci puterea mea episcopală, să se publice îndată sentința anexată împotriva lui Petru Aron și să se comunice venerabilului cler decretul anexat (despre numirea lui Nicolae Popca vicar); să se în sinodul cât mai repede posibil (...). Concluziile sinodului să mi se supună cât mai repede spre confirmare (...). Anexez sentința ce trebuie predată lui Petru Aron, sub sigil, ca să nu nege că a primit-o, iar exemplarul autentic să-l conserve domnia voastră spre publicare. Că pe Petru Aron nu-l scoate de sub pedeapsa mea, cum se zvonete, nici pretinsul privilegiu de pretins vicar apostolic, e dovedit atât în anexe cât și în cele de mai sus. Aron, trecând peste mitropolit, și-ar fi procurat sau vrea să și procure un rescript cu privilegiul de vicar apostolic, direct de la Roma. Nesocotirea mea, a Bisericii mele și a clerului, săvârșită de Petru Aron se constată din aceea că, conform Tit. II, II, P. I., op. Trip., «Pontificele în Ungaria nu poate conferi beneficii». Acest privilegiu (al Ungariei) l-a confirmat Conciliul din Constanța și de aceea Sigismund și Matei Corvin au stigmatizat pe violatorii acestui privilegiu ca trădători de patrie, sub semnul infidelității. Iată că Aron se dovedete trădător și vrednic de degradat prin atentatul său care nu poate fi atenuat prin trdarea iezuită sau prin vicariatul apostolic (...). Îmi compete mie ca episcop, iar, în caz de vacant a scaunului, venerabilului cler, să numească pe vicar. Aron voiește să dezbrace Biserica de această putere. Deci el vătărește Biserica. Nu e valabil argumentul superiorității nu este nici o egalitate cu vicariatul de Muncaci, pentru că acel district este sub jurisdicția teritorială a episcopului de Eger (...). Eu însă sunt episcop grec și am jurisdicția proprie. Toate acestea voiesc să se comunice cât mai repede domnilor protopopi, pe care va trebui să-i convoci ca să trateze despre data sinodului. Totuși cele de mai sus se pot împlini, nea teptându-se sinodul»²³⁶.

Decretul de numire al lui Nicolae Pop din Balomir, e dat în anexă la scrisoarea de mai sus²³⁷.

Menționăm că lui Inocențiu Micu Clain i se pusese în vedere și de Viena habsburgică și de Roma papală să nu mai dea porunci în Transilvania și i se spusese prin Caliani că papa va numi pe Aron ca vicar apostolic, deci să nu-l excomunică. Inocențiu Micu Clain a trecut peste toate acestea, deplin conștient.

În aceeași zi, Inocențiu Micu Clain scrie lui Silvestru Caliani să comunice

²³⁶ *Ibidem*, p. 97—98.

²³⁷ *Ibidem*, p. 99—102.

lui Nicolae Pap de Balomir, toate cele ce i le-a încredințat oral la Roma²³⁸.

Tot la 25 august 1747, un apropiat al lui Inocențiu Micu Clain, Petru Novac, scria din Roma unui protopop, dându-i sfaturi să se lucreze în mod conspirativ: «Fac cunoscut prin ieii voastre, că preasfințitul papă oferă domnului episcop abdicarea în schimbul unei rente anuale. Domnul episcop a răspuns că nu poate abdica fără consimțământul clerului. Mai notifică prin ieii voastre, că la cererea domniilor voastre, domnul episcop a indicat acum să se țină în sinodul și l-a făcut pe domnul protopop de Balomir vicar general, iar Aron este suspendat și excomunicat». Totuși stătea lângă Balomir și să nu mai comunice cu Aron. Cu Aron voia să se zădărnicească toată lupta lui Inocențiu Micu Clain pentru privilegiile Bisericii. «El a promis iezuiților că dacă vor lucra să ajungă el episcop, nu va mai solicita nici un privilegiu și va menține pe iezuit în mânăstire. Deci să ia seama bine Domniile Voastre ce face, ca să nu se piardă. Am auzit că dacă domnul episcop îl va depune din vicariat, Aron va deveni vicar apostolic. Dacă va fi așa, nici unul din domniile voastre să nu accepte, să nu-l mai asculte în nimic, ci să servească vicariului legitim pe care îl va numi domnul episcop. În ziua Curtea din Viena că Domniile Voastre veți slujii tare episcopului, va ceda ca să-i acorde dreptatea care trebuia să i-o dea, pentru că nu pot aproba nici un fals contra domnului episcop. De aceea vă scriu cu încredere Domniilor Voastre, să lucrați cu prudență, ca să nu se tie că vreți să se țină în sinod până nu se vor aduna, întâi să se propună și să dea în scris că să strige totuși deodată: «Să vin episcopul nostru. Să vedem ce face. Să ni se dea, să comunice cu noi și să dea în scris și dacă nu va veni episcopul nostru, totuși ne vom retrage din unire. Până ce am fost uniți ne-au promis multe, dar până azi, în afară de promisiuni, n-am obținut nimic». Și contra iezuitului trebuie să strige cu tot clerul că să plece din mânăstirea Vasilianilor. Iezuiții au scris multe papei contra episcopului, «dar de la Domniile Voastre nu a văzut nici o scrisoare. Săpienti să!».

Novac încheie, rugându-l pe adresant să arate scrisoarea și altor protopopi, că ci le-ar fi scris el, «dar mă tem că scrisorile vor fi împiedicate și le vor vedea adversarii»²³⁹.

Aproape în același timp, la 28 august 1747, un grup de 16 protopopi, convenind cu ocazie oarecare și reprezentând tot clerul, scrie că «auzii dintr-un zvon că se cere să renunțăm la scaun». De aceea, «cu o inimă și cu un glas, care sunt și ale tuturor celor absenți, potrivit protestului umil de mai înainte, ne-am opus și ne opunem: nu voim și nu dorim ca Ilustritatea Voastră să prăsească, într-o situație atât de tulburătoare, clerul și poporul credincios care este amenințat de o și mai mare ruină spirituală, prășind episcopatul. Mai ales pentru că toată această naștere necăjită lăcrămează fără încetare, se zăvârcolește în gemete negrițe și nu este cine să o mângâie, Vă rugăm cu stăruință, pentru

²³⁸ *Ibidem*, p. 102.

²³⁹ Colecția «Rosenfeld», *dos. cit.*, fila 326 ș.u.

mântuirea lor, s v întoarce i cât mai repede i s nu renun a i la episcopat, c ci pierim i noi i neamul însu i, Prea Ilustre Domn; **suntem p r si i de to i, se întrebuin eaz împotriva clerului puterea secular i se dispune în tot felul de noi**». Poporul credincios declar c dac înger din cer ar veni, nu l-ar asculta, ci numai pe Inocen iu Micu Clain îl vrea. În numele tuturor subscriu cei din ii trei, care sunt asesori consistoriali: Leontie Moschonas, Avram Pop, protopopul din Daia i Ioan Sacadate, protopopul Blajului ²⁴⁰.

Lucrurile se precipitau îns i la Roma. La 9 septembrie 1747 Inocen iu Micu Clain scria vicarului s u Nicolae Pop de Balomir c la 1 septembrie «papa a poruncit s mi se cear a patra oar s abdic de la episcopat, renun ând la toate condi iile ce le-am trimis Rev. Domn Protopop Sacadate spre comunicare celorlal i. Dar pentru c nu o pot face aceasta, cu nesocotirea Bisericii mele, mi s-a interzis s ies dintre zidurile cet ii, astfel c sunt captiv pentru Biserica ». Inocen iu Micu Clain nu confunda Biserica cu papa. Îi cere lui Balomir din nou s execute toate câte i le-a scris la 25 august. Deoarece a auzit c episcopul rutean unit din Muncaci voie te s -i uzurpe jurisdic ia, Inocen iu Micu Clain îi scrie :

«Drepturile sacre opresc privarea episcopului de demnitatea lui i dac toate cele sacre ar putea fi casate, legile Ungariei oblig i pe rege s observe acest principiu (...). Astfel, episcopul de Muncaci nu poate uzurpa drepturile altuia i nici nu trebuie s fie primit (...). Dac papa poate trece în acest caz, prin dispens , peste toate legile, el nu poate trece peste legile Ungariei. cât prive te drepturile canonice, dispensa este o specie de gra ie i de beneficiu, care nu se confer celor ce nu o voiesc. Biserica nu cere această gra ie i acest beneficiu i împotriva Bisericii nimeni altul nu are dreptul s cear acest beneficiu i s -l ob in spre paguba Bisericii. Nu sunt episcop al Austriei, nici al latinilor din Transilvania, deci ace tia *nu pot trece peste Biserica mea v duvit de episcopul ei*».

Inocen iu Micu Clain afirma, se în elege, aceasta i împotriva inten iei Vienei habsburgice i Romei papale care, probabil, s-au gândit la un moment dat s -l înlocuiasc cu episcopul de Muncaci. Oile mele s ajute pe p storul lor «r pus i ap sat de supliciu foamei (...). *Aceast captivitate roman este o injurie pentru, întreaga na iune român , ca i pentru Ungaria i pentru, dreptul gin ilor*. De aceea se poate cere justificarea acestei captivit i de c tre Biserica i de la papa». Inocen iu Micu Clain d dea o formidabil lec ie de demnitate i de independen Bisericii sale, înarmând pe frunta ii ei cu tot felul de argumente juridice. El afirm cu îndr zneal c i se poate cere i papei s se justifice pentru actele sale. Nici papa nu-i în afar de orice r spundere i de orice lege:

«C ci cu ce-a p c tuit Biserica mea fa de Sfântul Scaun, ca Sfântul Scaun s fac captiv pe episcopul legitim al acestei Biserici, f r o procedur de drept, s v duveasc Biserica mea de p stor i s o priveze de drepturile sale

²⁴⁰ Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 101 —102.

juste, contrar drepturilor Bisericii Orientale și a ginilor, printr-un act nemaiauzit de putere de dominație (...). Să lucreze credincioșii mei pentru pistorul lor captiv și supus intenției de ucidere prin foame. (Agant oves pro captivo, et famis intento enecando pasiore) ; să lucreze pentru el și pentru succesorii lui»²⁴¹.

Cu aceeași dată, Inocențiu Micu Clain scrie și altora, în același sens²⁴².

Lui Grigore Maior, care a studiat la Roma, îi scrie : «Nu cred că domniile voastre a să învârtă în teologia romană că Sfântul Scaun are o putere ordinară directă în episcopatele de dincolo de munți (din afară Italiei) și deci, până ce nu voi fi lipsit de puterea apostolică în mod canonic, credincioșii mei nu se vor supune nici unei alte obediențe. Căci nici Petru n-a pierdut apostolatul în lanțuri» (...). Un episcop de rit grec, în loc de azil, este înțut captiv contra și în dispreț al drepturilor neamului românesc și maghiar și al întregii Biserici Orientale de rit grec»²⁴³.

La 2 septembrie 1747 împărăteasa cerea din nou cardinalului Albani să-l facă pe Inocențiu Micu Clain să renunțe la episcopat, ameninându-l în caz contrar cu proces de lesmajestate²⁴⁴.

La 20 septembrie 1747 vicarul Nicolae Pop din Balomir convoacă, după consfătuirea cu mai mulți protopopi la Daia, sinodul cel mare, pentru data de 8 octombrie, la Blaj²⁴⁵.

Din consfătuirea lor de la Daia, 25 de protopopi trimit și lui Inocențiu Micu Clain o scrisoare, cu data de 22 septembrie 1747, cerându-i de pe acum, să renunțe la episcopat, în începutul scrisorii, protopopii vorbesc, că și în consfătuirea din iunie, despre vechimea poporului român în Transilvania, despre privilegiile pe care le-a avut întotdeauna, «despre arhiepiscopul și sediul arhiepiscopiei»; pe care l-au avut românii «din cele mai vechi timpuri»²⁴⁶ și pe care nu l-a violat nici principele Transilvaniei, Gabriel Bathory, apoi despre drepturile și privilegiile recunoscute prin împăratul Leopold. În sfârșit, vorbesc despre «răscălașul poporului recalcitrant împotriva unirii» în ultimii trei ani. Ei asigură pe episcop că în starea lor disperată nu voiesc în nici un fel ca el să renunțe la episcopat (cum aud «că se silit la aceasta»), căci nu voiesc alt episcop cât timp trăiește el:

«I și facem cunoscut și aceasta, că dac Ilustritatea Voastră va fi silit la aceasta cu voie sau fără voie, sau oricum, și poporul român va renunța la unire, precum strigă că de se va întoarce Ilustritatea Voastră va face tot ce le va porunci ea, iar dac nu se va întoarce nu mai voiesc să știe nimic de unire și de uniți. Aceasta trebuie să se ia în seamă și să se arate celor ce au interes

²⁴¹ *Ibidem*, p. 102—103. «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 336 ș.u.

²⁴² Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 104—105.

²⁴³ *Ibidem*, p. 105

²⁴⁴ Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 227.

²⁴⁵ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 126.

²⁴⁶ Contrar lui Aug. Bunea, care contestă o Mitropolie ortodoxă în Transilvania înainte de Minai Viteazul.

men în unirea». Episcopul s-a vindecat repede ca să-i mângâie oile duhovnicești, «dar fără un teolog adjunct de altă nație în rit, căci din cauza aceasta tot clerul și poporul s-a tulburat (accensus) în anul 1747 și a trimis Ilustratei Voastre cerere spre a fi promovată ca să fie înlocuită»²⁴⁷.

Îndemnul lui Inocențiu Micu Clain în scrisorile de la 25 august 1747, ca să se procedeze fără tulburări, au făcut mai puțin expansivi pe protopopii «înflăcărați» la adunarea din vara anului 1747. Inocențiu Micu Clain nu voia să apară ca un «răzvrătit», cum îl pârâse Aron Coste, deși amenințarea cu prăsierea uniației, care se făcea de protopopi din îndemnul lui Inocențiu Micu Clain, avea toate elementele unei răzvrățiri față de Viena habsburgică și Roma papală.

În trei scrisori de la 30 septembrie 1747 (către vicarul Nicolae Pop din Balomir, către episcopul poștei din Alba Iulia Ioan Dragoș și către protopopul Ion Sacadate din Blaj), Inocențiu Micu Clain spunea că la Roma vor să-l silească să abdice, prin foame, dar chiar dacă va trebui să abdice, abdicarea nu va avea nici o valoare (Me hic fame volunt ad resignandum compellere. Etsi deberem famis et arresti necessitate resignare, resignatio non valeret). Ca să nu se întâmple aceasta, roagă Biserica să-i trimit mijloace de existență, pe cale ocultă. Cere din nou să se împlinească tot ce a poruncit, dar să se ferească de orice tumult²⁴⁸.

Sinodul s-a întrunit la 8 octombrie (calendarul neîndreptat). Deși Inocențiu Micu Clain recomandase să se procedeze în secret, Aron aflase de excomunicarea sa și de convocarea sinodului și la 5/16 octombrie 1747 făcuse o plângere la Halier, guvernatorul Transilvaniei. Acesta, la 6/17 octombrie, a emis un act de interdicere a sinodului, către protopopul din Blaj. Dar protopopii, adunați la 8/19 octombrie n-au dat urmărire acestei interdicții²⁴⁹. După liturghie, vicarul Nicolae Pop din Balomir a anunțat că din porunca episcopului s-a convocat sinodul. Dar, întrucât domeniul episcopului a fost luat în stăpânire de împărăteasă, sinodul se va aduna peste o oră în biserică²⁵⁰.

Sinodul s-a întrunit de fapt în biserică, sub președinția vicarului Nicolae Pop din Balomir. După alegerea protopopului Chira de Sovata ca secretar, s-a dat citire actului de interdicere a sinodului. După ascultarea acestui ordin, cei prezenți, bazându-se pe faptul că nu cunosc vina de care e acuzat episcopul, precum «nu știu dacă e privat după canoane de episcopat», apoi luând în considerare tulburarea existentă în cler și între credincioșii români, «în numele întregului sinod hotărâsc să se dea Excelenței Sale prea umilitei răspuns cu informația că acest sinod trebuie să se țină din porunca domnului episcop, cerut fiind de necesitatea absolută a clerului». Protopopii de Roșia și Bistrița (Bistriensis) s-au retras din sinod, iar al Făgărașului, aflându-se atunci în Blaj, n-

²⁴⁷ Z. Pîclișanu, *op. cit.*, p. 136 - 137.

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 108 - 109.

²⁴⁹ «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 332.

²⁵⁰ N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 395.

a participat²⁵¹.

S-a citit apoi decretul de excomunicare a lui Aron și s-a ales o «deputa iune» de doi protopopi, care să-l aducă lui Aron la cunoștință și să-l îndemne la pocăință, sinodul promițându-i în acest caz să intervină la Inocențiu Micu Clain pentru iertare.

S-a citit decretul lui Inocențiu Micu Clain prin care instituia pe Balomir ca vicar. Spiritul tradițional de independență sobornicească a Bisericii Române s-a manifestat cu această ocazie prin sinod și mai accentuat ca în lupta lui Inocențiu Micu Clain. Sinodul a respins acest decret, «întrucât: întâi clerul are datina și facultatea să aleagă și pe episcop, cu atât mai mult pe subalterni; al doilea, vicariatul n-a fost în uzul clerului și sinodului în timpurile de mai înainte». Totuși sinodul îl admite pe Balomir, numai ca încredințat al domnului episcop, pentru a se îngriji de chestiunile lui, dar din chestiunile clerului se va ocupa numai cu acelea pe care clerul i le va indica. «Vicarul să depună jurământ că va lucra numai așa și îndat ce se va descoperi că lucrează contra domnului episcop sau a clerului, prin chiar acest fapt îi va înceta slujba și se va suspenda din oficiu». Aceasta întrucât clerul român făcuse o experiență tristă cu comportarea samavolnică a lui Aron, care lucra numai cu iezuiții împotriva lui și a Bisericii unite Române.

Balomir a depus jurământul în acest sens la 9 octombrie, în aceeași zi protopopul Avram de Daia este ales secretar al Sfântului Mare Sinod, «după vechea datină». Acesta depune și el jurământul.

Biserica avea acum o conducere interimară după voia ei, a episcopului și a clerului, în aceeași zi se alege o delegație compusă din Nicolae Pop din Balomir, Gheorghe din Dobra și Maniu din Ormeniș, ca să meargă la Sibiu să informeze pe guvernator despre cele hotărâte. De asemenea, se hotărăște o contribuție de la parohii pentru episcop și se alege o delegație compusă din protopopul Gheorghe din Dobra și Ion Moise, fostul secretar al lui Inocențiu Micu Clain, pentru a merge cu un memoriu la Viena să ceară pe episcop, întrucât în lipsa lui clerul și poporul au căzut în mari suferințe. Căci sinodul nu știe de ce episcopul, chemat la Viena ca să confere cu Augusta Curte în legătură cu o cerere dată lui și cuprinzând gravaminele necăjitului cler și a naștii române, a trecut la Roma, unde este și acum.

Vicarul Balomir și secretarul sinodului vor înțina pe episcop de toate cele hotărâte²⁵².

Iezuitul Nilles declară acest sinod «pseudosinod»²⁵³. Desigur, pentru

²⁵¹ «Colecția Rosenfeld», dos. cit., f. 333. Protopopul de Făgăraș era Vasile Bărau care a trecut de la Ortodoxie numai în 1738, cu câțiva oameni, întemeind de-abia atunci o comunitate unită acolo. Bărau fusese cu o zi înainte la Aron, care se afla la via în Mănăstire. După ce a asistat la anunțarea sinodului în biserică, s-a dus iar la Aron, apoi a fost trimis de acesta cu o pâra, la Sibiu, la guvernator (N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 395 - 396).

²⁵² «Colecția Rosenfeld» *dos. cit.*, f. 333 - 336, unde sunt date actele sinodului, după Hoff-Kanzlei (Cancelaria aulică), nr. 76 din 1748.

²⁵³ N. Nilles, *op. cit.*, vol. II, p. 394.

concep ia catolic , un sinod neconvocat cu aprobarea papal este un pseudosinod. Dar în concep ia cre tinismului r s ritean, orice Biserica local este autocefal i- i poate convoca sinodul ei, f r autoriza ia unui for bisericesc central. Protopopii uni i din Transilvania i episcopul Inocen iu Micu Clain tr iau înc în această concep ie.

Era de prev zut, zice Rosenfeld, c aceste hot rări ale sinodului vor fi considerate ca o «direct r zvr tire împotriva autorit ii spirituale i lume ti»²⁵⁴.

Am v zut c Aron trimisese pe protopopul de F g ra la Sibiu s raporteze despre acest sinod. El însu i raportase nu numai guvernatorului din Sibiu, ci i nun iului din Viena despre excomunicarea sa de c tre Inocen iu Micu Clain. Nun iul r spunde, la 18 noiembrie 1747, lui Balomir i c lug rilor vasilieni Caliani, Grigore Maior i Cotorea din Blaj la scrisoarea lor din 23 octombrie, în scrisoarea c tre Balomir nun iul, condamând procedeul lui Inocen iu Micu Clain de a excomunica pe Aron, «de i tia bine c papa a numit pe Aron ca vicar apostolic», îi cere lui Balomir s nu publice decretul de excomunicare a lui Aron, s se re in de la func ia de vicar, s cear iertare de la Sfântul Scaun i de la Curtea împ r teasc pentru inerea unui sinod interzis²⁵⁵.

În scrisoarea c tre c lug ri, nun iul declar c , f când aceasta, Inocen iu Micu Clain « i-a atras du m nia Cur ii cezaro-cr ie ti i merit o certare serioas , deoarece petrecând în Roma sub protec ia Sfântului Scaun, prin această fapt scandaloas a atacat jurisdic ia pontificelui» (Pontificiam jurisdictionem hoc facto scandaloso impugnavit). Le cere s se supun , «l sând cuget rii Sanctit ii Sale i Cur ii cezaro-cr ie ti ce trebuie hot rât pentru conservarea i extinderea sfintei uniri»²⁵⁶. Cu alte cuvinte, «de nobis sine nobis». Se cerea totala renun are la independen a Bisericii Române unite.

Lui Aron îi scrie c , conferind cu mini tri din Viena, s-a convenit s -i permit s publice decretul papal prin care a fost numit vicar apostolic de mai de mult i s exercite func ia lui în mod independent de Inocen iu Micu Clain, sprijinit de guvernatorul Transilvaniei i de autoritatea statului catolic, «spre înt rirea unirii»²⁵⁷:

«În felul acesta se va înl tura orice impresie rea pe care ar fi putut s-o produc în cler publicarea sentin ei din porunca numitului episcop, care în acest act a lucrat foarte imprudent, îndr znind s dea în mod nul o sentin împotriva vicarului apostolic, de a c rui numire a avut o informa iune deplin »²⁵⁸.

Trebuie s subliniem această afirmare a nun iului despre informa ia deplin pe care Inocen iu Micu Clain a avut-o cu privire la numirea lui Aron ca vicar apostolic, în orice caz, Inocen iu Micu Clain aminte te de un zvon în leg tur cu aceasta în scrisoarea c tre protopopul Nicolae din Balomir, din 25

²⁵⁴ «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 337. Pe baza actului Hoff-Kanzlei nr. 236 din 1747.

²⁵⁵ «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 339.

²⁵⁶ *Ibidem*, f. 339.

²⁵⁷ *Ibidem*, f. 338.

²⁵⁸ *Ibidem*, f. 338.

august 1747, dar îi spune totodată că dacă s-ar adevăra, să răspundă cu totii că papa n-are drept să facă această numire în dieceza sa, până este el episcop.

Dar există în actele Vaticanului o contradicție în această privință. Pe când nunțiul afirmă în scrisorile de mai sus că papa numise pe Petru Aron vicar apostolic de mai de mult, într-o scrisoare din Roma a secretarului de stat, cardinalul Valenti, din 18 noiembrie 1747, adresată nunțiului din Viena, se spune că viceregentul Romei a comunicat lui Inocențiu Micu Clain de-abia la 18 noiembrie, la un nou refuz al lui de a demisiona:

«Că papa voiește din cauze juste să încredințeze grija Bisericii unui vicar apostolic (velit Sua Sanctitas juxtis ex causis Ecclesiae curam vicarialiam apostolicam committere). Iar ca să se delege vicarul potrivit pentru starea prezentă a Bisericii (...), e necesar ca Ilustritatea Voastră, după ce se vor face cercetările de rigoare, auzind și pe miniștrii cezaro-cristieni, să-mi propună pe cel pe care îl veți judeca mai potrivit în Duhul, ca să promoveze unitatea credinței, cultul divin și mântuirea sufletelor»²⁵⁹.

Deci se pare că Aron fusese numit vicar de mai înainte, dar nu în mod definitiv.

Mai era posibil să se numească o altă persoană cu titlul de vicar definitiv. Rosenfeld crede că această contradicție între afirmarea lui Valenti și aceea din scrisorile de mai sus ale nunțiului se rezolvă în sensul că papa numise de mai înainte pe Aron vicar apostolic, dar numai acum i se permite lui Aron să anunțe această, pentru că Roma papală și Viena habsburgică s-au temut la început că dacă se va afla în Transilvania de această numire, se va naște o revoltă mai mare, socotindu-se că prin această episcopatul Bisericii unite a fost degradat la treapta unui vicariat apostolic.

Explicația aceasta poate să fie și ea adevărată. De fapt, călugărul Grigore Maior și Caliani și vicarul Nicolae Pop din Balomir au declarat că titlul de vicar apostolic este «o noutate nemaiauzită în Biserica greacă, care va împinge și mai mult poporul spre schisma spre care înclină»²⁶⁰.

Bunea afirmă că papa a cerut demisia lui Inocențiu Micu Clain numai cedând cererilor Curții din Viena și ideea aceasta s-a încetănit între corifeii fostei Biserici unite. De fapt papa spunea aceasta lui Inocențiu Micu Clain²⁶¹.

Însă din scrisoarea amintită a lui Valenti se constată că papa îi cerea lui Inocențiu Micu Clain demisia în primul rând din propria supărare pe el, pentru opoziția ce o făcea deciziilor lui, prin excomunicarea lui Aron și prin porunca de a se ține un sinod, fără aprobarea papală. Iată textul foarte interesant al acestei scrisori a cardinalului Valenti către nunțiul din Viena:

²⁵⁹ *Ibidem*, f. 341, copie după Hoff-Kanzlei, nr. 315 din 1747.

²⁶⁰ «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 344, conform Hoff-Kanzlei nr. 76 din 1748.

²⁶¹ La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 229, e publicată o scrisoare a arhiepiscopului de Tars, Ferdinand Maria de Rubeis, din 22 noiembrie 1744, în care i se spune lui Clain că papa «a mișcat orice piatră la Curtea din Viena, prin nunții apostolici», ca să permit lui Clain întoarcerea în scaun, dar întrucât n-a reușit și întrucât dieceza nu poate rămâne fără episcop, Clain trebuie să demisioneze.

«Prea Ilustre și Reverende Domn,

Îndată ce Sanctitatea Sa a auzit de gravele scandaluri din dieceza Făgăraș, a căror primă cauză a fost modul imprudent de a lucra al episcopului Clain, a înțeles că nu există remediu mai potrivit și mai oportun al acestor rele decât îndepărtarea episcopului din episcopat. Sanctitatea Sa a fost întărit în această intenție când din scrisoarea Prea Ilustrei Voastre Domnii a înțeles că la aceasta înclină și gândul pios și zelos al împărătesei și reginei. Din această cauză, din porunca Pontificelui, am chemat pe episcop, pe care adeseori l-am îndemnat ca să renunțe la episcopat, vorbindu-i de pensia anuală pe care Majestatea Sa în mod binevoitor i-a oferit-o spre subzistență, dar în zadar au fost încercate acestea. Tu îți doar că sunt *expert în arta de a înmuia duritatea și încăpățânarea sufletelor*. N-a voit să ia în seamă în nici un fel repetatele mele insinuări. Nevoind însă Sanctitatea Sa să mai lase în suspensie o chestiune atât de importantă spre paguba credinței unite, într-o dieceză plină de schismatici, Prea Ilustrul viceregent mi-a poruncit, în numele Pontificelui, să chem pe episcop la sine, ceea ce am făcut azi, ca să fie îndemnat din nou să abdice de la episcopat. Dar cum nici acum nu s-a realizat nimic, la sfârșit, același viceregent, în prezența mai multor martori și în numele Sanctității Sale, a poruncit episcopului Clain să nu mai îndrăznească niciodată să se întoarcă în dieceza Făgărașului și să nu se mai amestece în nici un chip în viitor în vreo chestiune cât de mică de administrație spirituală a acelei Biserici, deoarece Sanctitatea Sa voiește, din cauze juste, să încredințeze grija Bisericii unui vicar apostolic».

La 22 noiembrie 1747, la 4 zile după refuzul lui Inocențiu Micu Clain de a abdică, același viceregent i-a trimis lui Inocențiu Micu Clain o scrisoare în care îi se cere ca în timp de 15 zile să răspundă, într-un fel sau altul, la invitația papei de a demisiona, pentru că în funcție de acest răspuns papa «va proceda la cele ulterioare în această chestiune, care nu mai suferă amânări ulterioare».

Dar Inocențiu Micu Clain n-a fost înfricoșat nici de acest ultimatum, ci a răspuns din nou că nu poate să-și părăsească oile sale duhovnicești, fără voia lor²⁶².

În timpul acesta, protopopii din Transilvania stăteau pe poziții ferme pe pozițiile lor, precum se constată din hotărârile sinodului din 20 noiembrie/2 decembrie 1747, de la Alba Iulia.

N-avem din acest timp scrisori de la Inocențiu Micu Clain, dar e foarte probabil că Sinodul a fost convocat și a lucrat în acord cu el.

Sinodul acesta, confirmând hotărârile Sinodului de la Blaj din 8–10 octombrie 1747, menționează pe Nicolae Papă din Balomir ca vicar, dar, pentru cazurile când nu se va putea aduna, hotărăște ca Biserica să fie condusă de o delegație de mai mulți protopopi. Manifestând spiritul său de independență, acuză pe Aron că «năzuiește spre dominarea clerului» și «prin modul său de a lucra a înstrăinat și tulburat poporul». Sinodul cere împărătesei ca «am rătăci

²⁶² La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 229–231.

nostru cler s fie salvat de Petru Aron», c ci altfel «e sigur c va fi f cut imposibil împ carea clerului cu poporul, ceea ce nu se va putea imputa la timpul s u clerului»²⁶³.

De fapt, clerul unit, împins de Aron la chemarea for ei militare împotriva satelor care refuzau unia ia, s-a f cut odios²⁶⁴.

La sinodul din 20 noiembrie/2 decembrie 1747 aversiunea împotriva lui Aron se manifest cu i mai mult t rie, tocmai pentru c acum acesta sus inea c a fost numit vicar apostolic, deci sfidându-se aceast hot râre papal²⁶⁵.

Într-o scrisoare adresat guvernatorului din Sibiu, Haller, dus de Balomir, Sinodul respinge numirea lui Aron ca vicar apostolic, c ci aceast numire «este spre cea mai mare pagub a sfintei uniri i a clerului». Dac i până acum Aron a fost urât de popor, cât timp lucra în numele lui Inocen iu Micu Clain, acum, când îl va vedea devenit succesorul episcopului absent, «bietul nostru popor ar socoti c aceasta este papism învederat»²⁶⁶. Clerul i poporul nu voiau papism. De aceea, Viena si Roma papal au camuflat o vreme vicariatul apostolic al lui Aron, sau «papismul», dar de la o vreme au trebuit s -l dea pe fa cu orice pre . Toate acestea, spune Rosenfeld, arat marea pornire a poporului contra unirii²⁶⁷.

Guvernatorul, executând poruncile superioare, a interzis lui Balomir exercitarea func iei de vicar. Dar Balomir, bazat pe voina episcopului i a Bisericii sale, se comporta ca vicar, în pofida interdic iei nun iului, a guvernului, a guvernatorului i chiar a Romei, în februarie 1748 s-a dus la S li te, a vizitat biserica de acolo i de atunci preo ii ortodoc i de acolo, care de multe ori nu îndr zneau s slujeasc în public, au început s slujeasc pe fa²⁶⁸.

Împ r teasa, informat de tulburarea crescând din Transilvania, în urma Sinoadelor din Blaj i Alba Iulia, a hot rât s aib un «sinod» al ei, un «sinod adev rat» cum ar zice Nilles, c ruia s -i dicteze hot rârile ei. De aceea, la 28 martie 1748, porunci guvernatorului din Transilvania; s convoace pe data de 15 mai un sinod al clerului unit, la Sibiu²⁶⁹.

Unind m surile aspre cu mincinoase cuvinte de iubire, la aceea i dat , împ r teasa, adresându-se într-un rescript clerului i credincio ilor uni i, le spune c a preg tit clerului unit acelea i drepturi ca i clerului religiilor recepte, dar pseudomonahii, tulburând unirea, ea a chemat pe Inocen iu Micu Clain la Viena pentru a da informa ii mai exacte i pentru a rezolva problema drepturilor promise. Dar Inocen iu Micu Clain înainte de a se trata cu el aceast chestiune, a fugit f r tirea ei la Roma. Acum convoac sinodul, sub pre edin ia episcopului

²⁶³ «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 346 —348.

²⁶⁴ A se vedea pentru aceasta imensul material de la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II.

²⁶⁵ «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 344.

²⁶⁶ *Ibidem*, f. 347: «misera plebs nostra id manifestum papismurn reputaverit».

²⁶⁷ *Ibidem*, f. 351 - 352.

²⁶⁸ *Ibidem*, f. 353. Dup Hoff-Kanzlei, nr. 73 din anul 1748.

²⁶⁹ *Ibidem*, f. 355. Dup Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

rutean Oslavski, ca s discute mijloacele de înt rirea a unia iei. «Iar de aici înainte v ve i ab ine de la coresponden a cu episcopul Clain, ca refractar i neascult tor fa de noi»²⁷⁰.

La aceea i dat împ r teasa trimite o în tiinare lui Oslavski despre numirea lui ca comisar general imperial la sinod. El va avea s spun sinodului c «veniturile episcopale au fost sechestrare, iar cauza unic a acestui act a fost modul imprudent al lui Clain de a lucra»: plecarea lui de la Viena i excomunicarea lui Aron. I se porunce te lui Oslavski s ob in actul original de excomunicare a lui Aron (originale excommunicationis instrumentum exquirere) fie de la Balomir, fie de la notarul sinodului « i s -l aib la mina sa, ca s ni-l trimit cât mai repede noua» (et ad manus suas habere, nobisque quam primum submittere). Îi trebuia acest act împ r tesei pentru ca, în cazul când nu se va putea stoarce de la Inocen iu Micu Clain revocarea excomunicării, s se poat r spîndi zvonul mincinos c Aron n-a fost excomunicat cu adev rat. Autoritatea lui Inocen iu Micu Clain era atât de mare în cler i popor, încât nu se accepta ca vicar un om excomunicat de Inocen iu Micu Clain. Împ r teasa mai porunce a lui Oslavski s îndemne clerul i poporul să se împace cu Aron²⁷¹. Apoi împ r teasa indica mijlocul cel mai conving tor de care s se foloseasc Oslavski pentru a-i face pe sinodali recalcitran i s se supun : carcera. Era mijlocul obi nuit pentru înt rirea unia iei. « i aceia care nu s-ar supune i mai ales protopopul Balomir, dac ar fi dintre ei, se va îngriji (Oslavski) s fie prin i i încarcera i, aplicând, unde va fi nevoie, i for a militar , care trebuie cerut de la Comandamentul nostru militar»²⁷².

Împ r teasa îi confec iona astfel un sinod «cu c lu ul în gur », pentru ca s poat prezenta hot rârile ei ca hot râri ale sinodului. A a se termina cu independen a Bisericii, mo tenit din trecutul neuniatist, pentru care a luptat Inocen iu Micu Clain, sus inut până la o vreme cu convingere de c tre clerul s u.

Dac clerul nu admite nicicum, ad uga împ r teasa, titlul de vicar apostolic, comisarul nostru va studia împreun cu consilierii romano-catolici vreun alt titlu care s se dea lui Petru Aron. «Dar nu vei admite nicidecum ca amintitul protopop Balomir s fie recunoscut ca vicar», împ r teasa anexa la adresa c tre Oslavski scrisoarea lui Balomir din 10 decembrie 1747, în care acela scria c «institu ia vicarului apostolic n-a mai fost auzit în această Biserica » i to i preo ii uni i sunt obliga i s considere pe Aron excomunicat, odat ce a fost excomunicat de episcopul lor. Oslavski s spun lui Balomir c titlul de vicar apostolic nu a fost neauzit în Biserica Oriental i s -i mai spun c «actul episcopului prin care a excomunicat pe Petru Aron a fost reprobat de

²⁷⁰ *Ibidem*, f. 356 - 358. Dup conceptul din Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

²⁷¹ *Ibidem*, f. 353.

²⁷² «Et eos qui non obtemperarent, vel maxime archidiaconum Balomirenses, si ex iis esset, comprehendi et incarceratione curabit (Comisarius) adhibitata ubi opus fuerit, militari etiara manu, a Praefectura armorum nostrorum petenda» («Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 360).

Sfântul Scaun, iar el (Balomir) se dovede te ata at mai mult episcopului decât Sfântului Scaun. Dacă este adev rat unit, trebuie s recunoasc în cele bisericeti, ca autoritate suprem , autoritatea papal i deci s se oblige la această ascultare i fidelitate mai mare»²⁷³.

Clain adusese lucrurile până acolo c alegerea între ata amentul de el i ata amentul de pap constituia o adev rat alternativ .

Se ciocneau aici dou concep ii: cea tradi onal-ortodox a protopopilor români, care afirma independen a Bisericii locale reprezentat de sinod i de episcopul ei, respingându-se institu ia vicariatului apostolic, care reprezenta dictatura papal într-o Biseric local ; i concep ia catolic , dup care nici Biserica local , nici episcopul, nici sinodul ei nu au decât puterea de mandatar ai papei. Ultima concep ie a fost impus Bisericii Unite prin for a statului habsburgic austriac.

Împ r teasa mai porunca lui Oslavski: «Va mai fi informat atât Grigore Maior cât i ceilal i c episcopul are porunca s nu plece din Roma, f r tirea i permisiunea Pontificelui, i se poate s - i atrag închisori i mai severe (ac licet severiores carceres sibi attrahere) din cauza hotărârii lui înc p ânate (ob suam pertinaciam sententiam)»²⁷⁴.

Iat cu ce metode se r pea independen a Bisericii Române Unite i ce fel de presiuni se exercitau asupra lui Inocen iu Micu Clain la Roma.

Lui Caliani îi va spune Oslavski c jurisdic ia episcopului nu se extinde în cea a vicarului instituit de curia roman . Se va mai ad uga: «Dacă episcopul ar fi avut râvn pentru binele unirii, *ar fi f cut sa fie prins acel pseudo-monah* (Visarion), care n zuia s perverteasc poporul român, nea teptând bra ul secular, *i ar îi în bu it în fă str duin ele aceleuia*»²⁷⁵.

Acestea erau obliga iile impuse episcopilor uni i i întrucât Inocen iu Micu Clain, dup ce li s-a supus o vreme, în oarecare fel, la începutul episcopatului, nu le-a mai putut suporta, a avut de suferit tot ce a urmat.

Împ r teasa porunca comisarului s nu spun toate acestea în public la sinod, ci cele mai multe în particular. Erau prea cinice, ca s poat fi spuse în public.

Lucrurile s-au desf urat, în «Sinodul» de la 15 mai 1748, dup comand . Aron a fost recunoscut ca vicar apostolic. Nicolae Pop din Balomir i-a prezentat demisia din postul de vicar (doar i se spusese în particular ce-l a teapt). Totu i, clerul i-a expus motivele pentru care e urât Aron, ca s fie relatate împ r tesei²⁷⁶.

Protopopii nu s-au prea dovedit capabili s r mân fermi pe pozi ia lor. ov iala lor începuse cu dou , trei luni mai înainte, când au început s se anun e

²⁷³ *Ibidem*, f. 361.

²⁷⁴ *Ibidem*, f. 362.

²⁷⁵ *Ibidem*. Tot rescriptul acesta al împ r tesei este copiat dup nr. 76 din 1743, din Cancelaria aulic transilvan .

²⁷⁶ *Ibidem*, f. 370—373, conform nr. 131 din 1743 al Cancelariei aulice transilvane.

și se ia măsurile drastice. Totuși ea nu însemna încă o cedare în toate privințele.

Încă de la 14 martie 1748, într-o scrisoare către cardinalul Valenti Gonzaga, ei se scuză că s-au adunat și la Blaj și la Alba Iulia. Ei au făcut aceasta nu ca să învoaie «conventicule secrete» pentru dărâmarea uniaiei, ci tocmai pentru a discuta mijloacele de întărire a ei (vorba vine! întărire rea uniaie, opunându-se papei!). Dacă au scris episcopului, au făcut-o pentru că nu țiau că nu e permis. La porunca guvernatorului, s-au prezentat la Sibiu, unde în fața lui și a câtorva consilieri romano-catolici au dat răspuns la toate acuzele. Dar în ce privește pe Aron, «dacă noi protopopii l-am recunoaște ca vicar apostolic, dezlăuim Eminența Voastră că aceasta ar fi cea mai mare și poate ultima ruină a uniaiei. Căci prin însuși faptul că l-am recunoaște, e sigur că poporul s-ar depărta de la noi și noi am rămâne fără turmă (...), pentru că s-ar răspândi zvonul că el este cauza absenței atât de îndelungate a episcopului și a arestului impus lui la Roma, în loc să i se dea azil (...), că Biserica nu mai poate avea episcop, demnitatea lui fiind transmisă funcției vicariale». Excomunicarea lui Aron, cunoscută întregului popor, și interzicerea de a comunica cu el fac tot poporul să-l evite. La Crăciun, când a celebrat în odihnă de episcop, tot poporul a ieșit din biserică din Blaj. S-a răspândit zvonul că preoții uniști au trecut de la ritoș răsăritean la cel latin. De aceea e bine să vină episcopul acasă, căci altfel nu se va mai putea liniști poporul și se va ajunge la «ruina unirii»²⁵⁷. Se va ajunge la ruina uniaiei pentru că în lipsa lui Inocențiu Micu Clain se catolicizează Biserica. Aceasta era gândirea paradoxală a protopopilor instruiți de Inocențiu Micu Clain.

«Toată Biserica era într-o fierbere grozavă»²⁷⁷. De aceea împărăteasa, pe lângă porunca dată la 28 martie, de a se ține sinodul menționat, la 31 martie a trimis și o adresă nunciului din Viena, în care spune că tulburarea uniaiei în Transilvania nu numai că crește din zi în zi, dar nici nu mai e speranță de a fi salvată, până ce episcopul actual deține puterea episcopatului. Prin actul temerar al excomunicării lui Aron, clerul e împărțit în două, din care cea mai mare parte este cu Nicolae Pop din Balomir. Se cere să se impună cât mai repede episcopului: sau să revoce excomunicarea lui Aron, sau să declare că n-a făcut-o el. Dacă nu va asculta, va merita să i se aplice pedeapsa legii canonice, printr-o procedură sumară (Contra eum, summarissime procedendi)²⁷⁸. La 29 aprilie, împărăteasa revenea către cardinalul Albani asupra cererii sale din 31 martie 1748, anexând și scrisoarea protopopilor din 14 martie către cardinalul Valenti. Albani a mers imediat la papa, iar acesta l-a trimis la Valenti, ca împreună să propună persoana care să trateze chestiunea cu Inocențiu Micu Clain. Papa a delegat pe Francisc Maria de Rubeis, arhiepiscop de Tarsus și vicegerentul Romei, pentru a trata cu Inocențiu Micu Clain revocarea excomunicării lui Aron. Deci,

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 236.

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 238 - 240.

paralel cu măsurile luate în Transilvania pentru aducerea protopopilor la ascultare și pentru recunoașterea lui Aron în Sinodul din Sibiu, s-au aplicat măsuri similare, anunțate în particular sinodalilor de la Sibiu, împotriva lui Inocențiu Micu Clain, pentru a-l determina la revocarea excomunicării lui Aron. Inocențiu Micu Clain a rezistat până la 21 mai 1748. Atunci a semnat actul ce și s-a impus, în act se spune că episcopul a fost întrebat întâi dacă a emis de fapt acel act. Se dorea să declare că nu l-a emis. Inocențiu Micu Clain răspunzând afirmativ, și s-a cerut să-l revoce. Inocențiu Micu Clain l-a revocat, explicând emiterea lui cu motivul că n-a știut că Aron a fost numit de papa vicar apostolic. Numai acum a aflat de aceasta²⁷⁹. Am văzut însă că autoritățile romane afirmau înainte că Inocențiu Micu Clain a cunoscut aceasta și că el însuși îndemnase pe protopopi să nu se lase impresionați de argumentul că Aron a fost numit de papa vicar apostolic, căci papa n-are drept să exercite în dieceza sa o putere ordinară.

Era prima dată când Inocențiu Micu Clain ceda forței.

Dar prin această lucrurile nu se linișteau. Folosirea forței militare de către Aron, în loc să înțrească liniștea, o slăbea și mai mult, dând naștere pretutindeni ciocnirilor între popor și plutoanele de soldați trimise în sate pentru a impune liniștea.

În speranța că va ajuta pe Aron, Curtea din Viena cerea Romei papale ca Clain să fie obligat să demisioneze, pentru că credințioșii să nu mai aibă nădejdea de întoarcerea lui. Inocențiu Micu Clain a rezistat până la 5 mai 1751, Sleit de foame, supus la tot felul de presiuni, în aceea zi a semnat, în schimbul unei rente anuale de 1.200 florini acordată de împărat, actul de abdicare, declarând că «cedează în mod liber în mâinile papii puterea sa» în episcopia Făgărașului, pe care a exercitat-o 18 ani, «din concesiunea și cu autoritatea apostolică»²⁸⁰. Declară acum ceea ce refuzase toată viața să recunoască și să declare. Declară că are puterea episcopală din concesiunea papei, că puterea episcopală în fiecare episcopie vine de la papă și poate reveni la papă, contrar cu ceea ce afirmase continuu în duh ortodox și tradițional românesc, și precum s-a afirmat recent în Conciliul al II-lea de la Vatican de majoritatea episcopilor catolici: că puterea episcopului vine de la Hristos, prin taina hirotoniei, și o are în strânsă unire cu Biserica sa. De altfel, se vede o contradicție în act (pentru că era o contradicție în doctrina papală); Inocențiu Micu Clain cedează «liber» puterea sa, dar ea este totuși «din concesiune papală».

După o îndelungată zvîrcolire, leul fusese trântit la pământ și imobilizat complet.

Dar toate aceste abdicări nu i-au adus lui Inocențiu Micu Clain nici măcar împlinirea marelui său dor de a-și vedea țara, cu toate cererile lui ulterioare, din care unele adresate umilitor adversarului său Petru Aron, devenit episcop. El moare în Roma, la 23 septembrie 1768, în vârstă de 76 ani, după o lungă agonie,

²⁷⁹ Actul este publicat la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 242—243.

²⁸⁰ Actul este publicat la Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 294—295. Anexa a VI-a.

b trîn, bolnav, neluat în seam de nimeni, înfrânt, sfârșit de dramatica îndoială în juste ea metodei pe care o folosea în lupta sa, împuns de regretele că s-a încrezut într-o alianță care nu-i putea fi de folos și chinuit de dorul de ar .

Acțiunea începută de Imperiul habsburgic în 1700 de a impune poporului român din Ardeal unia ia cu Roma a pus poporul român din acea provincie, în ansamblul lui într-o stare de fierbere și de permanentă răscoală .

Poporul s-a obișnuit să înfrunte zi de zi plutoanele și companiile de soldați trimise în sate pentru a-l sili să accepte «legea românească», să protesteze neîncetat împotriva acestei tentative prelungite și să revendice libertatea sa în chestiuni de credință .

Pe de altă parte, promisiunea drepturilor de naștere celor ce se vor uni și neacordarea lor a ridicat și între frunții uni și o personalitate care a pornit lupta de revendicare a acestor drepturi, creând între românii uni și o mișcare de revendicare, care se întâlnea cu revendicarea libertății religioase de către majoritatea poporului care refuza unia ia, amestecându-se, oarecum. Căci cei ce-și revendicau drepturile promise pe baza unia iei, neprimindu-le, amenințau cu pierderea ei și mulți o pierseu de fapt, iar cei ce revendicau libertatea religioasă și-au extins curând obiectivul revendicării la celelalte drepturi politice și sociale pe seama lor că nașterea deosebită . Cei ce luptau pentru obținerea drepturilor promise celor ce se vor uni cu catolicismul se foloseau de protestul maselor împotriva unia iei pentru a convinge stăpânirea să acorde acele drepturi spre a potoli răscoala continuă a acelora, iar cei ce luptau pentru libertatea religioasă încurajau pe cei ce nu obțineau drepturile promise în schimbul unia iei să se lepede de ea și să vină alături de ei, fără să mai uite de obișnuința de a lupta pentru toate drepturile naționale. Cu vremea, mișcarea revendicativă în Ardeal a devenit în mod total una și indistinctă, căci nu s-a mai argumentat de către o parte cu faptul acceptării unia iei și nu s-au mai revendicat drepturile numai pentru uniți, iar revendicarea celeilalte părți nu a mai avut ca obiectiv numai libertatea religioasă, ci și toate drepturile naționale.

Rezultatul care a inițiat și care a dat impuls mișcării de revendicare a drepturilor în baza promisiunilor făcute celor ce se unesc, dar care s-a folosit de răscoala generală și continuă a poporului împotriva unia iei și a stimulat-o, pentru a speria prin ea autoritățile austriece cu prăbușirea unia iei a fost Inocențiu Micu Clain.

Dar, cu toate că lupta lui s-a întregit oarecum cu lupta poporului care refuza unirea, poziția de pe care a pornit lupta a generat în el o dramă personală . Cauza dramei lui Inocențiu Micu Clain vine din faptul că a încercat să câștige dreptatea cu argumentul unirii poporului său cu catolicismul. Acesta era un fel de procedură diplomatică . Iar diploma ia « bun când nu constă într-o cedare prea substanțială, sau când, sub aparența unor concesiuni, nu se face de fapt nici o concesie esențială . » aguna a fost și el un diplomat, dar un diplomat care n-a dat nimic și a câștigat totul, asigurând mai mult prin forme și cuvinte Imperiul

habsburgic și apoi austro-ungar de fidelitatea poporului român. E adevărat că în urma luptă într-o vreme când poporul român din Ardeal contribuise prin lupta lui îndelungată la eroziunea ideilor medievale ale stăpânirii străine sub care trăia. O astfel de diplomație, care nu dă nimic substanțial și câștigă totul, trebuie să fie pregătită deci de o îndelungată luptă intransigentă “fără concesii, prin care cel ce revendică ceva s-a impus ca un factor de temut, sau de nedispregiat.

Inocențiu Micu Clain a socotit – mai mult de nevoie – că poate să riște peste această etapă, fiind o concesie importantă, în loc să ducă lupta fără nici un compromis cu catolicismul, care s-a dovedit aliatul asupritorilor politici ai poporului său, deci fără să primească nimic din ale lui, așa cum lupta poporul din instinctul lui sâmburos, Inocențiu Micu Clain a primit condiția apropierei de catolicism. Dar prin aceasta el intră nu numai într-o contradicție sufletească, ci și într-o poziție de luptă incomodă și într-o zbatere între doi poli: pe de o parte lupta pentru neamul său, iar pe de altă parte vedea că partenerul cu care se aliase a teptă ca neamul său să se asimileze tot mai mult în cele spirituale și chiar în privința națională cu asupritorii săi politici, iar Inocențiu Micu Clain nu putea accepta aceasta. El trebuia, pe de o parte, să se sprijine pe un partener, dar întrucât acesta se dovedea adversar, trebuia pe de altă parte să-l combată. Pe de o parte trebuia să afirme apropierea de el, iar pe de altă independența față de el, o anumită distanță față de el. Prin această înaltă luptă, a contribuit ca unii dintre ai săi să-l privesc, să se alăture partenerului-adversar. Din fericire, lupta fără concesii a majorității poporului care refuza uniația a făcut să se evite o schimbare generală a poziției lui Inocențiu Micu Clain în lupta sa.

Dar Inocențiu Micu Clain, combătând pe de o parte pe partenerii-adversari, pe de altă cerând sprijinul lor, a căzut în plasa lor. Iar aceasta i-a adus nu numai moartea fizică în captivitatea lor, ci și o îndelungată agonie sufletească de regretele sau de durerea de a fi căutat sau de a fi trebuit să se sprijine pe ei.

El a sperat că poate împăca lupta pentru nașterea sa și pentru independența Bisericii Române Unite cu apropierea de adversarul acestora, prin răsămirea în unirea cu Roma papală. Dar acestea două nu puteau fi împăcate fără a accepta schimbarea uneia sau alteia, așa cum nu poate fi împăcat focul cu apa, fără a le slăbi pe una sau pe alta. În oscilarea între una și alta, Inocențiu Micu Clain s-a aplecat în mod considerabil mai mult spre lupta pentru nașterea sa și pentru independența Bisericii sale. Iar aceasta i-a adus cădere personală. Dar pentru această aplecare n-a fost o pierdere totală a alianței cu adversarul, cu orice risc, cădere sa nu a fost numai o cădere de martir, ci și o cădere de erou tragic, o cădere cu sens de ispășire.

Desigur, trebuie înțeles seama că Inocențiu Micu Clain nu putea lucra altfel în situația lui. El nu putea denunța alianța cu catolicismul decât acceptând martiriul, de care a crezut că poate scăpa și pe care totuși nu l-a putut evita. Sufletele Inocențiu Micu Clain se rupseseră de uniație, văzând că ea n-a servit poporului român la obținerea drepturilor pentru care a fost acceptată de Atanasie

îi de protopopi la 1700. Dar el nu putea denunța formal uniația cum făcea poporul de rând. S-ar fi expus, cu mult mai mult decât acela, închisorii pe viață și poate pedepsei capitale nedivulgate, ca apostat. Ca să scape de această pedeapsă trebuia să fugă pe ascuns în Principate, ca vicarul său Nicolae Balomir. Dar lui îi era imposibil să ducă acest act la îndeplinire, fiind supravegheat pas cu pas de teologul iezuit și de autoritățile de stat. Și apoi s-ar fi găsit imediat un servil slujitor al papalității care să ia locul» cum s-a găsit în persoana lui Petru Aron.

Cu toate acestea, lupta lui înocentiu Micu Clain a avut o importanță uriașă. Ea este importantă întâi ca deschizătoare a luptei politice naționale. Inocentiu Micu Clain a fost primul român la care conștiința națională a devenit sursa unui program politic sau a unei lupte politice necurmate. **Este primul român care a înțeles națiunea ca subiect de drepturi politice, la care conceptul de națiune capătă înțeles politic, pentru că în acest sens era folosit conceptul de națiune în Transilvania de către celelalte popoare și pentru că poporul român era lipsit de dreptul de a fi o națiune în acest sens.**

Iar prin lupta lui, creștinul i-a imprimat o notă de o nemăpomenită dârzenie și tenacitate care se împiedică greu cu diplomația, de care el totuși a voit să facă uz, a înțeles în vremea lui într-o fierbere continuă de 20 de ani poporul, român din Transilvania, lămurindu-i termenii politici și juridici și înțelepciunea unei lupte pe care acesta și-a însușit-o în totalitatea ei și care a făcut parte din lupta îndelungată a întregului popor român, care a dus la completa liberare a Transilvaniei, în 1918. Era prematur ca Inocentiu Micu însuși să-și vadă lupta încununată de succes. Dar el a inițiat o luptă care nu se mai putea opri și care trebuia până la urmă să ajungă la biruință totală.

Lupta lui a fost de o importanță nu mai puțin uriașă din punct de vedere bisericesc. Concepând unirea cu Roma papală numai ca o condiție pentru obținerea drepturilor naționale, și subzind în lupta pentru independența Bisericii Române Unite, sensul uniației sau legăturii cu Roma papală până la considerarea ei ca un fir aproape aerian, aproape ca o simplă formă oportunistă, el nu numai că a înțeles în popor, în vremea lui, curentul de prărsire al uniației, ci a inițiat în Biserica unită un curent mereu prezent și activ, care se opunea oricărui catolicizări (Samuil Micu, Gheorghe Incaș, Petru Maior, Papiu Ilarian, Treboniu Laurian, Simeon Brănuș, Gheorghe Bariș, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Densușianu etc.) și a pregătit în acea Biserică spiritele, pentru că atunci când, prin adunarea tuturor românilor în Statul național român, unirea cu Roma și-a pierdut până și închipuitul ei rost oportunist, să fie denunțată.

Chiar dacă istoricele nu s-a produs o abdicare formală a lui de la uniație, prin faptul că a inițiat prin concepția sa lupta lui, în clerul și credincioșii foști uniști, curentul care și-a determinat în 1948, când uniația nu mai putea invoca nici un fel de justificare, să o denunțe, Inocentiu Micu merită recunoscut și lauda tuturor românilor, nu numai ca luptător național, ci și ca luptător pentru

independența și unitatea noastră bisericească .

De aceea, în cununa de flori ale recunoștinței în care încadrăm toate marile figuri de luptători pentru idealul unității politice și al Reîntregirii bisericești a poporului român, nu poate să lipsească figura de mare luptător a lui Inocențiu Micu Clain.

II. FRUNTA ÎN COLII ARDELENE, CONTINUATORI AI LINIILOR DIRECTOARE ALE ACŢIUNII LUI INOCENŢIU MICU, LUPŢI ÎMPOTRIVA CATOLICIZĂRII BISERICII UNITE ÎN VICTIME ALE IERARHIEI ACESTEIA

Apologeii fostei uniaii din Transilvania, prezentau ca o glorie a acestei creaţii habsburgo-iezuite pe cei trei fruntaşi ai colii ardeleni: Samuil Micu, Gheorghe Inca şi Petru Maior.

F când aceasta ei treceau sub tăcere, pentru un public prea puţin cunosător al concepţiei integrale a acestora, faptul că toţi trei au fost cei mai hotărâţi adversari ai tendinţelor de sfârşire a unităţii religioase a românilor în credinţa ortodoxă strămoască, pentru care motiv au trebuit să părăsească Blajul, unde se afla conducerea fostei Biserici unite, care i-a supus la grele şi neîndurate persecuţii.

Tentativa de a se legitima uniatismul din Transilvania cu opera acestor personalităţi, care au fost în realitate cei mai aprigi osânditori ai intransigenţei lui susinţorii din orice timp, beneficia mai ales de faptul că operele cele mai multe şi mai caracteristice ale lor nu au fost publicate, nici în timpul vieţii lor, nici multe zeci de ani după aceea – , iar altele, publicate în altă parte decât la Blaj, în vreo ediţie veche, erau inaccesibile publicului larg.

Această tentativă mai beneficia şi de faptul că din operele publicate, dar inaccesibile publicului larg, ale celor trei fruntaşi ai colii ardeleni, cei cântăva învâtaşi români ortodocşi care s-au ocupat cu conţinutul lor, au pus în circulaţie aproape numai ideile acelora despre originea romană şi continuitatea poporului român în Dacia, nu şi poziţia lor anti-catolicizantă. Aceasta, pentru că ideile acelea aveau o importanţă precumpnită pentru publicul român de pretutindeni, mai ales într-o vreme de pregătire a poporului român pentru lupta de înfruntare a unităţii sale politice, cum a fost cea în care s-au făcut cunoscute ideile Scolii ardeleni despre fiinţa şi istoria poporului român.

Pe măsură ce tendinţa de catolicizare a vârfurilor oficiale uniaterne s-a intensificat, conştiinţa românească a început însă să nu se mai lase în elat de acţiunea de amăgire la care era expus, prin veşmântul luminos pe care aceste vârfuri îl ţeau pe seama uniaiei din firele de aur furate din opera celor trei fruntaşi ai colii ardeleni, care numai la această împodobire a uniaiei nu s-au gândit, scriind opera lor şi ale căror idei contrare catolicizării n-au fost nici cătău tritite, nici după moartea lor în graiile uniatismului oficial. Cercetătorii români neinteresaşi în lauda uniaiei au început adică să remarce şi să difuzeze şi ideile bisericeşti ale fruntaşilor colii ardeleni. Abordând acest aspect al operei lor, au verificat prin dovezi masive şi numeroase ceea ce se ştia în mod global din tradiţie: că acei fruntaşi n-au fost deloc nişte admiratori ai uniaiei

catolicizante, ci ni te vajnici propagatori și apărători ai independenței Bisericii strămoșești de totdeauna și ai unității religioase a poporului român, în cadrul legii sale strămoșești.

Mai trebuie amintit și faptul că admirând pe cei trei fruntași ai colii ardelenene pentru opera istorică și filologică rămasă de la ei, nu trebuie uitat, cum fac apologeții fostei uniații, că au mai fost și alți intelectuali români înainte și deodată cu ei, care au contribuit în mod important, prin scrisul lor, la trezirea conștiinței noastre naționale, au pus bazele culturii naționale, ba au avut o influență chiar mai mare în dezvoltarea culturală a poporului român, datorită faptului că opera lor s-a tipărit în momentul în care și pentru care s-a alcătuit, pe când cea mai mare parte din opera fruntașilor ardeleni, netipărită decât la zece de ani după moartea lor, n-a mai putut avea o influență atât de hotărâtoare, întrucât poporul român se ridicase fără ajutorul ei la nivelul spre care acea opera intenționa să-l ridice. Asupra acestor bătălii a atras atenția Al. Odobescu, unitului Al. Papiu Ilarian, după ce a citit în manuscris discursul de recepție ce avea să-l înalță la Academie despre Gheorghe Incaș, în care declara că înainte de cei trei fruntași ai colii ardelenene, în Principatele române domnea, în cursul epocii fanariote, un întuneric total. Al. Papiu Ilarian a înțeles de această observație și i-a corectat opinia în textul discursului citit la Academie. Iată unele din cuvintele lui Al. Odobescu și unele nume asupra cărora a atras atenția lui Papiu Ilarian:

«Să nu ne grăbim să declarăm geniul națiunii române ca osândit la o deplină amorțire în tot timpul domniei fanariote; el a trăit, el a vegheat în inima mai multor apostoli ai naționalității, care spre a putea lucra mai în voie în sensul dorințelor lor, au îmbrăcat, cei mai mulți, haina pe atunci venerată a călugărilor. Aceștia, în elegând prin instinct, de ce însemnătate este limba pentru o națiune strivită politic, au luptat cu stăruință spre a traduce cărțile bisericești în limba românească ...»

Permite-mi, dar, să semnalăm câteva nume de prelați români, care, dacă în secolul XVIII nu au proclamat, ca frații din Transilvania, originea noastră latină, dar cel puțin au umplut așară cu mii de cărți de acelea ce sunau românește la urechea poporului întreg, de la nașterea pruncului, până la astrucarea moșneagului în mormânt. Pentru cei ce studiază dintr-un punct de vedere înalt istoria limbii și culturii românilor, oamenii pe care îi citim, sunt oameni mari, demni de a *figura pe o treaptă alături de a Maiorilor, a Clainilor, a Șincailor*.

Nu ne afundăm în timpurile relativmente prospere, când încă domneau la noi Brâncovenii și Cantacuzenii. Ne vom referi numai la cei din epoca fanarioilor, de la 1720, până la 1821».

Odobescu numește pe mitropolitul Daniil (1720–1731) și pe protopopul Bucureștilor, Nicolae din Prund, pentru tipăriturile lor religioase; pe mitropolitul Grigorie I (1760–1784) «pentru adevărata înălțare a culturii românești în Biserică: mai mult de 12 opere mari liturgice și dogmatice s-au tipărit sub

dânsul în București...». «Mai încoace, la 1819, avem pe mitropolitul Dionisie Lupul, care se interesa a a de mult de instruirea tinerimii și primul trimise, cu cheltuiala sa, junci din arca sa să studieze în Italia (Poenaru, Marcovici, Eufrosin Poteca, Moroiu etc.). Trebuie să menționez pe mitropolitul Grigore al IV-lea care a pătoralit de la 1823 până la 1834, dar ale cărui scrieri și traduceri în număr de 20 și mai bine opuri, n-au încetat să se tipărească, sau în București, sau în Mănăstirea Neamțu, de la 1801, până la 1832».

«Dar n-am sfârșit! un nume mai ilustru poate decât cele precedente ca literat român este cel al dascălului Damaschin, care a fost succesiv episcop de Buzău (1703) și de Râmnic (1710–1726). Acest om învățat, care cunoștea limbile elină, latină și slavonă, a lucrat poate mai mult și mai bine decât oricare altul la traducerea cărților eclesiastice în limba română. Episcopul de Râmnic Chesarie (1773–1792) continuă traducerea cărților bisericești». Odobescu menționează apoi pe călugării Grigorie și Gherontie care traduceau la mitropolia din București, pe Nicodim Greceanul de la Clădrușeni și la urmă pe *Eufrosin Poteca* «bunul și virtuosul profesor și egumen de la Motru, care este și el din călugării care au precedat cu tipărirea lor, școala națională de la 1821».

În sfârșit Odobescu amintește de poezii din familia Văcărescu: «Enchiștii, fiii lui: Alecu, Nicolae, de Iancu, fiul lui Alecu și de alții». Dar aceștia toți sunt numai din Muntenia, în afară de ei mai sunt alți români ortodocși care au contribuit la promovarea culturii române moderne cu opere originale și cu traduceri, în Moldova, în Transilvania, în Banat și în părțile Aradului (Veniamin Costache, Radu Tempea, Ioan Piuariu, Gheorghe Lazăr, Dimitrie Eustatievici, Paul Iorgovici etc.)²⁸¹.

Dar mai sunt încă și azi destui cercetători care folosesc opera celor trei frunțașii ai colii ardelenă, spre lauda uniației și mai sunt destui intelectuali români care cad victime ale acestei manevre. De aceea lucrarea de scoatere la lumină a atitudinii adevărate a celor trei frunțașii ai colii ardelenă față de uniatismul catolicizant trebuie continuată și cât mai larg difuzată.

Frunțașii colii ardelenă au preluat și au fundamentat istoric și teologic lupta lui Inocențiu Micu Clain pentru independența Bisericii române din Transilvania. Aceasta constituie una din caracteristicile lor față de cărturarii ortodocși de pretutindeni. Dar lupta lor nu se mai îndreaptă direct împotriva autorităților habsburgice și nu mai avea caracterul unei lupte politice directe, purtată cu memoria și prin revendicarea independenței acestei Biserici în fața imixtiunii autorităților de stat austriece, aliate cu autoritatea centrală a Bisericii Romano-Catolice, pentru că ei nu mai aveau o poziție oficială.

Lupta lor a fost dusă împotriva autorității ierarhice a Bisericii unite înseși, căci acum acțiunea catolicizării era condusă de această ierarhie, care își însușise cu servilism și aprindere înțele habsburgo-catolice de catolicizare a poporului

²⁸¹ Epistola lui Al. Odobescu către Papiu Ilarian în: Al. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Gheorghe Incai de Sinea*, București. 1869, p. 79 - 82.

român. Du manul nu mai lupta din afară, ci îi crease instrumentul lui în untrul Bisericii unite, lucrând prin acesta și sprijinindu-l pe acesta. Lupta frunta ilor colii ardeleni a luat de aceea un caracter doctrinar spiritual, pentru că ei simțeau nevoia să întreprindă pe credincioșii Bisericii unite întregi în atașamentul la tradițiile proprii ale Bisericii strămoșești, prin dovedirea superiorității acestora și a necesității de a fi pstrate pentru salvarea ființei naționale a poporului român, o parte din el ajuns unității nevoia lui.

Lupta celor trei fruntași ardeleni este de o impresionantă unitate. Toți trei poartă această luptă pe plan istoric și teologic, pentru că voiau să dovedească cu argumente istorice independența Bisericii Ortodoxe Române din trecut și cu argumente teologice, conformitatea învățurii și spiritualității ei cu creștinismul original. Ei duceau însă totodată, prin scrierile lor istorice și filologice, lupta pentru înălțarea conștiinței poporului român, pentru revendicarea dreptului la o existență independentă și în egalitate cu celelalte naționalități din Imperiul habsburgic, pe baza permanenței lui pe acest teritoriu și a însușirilor lui remarcabile, ca urmaș al marelui popor roman. Lupta istorică și doctrinară pentru independența Bisericii era împletită la ei cu lupta istoric-filologică pentru drepturile poporului român; fiecare din aceste independențe îi era necesară celeilalte.

1 Samuil Micu Clain.

Samuil Micu Clain s-a născut la Sadu, lângă Sibiu, ca fiu al protopopului de acolo, frate cu Inocențiu Micu Clain. După ce a studiat la Blaj, a fost copleșit cam cu sila și trimis la 1766 la continuarea studiilor în colegiul Pazmanian din Viena, de unde se întoarse la Blaj, la 1772. De atunci nu fu trimis la Roma – desigur, ca să nu se întâlnească cu unchiul său exilat acolo, – cu siguranță între 1766 și 1768, ba chiar și mai înainte a aflat de luptă și de suferințele aceleia pentru independența Bisericii române și pentru moștenirea spirituală a poporului român.

La 1773 se întoarse din nou la Viena ca prefect de studii pentru elevii români de la Seminarul Sfânta Barbara, în 1779 se opri un timp și Gheorghe Ghica la Viena, venind de la studii de la Roma, în vreme ce Petru Maior pleca de la Roma direct la Blaj. Împreună cu Samuil Micu, Gheorghe Ghica publică «Elementa linguae daco-romanae». În acest timp Samuil Micu îi tipărește două lucrări, scrise încă de prin 1768, una despre cuceriri și una despre posturi în Biserica Orientală, în care pleda pentru menținerea tradițiilor vechi în privința divorțului și a posturilor în Biserica Română unită din Transilvania, împotriva introducerii dispozițiilor catolice. Se întrecea cu confratele său mai tânăr în

adunarea de documente privitoare la istoria românilor din arhivele Vienei²⁸². Gheorghe încai înv multe de la Samuil Micu ale c rui p reri le citeaz copios în «Cronica» sa.

În 1784 Samuil Micu se întoarce la Blaj, unde continu bogata sa activitate c rtur reasc început la Viena. La Blaj ajunse curând în conflict cu episcopul unit Ioan Bob, care continua linia catolicizant , din servilism fa de Roma papal , inaugurat de episcopul Petru Pavel Aron, pe când Samuil Micu se opunea din r sputeri catoliciz rii.

În acela i conflict ajunser din acela i motiv i Gheorghe încai i Petru Maior. Ei aveau, în aceast opozi ie, al turi de ei o mare parte din cler i exprimau atitudinea general a poporului unit.

Unitul Papiu Ilarian scrie: «Era pe atunci episcop la Blaj Ioan Bob. incai, ca i Clain i Maior, b rba i superiori, cu atât mai pu în puteau s stea bine cu Bob, c pe când acesta cerca a vârî în Biserica român inova iuni latine, ei ap rau cu însufle ire vechile datine ale Bisericii Orientale. Înc de pe la 1792, dac nu mai înainte, începuse a se forma în cler o opozi iune serioas fa de administra ia episcopului»²⁸³.

Tot acela i zice: «Episcopul Bob, dup aceea (dup semnarea împreun cu Gherasim Adamovici a lui *Supplex libellus Valachorum*) nu și-a mai sf râmat capul cu cauza na ional , ci începu a r sturna a ez mintele cele vechi ale Bisericii Orientale. El r sturn din temelie constitu ia Bisericii: în locul sistemului sinodal, care face firea cea de c petenie a Bisericii R s ritene, introduce sistemul cel despotic-ierarhic al catolicilor; în locul c lug rilor, întemeie capi iul, ca la catolici; în loc de a chema sinoadele în trebile biserice ti, se sf tuia cu capitulari tii; în locul protopopilor celor actuali (ordinari), care dup constitu ia Bisericii aveau drepturi mari, cu care puteau înfrâna dispozi iile cele arbitrare ale episcopului, care cum murea nu punea protopopi actuali, ci administratori, notari, inspectori, i nici de ace tia peste tot protopopiatul, ci împ r ea districtele protopope ti între mai mul i inspectori i administratori, care to i erau crea iile lui i în speran a s capete brâie ro ii, nu cutezau a gr i nimic în contra abuzurilor episcopului; afar de aceea, începu a recunoa te suprema ia mitropolitului unguresc de la Strigoniu. Iar pe b rba ii i protopopii aceia, care cutezau a-i aduce aminte c surp toate drepturile Bisericii, îi gonea înfrico at; a a, ca s t cem de al ii, îl persecuta pe vestitul incai, b rbat decât care mai înv at n-au avut românii. Acest b rbat nemuritor se arunc ca tulbur tor în temni , sub acuza ia de complot contra statului, unde se bajocorea de str ini; în urma suferin elor celor multe i se sminti firea acestui român mare, dar nenorocit; a a a fost silit Petru Maior ... de persecu iile episcopului a se dep rta de diecez i a trece la Buda». A a p i i Samuil Micu Clain²⁸⁴.

²⁸² Al. papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 15.

²⁸³ *Ibidem*, p. 18.

²⁸⁴ Idem, *Istoria românilor din Dacia*, I, Viena, 1851, p. 95.

De aceea din vasta operă a lui Samuil Micu nu i s-a tipărit cât a trît, decât o infimă parte, cum s-a întîmplat și cu opera lui înca și Petru Maior. Din opera lui Samuil Micu Clain s-a publicat numai acea mică parte, în care nu se făcea critica catolicismului și lauda Bisericii Ortodoxe. «**Conducerea catolicizantă a Bisericii Greco-Catolice a continuat atitudinea episcopului Ioan Bob și a înut sub obroc opera teologică a lui Samuil Micu Clain, socotită periculoasă pentru uniație**». Mai multe cereri ale Ministerului Instrucțiunii publice din București, ca cele din 1861 și 1864, adresate Episcopiei greco-catolice din Oradea ca să-i trimită manuscrisele operei lui Samuil Micu spre publicare, au rămas fără rezultat. De aceea nu se cunoșteau prea bine ideile anticatolicizante ale lui Samuil Micu Clain, pînă la cercetarea acelor manuscrise și rezumarea ideilor lor de către Dr. N. Mladin, Pr. I. Vlad și Dr. Al. Moisiu, în lucrarea: *Samuil Micu Clain – teologul. Viața, opera și concepția lui teologică*, Sibiu, 1957.

Cât a trît Samuil Micu de-abia și s-a tipărit la Blaj «*Teologia moralicească*» (în două volume), la 1794 și traducerea *Bibliei* între 1792– 1795, «prima la intervenția guvernului, iar a doua de teama Blajului și nu și se publice la Sibiu.

În traducerea Bibliei, Samuil Micu ține seama de textul Bibliei de la București, dar și de evoluția limbii române de atunci și pînă în timpul său. Revizuirea traducerii a făcut-o el împreună cu ortodoxul Dimitrie Eustatievici, care la 1790 a tipărit la Sibiu «*Dezvoaltele și tâlcuțiile Evangheliei*», iar la 1791 «*Sinopsis, adică cuprinderea pe scurt a Bibliei*», ambele pentru uzul școalelor române ortodoxe, al căror inspector era Eustatievici. Samuil destina traducerea sa, făcută după textul grecesc al Septuagintei, textul folosit în cultul Bisericii Ortodoxe și de Sfinții Părinți din Răsărit, tuturor românilor și a oferit-o spre publicare Episcopului ortodox Gherasim Adamovici de la Sibiu și numai plîngerea lui Ioan Bob către autorități a împiedicat tipărirea ei la Sibiu²⁸⁵.

O întemeiere istorică amănunțită a ideilor sale anticatolicizante și o difuzare a lor în clerul unității urmări-o Samuil Micu Clain prin *Istoria bisericească* în trei volume, întocmită în mare parte după opera cu același nume a galicanului Fleury, care este o paralelă la «Procanonul» lui Petru Maior, întocmit după Iustinus Febronius. Petru Maior se referă adeseori la ea în această operă a sa. Samuil Micu făcuse prin adnotațiile sale marginale aplicații la situațiile concrete din Biserica unității, așa cum Petru Maior adaptase opera anticatolică a lui Febronius la aceleași situații.

Samuil Micu încercase să-l determine pe Bob să-i tipărească această lucrare tot prin intermediul guvernului, ca și Biblia. La 27 iulie 1794 guvernul trimise această operă lui Bob spre cercetare și eventuală publicare. Lucrarea purta o marcă atât de anticatolică, încât guvernul o prezentă episcopului ca compus de

²⁸⁵ Gh. I. Moiescu, *Samuil Micu Clain, 150 ani de la moarte*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 10 - 11, p. 1061 - 1063.

«preotul neunit» Samuil Micu Clain.

Bob se înfurie mai întâi, pentru că lucrarea era dedicată de Samuil Micu mitropolitului ortodox de Carlovi. Totuși amână un timp răspunsul către guvern. Voia să adune dovezi mai concludente împotriva lui Samuil Micu.

În primăvara anului 1796, după moartea episcopului ortodox Gherasim Adamovici, Samuil Micu, care venea din Sibiu, participă la o consfătuire a unui număr mai mare de preoți ortodocși veniți în acel oraș, aprobând în susținând hotărârea lor de a cere un episcop ortodox român. Bob îl acuză pe Samuil Micu că voiește să devină episcop ortodox la Sibiu și socotea sosit momentul să-l înlocuiască definitiv. În 19 iulie 1796 capitlul, căruia Bob îi dăduse *Istoria bisericească* spre cercetare, raportă episcopului. «Am aflat-o cu totul nedemn de a se publica, ba chiar dacă s-ar publica ar produce mare scandal între învățorii noștri prin adnotațiile adăugate pe margine». Pe baza acestui referat, Bob răspunse la 30 noiembrie 1797 guvernului că *Istoria bisericească* a lui Samuil Micu «cel numit neunit», «în mai multe feluri (privinți) este acomodată religiei Arhiepiscopului de Carlovi (oriental), căruia i-o dedicase și de aceea cu rui favorare autorul ei voiește a se folosi», că lucrarea «scoriamque disunionis continet», este «imperfectă, defectuoasă și scandaluoasă».

Bob mai în ira în acest raport la adresa lui Samuil Micu și alte acuze, care toate convergeau în perversitatea că acesta vrea să treacă la neuniți ca să devină episcop neunit la Sibiu²⁸⁶. Încă din 1784 episcopul greco-catolic croat, Ioasafat Bastasicici, într-o scrisoare adresată lui Bob, îi comunicase: «Mă doare că am auzit de mult că P. r. Samuil Micu a scris o epistolă mitropolitului de acum al neuniților de la Carlovi, în care se recomandă și se rugă ca acela să-l primească în clerul său și care de gând să privesc unirea». În mai 1796, guvernul scrisese și el lui Bob că «i s-a făcut cunoscut că basilitul din Blaj, Samuil Micu, după moartea episcopului neuniților Adamovici, ar fi umblat să treacă la neunire și să fie ales episcop» și cerea informații lui Bob, precum și luarea de măsură ca Micu să fie pus în imposibilitate de a mai conveni cu preoții neuniți.

În 29 noiembrie 1797 (deci cu o zi înainte de raportul privitor la *Istoria bisericească*), Bob într-un alt raport către guvern se ocupa în mod special de infidelitatea lui Micu față de uniație și propune măsurile de luat împotriva lui. El aduce în sprijinul acuzațiilor sale următoarele:

1. «La institutul pazmanian din Viena, Micu a citit cărți pline de eresuri de ale grecilor, din care adoptă unele», căci fiind «de un caracter pornit și de o voință schimbătoare s-a îmbibat de bunăvătă opiniilor fotiniane».

2. Menționează niște scrisori de ale lui Micu către mitropolitul de Carlovi, prin care cere să fie primit în clerul aceluia. Anexează și scrisoarea amintită a lui Bastasicici.

3. Cererea lui Micu de la 1784 de a fi numit paroh la Sibiu, unde

²⁸⁶ Dr. N. Mladin. Pr. I. Vlad, Dr. Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain - teologul. Viața, opera și concepția lui teologică*, p. 12.

«c l torea foarte des ... i întârzia foarte mult, umblând s câştige inimile neuni ilor i voturile lor pentru postul de episcop».

4. C l toria lui în acela i scop la Sibiu îndat dup moartea episcopului Gherasim Adamovici, de unde s-a întors numai dup ce i s-a comunicat adresa guvernului din mai 1796. Participarea la o liturghie a neuni ilor la Turda, unde, ajungând zvonul c vrea s devin episcop al lor, a fost admis s in la sfâr it predica. Bob mai aminte te de dedicarea «*Istoriei biserice ti*» mitropolitului de Carlovi . Bob declar în raportul s u c nu crede c Samuil Micu mai poate fi schimbat în ideile lui i încheie: «*Mult m tem ca nu cumva des amintitul preot Clain, am git de speran a de a se face episcop i îndemnat de consângenii lui (de rudele lui din Sadu, care erau ortodoxe), s p r seasc pe fa religia greco-catolic i s fac în popor mare tulburare*». El cere guvernului ca «spre nimicirea scandalului», Samuil Micu s fie desp r it de neuni i, prin exilarea lui la Munkács, pentru peniten i s i se interzic de a se mai pronun a verbal sau în scris în chestiuni de credin .

Guvernul nu aprob această propunere, ci numai ca Micu s nu mai aib voie de a pleca din Blaj, i s fie închis în mân stire. Era mai diplomat s i se fixeze un domiciliu for at în mân stirea din Blaj, ceea ce putea fi interpretat ca un act de disciplinare monahal , decât s fie exilat între str ini, cum fusese unchiul s u, provocând atâta revolt în Transilvania.

Dar Bob, nemul umit cu această hot râre i temându-se c din mân stire Samuil Micu ar putea lucra mai departe pentru sporirea opozi iei împotriva ac iunii sale de catolicizare a Bisericii, îl trimite în fa a capitolului s u spre a fi judecat.

În mai 1798, Micu prezenta «apologia» sa. În ea declara c s-a dus adeseori la Sibiu din motive de s n tate. Nu a voit s treac la neuni i, ci s -i câştige pe ace tia la unia ie.

Desigur o p r sire formal a unia iei din partea lui era greu de a teptat, date fiind pedepsele draconice pentru apostata ii de treapta lui i mijloacele de împiedicare cu orice pre a unui asemenea act. Exista la sfâr itul secolului al XVIII-lea un proiect de reunire a celor dou Biserici române ti, întocmit la Sibiu, dar pentru am girea autorit ilor de stat i a c peteniilor uniate, Biserica cea una rezultat din reconcilierea lor, trebuia s se numeasc unit , dar s - i p streze deplina independen . La această solu ie se gândeau poate atât cei trei frunta i ai colii ardelene, cât i intelectualii uni i de la 1848, dându- i seama c o declara ie formal de p r sire a unia iei i de desfiin are a Bisericii unite nu era posibil în Imperiul austriac.

Samuil Micu cere s fie l sat liber la aer curat. S n tatea lui ubred o cerea. Ajuns la disperare, el cere s i se permit s treac la ritul latin, ca s fac s înceteze orice b nuial de infidelitate a lui fa de catolicism i s scape de persecu ii.

La 16 iulie 1798, Bob îi r spunea c dorin a aceasta nu-i poate fi

împlinit și de altfel împlinirea ei «nu l-ar putea săpă la de macula cu care s-a întinat prin voința de a trece la neunire».

Cît de «convins» era Micu cînd declara că e fidel uniaiei și e în stare să îmbrăși eze ritul latin, ne arată faptul că continuă pînă la moarte să susțină ideile sale anticatolice.

La 28 august 1798 Samuil Micu cere episcopului să comunice guvernului că este nevinovat și dacă va fi suspectat ca infidel uniaiei să își se dea un teolog catolic să-l instruiască în timp de 6 săptămîni, așa cum prevedeau dispozițiile legale pentru cei ce vroiau să părăsească catolicismul sau uniaia²⁸⁷. Se gîndea că nu poate scăpa din închisoarea uniaiei, din persecuțiile și mizeriile neîncetate, la care era supus din cauza bătănuielilor că nu este fidel, decît prin certificatul că a ascultat cu supunere catehizaia prevăzută de legi pentru astfel de cazuri. Episcopul nu-i dădu nici un răspuns, îi convenea să-l înțîn în regim de închisoare, bazat pe suspiciunea de infidelitate, decît să-l lase liber, să continue acțiunea lui împotriva măsurilor episcopale de catolicizare a Bisericii unite.

În sfîrșit, Samuil Micu obținu la 1803 un post de revizor la tipografia universității din Buda și permisiunea de a pleca acolo. La Buda era și Gheorghe Incai. Ca și în închisoarea mînstirii din Blaj» Samuil Micu continuă și în Buda să scrie cu asiduitate și să strîngă documente împreună cu Incai. «Lucrau amîndoi pe întrecute și se ajutau ca frații. Colecțiile lor de documente și chiar lucrările lor erau comune, ca între amici și oameni în adevărat erudiți»²⁸⁸. Munca aceasta a lui Samuil Micu dură pînă în 1806 cînd, slăbit de atîtă hărțuire și mizerii, se stînsese din viață «în brațele lui Incai»²⁸⁹.

Opera lui Samuil Micu este uriașă. Ea cuprinde vreo 22.000 pagini, din care nu s-au tipărit decît vreo 4.000 de pagini²⁹⁰. Din această operă, o bună parte constă din traducerea Bibliei, a multor opere ale Sfinților Părinți ai Răsăritului și a canoanelor celor 7 Sinoade Ecumenice (vreo 14.200 pagini în total). N-a tradus nimic din vreun Părinte din Occident și nici decretele ale Conciliilor din Occident. Voia să întărească Biserica sa în spiritualitatea patristică și în disciplina canonică orientală, împotriva acțiunii de a introduce în ea spiritualitatea și decretele Conciliilor catolice din Occident. Cele două lucrări de istorie bisericească ale lui, sunt întocmite după izvoarele istoricilor greci și se opresc la secolul al VIII-lea. Din Occident nu traduce decît *Istoria bisericească*, a galicanului Fleury, prin care se combatea primatul papal și se pleda pentru sinoadalitate și pentru independența Bisericilor naționale.

Samuil Micu traduce vreo 37 de lucrări din Sfinții Părinți răsăriteni: din Sfântul Vasile cel Mare (*Rînduielele monahale*), din Sfântul Ioan Gură de Aur, *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin, din Sfântul Grigorie Teologul, din Sfântul Ciril al Alexandriei și din Sfântul Ciril al Ierusalimului, din Efrem Sirul

²⁸⁷ *Ibidem*, passim.

²⁸⁸ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 23.

²⁸⁹ *Ibidem*.

²⁹⁰ Dr. N. Mladin ..., *op. cit.*, p. 75.

etc. Traduce numeroase scrieri de ascetic și spiritualitate răsăriteană, autori filocalici: *Scara* lui Ioan Scărilor, din Sfântul Maxim Marturisitorul, din Nil Sinaitul, Dorotei, *Patericul* etc. Este poate cel mai fecund traducător român din Sfinții Părinți răsăriteni, alăturându-se marii lucrări de traduceri patristice declanșate în acel timp în Principatele de către mihailoștii carea paisian.

Samuil Micu n-a fost la Roma, ci la Viena și Budapesta. El nu și-a cules de la Roma documentele, ci din arhivele Vienei și Budapestei». Gheorghe înca de asemenea și-a cules cea mai mare parte din documente din Viena și Budapesta și s-a folosit în mare măsură de cronicile românești. Petru Maior a venit de la Roma numai cu *Procanonul* anticatolic. Roma papală, prin ea însăși, n-a făcut pe nimeni mare român și mare învățat, în cele mai multe cazuri, de la Roma papală cum va spune Brănuțiu, nu au venit decât călugări de un îngust și medieval fanatism ultramontan care au lucrat pentru catolicizarea și dezmembrarea, poporului român. Din sila de acești călugări, toți cei trei fruntași ai colii ardeleno-aramăne au cerut săiasă din monahism și din mânăstirea din Blaj.

Samuil Micu voia să mențină credința și spiritualitatea poporului unit în unitatea spiritualității tradiționale ortodoxe, contribuind, prin traduceri sale, în același timp la învierea acestora în tot poporul român.

Samuil Micu a întreprins opera de traducere a Sfinților Părinți răsăriteni, din convingerea că credința adevărată a Bisericii de la început se cunoaște din scrierile Sfinților Părinți și tot ce s-a adăugat după aceea este eroare²⁹¹. El traduce canoanele orientale pentru că vedea, cum va spune mai târziu Simeon Brănuțiu, cum «introducându-se călugării în mânăstirea Blajului, de legea grecească (cu numele, dar parte mare cu inima de iezuii), aceștia au început a-i suci (pe episcopi) după plăcurile lor, au stins dintr-înși iubirea drepturilor Bisericii noastre și le-au băgat în cap idei iezuitice, inamice libertăților noastre bisericești; clerului însă, îi era îndemnată crede că Blajul are grijă de toate și nu băga de seamă că călugării ... (socoteau drepte) ideile cele (absolutistice bisericești), că mergeau de tineri la Roma, la institutul de propagandă, când încă nu cunoșteau drepturile și tocmeala (organizarea) Bisericii Românești și se întorceau acasă hrăniți și crescuți cu (laptele absolutismului Bisericii latinești) care cu tocmeala Bisericii noastre nu se potrivește»²⁹².

Samuil Micu merge mai departe și declară că cei mai mulți tineri uniți, trimiși la colile străine, pierdeau nu numai dragostea pentru tradițiile specifice ale Bisericii române, ci mulți se și deznaționalizau. De aceea el recomandă să nu se mai trimită tineri uniți pe la acele coli: «Aceasta rău fac, că cei mai mulți români care învață acolo nu numai de lege, ci și de neamul românesc se leapădă și țin gâduiesc». «Românii și în episcopiile celelalte au nu învățat, au care învățat se rușinează să se zică români și mai bine voiesc să se zică de alt neam»²⁹³.

²⁹¹ *Ibidem*, p. 82.

²⁹² La G. Bogdan-Duic, *Viața și ideile lui Simian Brănuțiu*, București, 1924, p. 215 - 216. (Cuvintele dintre paranteze au fost tăiate de cenzura habsburgică).

²⁹³ Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.*, p. 130.

Medievalismul fanatic al c lugh rilor veni i de la Roma papal , care frâna, prin colile de la Blaj, progresul culturii române ti i dezvoltarea con tiin ei na ionale, îl prezint în adev rata lui fă Simeon B rnu iu. Acesta, reluând tristele constat ri ce le f cuse «Foaia pentru minte, inim i literatur », num rul 26 din 1842 i ziarul Vasárnapi Uiság din Cluj, din 7 august 1842, scria la 20 septembrie 1842, în ziarul din urm : «Viitorul nostru mai bine cere ca voi, românilor, s v emancipa i de c lugh ri, pentru c niciodat prin ace tia nu v ve i ajunge scopul». «De veacuri na iunea noastr i-a c utat fericirea pe drumul acesta i spune i-mi ce a câ tigat?» Noi suntem înc în evul mediu. G. Bogdan-Duic , comentând articolul lui B rnu iu scrie : «Autorul sim ea insuficien a, mai mult, sim ea chiar primejdia pe care monahismul Blajului lui Bob i Lemeny o aducea asupra na iei, prin m rginirea sa, prin neputin a de a în elege veacul, prin plumbul ce-l v rsase în vinele corpului na ional»²⁹⁴. Dar monahismul acesta reprezenta catolicismul care adoptase de mult i continua s persiste într-o atitudine de opozi ie fă de orice idee nou , fă de orice progres cultural, fă de voinea de ridicare a maselor la lumina culturii.

Dac cultura româneasc a câ tigat mult prin influen a Occidentului, a câ tigat prin leg tura pe care intelectualitatea ortodox din Principate a avut-o cu alt fă cultural a Occidentului, cu cea care se opunea catolicismului care condamna prin «Syllabus» orice idee modern i catolicismul c ruia c lugh rii bl jeni îi erau sus in torii cei mai aprigi.

Din acela i motiv, Blajul acesta «cultural», dominat de episcopii i c lugh rii s i r ma i la mentalitatea evului mediu, a oprit, până a avut putere, publicarea operelor celor trei frunta i ai colii ardelene.

Samuil Micu î i d dea seama c traducând canoanele Sinoadelor Ecumenice serve te înt rirea rânduielii canonice a Bisericii române ti din Ardeal i independen a ei sinodal . Biserica româneasc din Ardeal cuno tea aceste canoane prin tradi ia ei vie i prin *Pravila* tip rit la Govora, dup care cere i sinodul din Blaj de la 1739, de sub Inocențiu Micu Clain, s fie l sat s se conduc . Samuil Micu nu face prin traducerea sa decât s înmul easc cunoa terea acestei tradi ii practicate de ea.

Iezuitul pus pe lâng episcopul unit, sub pretextul c clerul român e ignorant, a c utat de la început s introduc organizarea i administra ia catolic . Dar clerul român nu era ignorant, spune Samuil Micu, i « tia legile i canoanele Bisericii R s ritene, care române te le avea atunci în cartea care se chema *Pravila*», pe când «teologul acesta (iezuit) nu o tia i a a la judec i mare scandal se f cea, c zicea i poporul c prin unire vreau s -l fac s p r seasc legea greceasc i s lapede sfânta *Pravil* »²⁹⁵. Dar nu numai teologul iezuit, ci i unii din unii «latinizesc». Îndurerat, Samuil Micu exclam , dup ce ceruse s treac «la ritul latin» : «O, c de n-ar fi i acum (1801) între ai

²⁹⁴ G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 59 - 60.

²⁹⁵ Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.*, p. 126.

no tri, care i în canoane i în afacerile biserice ti i între altele latiniz luiesc»²⁹⁶. Parc am auzi protestul recent al patriarhului melchit unit Maxim al IV-lea i al celorlal i ierarhi uni i sirieni i egipteni împotriva latiniz rii Bisericii orientale²⁹⁷.

Prin traducerea *Istoriei biserice ti* a galicanului Fleury, Samuil Micu voia s dovedeasc istoric c Papa e supus sinoadelor i c Biserica nu are nici o putere asupra statului. Prin afirmarea sinodalit ii, Fleury nega primatul i infailibilitatea papal . Samuil Micu voia s înt reasc prin aceast oper atitudinea aceasta în clerul Bisericii sale. Era aceea i gândire pe care voia s o înt reasc în Biserica sa i Petru Maior prin «*Procanonul*», întocmit dup Iustinus Febronius. Samuil Micu a verificat ideile lui Fleury cu ajutorul istoricilor vechi ai Bisericii R s ritene: Eusebiu de Cezareea, Sozomen, Evagrie, Teodoret, Nichifor Calist etc., prin actele Sinoadelor Ecumenice i prin al i autori²⁹⁸.

Dar Samuil Micu voia s arate prin aceasta c credin a Bisericii Române ti este credin a de la început a Bisericii cre tine: «Nimic mai mult nu înt re te pe cre tini în credin , decât c de va citi, cum c înv tura care ast zi o inem, de la începutul Bisericii este»²⁹⁹.

În lucrarea *Cuno tin a pe scurt a istoriei Bisericii*, în 404 file, Samuil Micu dovede te falsitatea concep iei catolice despre primatul lui Petru i adev rul înv turii ortodoxe despre organizarea sinodal a Bisericii. În ea este expus , de aceea, numai istoria primelor secole cre tine³⁰⁰.

El a întocmit i o a doua redactare a acestei opere, intitulat *Istoria bisericeasc pe scurt*, în trei volume, format 4%, în 1335 pagini: 442 + 491 + 582. În volumul al III-lea trateaz , între altele, despre «începutul st pânirii politice ti a episcopilor de la Roma».

O alt lucrare istoric a lui se intituleaz *Istoria împ răchierii între Biserica R s ritului i a Apusului, carea s-a f cut pe vremea lui Mihail Cherularie, patriarhul arigradului i a s borului de la Floren a*. În prima parte se expune istoricul dezbin rii de la 1054. Recunoscând i o anumit vin formal a lui Cherularie, Micu pune în eviden vina cu mult mai mare, vina de fond a lui Humbert i a romano-catolicilor, care au ad ugat în crez «Filioque» i au dat papei st pânire lumeasc , urm rind s supun întreaga Biseric sub st pânirea papei, în partea dedicat Conciliului de la Floren a, Samuil Micu dezaprob atitudinea papei, care a voit s profite de situa ia politic strâmtorat a Imperiului bizantin, pentru ca prin împ ratul de Constantinopol, s sileasc pe ierarhii r s riteni s semneze o unire care nu se va aplica niciodat³⁰¹.

²⁹⁶ *Ibidem*.

²⁹⁷ *La voix de l'Eglise d'Orient*, 1959.

²⁹⁸ Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.*, p. 43.

²⁹⁹ *Ibidem*, p. 44.

³⁰⁰ *Ibidem*, p. 63.

³⁰¹ *Ibidem*, p. 65.

În general teologia lui Samuil Micu se poate rezuma în următoarele idei:

Credința creștină cea adevărată este cea a Bisericii de la început și ea se găsește în operele Sfinților Părinți. Credința aceasta o păstrează și o tâlcuiește Biserica. **În scopul acestei Biserici este înzestrată cu darul infailibilității. Dar ea este infailibilă numai în chestiuni de credință, nu și în chestiuni politice sau de altă natură.** Glasul Bisericii sunt Sinoadele Ecumenice, din care ultimul s-a ținut în secolul al VIII-lea. Hotărârile lor sunt obligatorii pentru toți membrii Bisericii, deci și «pentru papii de la Roma»³⁰². Samuil Micu combate primatul papal. «Cum că unuia singur s-ar fi dat să aibă puterea de să pănărească peste toată Biserica, nici o urmă de acest lucru nu se vede în istoria evanghelică și apostolică». Mântuitorul «tuturor apostolilor asemenea puterea a dat». «Apostolii și nu Petru singur au rămas în locul lui Hristos episcopi și ocârmuitori ai Bisericii». «Acestea sunt temelii și nu Petru singur, pe care Hristos a înălțat Biserica Sa»³⁰³. Samuil Micu aduce în acest sens dovezi din Noul Testament: Sinodul apostolic din Ierusalim, mustrarea lui Petru de către Pavel, trimiterea lui Petru și a lui Ioan în Samaria de către ceilalți apostoli²⁸⁵.

Admite numai un primat de onoare, de drept omenezc pentru papa, cum au cătigat un primat de onoare între episcopi, mitropoliți și ceilalți patriarhi, în baza faptului că având scaunele în cetăți mai mari, ceilalți episcopi îi rugau să-i ajute să rezolve anumite chestiuni la autoritățile politice. De aici «se vede cât de fără temei învață cei ce zic că pe papa nici soborul, fără numai Dumnezeu îl poate judeca»³⁰⁴.

Între Bisericile de Apus și de Răsărit sunt deosebiri de credință și de obiceiuri. Deosebirile de obiceiuri nu trebuie să dezbine Bisericile. Dar înnoirile în credință nu pot fi acceptate. Biserica Răsăritului a rămas păstrătoare a credinței de la început. Schimbările de credință care au apărut în Occident și care nu pot fi acceptate sunt primatul papei, Filioque, purgatoriul³⁰⁵.

Din această atitudine a lui Simion Micu fac parte cele patru puncte deosebitoare (de azim nu mai vorbim, căci ea niciodată nu s-a introdus în Biserica unită), atitudine împărtășită de Petru Maior și de Gheorghe Incai, vedem că deși ei declară că Biserica unită a acceptat la 1700 numai aceste patru puncte ale Romei (ei nu cunoscuseră falsul acestui act, descoperit numai la 1879 de istoricul unitar Niculae Densușianu), ei le refuză în fapt și pe acestea și îndeamnă poporul unitar să facă la fel.

După ce arată abaterea Bisericii Romano-Catolice de la credința originală a creștinismului, prin adoptarea celor patru puncte deosebitoare (de celelalte inovații dogmatice ale Bisericii Romano-Catolice nu se ocupă pentru că nu deranjau deocamdat Biserica unită), Samuil Micu întreabă ironic: «Grecii pentru că au păzit Simbolul credinței întreg, nici au adăus, nici au scăzut, sunt

³⁰² *Ibidem*, p. 87.

³⁰³ *Ibidem*, p. 89.

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 95.

³⁰⁵ *Ibidem*, p. 101 - 102.

eretici, iar frâncii care au cutezat să adauge la Simbol singuri cu cei care au urmat lor, să fie pravoslavnici?»³⁰⁶.

În chestiunea cauzelor schismei de la 1054, Samuil Micu are aceeași atitudine critică față de Romano-catolicism, refuzând să stea în circul istoriografiei catolice și urmând izvoarelor să se ritene. El vede două cauze ale schismei: una politică și una în înnoirile catolice de credință. Prima cauză este descrisă de Samuil Micu astfel: «Pipin, craiul frâncilor, a pus începutul stăpânirii politice și a episcopilor de la Roma», iar aceasta a fost «începutul, rădăcina și pricina schismei între Biserica Răsăriteană și a Apusului»³⁰⁷. «Nu dogma de credință în învățătura cea rea au făcut pe latinii de pe greci să-i auzească schismatici și să-și lăsat de la împărțirea Bisericii Răsăritului, ci puterea, stăpânirea peste Bulgaria și peste alte episcopii în Ilirici și în țara grecească, prin Tesalonic, și veniturile din Sicilia și Calabria ... și mânia cea rea a frâncilor, carea o au avut asupra împăratului (din răsărit) și pisma au făcut de Biserica Răsăritului este latinilor schismatică».

A doua cauză a dezbinării sunt «înnoirile latinilor», care «au făcut de Biserica Apusului grecilor este schismatică». Și astfel apusenii au declarat pe greci eretici «pentru că au puzit simbolul de credință întreg, nici au adăugat, nici au scuzat», pe când «frâncii care au cutezat să adauge în Simbol» pe Filioque sunt declarați de papa «pravoslavnici».

Despre anatematizarea patriarhului Mihail Cherularie de către Humbert, după o relatare a celor petrecute în Constantinopol cu această ocazie, conform izvoarelor bizantine, Samuil Micu scrie: «Multe neadevăruri se pun într-o această afurisire, ca cum grecii și Mihail Patriarhul într-o atâtea eresuri ar fi căzut, care eresuri Biserica grecească pururea le-a osândit. Precum neadevărul este și aceasta, cum că grecii și patriarhul Mihail au tăiat de la Simbol că Duhul Sfânt și de la Fiul purcede, și aceasta în Simbol niciodată nu au fost, ci mai târziu apusenii au adăugat ... Nici se cădea ca acei soli în Trigrad și în scaunul său să afuriscă pe un patriarh»³⁰⁸.

Românii, cu toate prigonirile îndurate în Transilvania, au rămas statornici în «legea Răsăritului»³⁰⁹. Când s-a întins stăpânirea habsburgică în Transilvania, aceasta, ca și întregă partea catolică din această provincie, i-a atras pe români la unirea cu Roma făcându-le toate privilegiile și cerându-le să recunoască numai «pe patriarhul Romei ca fiind cel mai întâi». Am văzut că Samuil Micu în legea această întâietate a papei, recunoscută de greco-catolicii români, în sensul onorific, ca însemnând prima treaptă dintre treptele pe care se înaltau ceilalți patriarhi. Iar aceasta o socotea Samuil Micu împreună cu protopopii de la 1700, ca o recunoaștere teoretică, care nu trebuia să aibă nici un efect practic în Biserica greco-catolică românească, așa cum recunoașterea celorlalți

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 103.

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 108 - 109.

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 113.

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 119.

patru patriarhi pe trepte onorifice superioare mitropolitului propriu nu era decât o chestiune teoretică, fără nici un efect în viața Bisericii proprii.

Totuși protopopii stăteau la 1700 la îndoială, temându-se că nu cumva prin uniație să fie dusă la înapoi darea «legii Bisericii Răsăritului în care au fost crescuți». Se temeau să nu fie la mijloc «ceva viclăuguri» și prin această uniație pe încetul să-și facă să prindă legea răsăritului și să-și încadreze în organizarea Bisericii Apusului³¹⁰. De aceea protopopii n-au iscălit actul unirii religioase decât după ce au fost siliți. La aceasta i-a îndemnat mai ales situația grea în care se aflau în fața «scutinelor și privilegiilor». «Pentru aceasta au socotit să se unească și să scape de atâtea nevoi»³¹¹. Samuil Micu spune că greco-catolicii români au văzut viclăugul catolicilor dându-se pe față după moartea episcopilor Atanasie și Patachi, când iezuiții conduceau episcopia, și de aceea «mai tot și prind unirea, temându-se că cu vremea și cu încetul vor trebui să prindă legea grecească»³¹².

De fapt, viclăugul iezuit a intrat în funcție încă de la 1700: pe de o parte i-au lăsat pe protopopi să creadă că nu primesc decât recunoașterea patriarhului Romei ca întâiul din punctul de vedere onorific și nici un punct de credință catolic; pe de altă parte dosind acest act și plămădindu-l punând în circulație altul, în care se spune că românii primesc cele patru puncte și «*toate câte le admite Biserica Romano-Catolică*».

2. Gheorghe Incai

Gheorghe Incai, menționat totdeauna ca al doilea frunte al colii ardelene, militează pentru aceleași idei ca și Samuil Micu și împarte teza aceeași soartă de victimă a Blajului.

S-a născut la 1753 sau 1754 în Rîpcea de Cîmpie, județul Turda, din prinț și pleacă din Sinea veche a Făgăraului, care arendaser acolo o mică moară. Un an din școala primară l-a făcut la unitarieni din Săbed, apoi la Samud, lângă Sărmă, unde trăia bunicul său după mamă³¹³. Trecu apoi la gimnaziul reformat din Tîrgu Mureș, la un colegiu iezuit din Cluj, la o școală seacă din Bistrița, la un gimnaziu al piariților tot de acolo. La 1773 se călugărește și intră în mănăstirea din Blaj cu scopul să fie trimis la studii în străinătate. Deocamdată fu încredințat cu predarea retoricii în școlile din acea vreme. În 1774 fu trimis împreună cu Petru Maior, pentru studii, la Institutul de Propaganda Fide din Roma. Între 1779–1780 petrecu un an în seminarul Sfânta Barbara din Viena, unde Samuil Micu era prefect de studii, urmând studii de

³¹⁰ *Ibidem*, p. 123.

³¹¹ *Ibidem*, p. 121.

³¹² *Ibidem*, p. 123.

³¹³ Gh. Incai, *Opere, I, Hronica românilor*, tom. I. ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugaru. Prefață de Manole Neagoe, București, 1967, p. XXI.

drept i de pedagogie (catehetic) i continuând culegerea de documente din arhivele ora ului, dup ce începuse această activitate la Roma. Înc la 1730, la vârsta de 27 ani, avea adunate 27 de volume de documente ³¹⁴. Din 1782 func ioneaz la Blaj ca director al coalelor unite din tot Ardealul, vreme de 12 ani, până la 1794, când e destituit din acest post.

La ordinul împ ratului Iosif II pentru înfiin area de coli la sate, el întemeiaz 300 de coli în timpul directoratului s u. În 1783, tot la ordinul împ ratului Iosif II a publicat în Blaj o gramatic latino-român , un catehism mare i dou abecedare, iar la 1785 o aritmetic . La 3 august 1784 se l s de c lug rie împreun cu Samuil Micu i Petru Maior, neavând nici o simpatie pentru c lug rii catolicizan i bl jeni, cum nici ace tia nu aveau pentru el.

Împ ratul Iosif II murind în februarie 1790, în Austria se instaura din nou regimul autocratic. Românii ardeleni înaintar în 1791 Dietei din Cluj : *Supplex libbelus Valachorum*, prin care cereau i pe seama poporului român drepturile umane i cet ene ti. Eder, istoric sas, întreprinse o critic i o respingere a acestui document. incai îi d du o replic energic , dar nu o putu tip ri. Aceasta îi atrase du m nia autorit ilor de stat. Fu acuzat de idei revolu ionare i declarat tulbur tor al ordinei publice. Episcopul Bob se alie cu du manii lui incai pe care îi ura, cum ura i pe Samuil Micu i pe Petru Maior, pentru c to i trei se opuneau inova iilor lui catolicizante i «ap rau cu însufle ire vechile datini ale Bisericii Orientale» ³¹⁵. Înc la 1784, Bob se l uda în privin a lui incai: «Dabo operam ut destruam illum» («îmi voi da silin a s -l distrug») ³¹⁶.

Printr-o adres de la 1787, incai ceruse guvernului transilvan s fie mutate colile din Blaj într-un ora ca Media sau Sibiu, pentru ca elevii s poat înv a mai u or limba german . Acest lucru a fost r u interpretat de conducerea Bisericii din Blaj. «În ac iunea lui incai era în fond dorin a de a scoate colile din Blaj de sub influen a episcopiei unite i de a curma într-un fel conflictul cu Bob» ³¹⁷.

Bob îl pâr te, în 24 iunie 1794, la guvern pentru diferite vini. «Nelini tit c guvernul nu ia m suri urgente, Bob îl cheam , cu îng duin a prefectului Iosif Bob, cumnatul s u, pe vicecomitele Gyujto Sándor, care îl aresteaz pe incai la 24 august 1794» ³¹⁸. Acuzat de uneltire la rebeliune, este b tut, insultat, i se ia, în septembrie 1794, un interogatoriu. La interogatoriul din timpul arestului incai arat c nu s-a gândit la guvern când a vorbit de rebeliunea ce o inten iona, ci la Bob. «Fiind denun at la guvern pentru niscai cauze, se ordonase cercetarea asupra mea. Cu această ocazie, mergând la mân stire, c lug rii îmi zise între pahare: Ah, incai, dar bine ce-o dreser asupr - i. Eu zisei: Dac astfel se poart episcopul cu mine, apoi ego etiam ero dux et author rebellionis

³¹⁴ *Ibidem*, p. XXVII.

³¹⁵ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 18.

³¹⁶ Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor*, p. 342.

³¹⁷ Manole Neagoe, *Prefa* la *op. cit.*, p. XXXI.

³¹⁸ *Ibidem*, p. XXXIII.

atque conjuratorum (i eu voi fi capul rebeliunii i al conjura ilor). Profesorul de filozofie observă zicând: mare vorbă ai grăit încai; tu îmi pui capul în joc. Iar eu r spunsei: n-am grăit nimic contra rii, nici contra împăratului, am vorbit contra episcopului». Cuvintele acestea, comunicate autorităților ca îndreptate împotriva statului, au fost cauza arestării lui ³¹⁹. încai a cerut să fie judecat de un tribunal pentru nobili, încearcă să obțină iertarea lui Bob. Dar acesta, drept r spus îl destituie din postul de director în septembrie, după ce fu arestat, îi confiscă pământul și casa. «Scrisorile lui încai, intervențiile fraților și pe lângă guvernul transilvan, determină până la urmă autoritățile să-l judece, între 18–23 iunie 1795, de un tribunal nobiliar». Constantându-se că amenințările lui încai fuseseră îndreptate împotriva lui Bob și nu a guvernului, fu eliberat, în 10 august 1795 se afla din nou în Blaj pe picior liber, dar «foarte supărat», îi cerea lui Bob să-i restituie pământul și casa și să fie iertat pentru tot ce a făcut. Numai la intervenția guvernului, Bob îi plăti «de mil» o mică parte din banii ce-i datora pentru casă, dar nu-i dădu nici el, nici guvernul, nici un post.

încai făcu un drum la Viena, la 1796, unde înainta un memoriu împăratului pentru repunerea în postul ce l-a avut înainte. Cererea se respinse la 3 septembrie 1796 ³²⁰. «Părsit de soartă» încai se văzu silit să recurgă la bun voia comitelui Daniil Vass de Eger, unde rămase timp de 6 ani, instruindu-i copiii și îngrijindu-se de moștele lui. Departă de un centru cultural și prins de asemenea ocupații, trebui să neglijeze în oarecare măsură studiile și cercetările sale, pe care le continuase și în timpul șederii la Blaj. Încă la 1800, Engel văzuse la Târgu Mureș, în biblioteca asociației pentru limba maghiară, un manuscris al lui încai în 3 volume in folio, cuprinzând date cronologice de *Rebus Valachorum*, culese din diferiți autori.

La 1803, plecă la Buda, pentru a se consacra cu toată asiduitatea studiului istoriei românilor. În drum se opri la reședința episcopului Vulcan, la Oradea, unde se traducea *Cronica* lui Miron Costin pentru Engel, care începuse să scrie *Istoria Principatelor Române* și de unde îi se trimiteau și alte documente. încai și-a făcut și el copii de pe acestea.

În 1804 primi la Buda postul de diortositor la tipografia regală, unde Samuil Micu era revizor (cenzor) de cărți. Acum începe redactarea *Cronicii* sale. În 30 februarie scrie lui Engel: «Mi-am propus să scriu analele națiunii române întregi... începând de la cel dintâi război al lui Decebal contra romanilor... Continuez această lucrare zi de zi, o înăvulesc și o netezesc, nici cutesc a o tipări înainte de ce voi aduna și strânge tot ce voi putea spre complertarea și continuarea anilor». La 20 septembrie 1804 spera că peste 2 ani să poată scoate la lumină *Cronica* sa ³²¹.

³¹⁹ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 19.

³²⁰ Lucia Protopopescu, *Contribuții la biografia lui Gheorghe Șincai*. Extras din culegerea «Limba și literatură», vol. VI, București, 1962, p. 489–491.

³²¹ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 23.

În 1807, încă tip re te «*Istoria românilor*» la finea calendarului de Buda de pe acest an. În 1808 începu s tip reasc «*Cronica*», tot ca anex la calendarul de Buda de pe acest an. În calendarul de pe 1809 continu cu tip rirea *Cronicii*. Dar mai departe nu mai putu înainta cu tip rirea. El însu i la începutul lui 1809 nu se mai afla la Buda.

Dup moartea lui Samuil Micu, la 1806, ceruse pentru sine postul de revizor (de cenzor) al aceuia, dar nu-l primise. «*Prietenul*» s u, Samuil Vulcan, episcopul Oradiei, c ruia i se ceruse recomandarea unor persoane, fiind vorba de cenzura c r ilor române ti, recomandase la primul loc pe Petru Maior, la al doilea i al treilea pe Mihai David i pe Alexiu Aron. Pe încă nu-l recomanda din cauza «vîrstei». Se vede c «*Procanonul*» lui Petru Maior, cu anticatolicismul lui, nu era cunoscut lui Samuil Vulcan, cum îi erau cunoscute ideile lui încă care fusese pe la curtea lui. «Vîrsta nu putea constitui o piedic de netrecut (pentru încă), dac ne gândim c Micu avea 60 de ani i era bolnav când a fost numit cenzor. încă avea acum numai 52 de ani. Iar Petru Maior, propus de Vulcan, avea aceea i vîrst ca încă. În martie 1809, Petru Maior î i lua postul în primire. încă plec din Buda înainte de sosirea lui Petru Maior. Spre sfârșitul anului 1808 plec la comi ii Vass din Sinea, fo tii lui elevi, care îi scriseser în acela i an trei scrisori prin care îl chemau la ei, «unde va avea cas i mas cât va tr i»³²².

Aici continu vreme de doi ani, cu mare asiduitate s lucreze la *Cronica* sa, având de gând s r mîn acolo până o va termina. Prescurta adeseori expunerea româneasc , gr bindu-se a o traduce în latine te, c ci spera c a a o va putea tip ri mai u or, scapând de cenzura oficialit ii. Desigur, era vorba de conduc torii Bisericii unite, c ci lor li se cerea avizul. Iat ce scrie încă la 1810: «Al i mai mul i (autori) pentru aceea nu-i pomenesc aici, pentru ca s nu-mi lungesc munca, ci s o ispr vesc mai repede... i s o întorc pe latinia, de unde i nume i folos mai mare voi avea... tip rindu-se odat munca aceasta pe latinia, slobod îmi va fi a o tip ri i , pe românia...»³²³.

În anul 1811 încă veni la Oradea, unde î i încheie *Cronica* i f cu o copie la curtea episcopului Vulcan³²⁴.

«El, cu *Cronica*, dup multe refaceri... era gata c tre sfârșitul anului 1811»³²⁵. De ce s-a oprit îns încă cu ea la 1739? De-abia de atunci încoace ar fi avut s spun lucrurile cele mai interesante despre atitudinea lui fa de Inocen iu Micu Clain i despre persecu ia ortodoc ilor. Nu cumva s-a oprit la 1739 pentru a nu sup ra pe Vulcan, al c rui oaspete era, sau pentru a nu îngreuna situa ia *Cronicii* sale la cenzur ?

La începutul anului 1812, încă prezent *Cronica* sa cenzurii din Oradea, spre a ob ine aprobarea pentru tip rire. Anton Szerdahely, cenzorul din Oradea

³²² Manole Neagoie, *op. cit.*, p. XLI.

³²³ *Cronica*, an 1595.

³²⁴ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 26.

³²⁵ Ioan Modrigan, *Sorta Cronicii lui încă*, în «Cultura cre tin », m. 1. 1916, p. 18.

Mare, aprob tip rirea ei în cuprinsul Ungariei. Neavând îns un editor în Ungaria («prietenu» Samuil Vulcan nu-i era de nici un folos în această chestiune), încai se adresează tipografului Martin Hochmeister din Sibiu. Se pare că în acest scop, încai vine în 1812 în Transilvania, f când drumul de la «prietenu» s u Vulcan, pe jos, cu toiagul în mână i cu desaga în care purta cronică sa, în spate. Hochmeister, neîncrezându-se numai în cenzura de la Oradea, dori s aib i aprobarea cenzurii transilvane. încai supune la începutul anului 1814 primul volum al *Cronicii* în latine te cenzurii transilvane de la Alba Mia i toate trei volumele în române te direct guvernului ardelean. eful cenzurii transilvane, Martonfi, înaintează la 5 martie 1814 guvernului un raport cu cele mai aspre cuvinte de caracterizare a *Cronicii*, în urma acestui raport guvernul transilvanean refuz aprobarea. încai ceru guvernului s -i restituie manuscrisele. Guvernul r spuse la 16 august 1814 că manuscrisele se confisc , atât cel latin, cât i cele române ti. Ba cere i consiliulului locotenent ial din Ungaria s nu mai aprobe în viitor tip rirea pe teritoriul Ungariei a unor c r i ce interesează Transilvania, f r referatul cenzurii transilvane³²⁶. Noroc că încai f cuse o copie de pe manuscrisul s u pentru episcopul Vulcan, ca s se achite pentru g zduire. După ea s-au f cut apoi mai multe copii. încai a f cut în drumul acesta i un drum la Blaj, pe jos, cu desaga cu *Cronica* în spate. Ba se pare că după ce i s--a refuzat tip rirea de către cenzura din Alba Iulia, a venit a doua oară pe la Blaj. Ultima oară se spune că ceruse s fie iar primit în mână stire³²⁷. Speran a i-a fost i de ast dat zadarnic . Astfel plec iar cu toiagul în mână , la comi ii Vass, în nordul Ungariei. Ilarian zice : «Ioan Bob, de i vedea pe încai cel plin de merite ajuns în extrema mizerie, totu i nu s-a putut împ ca cu dânsul. încai plec pe jos plin de mîhnire»³²⁸.

Din acel an încai nu mai fu v zut. Până în 1966 nu se tia nimic nici de locul, nici de timpul mor ii lui. În 1966 se descoperi că , p r sit de to i, se retr sese la elevii s i, comi ii Vass, în satul Sinea, de lâng Kassau, unde a murit la 2 noiembrie 1816.

Explica ia acestei persecu ii continue a lui încai din partea conducerii Bisericii unite o avem în ideile lui încai în chestiunile biserice ti care nu puteau fi pe placul episcopului Bob i al anturajului lui catolicizant. Aceste idei coincid cu cele ale lui Samuil Micu i Petru Maior.

Iată pe scurt aceste idei:

încai vede începutul dezbin rii între Biserica de R s rit i cea de Apus în pofta de suprema ie a papei, Împ ratul Bizan ului, Foca, pentru a nu fi anatematizat de patriarhul de Constantinopol, a c utat s ob in sprijinul patriarhului Romei, dându-i titlul de patriarh ecumenic? «care titlu l-au i inut patriarhii Romei până în ziua când scriu acestea. Batîr de nu l-ar fi inut! Pentru

³²⁶ *Ibidem*, p. 20 - 22.

³²⁷ T. Cipariu, în «*Foaie pentru minte, inim i literatur* », 1941. m. 42.

³²⁸ Al. Papiu Hartan, *op. cit.*, p. 27.

c titlul acesta a stricat dragostea între r s riteni i apuseni»³²⁹. «Fotie era bun cre tin i mare pravoslavnic ... Drept aceea s-a pornit a ap ra credin a r s ritenilor împotriva apusenilor, care toat ocârmuirea Bisericii lui Hristos o tr geau la ei, care nu o au putut dobândi vreodat , precum toat teologia cea curat , înc i cea din Roma veche, unde am înv at acestea, arat »³³⁰.

Vorbind despre unirea ce a f cut-o Ioni împ ratul româno-bulgarilor cu Biserica Romei, incai zice: «Românii i bulgarii nu i-au l sat legea i obiceiurile cele mai dinainte i numai a a s-au supus Bisericii Romei, ca s ie pe papa cel mai întâi între patriarhi i s nu huleasc pe latini i obiceiurile lor cum au f cut i românii din Ardeal când s-au unit»³³¹.

Ajungând la introducerea protestantismului în Transilvania, incai zice: «**Dumnezeu cel de sus prin Isabela i prin fiul ei a început a bate pe românii din Ardeal, pe care îi mâncase papa de la Roma mai înainte, c nu s-au plecat lui ca s -i fie dobitoace i nu oi suflete ti ... C fie ice episcop numai atâta putere are, cât i-a dat Domnul nostru Iisus Hristos, nu cât i-a dat împ ratul Foca, Carol cel Mare, Mohamed II sau Bonaparte acuma. Aceasta este credin a cea adev rat »³³². În alt loc scrie: «Iar dup ce s-a milostivit Atotputernicul Dumnezeu a certa mândria Bisericii Romei prin m dularele ei, adic prin protestan i ..., neamul nostru cel românesc întreg ... pentru c n-am primit r t cirile protestan ilor precum nu primiser m obiceiurile Romei mai înainte, la atâta au ajuns, cât numai suferi i (tolera i) s-au inut în Ardeal i p r ile rii unguire ti»³³³. Ce departe e incai de Augustin Bunea i de uni ii de mai târziu, care declarau c unirea cu Roma a sc pat Biserica româneasc din Ardeal de calvinism!**

Foarte sever critic incai metodele iezui ilor i «regulile lor cele ascunse i numai cu mâna scrise», pe care le-a cunoscut el însu i cât era bibliotecar la colegiul de Propaganda Fide din Roma. Fiind recruta i numai dintre b rba ii boga i, sau de neam mare, sau chipe i la trup, ei lucrau cu bani, prin rela ii influente, sau prin femei³³⁴.

În alt loc incai vorbe te de obiceiul necinstit al iezui ilor de a fura i dosi acte publice: «**Scrisoarea aceasta**» (e vorba de o scrisoare a mai multor boieri români din F g ra) «**care trebuia s r mân în original în arhivul vl dicesc din Blaj, dup r ul obicei al lor o au furat iezui ii i o au trimis provincialului lor Hevenesy, care o au legat între scrisorile cele multe, care tot cu r pirea i cu furti aguri le-au adunat, spre marea pagub a multora dar mai vârtos a ardelenilor**»³³⁵. Reamintim c i actul original al unirii religioase de la 1701 l-a

³²⁹ *Cronica*, an 602.

³³⁰ *Ibidem*, an. 869.

³³¹ *Ibidem*, an. 1202.

³³² *Ibidem*, an. 1571.

³³³ *Ibidem*, an. 1514.

³³⁴ *Ibidem*, an. 1604.

³³⁵ *Ibidem*, an. 1711.

g sit Nicolae Densu ianu tot între hîrțile lui Hevenesy, la Budapesta.

În privin a unirii religioase, unitul Papiu Ilarian red astfel gîndirea lui Gheorghe incai: «Nimeni nu tia mai bine, nimeni mai mult ca dînsul nu a avut curajul de a ar ta fraudă i violen a prin care se f cu această unire. El, ca i Clain, a ar tat c scopul ei era de a înmul i prin uni i ... num rul se zut al catolicilor, i a dezbină, a sl bi i a arunca pe români, sub pretextul religiei, în noua robie a grofilor unguri». El a ar tat cum protopopii români au fost du i ca ni te berbeci la unire, unii plîngînd, al ii crezînd c au devenit prin unire boieri; cum împ ratul, pe de o parte da patente și f g duieli de privilegii, pe de alta scria în secret autorit ilor din Transilvania s nu se uite la patente i s l ease cu orice mijloace unirea; «cum se trimeteau c tane nem e ti asupra celor ce r mîneau credincio ii Bisericii str bune»³³⁶; cum cei ce nu primeau unirea, «multe baiuri i nevoi au avut, pentru c acelora nici pruncii nu li se botezau, nici mor ii li se îngropau»³³⁷; «a ar tat, în fine, goanele, întemni rile i toate suferin ele credincio ilor care nici episcopi nu aveau»³³⁸.

incai întrebîndu-se nu odat , ce folos au avut românii de pe urma unirii religioase, r spunea: «Latinii prea mult s-au ajutat prin uni i, pentru c propor ia lor, num rînd i pe uni i, cu mult mai mare era ... Ci noi românii, de vom lua afar clerul cel unit, care îns mai înainte numai atîta se³³⁹ socotea cât a cincea roat la car, ce folos am avut din toate acestea ..., m car c i acum se afl nebuni ca aceia, care gîndesc c greco-catolicii, pentru c se numesc uni i, trebuie s fie supu i romano-catolicilor; ci în elepciunea spune c a fi unit cuiva atîta înseamn , cu a fi al lui asemenea i nu supus». Și incai, ca i Samuil Micu i Petru Maior, în elegea unirea religioas cu Roma Papal ca o federalizare între dou Biserici, care r mîn independente; ei erau predecesorii ideii ecumenice ce- i face azi drum în mi carea ecumenist i chiar între unii catolici, în privin a unirii între Biserici.

Românii i-au pierdut prin unia ie Mitropolia. Episcopul Patachi «care i latin se f cuse, î i b gase în cap înc de tîn r, c nu poate fi o episcopie adev rat pe lume, de nu ar fi înt rit de patriarhul Romei». De aceea ceru aprobarea înfiin rii episcopiei F g ra ului de la papa. Îns «Biserica românilor din Transilvania, al c reia arhiepiscop Sf. Teofil au ezut în soborul cel din âi a toat lumea de la Niceea, unul fiind din cei trei sute Sfin i P rin i, ce lips a avut de înt rirea patriarhului Romei? Au nu pentru aceea s-a f cut episcopia F g ra ului, ca s îngroape Mitropolia Belgradului? Dar pentru ce să se îngroape Mitropolia? Au nu pentru aceea ca românii s fie supu i neamurilor acelora pe care ei i-au întors la cre tinism?»³⁴⁰. Pentru incai, subordonarea bisericeasc implica subordonarea na ional a poporului nostru. Mîndria lui

³³⁶ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 34.

³³⁷ *Cronica*, an. 1696, 1698, 1700, 1701.

³³⁸ Al. Papiu Harian, *op. cit.*, p. 34; *Cronica*, an. 1702, 1703 etc.

³³⁹ 321. *Cronica*, an. 1701.

³⁴⁰ Ibidem, an. 1721.

românească nu admitea a a ceva. Vorbind de bula papei Clement al XI-lea, referitoare la înființarea episcopiei Făgărașului, în care se menționau ca credincioșii ai ei, greci, ruteni, români, rasciani (sârbi) și alții, încai spune: «Multe bule patriarhice ti am citit în viața mea, dar bulă mai încălțit și fără în eles ca aceasta n-am citit; dar Dumnezeu a tulburat mintea celui ce o a scris, pentru că n-a fost spre binele și folosul, ci spre stricarea românilor din Ardeal».

Iar după ce dă extrase din bulă, zice: «*Despre bula aceasta cu adevărat mai multe a putea grăi, și ci ce greci, ce ruteni, ce rasciani, sau sârbi au fost pe vremea aceasta în Transilvania, care să se afle uniți? Au nu și-a arătat curtea Romei prin numirea neamurilor ce nici au locuit în Transilvania, necum să se fi unit cu miile, toate neștiina și necunoștința neamurilor pe care vrea să le pască?*» Desigur, neștiința papei nu era singura cauză a menționării acestor credincioși de multe nații ai episcopiei unite de Făgăraș; neștiința lui era folosită de sfătuitoarii lui din Imperiul habsburgic pentru a obține un document de autoritate prin care să dovedească odată că în Transilvania, printre greco-catolici, nu sunt numai români; eventual se gândeau chiar la introducerea în Transilvania a acestor nații, care să aibă pretenții de a considera episcopia de Făgăraș și ca episcopie a lor și de a cere să se folosească oficial și limbile lor, sau limba latină, sau maghiară ca limbă bisericească comună, cum s-a întâmplat mai târziu cu episcopia greco-catolică de Hajdudorog. Pe de altă parte, era în spiritul zisului universalism catolic să tindă să vedea națiile integrate într-un tot catolic, dar să separe cu înverșunare pe catolici de necatolici chiar când sunt de aceeași nație.

Poate că încai s-a gândit și la aceasta când a spus că se teme să grăiască mai multe în legătură cu această bulă. Dar din cele de mai jos, coroborate cu cele de mai înainte, rezultă că el s-a gândit sigur că această episcopie nu este legitimă, și că episcopia românilor este cea al cărei titular este Vasile Moga. «Zisei că a putea spune mai multe cuvinte, dar mă tem de limbile cele clevețitoare și de creierii cei goi care lesne ar putea stârni despre mine ce nici gândesc când scriu acestea. O întrebare însă totuși gândesc să fac, care este aceasta: dintre doi arhiepiscopii români din Transilvania, adică Ion Bob și Vasile Moga, care și astăzi în ziua de Sfânta Mărie Mare din anul 1811 trăiesc, care să ar putea zice cel adevărat următor al Sfântului Teofil?»³⁴¹. Unitul Papiu Ilarian, biograful lui încai, socotește că răspunsul implicat în întrebarea lui este: Vasile Moga. «incai găsește de prisos să răspunde că Moga»³⁴².

incai, citând pe Samuil Micu, declară că «unirea n-a stat nici stă în alta, fără numai să nu clevețim pe cei ce în de Biserica Romei... și latinii să nu ne clevețească pe noi». El adaugă: «și ci cele patru puncturi, care sunt între uniți și neuniți (cu iertare să fie zis de mine) necum să le ție românii cei proști (simpli) și neînvinși, dar dintre cărturarii români încum și nu le în aleg, ci numai pleve

³⁴¹ *Ibidem*.

³⁴² Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 36.

vorbesc, neîn elegând unii pe al ii»³⁴³. Frunta ii colii ardelene, pe de o parte nu tiau de actul original semnat de protopopi la 1700 și înlocuit de iezuii cu un altul, care el a fost descoperit de-abia la 1879 de Nicolae Densuianu, act în care nu e nici o pomenire de cele patru puncte, deci ei credeau ca ele au fost acceptate de protopopi; pe de alta vedeau că ele nu fuseser introduse în viaa Bisericii unite și exista o rezistență generală împotriva lor. Devenise deci o tradiție să se spună că cele patru puncte au fost acceptate, dar pe de alta să fie combătute. Această contradicție constituia, desigur, o încurcătură pentru toți fruntașii uniți, inclusiv pentru fruntașii colii ardelene. Dar credeau că această încurcătură îi are în ea rostul ei și în și protopopii de la 1700 au acceptat-o ca o ambiguitate folositoare. Declarația că primesc cele patru puncte, dar hotărârea de a nu le lua în serios, i-ar fi ajutat pe protopopii de la 1700 să dea impresia autorității habsburgo-catolice că au acceptat catolicismul, în vreme ce în realitate erau hotărâși să rămână la credința lor. Iar pe fruntașii colii ardelene și după ei și pe alții fruntași uniți, declarația că rămân uniți pe baza acestor puncte, în timp ce pe de altă parte le criticau, le dădea aceeași acoperire în fața autorității. Încai căuta o altă ieșire din încurcătura acestei contradicții. Poate că de fapt aceasta era ieșirea tuturor fruntașilor uniți, cu excepția conducerii oficiale a Bisericii unite. Încai declară că cele patru puncte sunt pleavă fără conținut, deci o simplă vorbărie, care de formă poate fi acceptată, pentru a-i amăgi pe asupritori, dar în fond trebuie disprețuit. Felul acesta de a gândi îl arată încai și prin următorul fapt:

În 1783, el trimite un raport congregației de Propaganda Fide despre activitatea sa, dat fiind că în timpul studiilor la acel colegiu trebuise să se oblige, ca toți studenții acestei coli, să trimită anual rapoarte despre activitatea sa, pentru ca să se poată cunoaște acolo ce au realizat pentru lămurirea catolicismului. Era prețul ce trebuia plătit pentru posibilitatea ce li se dădea tinerilor răsăriteni de a studia acolo. Încai declara în raport că lucrează pentru întoarcerea sufletelor la catolicism. Dar «comparând cuprinsul acestui raport cu conținutul lucrărilor lui încai, unde întâlnim în mod sistematic o interpretare ortodoxă a problemelor religioase, rezultă că istoricul în alegerea sa și respectarea minții, trimițând informații eronate despre activitatea sa, pentru a nu deveni suspect în ochii celor de la Propaganda Fide»³⁴⁴. Tocmai în acel timp, încai publica *Catehismul* său de conținut pur ortodox³⁴⁵.

Am menționat că *Cronica* lui încai se oprește la 1739. Biograful lui încai, Papiu Ilarian întreabă: «Unde e continuarea Cronicii de la 1739 înainte?»³⁴⁶.

Cu siguranță că cel puțin documentele pentru această parte care ne lipsește a *Cronicii* lui se cuprindeau în cele mai multe zeci de volume ale

³⁴³ *Cronica*, an. 1514.

³⁴⁴ Manole Neagoe, *op. cit.*, p. XXIX.

³⁴⁵ *Ibidem*, p. XCIX.

³⁴⁶ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 60.

«Culegerii celei mari», ale «Analelor românilor», ale «Scrisorilor celor mari»³⁴⁷. Unde sunt toate aceste documente? Oare n-au fost distruse?

incai însuși spune că țace în privința anumitor lucruri «ca să înconjoare pieirea ce îi s-ar putea întâmpla din spunerea adevărului»³⁴⁸, sau de frica «taurilor celor grași din cucuruz și de coarnele cele ascuțite ale apilor»³⁴⁹; apoi de câte ori vorbește de unirea religioasă cu Roma papală, de papi, declară că e nevoit să țace în privința anumitor lucruri de frica «creerilor goi și a limbilor clevetitoare»³⁵⁰.

Cronica este numai o prescurtare a marilor opere și colecții de documente amintite. Mult vreme a rămas și ea nepublicată. Unitul Papiu Ilarian spunea la 1869: «Moartea însăși nu împlânzi furia soartei și a inamicilor lui (incai) și a gîntei române; el fu prigonit în *Cronica* să și după ieșirea din viață. Murind Vulcan, căruia îi lăsa încai un exemplar din *Cronica* să, scaunul episcopiei de la Oradea rămasese văduvit până astăzi de succesori cu inimă și simț de român și tezaurul lui încai și al națiunii se înuie și se înegropat până astăzi în Oradea»³⁵¹.

Sunt semne care justifică bunăoară că însuși Samuil Vulcan, ca și antecesorul lui, Ignatie Darabant, amândoi «prieteni» ai lui încai, n-au voit să publice *Cronica* acestuia. Căci la 1804, când încai cere lui Darabant din Budapeșta să-l ajute să și tipărească *Cronica*, acesta răspunde că episcopia nu-l poate ajuta, iar hârtie nu are decât de calitate proastă³⁵². E de menționat însă că la 1781 episcopia unită de Oradea primea de la stat domeniul de la Beiuș pe un teritoriu vast, cuprinzând vreo 70 de sate locuite numai de românii ortodocși, care, după documentul papal, trebuia să fie aduși în staulul Romei³⁵³. Iar de «prietenuș» Samuil Vulcan ne amintim că nu l-a recomandat pe încai pentru postul de revizor la tipografia din Buda. De altfel se știe că Samuil Vulcan († 1839) a fost cel mai zelos propagator al uniației în provinciile ortodoxe și ardenești³⁵⁴. Această treabă trebuie să fie români de la care încai scrie că a teptat ajutor în zadar³⁵⁵.

De abia la 1843, arhimandritul Gherman Vida, profesorul lui Kogălniceanu, tipărește o parte din *Cronica* lui încai (până la anul 1000), în tipografia Mitropoliei din Iași, după o copie (copia Mărcușiu) de pe autograful rămas la Vulcan, ajuns în mâinile lui Vida. La anul 1844 un alt ortodox, Alexandru Gavra din Arad, începe după o altă copie, publicarea *Cronicii*, dar nu ajunge decât până la anul 1383. În sfârșit, la anul 1852 principele Grigore Ghica, cumpărând copia lui Vida, tipărește întreaga *Cronica* la 1853. Ediția de la 1886 fu

³⁴⁷ *Cronica*, an. 1467, 1599, 1600, 1711 etc.

³⁴⁸ *Ibidem*, an. 1440.

³⁴⁹ *Ibidem*, an. 1490.

³⁵⁰ *Ibidem*, an. 1514, 1563, 1721.

³⁵¹ Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 58.

³⁵² Manole Neagoe, *op. cit.*, p. XXXIX.

³⁵³ *Papism și Ortodoxie în Ardeal, sau Porfir și cunună de spini*, Arad, p. 67.

³⁵⁴ Gh. Ciuliandu, *Episcopul Gherasim Rai și Samuil Vulcan*, Arad, 1935.

³⁵⁵ *Cronica*, an. 1510.

tip rit tot după manuscrisul lui Vida, aflat în Biblioteca Universității din Iași. Conducerea Bisericii unite nu s-a mișcat niciodată. Nu-i convenea această operă. Iar după ce *Cronica* a fost publicată de ortodocși, nemaivând ce face, porni să se laude și cu încaii, ca și cu Samuil Micu și Petru Maior.

În sfârșit, în 1967, s-a publicat la București primul volum din *Hronica românilor*, după autograful lui încaii, predat spre cenzură guvernului transilvănean și nerestituit autorului, aflător în biblioteca «Muzeului transilvănean» din Cluj, urmând a se publica și celelalte două volume și a se reedita și alte scrieri ale lui încaii, tiprite în cursul vieții lui, între care și *Catehismul Mare*.

3. Petru Maior

Petru Maior (1754–1821), al treilea fruntaș al colii ardelenice, a făcut aceeași opoziție tendințelor de catolicizare ale Blajului și de aceea a suferit și el persecuțiile aceleia.

După studiile făcute în Transilvania, a studiat la Roma împreună cu încaii (1774–1779). Numit profesor la Blaj, după 4 ani fu nevoit, datorită episcopului Bob, să plece protopop la Reghin (1784). El era în relații de bună înțelegere cu românii ortodocși, încât apare la 1798, alături de cei de la Consistoriul din Sibiu și de alți protopopi greco-catolici – ca inițiator al încercării de reunire a românilor ortodocși și uniți într-o singură Biserică, al cărei episcop urma să fie el însuși. După mai mulți ani de activitate ca protopop la Reghin, s-a tulburat de intrigile episcopului Bob, și și-a găsit refugiu la Buda, în calitate de «revizor creștinesc» pentru cărțile românești la tipografia Universității din acel oraș, urmând în acest post lui Samuil Micu.

Vârfurile oficiale ale uniației au avut aceeași atitudine negativă față de opera lui Petru Maior. Ele au refuzat să publice *Procanonul*, cea mai caracteristică operă teologică a acestuia, nu numai pentru ideile lui, ci și ale tuturor celor trei fruntași ai colii Ardelene în problema Ortodoxiei și Catolicismului, mai precis în problema învârturii ortodoxe pe care trebuia să o mențină credincioșii români uniți în fața tendințelor Bisericii Romano-Catolice de a îngloba Biserica unită în sânul catolicismului din punct de vedere dogmatic, canonic și liturgic. Menționăm că nici *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* și nici *Istoria Bisericii românilor*, n-au fost publicate la Blaj, ci la Buda, prima la 1812, iar a doua la 1831, abia la 10 ani după moartea autorului. *Procanonul* a fost tipărit abia la 1894 în tipografia cărților bisericești a Bisericii Ortodoxe Române din București, de către Prof. C. Erbiceanu și a două oarecâteva tipografii arhiepiscopale a Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, la 1948.

Iubirea de neam și iubirea pentru credința strămoșească, strâns împletite în gândirea lui Samuil Micu și Gheorghe încaii, sunt tot atât de îngemănate în scrisul lui Petru Maior, încât una se explică din alta. Datorită acestei împletiri,

vajnica lui str danie de ap rare a poporului român, nu are nimic de a face cu vreun ata ament fa de catolicism, ci dimpotriv e alimentat de iubirea lui înfocat pentru poporul român în tot ce are el specific; dar i invers, lupta lui pentru ap rarea dreptei credin e a poporului român împotriva catoliciz rii, nu-i o lupt pentru un sistem teologic abstract, ci pentru o spiritualitate specific , ancorat , în trecutul nostru i în via a concret a poporului român.

a) Febronianismul i tradi ia ortodox româneasc în gândirea i sim irea lui Petru Maior. -- Gh. Bogdan-Duic a demonstrat în studiul *Petru Maior i Iustinus Febronius*, sau *Petru Maior ca vr jma al papii*, Cluj, 1933, redus ca extensiune, dar foarte dens în probele aduse, dependen a *Procanonului* lui Petru Maior de cartea lui Iustinus Febronius: *De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis, liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione christianos compositus*. Numele lui Iustinus Febronius este pseudonimul lui Iohannes Nicolaus Hontheim, n scut în 1701 la Trier. Autorul, dup studii la diferite universit i, a ajuns profesor universitar i apoi episcop auxiliar la Trier. Galican convins, dup alte numeroase studii, el a publicat la 1763 opera, cu titlul de mai sus, precum se vede, într-un scop ecumenic. Ea cuprinde un ir bogat de dovezi despre netemeinicia primatului juridic ional i a infailibilit ii papale, pe care le consider , ca i în vremea noastr , piedica principal în calea reunirii Bisericii. Cartea aceasta a declan at curentul febronianist, cu deosebire în Germania i în Austria.

De i papa a condamnat acest oper , îndat dup apari ia ei, la 1764, iar la 1768 autorul a fost silit sa o retracteze, curentul febronianist i-a g sit un patron ferm i un sus in tor în practic în împ ratul Iosif al II-lea (1780– 1790) i în ministrul s u Kaunitz, chiar dup retractarea c r ii de c tre autorul ei. În forma aceasta de aplicare practic , febronianismul a luat numele de iosefinism.

Gh. Bogdan-Duic a demonstrat c Petru Maior reproduce în *Procanonul* s u în mod strâns argumentarea c r ii lui Febronius. Petru Maior f cea aceasta la 1783, deci nu se sinchisea deloc de condamnarea ei de c tre papa la 1764 i de retractarea ei de c tre autor în 1778, fapte pe care trebuie s le fi cunoscut în timpul studiilor sale la Roma, între 1774 i 1779, perioad în care problema lui Febronius era aprig discutat în acest centru al catolicismului universal, care opunea o rezisten hot rât ideilor înnoitoare ale timpului.

Nu e locul aici de a stabili pas cu pas ce este luat în *Procanonul* lui Petru Maior din cartea antipapal a lui Febronius i ce e prelucrare i adaos propriu, cu un cuvânt ce e contribu ie personal . Cineva va trebui s se îns rcineze în viitor cu o asemenea cercetare, punând în relief mai bine decât a f cut Bogdan-Duic semnificatia româneasc a contribu iei personale a lui Petru Maior.

Dar indiferent de propor iile contribu iei personale, este un fapt extrem de semnificativ c to i cei trei frunta i ai colii ardelene³⁵⁶ sau tot ce avea Biserica

³⁵⁶ Despre galicanismul lui Samuil Micu, a se vedea la Gh. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 50 - 53.

unit mai ridicat din punct de vedere intelectual în acea vreme, au împrăștiat în tot ascuțitul lor ideile febronianiste-galicianiste, cât vreme în tot cuprinsul Bisericii Romano-Catolice nu s-au aflat teologi mai de seamă care să fi împrăștiat și dezvoltat în mod temeinic febronianismul, temându-se de condamnarea Romei papale.

Chiar dacă s-a invocat – așa cum face și Gh. Bogdan-Duic – pentru curajul celor trei mari ardeleni, faptul că febronianismul era patronat de Iosif al II-lea, rămâne totuși semnificativ faptul că îndată ce s-a găsit la Viena un împărat care a încetat să susțină catolicismul cu toate mijloacele cunoscute, fruntașii intelectuali uniști i-au dat pe față sentimentele anticatolice. De altfel vom vedea că cei trei fruntași ai colii ardelenice au rămas la ideile lor și după ce moartea împăratului Iosif al II-lea a pus capăt iosefinismului.

Fruntașii colii ardelenice s-au folosit de febronianism și de iosefinism nu pentru a susține o reformă în sinul Bisericii Romano-Catolice universale, ci pentru a revendica respectarea tradiției de independență a Bisericii române din Transilvania și a spiritualității ei tradiționale, călcate în picioare de voința de dominare și de uniformizare a ei în sânul catolicismului universal din partea Romei papale.

Deci, chiar dacă n-ar cuprinde nici o contribuție personală, *Procanonul* lui Petru Maior este prin el însuși o dovadă a voinței autorului lui de a milita pentru independența Bisericii unite române și a spiritualității ei. Însă chiar numai prin ceea ce ne este indicat la Gh. Bogdan-Duic și din ceea ce este vădit din textul *Procanonului*, putem constata că această carte a lui Petru Maior nu este o simplă transpunere în românește a ideilor și argumentelor lui Febronius, ci ea cuprinde pe lângă accentul pasional o contribuție personală foarte apreciabilă a lui Petru Maior. Iar din conținutul și din spiritul acestei contribuții se poate trage și mai mult concluzia că nu de concepția lui Febronius pe plan universal creștin îi ardea lui Petru Maior, ci de apărarea tradiției de independență a Bisericii sale strămoșești din Transilvania.

Chiar în capitolul I al titlului I, care tratează despre puterea Bisericii, Petru Maior afirmă că Bisericii i s-a dat de către Hristos putere de a «povăui turma cea cuvântătoare (sau) pravoslavnicii creștini» (Ed. Erbiceanu, p. 2). Deci de la început Petru Maior declară că Biserica adevărată este pentru el cea alcătuită din creștinii ortodocși și pe uniștii români nu-i socotește ieșiți din această Biserică. El nu vorbește niciodată de două Biserici ale credincioșilor români: una a neuniștilor și alta a uniștilor, ci de o singură «Biserică a românilor», sau «pravoslavnică», sau a «Răscritului», în care sunt și unii și alții. Titlul însuși al cărții sale, *Istoria Bisericii românilor*, arată aceasta.

În capitolul al IV-lea al aceluiași titlu al *Procanonului*, combătând cu Febronius teoria protestantă că arhieriei urmașii Apostolilor nu au o putere specială în Biserică, Petru Maior se întoarce și împotriva conducătorilor bisericești care s-au făcut asemenea stăpânilor lumii, prind smerenia,

blânde ea și purtarea p rintească cu credincioșii. El «se aprinde de mânie și de râvnă duhovnicească» împotriva acestor arhierii care «atâta și-au în l at cornul», c cei s raci nu mai g sesc nici o mângâiere la ei. «Ba fluturează, suduie, blast m pe supuși, bor sc cuvinte urâte», p lmuiesc pe preoși, îi bat, îi arunc în temni cu desfrânatele și cu tâlharii, tr iesc în ospe e luxoase, in robi nenum rași. Ba unii poruncesc s fie duși pe umeri în tronuri de c tre 12 oameni împodobiți, îng duie și li se s rute picioarele și li se stea înainte în genunchi, le dau unor preoși titluri mari și unduiesc s le slujească» (Ed. Erbiceanu, p.7-8).

Rândurile din urm se refer la papa, dar cele de mai înainte la toți episcopii și prelații catolici în general, dar și la unii din episcopii greco-catolici, care începuseră să-i imite pe cei catolici. Acestor obiceiuri opunându-le smerenia și apropierea de popor, care trebuie să caracterizeze pe adev rații conduc torii ai Bisericii, cu siguran că Petru Maior avea în vedere tradiția ortodoxă din Transilvania, potrivit c reia episcopii și preoții împ rt eau soarta grea a poporului român.

Este v dit că Petru Maior a voit prin această parte introductiv să arate de pe ce poziții și cu ce scop întreprinde critica nimicitoare a primatului juridic ional al papei din urm toarele 15 capitole ale titlului prim al *Procanonului* (VI– XX), în care s-a folosit de cartea lui Febronius. Pentru că spiritul lumesc al dominației papale s-a generalizat în comportarea întregului episcopat catolic.

Petru Maior pornește de la constatarea că: «Italienii (teologii ultramontani din Italia, cum se zicea atunci), vrând și prea cu asupra pohtind și înal e pe papa deasupra Bisericii și a soborului și s supuie supt picioarele lui pre toți episcopii, mitropoliții și patriarhii într-atâta cât f r papa nimica și nu pl tească nici arhieriei, nici soborul a toată lumea, ci de și au ceva putere, de la papa s se în eleag împrumutat și cer it; el s o l rgească acea putere cât va vrea și s o strâmteze cât și se va p rea și s o r dice (suprime) sau despre o parte, sau de tot, când va socoti... Ba el nu numai în biserică, ci și în cetate se vrea monarh, ca și craii și împ rații să-i fie supuși; el pe care va vrea să-l puie jos din tronul împ r tesc, care au și f cut-o, și pe care va vrea să-l înal e la același». Italienii pun ca prim temei al acestei teorii afirmarea că papa este urmașul lui Petru, iar Petru a avut putere asupra tuturor Apostolilor.

Petru Maior respinge, rând pe rând, tâlcuirea ultramontană a textului de la Matei XVI, 18 («tu ești Petru...»), de la Ioan XXI, 18 («paste oile Mele...»), de la Luca XXII, 31, de la Fapte XV, 7 în favoarea unui primat al lui Petru a fost reinstalat de trei ori în apostolie (Ioan XXI, 18), «pentru că lui Petru mai mari p cate și s-au iertat decât celorlalți, care la patima lui Hristos numai cât au fugit, iar de dânsul nu s-au lep dat, precum s-a lep dat Petru» (Ed. Erbiceanu, p. 27).

Respingând afirmația iezuitului Cornelius a Lapide (n. 1566 în Olanda, † 1637 la Roma), care «dominat de patima ce înstr inează de tâlcuirile și înv turile Sfin ilor P rinii», declara că lui Petru și s-a dat puterea de a str muta

i de a îndrepta pe Apostoli, ba chiar de a le lua puterea, Petru Maior izbucne te, plin de indignare, adresându-se lui Hristos i Maicii Biserici, care ea ne înva adev rul: «O Hristoase! de vom crede neîn elep iei omului acestuia, cât de imitatoare, juc toare i nestatornic putere ai dat apostolilor T i i p storilor a toat lumea. O maic Biseric ! (cum) ne vom da dup în elesurile, cum ne înve i, ca cele ce au înv at Sfin ii Apostoli sunt f r îndoial ? C ci de-au putut Apostolii gre i atât de tare, cât Sfântul Petru s poat i s trebuiasc înc a le lua puterea i a-i lipsi de p stornicie i de apostolie, cum epistoliile lor, cum evangheliile lor vor fi nesmîtnice? Poate doar prin aproba ia i judecata lui Petru? Dar de e aceasta adev rat , cine va înt ri evanghelia lui Ioan care s-a scris dup r stignirea i moartea lui Petru? F -te Doamne ajut tor nou i nu l sa s se vesteasc unele bl st muri ca acestea în Biserica Ta, ci mute s se fac gurile celor ce gr iesc asupra Apostolilor T i» (Ed. Erbiceanu, p. 23).

Este evident c în rândurile din urm Petru Maior roag pe Hristos s nu se vesteasc asemenea «bl st muri» în Biserica unit , care f cea parte din Biserica românilor din Transilvania, c ci în catolicismul de pretutindeni ele se vesteau de când au fost scrise, de la începutul secolului al XVII-lea, de Cornelius a Lapide, ba chiar cu secole înainte. Petru Maior considera Biserica românilor din Transilvania în mod propriu ca Biserica lui Hristos, spre deosebire de cea romano-catolic . C ci cere lui Hristos s nu se vesteasc în Biserica Lui («în Biserica Ta») asemenea «bl st muri» sau hule. Petru Maior cerea în acest sens ajutor lui Hristos, c ci nu vedea din ce alt parte i-ar mai putea veni Bisericii unite din Transilvania un asemenea ajutor. El cerea deci în fond ca Biserica unit s nu se supun papei prin acceptarea primatului lui juridic ional. El cugeta în aceast chestiune exact ca Gheorghe incai, care scria: « i acum se afl nebuni ca aceia care se gândesc c greco-catolicii, pentru c se numesc uni i, trebuie s fie supu i romano-catolicilor; ci în elepciunea arat c a fi unit cuiva însemneaz cât a fi asemenea lui»³⁵⁷.

A a se conciliaz unele contradic ii în gândirea celor trei corifei ai colii Ardelene: ei se declar uni i, dar combat primatul papal i ap ra independen a Bisericii lor, socotit o Biseric Ortodox . Frunta ii colii Ardelene acceptau s fie uni i cu Roma, în sensul în care unii ecumeni ti de azi se gândesc la o **federalizare** între Biserici, fiecare din ele r mânând pe pozi ia ei dogmatic i în independen a ei canonic deplin . **Dar ei erau naivi (cum sunt i azi unii teologi ortodoc i) când socoteau c acceptând o alian (o «unire») cu Roma, până ce se sus ine un primat juridic ional al papei, aceasta nu va c uta s aserveasc Biserica unit papei. Vîrfurile unite, care au urmat de atunci și pînă în 1948, au dovedit aceasta din ce în ce mai mult.**

În sensul acesta trebuie solu ionat i contradic ia între afirma ia frunta ilor colii Ardelene c «unirea» s-a f cut pe baza accept rii de c tre românii din Transilvania a celor patru puncte (pe vremea lor înc nu ie ise la

³⁵⁷ *Hronica Românilor și a mai multor neamuri*, III, p. 319.

iveal documentul original semnat de protopopi la 7 octombrie, 1698, i dosit de iezui i, care nu cuprindea cele 4 puncte) i lupta lor împotriva acestor puncte. Ei duc lupt deschi mai ales împotriva primatului, c ci Filioque n-a fost niciodat introdus la Blaj în Crez, nici azima, nici doctrina despre purgatoriu i indulgen e; împotriva celor trei din urm a rezistat întreaga Biseric unit . Frunta ii colii Ardelene consider deci cele patru «ponturi» acceptate doar în mod formal, nu în realitate, c ci ei refuzau s le introduc în credin a i în via a Bisericii unite, ba chiar comb teau orice tentativ a cuiva din această Biseric de a le lua în serios.

C Petru Maior nu s-a erijat în sus in tor al febronianismului i al iosefinismului, pentru c erau la mod , sau pentru ca s plac împ ratului Iosif al II-lea, o vedem i din faptul c el ap r i la 1813 (atunci începe s tip reasc *Istoria Beseaicii Românilor...*), când febronianismul i iosefinismul nu mai erau la mod , sobornicitatea Bisericii române ti din Transilvania, pe baza tradi iei ei dinainte de unire. «Vl dicii cei de demult ai românilor din ara Ardealului, bine tiind c în elepciunea st în sfatul a mai mul i, această eparhie atât de mare... nu o pov uiau dup n lucirile capului lor, nici cu sfatul unuia singur, carele totdeauna a a vrea s p easc precum tie c gânde te i voie te vl dica, a ijderea vl dica cele ce va sf tui acel unul cu ochii închi i s le fac , ci avea 12 b rba i ale i din cler care închipuia soborul mare»³⁵⁸. Aceasta era mo tenirea din str buni, care «cu de-a dînsul s-au inut mai de mult», «ca în tot anul odat s se adune to i protopopii din fie tecare protopopiat câte cu doi preo i cu vl dica lor la sobor, care se cheam soborul mare». Dar în timpul din urm vl dicii uni i voiesc s introduc în Biserica unit absolutismul ierarhului, pentru ca în felul acesta sa poat introduce înnoirile «papist e ti». Prin aceasta la conducerea Bisericii unite «au crescut zburdarea de a lucra dup volnicie... Fie tecarele vl dic a avut unul c ruia cu totul se încredin a... i pre carele din cler se mînia acela, nu era cu putin m car ce om vrednic s fi fost, s fie vl dicului pl cut, i oricare nu se închina lui... acesta se pornea nu numai pe acela, ci i pe toat familia lui s o strice. Ba i vl dica, ca un om, pe al ii se mînia, altora din multe pricini f r de cale le p rtinea»³⁵⁹.

Dup ce a r sturnat, cu ajutorul lui Febronius argumentele romano-catolicilor pentru întâietatea juridic ional a lui Petru, Petru Maior trece la dovedirea istoric a faptului c papii n-au avut un, primat în Biseric i nici n-a fost necesar un asemenea primat. El combate teoria latin c primatul papei e necesar pentru a men ine unitatea Bisericii. Dac ar fi fost a a, când se ivea vreo disput dogmatic în Biseric cre tinii ar fi alergat la papa ca s o rezolve, în realitate îns , unitatea în Biseric o restabilea sinodul.

Petru Maior invoc , dup istoria galicanului Fleury, «care acum pe rumânie o au întors întru tot înv atul Samuil Clain», mustrarea ce o adresa

³⁵⁸ *Istoria Bisericii Românilor*, p. 229 —230.

³⁵⁹ *Ibidem*, p. 231 —232.

Ciprian al Cartaginei în secolul al III-lea papei tefan: «Cât de mare p cat i-ai gr m dit, când de la atâtea turme te-ai t iat; c ci te-ai t iat pre tine însu i, nu te în la. C ci acela iaste adev rat schismatic, care de împ rt irea unirii cei biserice ti s-au p r sit». i Petru Maior continu : «Precum la aceste prici (dispute), a a i la celelalte pururea soborul au f cut sfâr it, nu papa, pururea soborul au împreunat, a unit inimile credincio ilor, iar nu cel întâi ez tor, nu papa. Ci pe papa înc îl aducea la rând soborul i cu ceilal i îl unea, precum toate istoriile m rturisesc» (E. 41).

De la această rânduial Biserica Romano-catolic s-a ab tut «când înv tura cea bl st mat a lui Isidor Mercator tot Apusul îl cuprinsese, pe papa monarh i în Biserica i în cetate îl în l ase i pre to i cre tinii din Apus supt jugul cel de robie al papei îi b gase» (E. p. 47). Din pricina acestei înv turi «bl st mate» Biserica R s ritului s-a desp r it de Biserica Apusului, iar Biserica româneasc a respins i ea împreun cu toat Biserica R s ritului această înv tur «bl st mat », spune Petru Maior.

Petru Maior admite pentru papa un fel de primat de onoare, sau de simbolizare a unit ii Bisericii, o întâietate fr easc între episcopii egali cu el. Unitatea e men inut de această fr ietate a episcopilor, nu de papa. Faptul c unul are o întâietate de onoare e numai semnul unit ii între episcopi, sau al unit ii Bisericii; nu acela e creatorul i sus in torul unit ii. Din această întâietate nu rezult nici m car un rol de pre edinte al papei în Sinod. Poate c în acest sens admitea Petru Maior o «unire» cu Roma papal : în sensul recunoa terii unui primat de onoare al papei. El respinge cu hot rârre ideea «c toat lumea trebuie s se uneasc cu acel episcop (al Romei) într-atâta, cât oricare din toat lumea cu dânsul nu s-ar uni, s fie eretic, sau schismatic» (E, p. 43). Naivitatea lui Petru Maior i a celorlal i uni i care voiau s r mân în legea str mo easc consta în n dejdea lor c în unire cu o Biserica în care se credea nestr mutat în primatul juridic ional al papei, vor putea s se men in în refuzul acestui primat.

Petru Maior consider c în chestiunea aceasta mai mult crezare trebuie s se dea P rin ilor din R s rit decât celor latini, care treptat s-au supus preten iilor papale. «Drept aceea ni se pare cu dreptate a zice c în pricea (cearta) despre încep toria papei mai mare autentic au p rin ii cei de la R s rit decât cei de la Apus i cu zisele lor mai tare s ne îndrept m decât a celor de la Apus» (E. p. 46). «P rin ii mai sus numi i nu zic c întâia edere este mijlocirea de a inea unirea, ci numai zic c întâia edere iaste semn, icoan i tip unirii Sfintei Bisericii» (E. p. 42). Nu Biserica e obligat s r mân cu acest întâi ez tor, ci el e obligat s r mân în unire cu Biserica. Cu Biserica e obligat s r mân în unire fiecare credincios. «**Trebuie, adic s m unesc nu atâta cu cel întâi ez tor, cât cu Biserica cu care de va fi unit cel întâi ez tor i cu dânsul sunt unit, nu pentru dânsul, ci pentru Biserica** » (E. p. 44).

Dar «Romei înc din vremurile de demult începur a-i r s ri coarne, care

după curgerea vremurilor mai tare și mai tare au crescut» (E. P- 47).

După acestea, Petru Maior se întoarce iarăși la stările din Biserica unită din Transilvania, menționând cu indignare pe unii care, abtându-se de la învățura cea dreaptă, adoptă învățura Vaticanului despre primatul juridic al papei. «Ba și acum se află unii și prin prile noastre, carii învățând la Roma theologhia socotesc că numai acelea sunt adevărate, care le-au auzit la Roma și doar sângele și l-ar vrsa pentru monarhia papii. O! de-ar fi apărut Dumnezeu neamul românesc de acest feliu de oameni învățați și teologi! carii numai cu autenticitatea, cu tîful și cu vîlfa ce au în haine... vreau să înving pe toți; de spun ceva de la Roma să taci, să înlemnești, să cîți gura. De ar și din Sfinții Părinți, din soboare, din istoria cea veche a Bisericii, asupra poveștilor lor, îndată te schismatic și mai rău decât eretic». El osândește apoi în repetate rânduri categorisirea de schismatici sau eretici a creștinilor care nu admit primatul juridic al papei, în primul rând a românilor care nu vor să admită acest primat. El se declară în chestiunea aceasta solidar cu românii neuni și îi vrea ca toți românii să gândească la fel.

Semnalandă cu îngrijorare fenomenul abaterii de la învățura tradițională ortodoxă atât de legată de smerenie și de bunăcuviință, la unii din unii care studiau la Roma, Petru Maior își încheie diatriba lui împotriva celor cu minile stâlcite de scolastica romano-catolică cu cuvintele: «Trebuie înaintea acestora tot și să-și plece capetele, să-și chemi Rabi, Domnule, Maria Ta și alte titluri ce se împotrivesc chipului cîlugăresc. O, vremi! O, obiceiuri!» (E. p. 47). Petru Maior are pentru teologia scolastică cel mai mare dispreț și consideră o nenorocire introducerea ei în teologia românilor din Transilvania. Astfel vorbind de traducerea operei lui Turneli în limba română, la inițiativa, episcopului Ioan Bob, Petru Maior spune: «Carte mai netrebnică nu putea alta din Blaj să se dea românilor..., care chip de lucrare e născut spre a aduce întunecare cu atîta mai vărtos, întrucît carte aceea e întocmită de Turneli după chipul scolastic cel de demult»³⁶⁰. Cu aceasta Petru Maior condamnă în bloc toată teologia scolastică a Apusului, ridiculizînd ifosele ei de a explica cu definiții formale totul. Aceasta ne amintește de ridiculizarea aplicată acestei scolastici de Molliere. Ea e merit să stâlcească graiul și mintea preoților și prin ei a credincioșilor români și să-și depărteze de simțirea cuviincioasă și respectuoasă a tainei, cultivat de scrisul și graiul liturgic și patristic. De altfel e de remarcat că la nici unul din fruntașii colii Ardelene nu găsim nici o fărîmă din modul scolastic de a gîndi și de a scrie.

Ridiculizînd pe «doctorii» de Roma care socoteau că trebuie să introducă în Biserica unită tot ce auzeau acolo, Petru Maior îndeamnă pe români să pzească ceea ce e al lor și să se ferească de ceea ce vine de la Vatican; mai ales să nu devină robii altora, desigur în cele bisericești și spirituale: «Numai întru aceasta tot și cu un gînd și cu un cuget trebuie să ne nevoim, ca cele vechi ale

³⁶⁰ *Istoria pentru începutul românilor în Dachia ...*, p. 337.

Bisericii s ne înv m i întru înv tura Sfin ilor P rin i s ne deprindem, ca s cunoa tem ce e *al nostru* i ce e *al altuia*; i precum ce e al altuia nu trebuie s r pim sau s t g duim, a a i ce cunoa tem chiar de ar fi al nostru s p zim, s ap r m, s scutim, *nici robi nim nui sa nu ne facem*» (E. 51). Era o afirmare a con tiin ei valorii bunurilor spirituale ale poporului nostru, a necesit ii ap r rii lor; acesta era factorul principal care însufle ea pe Petru Maior i pe ceilal i doi frunta i ai colii ardelene. Cât haz trebuie s fi f cut împreun cu colegul s u Gheorghe Sincai, amândoi de un pronun at spirit satiric, la Roma de g unoasele i preten ioasele defini ii obtuze ale scolasticii romano-catolice, înt rindu-se unul pe altul în convingerea despre superioritatea spiritual a gândirii r s ritene i române ti! Repudierea aproape general a scolasticii de c tre teologii catolici de ast zi îi arat pe cei trei frunta i ai colii ardelene ni te precursori ai unei spiritualit i i gândiri superioare, în loc s - i însu ease gândirea oficial a Romei papale, Petru Maior scria poate chiar ca student la Roma *Procanonul* ca o pledoarie în favoarea independen ei Bisericii, citea pe Sfin ii P rin i r s riteni i c uta s în eleag i s studieze istoria poporului român.

În titlul II al *Procanonului*, Petru Maior afirm i argumenteaz infailibilitatea Bisericii împotriva infailibilit ii («nesmîntniciei») papei. Odat cu aceasta el afirm , împreun cu Febronius, c Biserica e infailibil numai în înv tura dogmatic de credin , nu în chestiuni de filozofie, de istorie i de alte domenii, am zice, azi, sociale i tiin ifice (E. 63). Prin aceasta respinge preten ia Romei papale de a dirija toat via a omenirii, a statelor, în toate domeniile. Teoria infailibilit ii papale este o inven ie, «o n lucire» (E. 65). «De-ar fi papa nesmîntnic, la ce ne mai rumpem capetele cu atâtea înv turi, la ce ne cheltuim bog iile pentru cump ratul c r ilor i cu primejdia vie ii a ne zlobozi pe mare, spre câ tigarea tiin elor? Destul ar fi s scrii la Roma, ca de acolo prin o epistolie, prin o bul s - i vie toat tiin a dogmaticeasc . Nici nu era de lips s trage i atî ia Sfin i P rin i, atî ia b trâni i neputincio i, carii orbi, carii chiopi s se adune la soborul de la Nicheea i la celelalte i s - i p r seasc bisericile i oile sale. Destul era s aduc graiul papei». i Petru Maior trage concluzia: de aici vine îngustimea gândirii teologice în Apus. «Bag seama dintru aceast socoteal dasc lii Apusului în vremile trecute de tot au fost lipsi i de cetania c r ilor Sfin ilor P rin i i au fost la nimica toat theologia» (E. 66).

În titlul III al *Procanonului*, Petru Maior se ocup în special cu separarea între puterea bisericeasc i cea politic . Biserica n-are putere în cele temporale, pentru c scopul ei este via a duhovniceasc a credincio ilor. Puterea în cele temporale apar ine exclusiv statului. Petru Maior atac aici o alt înv tur a Bisericii Romano-Catolice.

Cu acest prilej, Petru Maior descrie unele din abuzurile Bisericii Rornano-Catolice care au golit-o de spiritualitatea în care s-a men inut Biserica Ortodox i din care a desprins i poporul o în elegere i o tr ire în cele ale

dreptei credin e. «Oare d Domnul Hristos Bisericii bastonul în mân , sabia s taie pe cineva, sau s bat , sau s ard , precum au lucrat apusenii nu o dat ? Oare îi d mo ie p mânteasc , împ r ie mireneasc , vâlf i fum i putere de a lua mo iile de la unii i a le împ r i la al ii, precum cu jalnic pomenire ne aducem aminte c a lucrat papa, i ast zi ar lucra de nu s-ar fi trezit împ ra ii i nu s-ar ap ra de tirania lui?» (E. 70).

În leg tur cu aceasta, Petru Maior vorbe te iar i de smerenia i blânde ea cu care trebuie s pov uiasc preo ii pe credincio i «nu cu chip domnesc i cu vâlf mireneasc », nu c utând «cu puterea s dobândeasc sufletele» (E. 70). Petru Maior avea un exemplu de acest mod de a câ tiga cu puterea sufletele, în metodele cu care au rupt iezui ii atâtea suflete de români transilv neni de la Biserica str mo ease . Descrierea cruzimilor la care s-au dat conduc torii Bisericii Romano-Catolice pentru a câ tiga sufletele sau a le ine în supunere, o continu Petru Maior, ar tând totodat c aceste cruzimi au fost condamnate de Sfin ii P rin i (ai R s ritului). Petru Maior vorbe te aici iar i nu numai despre inchizi ia din Apus dup cartea lui Febronius, ci i din amintirea celor ce se petrecuser cu pu in timp înainte cu românii din Transilvania: «Greu dar gre esc aceia, carii pe eretici îi bag prin temni e, îi chinuie te, îi spînzur , îi ard de vii, împotriva Evangheliei». Petru Maior condamn aceste cruzimi bazat mereu pe Sfin ii P rin i ai R s ritului, singurele lui izvoare în gândirea teologic : «Aceast socoteal iaste hulit de to i Sfin ii P rin i... Ci Sfin ii P rin i necum s osândeasca pre cineva spre moarte, pentru credin , ci înc când vrea împ ratul s lucreze aceasta, to i într-un suflet alerga i se ruga s -l iarte, s nu-l piard . Numai Apusenilor în vremile acestea mai de pre urm le-au venit acea râvn , c pentru m car ce prepus de eres s bage pe oameni în temni e i s -i ard de vii. i înc spre osîndirea acestora sunt orându i judec tori c lug rii lor carii se cheam predicatori (ordinul Dominicanilor), adic propov duitori, carii ar trebui, dup rânduiala cinului c lug resc, s ad ascun i în mân stire, întru rug ciune i t cere, nu s propov duiasc credin a cu sabia i cu v rsarea sângelui i cu nemilostenii ca turcii. Ba înc ace tia, nici s -ți fie mil de p timirea acelora pe care îi chinuiesc nu îng duiesc, c de- i va fi mil numai te vestesc îndat eretic i nu se uit c din fire ne îngrozim i ni-i mil nu numai de om, ci i de un dobitoc când îl vedem chinuindu-se. Dar ace tia, bag seama, au pierdut toat sim irea» (E. 72).

În titlul IV, în care *Procanonul* se ocup cu soboarele, Petru Maior dovede te mai întâi cu istoria c nici un sinod ecumenic n-a fost convocat de papa. De aici trage concluzia c nu e în puterea papei de a convoca sinodul. Când nu se poate aduna un sinod ecumenic, se adun sinoade locale, ale c ror hot râri sunt trimise spre însu ire «pe la toate bisericile, pentru în elesul i hot rârea deob te» (E. 76, 80). Evident, Petru Maior sus ine practica Ortodoxiei despre «consensus ecclesiae dispersae» i realitatea Bisericilor autocefale.

În al doilea rind, Petru Maior argumenteaz tot cu istoria c pre edin ia

sinodului n-a fost dat de Hristos papei (E. 81). În sinod trebuie să domnească deplin libertate. Căci cînd s-a exercitat vreo silă, «îndată înceta soborul a fi după lege, îndată înceta a fi a toată lumea și s'însfârșă te în tâlhărie» (E. 82). Sinodul de la Florența nu se poate socoti ecumenic. Căci «curgerea soborului a fost cu spaimă, zicînd papa că de nu se vor uni grecii se vor supăra craii Apusului, ba zice că nu tie cum s-ar putea întoarce acasă» (E. 83).

Deși manuscrisul *Procanonului* se încheie brusc aici, rezultă din tot ce scrie Petru Maior că el nu cunoaște decât cele apte Sinoade Ecumenice, inclusiv pe cel Trulan. În mod apăsător el spune că la tocmelile bisericești ale soborului «de la Trident... nice cum românii, ca cei ce sunt de lege grecească, nu sunt supuși»³⁶¹.

b) *Iubirea de neam a lui Petru Maior, tradiție a Bisericii Ortodoxe.* – În acest sens se pot aduce numeroase dovezi din operele lui istorice, mai ales din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia și Istoria Bisericii românilor...*

Unii cercetători ai operelor reprezentative ale culturii românești din ultimele trei decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ca de exemplu Alexandru Dușu³⁶², au remarcat că acești intelectuali, deși influențați de iluminism (febronianismul și iosefinismul se resimțeau și ele de iluminism), totuși au realizat «un iluminism românesc»³⁶³. Ei n-au fost preocupați de eliberarea și formarea numai în spirit rațional a individului izolat, conceput ca o realitate uniformă, ci în primul rând de lupta pentru drepturile poporului român și a ridicării lui culturale. Ei au pus iluminismul în slujba conștiinței naționale. Deși se adăpau din operele literare ale Occidentului iluminist, iluminismul pentru ei n-a însemnat o occidentalizare în sens individualist și cosmopolit³⁶⁴. Intelectualii români nu erau o elită de spirite strălucitoare la suprafața societății românești. Ei aparțineau unei comunități, unei patrii (Homeland), unui popor ce lupta pentru drepturile lui. Ei nu se considerau făcând parte dintr-o universală «Republique des esprits», ci din viața poporului lor.

Fruntașii colii ardelene, dacă au fost în conflict cu episcopul Ioan Bob, au fost pentru că acesta începuse să copieze chipul unui episcop catolic. Când critică în general acest chip de conducător bisericesc, ei spun apăsător că se gândesc la episcopii și prelații catolici și dau ca model de ierarh adevărat chipul vladicilor de demult ai Bisericii române. Critica iluminismului occidental la adresa ierarhiei catolice dominante, frunțașii colii ardelene o foloseau pentru a opri extinderea acestui tip de ierarhie la poporul român (Nu mai vorbim de

³⁶¹ N. Mladin, *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 119.

³⁶² «National European Consciousness in the Romanian Enlightenment», din volumul *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, Geneva, 1967.

³⁶³ *Ibidem*, p. 467.

³⁶⁴ *Op. cit.*, p. 475. «Another feature characteristic of the Romanian Enlightenment it was not a matter of Westernisation»: «is the absence of cosmopolitanism».

iluministul Chesarie al Râmnicului, el însuși episcop și plin de o iubire de popor pe care o laudă cercetătorii acestei epoci). Este de observat că cel puțin în ce privește pe fruntea și colii ardeleni și pe Chesarie de Râmnic (recunoscând că activii iluministi pe terenul culturii și al răspândirii ei în popor), ei n-au încetat de loc să fie preocupați și de problemele religioase. Petru Maior a scris *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, dar și *Istoria Bisericii românilor...* și *Procanonul*. Samuil Micu are, de asemenea, atât opere de cuprins religios, cât și de interes cultural și național.

Ei erau pe linia tradiției, care vedea funcția slujitoare a Bisericii în mijlocul poporului la care era trimisă de Dumnezeu. Ei nu s-au încadrat nici în privința aceasta în tradiția Bisericii Romano-Catolice, care, urmărind dominația universală, nu permitea preoților să se preocupe și să se lege de interesele concrete ale unui popor sau altul.

În ce privește «raționalismul ortodox», pe care l-ar fi inaugurat clericii iluministi din secolul al XVIII-lea, chestiunea este iarăși cu mult mai complexă. Petru Maior, dimpotrivă, combate raționalismul teologiei scolastice romano-catolice, al «doctorilor» de Roma care pretindeau că știu și în eleg totul, că rezolvă orice problemă, cu speculația lor prezumțioasă, firul în patru. Scriind opere pentru apărarea drepturilor poporului, pentru educarea conștiinței naționale, ei clădeau pe fundamentul pus anterior, în secolele al XVI-lea - al XVII-lea, prin introducerea limbii române în Biserică.

Al. Dușu are dreptate când spune că iluministi români n-au adoptat individualismul uniform și abstract al iluminismului occidental, ci se simțeau încadrați în aspirațiile poporului român. Dar dacă remarcă aceasta e dus până la capăt, se va observa că ei făceau aceasta pentru că nu considerau poporul ca o sumă de indivizi abstracți, ci ca purtătorul unui conținut spiritual specific.

Fruntea și colii ardeleni aveau tradiția spirituală românească; dar făceau aceasta pentru că nu vedeau în ea nimic antiuman, ci dimpotrivă germenii unui progres adevărat. Ei apărau libertatea Bisericii din Transilvania, în care protopopii puteau alege și depune pe vlădici; ei apărau iubirea episcopilor și a preoților pentru poporul credincios; ei apărau independența Bisericii lor. În același timp ei combatteau despotismul, feudalismul, setea de putere lumească, lăcomia, centralismul și universalismul uniformizator al Bisericii Romano-Catolice. Dar apărând tradițiile bisericești ale românilor, ei aveau bucuria să constate că ele se conciliază cu spiritul de progres umanist al timpului, cum nu se conciliază «inovațiile» catolice pe care servilii admiratori ai Romei se sileau să le introducă în viața poporului român, din interese egoiste proprii.

În vreme ce istoricii proveniți din rândurile uniiilor nu văd nimic bun în istoria și în spiritualitatea românilor dinaintea de unire, ca unele care ar fi fost pervertite de Biserica Ortodoxă, Petru Maior scrie *Istoria Bisericii Românilor din trecut* în aceiași termeni de laudă în care a scris și *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*. Ba mai mult, din felul cum deplânge tendințele de a

schimba tradițiile vechi ortodoxe, tendința este apărută după unire, și din felul cum le apar pe cele vechi, se desprinde convingerea că el a scris această carte tocmai împotriva tendințelor de catolicizare.

În prefața la *Istoria Bisericii Românilor*, el declară că scrie această istorie pentru a arăta și prin ea virtuțile și însușirile vrednice de lauda ale poporului român.

Departea de a huli, ca istoricii uniți de mai târziu, Biserica Ortodoxă Română în perioada calvină, ca pe una care ar fi fost gata să accepte calvinismul, de care numai unirea religioasă cu Roma papală ar fi scăpat-o, Petru Maior are cuvinte de laudă pentru rezistența pe care au opus-o ierarhii, preoții și credincioșii ortodocși români împotriva calvinismului³⁶⁵, ca și pentru folosul ce l-a tras din acea epocă Biserica Română, introducând limba românească scrisă în slujbele Bisericii. Dar Petru Maior vorbește indistinct de Biserica Ortodoxă din acea perioadă (ca și de cea din tot trecutul) și de cea din timpul lui. Cu toate silințele principilor calvini, zice el, de a răspândi erezia lor printre români, prin cărțile tipărite de ei în limba românească totuși credinciosul ortodox român a rămas statornic în Biserica sa și în datinile sale³⁶⁶.

«Românilor le rămasese aceea facere de bine de la principele acela (George Rakozy) că se părea de limba cea slovenească» (p. 333). Romano-catolicismul să ar fi opus acestui fenomen dacă ar fi cățigat pe români înainte de secolul al XVI-lea, înainte de a se obișnui cu limba românească în Biserică. Uniatismul a beneficiat de un fapt care s-a realizat înainte de apariția sa, nu numai prin principii calvini, ci și prin ierarhii și preoții ortodocși, legați de poporul român. «Cu această fericire întrec românii pre toate neamurile creștine: greci, ruși, sârbi și ori de ce limbă papistași, pentru că nici unii din aceștia nu în aleg cele ce cetesc în sfânta liturghie și întru altele cări bisericești, deoarece alta e limba lor în cărțile bisericești alta în gura poporului; iar la români care limbă o grăiesc te mulțimea aceea și iaste în cărțile bisericești și pentru aceea tot poporul românesc pricepe cele ce aude cetindu-se în sfintele cări. Pentru aceea dintre alte neamuri, carii știu limba românească, mai bucuroși merg la biserica românilor ca la biserica neamului lor, pentru că în biserica românilor se îndulcesc de în elesul cuvintelor celor sfinte, iar în biserica neamului lor numai cât sunetul cuvintelor le bat urechile» (p. 334).

Toată partea a doua a *Istoriei Bisericii Românilor...* are ca scop apărarea vechilor orânduiri ale Bisericii românești dinaintea unirii. Când, după moartea episcopului Ioan Patachi, se auzise că e vorba să fie numit episcop al uniilor rectorul iezuitilor din Cluj, românii «având grea de unire» și fiind «alipiți cu inima de strămoșeasca lege», «socoteau că mai bine ar fi de cu bună vreme să rumpă unirea cea cu Biserica Romei făcută, decât strămoșeasca lege și tocmelile ei să sufere a se schimba. De aceea, dacă mai înainte numai câte unii și mai mult

³⁶⁵ *Istoria Bisericii românilor în Dachia*, p. 71—81.

³⁶⁶ *Istoria pentru începutul românilor în Dachia ...*, p. 334.

cu cuvântul decât cu fapta s-au împotrivit f cutei uniri, acum cu gloata i cu larma au început a se sc dea de la unire, ba înc i sil a face acelora ce vrea s r mân în unire». Se v zu aceasta din sinodul din 1728, adunat l-a Mân turul Clujului ³⁶⁷.

Între tradi iile Bisericii str mo e ti ap rate de Petru Maior împotriva tendin elor de catolicizare este dreptul preo ilor de a săvârși taina mirului. Petru Maior se bazeaz în aceasta pe tradi ia Bisericii din R s rit i pe m rturia patriarhului Fotie, atât de hulit de catolici. «Precum adev rat cuvânta Fotie c nici un Apostol i nici un P rinte sau sobor de la R s rit n-a oprit ca s nu miruiasc preo ii» ³⁶⁸.

Cu mare str nicie ap r Petru Maior drepturile tradi ionale ale protopopilor din Transilvania, în aceste drepturi vede el asigurat p strarea independen ei Bisericii str mo e ti. Ei aveau dreptul s aleag i s destituie un episcop f r nici un amestec dinafar . Iar pe un protopop nu-l putea judeca i destitui decât soborul mare al protopopilor. Ei sunt considera i de Petru Maior urma ii vechilor horepiscopi. Dar ei au avut un adev rat rol de cneji în Transilvania, dup dispari ia cnejilor na ionali. Socotim ca prin ace ti protopopi s-a men inut Biserica str mo ease în Transilvania, unde episcopii ap reau uneori destul de rar i aveau doar func ia de a hirotoni preo i. Episcopul Ioan Bob c uta s limiteze drepturile protopopilor, ascultând desigur de ordinul Romei papale pentru a depinde întru totul de papa i pentru a putea introduce inova iile catolice. Petru Maior contest episcopului competen a de a mic ora aceste drepturi, care au fost totdeauna în vigoare în Transilvania «nu de la vl dica oarecând d ruite protopopilor române ti, ci dup tocmelele legii grece ti întrebuinate; a a vl dica nicecum nu are putere acele c din e (competen e) protopope ti a le sparge i a le mic ora, sau ori în ce chip a le schimba i cu atât mai pu în poate vl dica cel unit din Transilvania a face aceasta, c românii cu acest tocmeal s-au unit ca suflet de om în tocmelele i în datinile lor s nu fac schimbare» (p. 315).

Vorbind de dreptul tradi ional al protopopilor de a alege i destitui pe vl dic . Petru Maior izbučne te iar i în cuvinte de laud pentru acest rânduial , care reprezint cea mai avansat democra ie bisericeasc : «Acest obicei între românii din Ardeal de a alege pe arhieru până ast zi vecuie te; nici această c din nu are nici un cler în toate rile împ r iei, c într-o vreme protopopii români din Ardeal aduna i în soborul mare aveau c din s și judece pe vl dica, sau de tot a-l lep da din vl dicie» (p. 315).

Protopopii au i atribu ia s supravegheze pe preo i s nu introduc obiceiuri «papist e ti» în s vâr irea liturghiei: de exemplu s nu «ing leasc » clopo elul la cuvintele «Lua i mînca i», ca s fac poporul s înghenuncheze, pentru c nu atunci are loc prefacerea, ca la catolici; s nu împ rt easc pe

³⁶⁷ *Istoria Bisericii românilor*, p. 93.

³⁶⁸ *Ibidem*, p. 291.

credințioși din printr-o parte pentru sfinți și pentru morți, ca papistații, pentru că numai agnelul se prefăce în trupul Domnului.

O mare extensiune de Petru Maior asupra tradiției ortodoxe de a se admite divorțul soților pentru motiv de adulter.

În general Petru Maior asupra «tocmelele» de demult ale Bisericii strămoșești, considerându-le în epoca lui ca un mijloc de apărare a independenței poporului român. Sarcina asupra independenței Bisericii strămoșești o socotea mai ușoară, pentru că această Biserică avea, dacă voia, ajutorul lui Hristos. În acest sanctuar puterile lumetice contrare nu puteau intra a adevărului. «Dacă am fi atacați numai în ceea ce privește religia, poate că Biserica ar trebui să se încredințeze capului lui Hristos (evident, e vorba de Biserica «românească», nu de cea dispusă să se catolicizeze; aceasta nu era amenințată cu distrugerea de puterile străine, ci ajutat să se dezvolte) și noi am fi scutiți de sarcini private (speciale); însă suntem atacați ca valahi»³⁶⁹.

În acest context considera Petru Maior cu atât mai imperioasă lupta de apărare a independenței Bisericii față de tendințele romano-catolice.

³⁶⁹ Petru Maior, *Scrisori și documente inedite*, Ed. de Nicolae Albu, 1968, p. 29.

III. LUPTA FRUNTA ILOR GRECO-CATOLICI DIN SECOLUL AL XIX-LEA PENTRU INDEPENDENȚA BISERICII UNITE ÎN TRANSILVANIA PENTRU PĂSTRAREA CARACTERULUI EI STRĂMOȘESC

Frunta îi uniți ardeleni din generația care a pregătit, împreună cu frunta îi ortodocși, revoluția de la 1848 și au militat după aceea pentru ideile ei, au gândit în problema unirii cu Roma sau a dezbinării bisericești a românilor ardeleni de la 1700 într-unul identic cu cei trei fruntași ai colii ardelenene.

Nestudiind teologia, sau fiind când foarte puțin la Blaj, ei n-au fost teologi și istorici erudiți ai Bisericii ca fruntașii colii ardelenene. De aceea ei nu mai aduc argumente teologice noi împotriva primatului papal și dovezi din istoria bisericească despre originile și ambițiile politice ale acestui primat. Singurul Bănăruțiu, filozof și jurist, a adus argumente noi pentru justele cerințe organizate ale sinodale ale Bisericii Ortodoxe, de care a înțeles și Biserica românească. Menționând în treacăt argumentele teologice și de istorie bisericească ale fruntașilor colii ardelenene, ei privesc chestiunea exclusiv din punctul de vedere al rolului pe care îl reprezenta unirea de la 1700 cu Roma papală pentru unitatea poporului român și pentru independența Bisericii românești din Transilvania. Dar ei biciuiau totdeauna de energic opera de catolicizare a Blajului ca și fruntașii colii ardelenene și vedeau în ea o adâncire continuă a despărțirii sufletești dintre români și a aservirii Bisericii unite față de Roma papală și față de ierarhia romano-catolică din Transilvania.

Vom prezenta într-un scurt rezumat ideile lor în această problemă.

Simeon Bănăruțiu, născut în 1809, la Bocșa Român, în înălțimea Sălajului, după învârmântul primar făcut în satul său la imleu, a studiat în liceul piarist din Carei (între 1820–1826), apoi vreme de 3 ani (1826–1829) teologia în Blaj. În 1829, în vârstă de 20 de ani, el este numit profesor de sintaxă, apoi de filozofie la colile din Blaj, funcționând în această calitate până la 1834, când fu mutat în postul de notar consistorial, ca să redevină profesor între 1839–1843.

În calitatea aceasta avea, între alții, de colegi, pe Timotei Cipariu și pe Gheorghe Barițiu³⁷⁰. Bănăruțiu a inițiat un curent de românizare a colilor din Blaj, dar prin aceasta și-a atras curând durmănia episcopului Ioan Lemeny, care a urmat în scaun de la 1832 lui Ioan Bob. Ioan Lemeny studiase teologia la seminarul romano-catolic din Oradea și de la el s-au păstrat două predici înute și rostite în ungurește, una în Cluj, pe când era preot acolo, și una, la moartea episcopului Bob, în biserica episcopală din Blaj³⁷¹. În curtea episcopului nu se mai auzea alt limbă decât cea ungurească, din care cauză curtea se și numea Kis-Magyarország (Ungaria mică)³⁷². Mulți preoți ca să facă plătire

³⁷⁰ G. Bogdan-Duic, *Viața și ideile lui Simeon Bănăruțiu*, București, 1924, p. 9 - 20.

³⁷¹ *Ibidem*, p. 47.

³⁷² Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 105.

episcopului îi înaintau cererile la episcopie în unghurete. În seminar limba română era interzisă, pentru că teologii să vorbească latinește; dar neștiind latinește, ei vorbeau unghurete³⁷³. Se confirmă faptul că prin latinizare se mergea spre maghiarizare. Episcopul mersese pe la 1841 atât de departe încât a cerut de la guvernul transilvan voie să tipărească în limba unghurească rîile liturgice, traduse în unghurete de un preot din secuime; despre această intenție episcopul scrisese – servil și dornic de a se evidenția – și arhiepiscopului romano-catolic de Strigoniu, primatul Ungariei. Raportul cu acesta însemna o tendință de supunere a Bisericii unite aceleia în chestiuni dogmatice și chiar în administrație³⁷⁴.

Ca tânăr profesor la școlile cu limbă de predare latină ale Blajului, Brnăușu însuși a trebuit să predă la început filozofia în latinește. Dar în 1839, după ce revine profesor și după ce în august 1839 făcuse o conferință prin Principate «ca să fac experiență» (desigur, în privința posibilității de predare în școli, în limba română), Brnăușu începe să predă dreptul natural în limba română și să înlocuiască în predarea filozofiei în mod treptat limba latină cu cea română³⁷⁵. În 17 octombrie 1839 el scria lui G. Barișu: «Am socotit că să scap pe încet și în câțiva ani să împerejurăm din afară, filozofia din jugul și robia limbii latinești (bătărie pe jumătate), în care gemând și nădușit fiind astăzi, tare puțin au luminat mințile auditorilor români»³⁷⁶. «Împerejurăm din afară», de care se temea Brnăușu aveau să fie «rezistența serioasă» pe care o punea Blajul oficial grupului de profesori care începea curentul românesc. Această rezistență o descrie Dr. I. Pop în «*Amicul familiei*» din 1890, p. 3 - 4. Era o rezistență a *fricoșilor și a mîrginișilor*; fricoșii se temeau de guvern și de episcopul romano-catolic; mîrginișii socoteau că limba românească nu poate exprima idei filozofice³⁷⁷. Dar e neîndoielnic că pe lângă aceste două categorii mai era și categoria celor interesați în catolicizarea Bisericii unite, care era reprezentată prin conducătorii oficiali ai acestei Biserici.

Prilejul pentru cererea de a se reactualiza viața sinodală a Bisericii strămoșești în Biserica unită și conflictul lui pe această chestiune cu episcopul Lemeny, i l-a dat lui Brnăușu articolul de lege votat de Dieta din Cluj la începutul anului 1842 de a se înlocui din 1852 limba latină și orice altă limbă din biserică și școli cu limba maghiară. În lipsa episcopului Lemeny din Blaj, Simion Crainic, vicarul general și prodirectorul liceului, amicul lui Simeon Brnăușu, convocă pe canonici și pe profesori, într-o ședință, la 25 februarie 1842, pentru întocmirea unui protest pe care îl trimite lui Lemeny, care participă la Dieta din Cluj, ca să-l prezinte. Protestul și motivarea lui fură alcătuite de Brnăușu. Lemeny a citit protestul în Dietă, dar n-a făcut nimic pentru a-l

³⁷³ *Ibidem*, p. 106.

³⁷⁴ *Ibidem*, p. 107, 117, 135; G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 48.

³⁷⁵ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 38 - 40.

³⁷⁶ *Tribuna poporului* din 1903, 18 martie, nr. 43. la G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 33.

³⁷⁷ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 39.

sus ine. «*Foaia pentru minte...*», din Bra ov, scria c români n-au nici un reprezentant în Diet , pentru c «acel episcop ce se afl acolo nu este trimis de c tre na ie» i na ia n-a g sit nici un ap r tor.

Aceast pasivitate a episcopului l-a decep ionat profund pe B rnu iu. «El trase fireasca concluzie, c dac episcopul nu- i face datoria, trebuie s i-o fac Biserica convocat în sobor»³⁷⁸. El cerea convocarea sinodului, care s se întemeieze pe baza larg a întregului popor. O Biserice sinodal în care î i exprim voia a poporul, este o Biserice care e în stare s lupte pentru c un popor întreg lupt prin ea i poporul întreg î i organizeaz lupta pentru interesele sale; este o Biserice capabil s - i apere independen a sa. «Episcopului ideea aceasta nu-i era simpatic . Sinodul acesta despre multe lucruri ar fi putut s vorbeasc »³⁷⁹. El era pentru centralismul catolic, care dispune de popor în mod dictatorial i f r tirea poporului. De aceea n-a voit s convoace sinodul³⁸⁰.

B rnu iu a a teptat vreo 8 luni, apoi public în «*Foaia pentru minte...*» din Bra ov (nr. 4 i 5 din 1843), studiul s u despre «S borul cel mare al episcopiei F g ra ului». Era vorba de sinodul care se aduna în trecutul Bisericii în fiecare an, compus din toi protopopii, din reprezentan i ai preo ilor i ai poporului. D m unele extrase din acest articol³⁸¹. În paranteze se cuprind expresiile t iate de cenzur . B rnu iu î i ia ca punct de plecare pe Petru Maior, a c rui *Istoria Bisericii românilor* este izvorul convingerilor sale i ar trebui s fie izvorul hot rârii tuturor preo ilor români de a lupta împotriva despotismului în Biserice i pentru constitu ia (tocmeala) Bisericii lor de totdeauna. Soborul cel mare este o datin veche a Bisericii române din Transilvania, în care «neamul nostru», în mijlocul n v lirilor i al greut ilor de tot felul «mai avea un fel de sc pare i un mijloc foarte puternic de unire religioas ». Era mijlocul prin care neamul întreg se sf tuia i decidea în problemele neamului întreg. Datorit acestui sobor, episcopul r mânea apropiat de cler i de popor, «cu via simpl i cinstit , nu pompoas », nu într-un «lux necuviincios statului popesc», «b rbat cuvios i nu politic», «de care nu se putea teme Biserica, c -i va trage la sine toate drepturile ca s domneasc peste bietul cler i peste bie ii cre tini cu putere ne rmurit ». E o critic v dit a despotismului romano-catolic, întemeiat prin dogma primatului papal i introdus de episcopul unit în Biserica unit româneasc din Transilvania, pentru ca sa o poat supune autorit ii centrale a Romei. «Temeiul surp rii acestui drept (al Bisericii din Transilvania) îl puser iezui ii atunci când au început a se amesteca dintru-ntâi în administrarea Bisericii române ti».

«De abia sc pase, numai ieri, alalt ieri, Biserica româneasc din jugul limbii sl ve ti i al Bisericii reformate i îndat a fost silit a lua alt jug (întocmai de ru inos), jugul iezui ilor. Ace ti (doritori de domnie) nu puteau s

³⁷⁸ *Ibidem*, p. 55 —56.

³⁷⁹ *Ibidem*, p. 56.

³⁸⁰ Al. Papiu Ilarian. *op. cit.*, p.117.

³⁸¹ Publicat de G. Bogdan-Duic . *op. cit.*, p. 212 -219.

vad cu ochi buni această tocmeală a Bisericii noastre, care cu (absolutismul) lor, nu se putea nărvi, totuși, ca cei ce erau mai buni politici (decât oameni), o suferea cu cât greutate, cu toate că lucrul era încă cam pe la început și se temea ca nu pripindu-se să le fie așchia (de-a mâna și a ceea ce vânaser); drept aceea deocamdată, se îndestula a fi dictator în sobor... Drept că numai un iezuit era pus veghetor peste această vie cuvânt toare ce se zice Biserică; dar cine nu tie că glasul unui iezuit era glasul a toată ceata iezuitică? Nu făcea el nimic de voia sa, ci în toate ce făcea, bune și rele, nu era decât un organ orbesc ascultător de poruncile generalisimului». În acesta «era concentrată toată puterea (întunericului) și cine ar fi îndrăznit a se împotrivi aceluia?».

Datina soborului a înut «până când se face mâna stirea cîlug rilor din Blaj» («Așa, răsritul mâna stirii din Blaj pe cerul Bisericii noastre a fost o cometă cobitoare de multe nefericiri ce era să vie asupra ei...»). Soborul cel mic al celor 12 protopopi care cutezau să înfrunte pe mitropolit odinioară și mai târziu pe iezuit, s-a dat uitării. Cîlug rii din mâna stare au luat locul soborului celor 12 protopopi, mai bine-zis dictatura episcopului peste clerul lui și dictatura Romei peste episcop și prin el peste clerul și poporul unit s-a putut impune fără nici o frână.

«Astfel, introducându-se cîlug rii în mâna stare Blajului, de legea grecească (cu numele, dar parte mare cu inima iezuitică), aceștia au început a-și suci după plăcurile lor (pe episcopi, n.n.), au stins din tren și iubirea drepturilor Bisericii noastre (și le-au bagat în cap idei iezuitice) inimizărilor noastre bisericăști...». Clerul nu observa cum se dezvoltă prin ei «ideile cele (absolutistice bisericăști), că mergeau de tineri la Roma, la institutul de propagandă, când încă nu cunoșteau drepturile și tocmeala Bisericii românești și se întorceau acasă hrăniți cu (laptele absolutismului Bisericii latine), care cu tocmeala Bisericii noastre nu se potrivește».

«Strecurându-se în acest chip (duhul iezuitilor) prin cîlug rii în cler și rîcindu-se astfel iubirea către drepturile Bisericii, ușor-i-a fost episcopului Ioan Bob a scoate cu totul din obicei soboarele cele de peste an».

«În anul 1821 s-a adunat sobor mare la Blaj, dar nu după vechiul obicei». S-a adunat și la 1831 pentru alegerea unui nou episcop după moartea lui Ioan Bob. Cu aceste prilejuri s-a și vorbit, și s-a și hotărât câte ceva. «Însă astfel de hotărâri putere de canoane nu pot să aibă, din pricină că nici sunt subscrise de episcop, nici subscrise și întărite cu pecețile protopopilor, nici s-au făcut în fața deputaților protopopiatelor, și pentru aceea numai ca ni te *pia desideria* vin de a se socoti».

După aceste observații istorice, Bărnuțiu trece la o întemeiere juridică a popoarelor. Argumentul lui principal pentru sobornicitate este libertatea ființei umane. Prin acest argument Bărnuțiu depășește pe fruntea și colii ardeleni. Biserica are ca misiune să facă, prin cultură morală și religioasă, pe oameni mai buni, să pregătească viitorului «o omenie mai bună și mai în eleapt». Aceasta

cere «o lucrare neîncetat ». « i înc o lucrare slobod a tuturor m dularelor Bisericii, potrivit cu dreptul cel neînstr inat al libert ii con tiin ei, cu care l-a cinstit Dumnezeu pe om, când l-a f cut fiin cuvânt toare, *i când intr în Biserica nu i-l ia*». Acest drept la libertate i-l poate activa omul, i deci Biserica îi poate realiza scopul ei de formare a omului, numai când Biserica are o tocmeal sau o constitu ie bun . Propriu-zis, constitu ia Bisericii se dovede te bun când se acord cu libertatea omului. Iar această constitu ie a avut-o Biserica la început i ea s-a prelungit în tradi ia Bisericii Ortodoxe i a Bisericii române ti. «Biserica noastră a avut buna tocmeal ; c precum ne înva istoria bisericeasc , puterea de a pune legi i de a trata despre treburi biserice ti a a a fost stâmp rat , încât episcopii nu erau volnici a dispune de trebile biserice ti singuri dup capul lor, ci în sinoduri se puneau legi i canoane i episcopii erau datori a chivernisi Biserica dup canoanele celea, i aceasta e o tocmeal minunat pentru c almintrelea nici însu i episcopul înc nu poate fi încredin at, oare chivernisirea Bisericii i toat osteneala lui aduce Bisericii vreun folos sau doar e tocmai spre stricare, c oricum judecata unui episcop, s fie cât de harnic, e totdeauna numai o p rere singur ». «Deci tocmeala Bisericii astfel cugetat , e asigur toarea vie ii biserice ti, iar via a Bisericii se cuprinde în starea de sine sau în subzisten a i în neatârarea sau libertatea bisericeasc , prin urmare, dac doresc clerul i neamul nostru ca Biserica noastră s tr iasc într-adev r ca o societate vie i s nu fie singur o fiin le inat , are întreit Sfânta datorie a- i ap ra tocmeala cea bisericeasc ; c numai lucrând a a e n dejde de înaintare». Altfel «duhul vie ii a zburat din Biserica i ea nu mai e trup organic i însufle it, ci se aseam n cu o ma in ». B rnu iu avea despre Biserica ideii la care a ajuns timpul mai nou. El anticipa pe Homiacov prin ideile sale.

«Acum, dac privim la Biserica noastră , îi afl m tocmeala v t mat i temeiul cel juridic cl tit». Acum nu se mai convoac soborul cel mare i nu se mai respect dreptul canonic-oriental, sau *Pravila*, cum au voit str mo ii no tri când au primit la 1700 unirea cu Roma. *Pravila* nu se mai înva nici în teologie, ci «în locul ei cel pu in până acum s-a propus dreptul canonic al Bisericii latine ti, un lucru ce cu de-a dreptul se împotrive te atât voii i hotărârii str mo ilor no tri, cât *i voii a tot clerul ce tr ie te în ziua de ast zi*». «Astfel fiind cl tit fundamentul Bisericii prin v t marea tocmelii ei, n-avem a ne mira dac vedem cr p turile cele primejdioase ale zidului Bisericii, pe care altul nu le poate drege f r numai soborul cel mare, dac vedem Biserica z când de ni te boli grele ... Obiceiul Bisericii grece ti de a desp r i pentru preacurvie ar trebui introdus iar ; câ i oameni s-ar mântui prin aceasta de iadul cel din lumea aceasta i de cel din cealalt !».

Clerul n-ar trebui s a tepte pasiv s le fac Blajul toate, ci s privegheze i el, «c ci roga iunile episcopului oriunde mai mare întip rire ar face unite cu ale clerului, decât singure; din mormântul soborului mare izvor sc o mul ime de nefericiri pentru clerul românesc, i din restaurarea aceluia i o mul ime de

n de jdi, i oare de ce nu- i reclam clerul acest drept nepre uit ?».

Articolul lui B rnu iu a avut mare ecou în Blaj. Mul i începeau s cear frânarea despotismului episcopului prin convocarea Sinodului. Conflictul a izbucnit pe fa când în joia Pa tilor anului 1843, cei 11 studen i teologi destina i s primeasc sp larea picioarelor din partea episcopului, refuzar această onoare, din solidaritate cu colegul lor Iosif Cri an, care fusese exclus pentru c mâncase tocan în miercurea mare. Studen ii fur elimina i, 9 profesori, printre care i B rnu iu, le luar ap rarea. Lemeny ceru ajutorul cur ii imperiale i al primatului de Strigoni u. Profesorii cerur convocarea sinodului diecezan. Fu trimis la Blaj episcopul Gaganetz de Eperies, care hot rî suspendarea lui Simion Crainic, vicarul episcopiei, pe trei ani i îndep rtarea din slujb a trei profesori, între care i B rnu iu. Profesorul Dr. Iosif Pop se înec de disperare în Tîrnava Mic . Revolu ia bisericeasc pornit de B rnu iu fu înfrânt de Blajul oficial, sprijinit de autoritatea de stat. B rnu iu plec în 1844 la Academia s seasc din Sibiu, unde studie mai mul i ani dreptul, fiind ajutat financiar, printre al ii, de prietenul s u Avram Iancu. La Blaj nu s-a mai a ezat niciodat , c ci dup Revolu ia din 1848 s-a dus la Pavia unde a continuat s studieze dreptul, iar pe la 1855 ajunge profesor la Ia i, unde îmboln vindu-se, moare în drum spre satul s u natal, în 1864.

La Sibiu, în preajma evenimentelor din 1848, preg ti împreun cu mai mul i frunta i ortodoc i i greco-catolici, adunarea de la 3/15 mai, având rolul hot rîtor în determinarea curentului care i-a manifestat atitudinea în acea adunare, prin cele dou proclama ii c tre români, în Sibiu compuse discursul însu i inut la acea adunare ³⁸².

Iat cum descrie B rnu iu în acest discurs robia în care a c zut Biserica unit prin actul de la 1700: «Sub înalta protec iune a acestui Strigoni u fabricau iezui ii deplome false, scoteau rescripte de la curte i bule de la Roma pentru subprigonirea Bisericii române, sub titlul de episcopat al F g ra ului. Numai simplitatea preo ilor români ap rau demnitatea mitropoliei române de n-a apus cu totul, c nu luar întru nimic atare bule i rescripte ... îndat , la începutul unirii, vedem în sinoadele noastre pe patârul rector al iezui ilor prezidând în locul superintendentului reformat i pe alt iezuit îl vedem în coastele episcopului nostru priveghindu-l ca pe un f c tor de rele ... O dat cu episcopul catolic din Alba Iulia încalec peste arhiepiscopul nostru i-l face vicar, îl înfrunt , îl dojene te, îl viziteaz ... Iar arhiepiscopul din Strigoni u îl dezbrac de demnitatea arhiepiscopoeasc , îl face sufragani Biserica noastr o leg în jug nou ... Cu erbitatea aceasta nou se introduce în clerul român un servilism nou, împreunat cu o îngâmfare mesaravere, mai ales în referin c tre cei neuni i, care n-aveau privilegiul uni ilor. Acest spirit necurat locuie te în mân stirea din Blaj sub c lug ri... Episcopii, capitlul, protopopii i vicarii lucrau pe întrecute spre cea mai profund durere a clerului i a toat na iunea, ca s nu mai scape

³⁸² G. Bogdan-Duic , op. cit., p. 64 - 94.

Biserica română de sub această putere ruinoasă; fii nenoroci! cine va apăra, dacă prinii voștri (spirituali) dau mâna cu străinii în contra voastră? Că ar zice episcopul Inocențiu, când ar vedea, că acum n-are iezuitismul numai un avocat în Biserica lui cea aservită și sfârșită de iezuiți? Ce a păcătuțit Biserica noastră – întrebăm noi cu episcopul Inocențiu – dacă nu cumva n-a păcătuțit unindu-se ... Cu unirea a intrat de odată o ură între români în aceste timpuri nefericite. Nu cereți să descriem cum se certau fiii cu prinii, cum se bătău frații cu frații, frăștie pentru ce, cum se afuriseau popii noștri unii pe alii ..., cum întărau pe episcopii uniți și pe clugări ca să facă prozeliți din români ... atâta erau de mari relele, care le suferea nașterea română de pe urma unirii, încât încă pe la anul 1735 ... se plângea amar protopopul unit Nicoară Beianu către episcopul Inocențiu cu aceste cuvinte: «Tare mă tem că nu vom avea alt folos din unirea aceasta, care o am făcut, ci vom rămâne cu ură între frații și cu muștrarea cugetului». Nu mult după aceea alt protopop predica în Biserica aceasta că «i-au în elat pe români cu unirea».

Ideile expuse ale lui Brnăușu despre independența Bisericii române și despre sinodalitatea ei, vor fi contribuit și ele la formularea punctului 2 al programului politic al nașterii române în 16 puncte, citit și explicat de August Treboniu Laurian înedin a a doua de la 3 - 15 mai din Blaj: *Independența Bisericii române și restaurarea Mitropoliei și a Sinodului general anual*. Sunt onai multe motive care întemeiază convingerea că fruntașii ardeleni, uniți și ortodocși, au în eles acest punct în sensul reunificării românilor ardeleni în Biserica Ortodoxă strămoască, căci numai ea este Biserică independentă și sinodală.

Mai întâi, în sensul acesta trebuie să fi explicat unitul August Treboniu Laurian, profesor la Iași și autor al unui catehism pur ortodox, acest punct, în cadrul explicării întregului program în fața adunării. Cuvântarea aceasta a lui Laurian s-a pierdut, dar el scria din București la 5 aprilie 1848, profesorului Niculae Bălăescu de la Sibiu o scrisoare însuflită în care îi cerea: «aduna-i-vă, vorbiți, faceți cereri la universitatea și seacă, la guvern ... la Diet, la curte. Să se adune românii, să se unească între sine. Legea română fără deosebire între uniți și neuniți. Cereți arhiepiscop românesc în Transilvania. *Strică și unirea catolică*. Doi episcopi în Banat, unul la Arad, unul la Cernăuți, doi în Transilvania, va să zică opt. Aceștia pot să aibă un arhiepiscop român. Cereți sobor universal românesc»³⁸³.

În sensul acesta, delegația română aleasă de adunarea de la Blaj având în frunte pe episcopul Agăuna, pentru a interveni la împărțitul pentru revendicarea celor 16 puncte, a prezentat mai multe memorii împărțitului și în problema religioasă. Cererea nu a fost satisfăcută. Refuzul s-a datorat în mare parte opoziției episcopului Lemeny. La 14 iunie 1843 acesta, adresând o circulară

³⁸³ Cf. T. Matei, *Problema unității religioase în revoluția din 1848*, în «Omăgiu fraților Al. și I. Lapedatu», București, 1963. p. 472.

c tre cler, în care se arat nemul umirea pentru modul cum a decurs adunarea de la Blaj, st ruie mult asupra punctului 2 din program, comb tând t lm cirea lui ortodox . El spune textual: «Iar despre alt parte, ve i înv a i îndemna poporul a sta în *unirea credin ei, nici s se am geasc c doar prin adunarea de la Blaj s-ar fi hot rât ca de aici înainte în treaba religiei tot una s fim*, ci numai atâta vine de a se în elege, c uni ii i neuni ii ca fra ii s ne socotim»³⁸⁴. Dup moartea lui Lemeny, candidatul de episcop Al. Sterca ulu iu, adresa la 14 iulie 1850 lui aguna o scrisoare, în care îi propunea pur i simplu acestuia s treac la unire, în care caz va deveni mitropolit de Alba Iulia pentru to i românii. aguna respinge, fire te, cu dispre , o asemenea ofert jignitoare.

Era o temere general între catolicii din împ r ie i între conduc torii Bisericii unite c curentul ini iat la adunarea de la 3/15 mai va readuce pe to i uni ii la Ortodoxie. Primatul Ungariei, Ioan Scitovski, înfiin a o societate de propagand pentru catolicism i convoc în august 1850 într-o conferin pe to i episcopii catolici de ritul latin i grecesc. Episcopul unit de Oradea V. Erdelly se plânse c multe comune din Transilvania au p r sit unirea, în urma faptului c «la adunarea na ional de la Blaj 40.000 de români au decretat, sub conducerea lui aguna, s smulg din unire pe to i greco-catolicii i s -i uneasc cu sine în schism sub un singur mitropolit». Conferin a a hot rât s se intervin la împ rat pentru înfiin area a dou noi episcopii unite i a ridic rii episcopiei din Blaj la treapta de mitropolie. Drept urmare, la 12 decembrie în acela i an, împ ratul înfiin a episcopiile unite de Gherla i Lugoj i ridic episcopia din Blaj la treapta de mitropolie³⁸⁵.

Viena habsburgic «instig i Biserica unit la rezisten , f urind chiar vaste proiecte ofensive contra ortodoxiei române ti generale, cum o dovedesc ac iunile noului episcop Al. Sterca ulu iu. Cuvântarea acestuia la instalare fu o provocare neobi nuit la adresa Sibiului, c ci prin ea declara f i , c scopul vie ii sale este s aduc la unire cu Roma pe to i românii de la Tisa până în Mun ii Pindului»³⁸⁶. Reac iunea politic absolutist împotriva evenimentelor de la 1848 î i g sea în orientarea ultramontanist a Romei papale un convins aliat.

Curtea imperial din Viena persista s mearg pe linia Mariei Tereza, obsedat de ideea c are misiunea s fac pe to i cet enii împ r iei sale catolici³⁸⁷. În executarea hotărârii acesteia, se presa mai mult asupra românilor, care erau lipsi i de orice drepturi politice, deci de orice mijloc de ap rare legal .

«Politica aceasta nefericit a regimului vienez, spunea aguna, a culminat în numirea episcopului ulu iu ca membru a Societ ii de propagare a unirii în R s rit, – întemeiat de arhiepiscopul de Strigoni u – adic de membru al societ ii ultramontane care i-a pus în cap de-a atrage pe to i românii din

³⁸⁴ *Ibidem*, p. 485.

³⁸⁵ *Ibidem*, p. 484.

³⁸⁶ *Ibidem*, p. 486.

³⁸⁷ G. Bari iu, *P r i alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, p. 396.

Principatele Române și din provinciile turcești la unirea cu Roma»³⁸⁸. Când aguna a înființat la Sibiu, în 1850, o tipografie. Blajul a înaintat o reclamație guvernului de la Viena, cerând să fie suprimat³⁸⁹.

Nu e de mirare că Prof. Ion Maiorescu scria la 3 iulie 1850 lui aguna: «De alta v-a mai ruga pentru diferențele ce auzim din toate părțile că se nasc între uniștii și neuniștii pentru *orbis Blajului*. V-a ruga să vă puneți toată înțelepciunea în lucrare, ca să nu se facă răul mai mare. Mulțumiri-vă deocamdat cu aceea, că toți românii cei buni, uniștii și neuniștii, cunosc că *piatra scandelei vine de la Blaj și nu de la Sibiu*»³⁹⁰.

aguna, văzând că Blajul obține o mitropolie deosebit pe seama lui proprie, întreprinde o acțiune pentru reînființarea mitropoliei autocefale pe seama românilor ortodocși din Transilvania. La 1864 acțiunea lui este încununată de succes. La 1868 obține aprobarea «Statutului organic», prin care din Bisericii Ortodoxe o largă organizare constituțională și reprezentativă și puțin adevărat parlament național, în spiritul vechii tradiții sinodale a Bisericii române din Transilvania.

Prin articolul 2 de la 1848 se cerea ca o condiție a unificării, independența atât pentru Biserica unită, cât și pentru cea ortodoxă, în elegându-se pentru cea unită independența de arhiepiscopia de Strigoniu și de Roma, iar pentru cea ortodoxă, independența de arhiepiscopia de Carlovi. aguna a putut obține pe seama Bisericii Ortodoxe această independență, pentru că dependența de Carlovi fusese impusă românilor ortodocși exclusiv din afară, de Viena. Biserica unită n-a obținut prin înființarea mitropoliei sale independența de Roma și sinodalitatea reprezentativă pentru că dependența sa de Roma papală nu era impusă numai din afară, ci o voia și conducerea însăși a acestei Biserici. Aici boala era în untru. Era în firea Bisericii unite să fie dependentă de Roma papală centralistă și singura infailibilă și prin ea într-o anumită dependență de intermediarii pe care-i voia Roma, deci și de Strigoniu. Vom vedea cum ceva mai târziu arhiepiscopia de Strigoniu va începe acțiunea de aducere totală a Bisericii unite în subordinea ei, cum a fost și mai înainte. Dar Blajul, accentuând tot mai mult dependența sa de Roma papală, într-o vreme când aceasta a dezvoltat până la culme absolutismul papal și lupta împotriva ideilor de libertate și progres, nu lucra numai împotriva poporului unit de rând, ci și împotriva celor mai de seamă intelectuali uniști. Am văzut că August Treboniu Laurian cerea la 1848 denunțarea unirii cu catolicii. El era consecvent cu atitudinea sa critică față de unire, pe care și-o exprimase încă de mai înainte în: *Magazinul istoric pentru Dacia*, tom. III, 1846. El scria atunci în legătură cu

³⁸⁸ A. aguna, *Memorii*, p. 65, la I. Matei, *op. cit.*, p. 438.

³⁸⁹ I. Matei, *op. cit.*, p. 439.

³⁹⁰ A. aguna, *op. cit.*, p. 44. cf. I. Matei, *op. cit.*, p. 490.

unirea cu Roma papal de la 1700: «Românii afar de mici scutin e ale persoanelor biserice ti, nu dobândir nimic prin unire, ba înc i pierdur . Pierdur independen a lor ca români i ca religioniari de ritul oriental, care o aveau ei mai înainte, pe lângă toate asigur rile ce întâmpinau din partea eterodoc ilor; pierdur arhiepiscopatul, c ci aceasta dup unire se degrada la starea de simplu episcop supus jugului iezui ilor i suprema iei arhiepiscopilor catolici; pierdur chiar na ionalitatea, c ci drepturile pretensiunii care le aveau ca români uni i – la dreg torii mai înalte între ungurii catolici, trecur de la legea de ritul orientat la cea de ritul occidental, sub pretextul c acestea sunt acum tot una. i cu modul acesta se lep dar i de na iunea lor ... Afl ri exemple avem multe. Aceasta stric atât de mult încât românimea nu putu deloc s se ridice din starea de plebeitate, c ci oricare se în l a peste dânsa, î i i p r sea na iunea. Vezi unde duce lucrurile intriga machiaveleasc » (p. 328).

Tot a a gândea istoricul unit Al. Papiu Ilarian. Ideile sale în acest sens sunt exprimate deschis în lucrarea sa «Via a, operele i ideile lui Gheorghe incai» i le-am redat mai înainte. El î i însu e te cu totul ideile lui incai în privin a unirii. Mai d m aici un citat din opiniile lui,, exprimate în aceea i lucrare: «Voi iezui i români de la Oradea Mare i Gherla i de aiurea, voi care în aceste zile ale luminii i ale libert ii cuteza i a îndemna pe români s mearg la sinodul catolicilor de la Pesta; voi care merge i cu cutezan a până a da românilor numele str in i urât de catolici, ca i cum a fi unit în patru puncte cu catolicii ar însemna a fi catolic, papist, adic iezuit, voi care prin acestea i alte *apuc turi criminale cerca i a rupe de tot o parte însemnat o românilor din corpul cel mare al na iunii*, auzi i pe profetul incai i, până mai e timp, converti i-v »³⁹¹.

Aceste idei le exprim el i în «*Istoria românilor din Dacia*», vol. I, Viena, 1851. D m numai câteva citate din ea: sunt «inimici care ar vrea s fac poporul român s cread c este deosebire între ei». «Noi tim c cre tinii români până ast zi nu vroiau s tie nimic de vreo deosebire, ci numai atâta, c preotul din cutare sat sau din cutare parte a satului se ine de Sibiu pentru c e sfin it la Sibiu, iar cel lalt de Blaj, pentru c e sfin it la Blaj. Apoi tim de alt parte, din experien a de până acum c preo ii uni i i neuni i servesc împreun ca adev ra i fra i în Hristos, f r a voi sa tie ceva despre subtilele i netrebnicele dispute ale scolasticilor despre purgator .a. Deci bigo i i inimici ai românilor sunt aceia care încearc s strice între români această fr ietate sfânt ... Acum o nou ur ce s-ar stârni între români din cauza inimicilor românilor, ar fi cauza unui nou jug ...» (p. 73 -75). «Tot reazemul existen ei românului fu în Biserica R s ritean – care înc atât de înfrico at era persecutat – i mai cu seam în constitu ia cea sinodal a Bisericii R s ritene ..., în puterea c reia românii, clerul împreun cu reprezentan ii mirenilor (poporului) se mai puteau în elege despre trebile biserice ti i ale na iunii. Afar de cercul Bisericii române, erau cu totul închi i afar de legisla ia i

³⁹¹ Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p. 44.

administra ia rii» (p. 76).

La peti iile lui Inocen iu Micu de a se recunoa te, în baza unirii, poporul român ca o na iune egal cu celelalte na iuni, a a cum s-a promis, se r spunse cu art. 6 din 1744, prin care se punea baza «sugrum rii totale a na ionalit ii române. C ci se spunea c în baza acestor promisiuni, persoanele biserice ti i nobilii care primesc unirea sunt primi i a face parte din aceea na iune pe teritoriul c reia sunt a eza i». «Astfel se socoteau dup acest articol de lege românii din comitate ca alipi i de unguri, sau ca unguri, cei din fondul regiu ca sa i, cei din secuime ca secui – dup apriatele vorbe ale legii – dar i ace tia numai dac erau nobili sau liberi i uni i. Astfel se dezna ionalizar românii cei mai de frunte din ce mergeau spre izolarea total de cel lalt corp al na iunii» (p. 78-79).

Foarte semnificativ este declara ia ce o face Papiu Ilarian în «Via a, operele i ideile lui incai» (p. 37): «Din care toate se vede c el, Sincai, ca i Clain episcopul, Clain c lug rul, Petru Maior i bl jeniei lumina i din sec. XVIII, cunoscur tot r ul papal produs prin unire, *nici vedeau alt leac, deocamdat , spre a mic ora sau alina r ul, decât stricta m rginire la cele patru puncte, de nimeni în elese*».

Frunta ii uni i cu adev rat inteligen i i cu sentimente române ti î i d deau seama c nu pot lep da formal unirea cu Roma papal atâta timp cât se aflau sub st pânirea habsburgilor, care i-ar fi declarat pe cei ce o lep dau, apostata i i i-ar fi supus la pedepse în consecin . *Deocamdat* , unirea, cu Roma papal considerat ca constând în acceptarea formal a celor patru puncte, trebuia inut , dar tot numai de form . C ci aceste puncte nu trebuiau luate în serios. To i conduc torii uni i î i d deau seama c o Biseric ce se deosebe te atât de cea ortodox prin cele patru puncte luate în serios, cât i de cea catolic , întrucât nu ine decât cele patru puncte din înv tura catolic , nu e nici catolic deplin , nici ortodox , deci e un hibrid inconsistent. Ei socoteau c Biserica unit trebuie s fie sau ortodox sau catolic . C ci cele patru puncte cre teau dintr-un întreg organic catolic. Dar pe când frunta ii intelectuali cu sentimente române ti – în acord cu poporul, socoteau c Biserica unit este i trebuie s fie ortodox i cele patru puncte trebuie tratate ca o simpl form , conduc torii ierarhici ai Bisericii unite socoteau c ea trebuie s devin deplin catolic i conduceau lucrurile în direc ia aceasta, cu toat opozi ia frunta ilor mireni i cu toat rezisten a pasiv a poporului. Intelectualii uni i de sentimente române ti luptau s men in pe credincio ii uni i în corpul na iunii până la unirea politic a tuturor românilor; conduc torii oficiali luptau s -i rup de corpul na iunii până atunci.

Gheorghe Bari iu se f cea ecoul poporului unit când spunea: românii «nu se pot nar vi cu înv turile pe care unii din preo ii cei tineri le între in cu vreme i f r vreme». Aceasta pentru c la români «datinile vechi, apucate, supte i pref cute în m duv i în sânge, din vremi i veacuri, au avut pururea mai adânci i mai puternice r d cini decât la al ii». Poporul român a r mas

«neab tut în legea str mo easc ». De aceea el «ur te i urgise te orice înnoire cât de mic în cele mai neînsemnate datini religioase». «De s-ar pune clerul românesc întreg, de ar întreprinde cu toat fierbin eala vreo reform , fie aceea în oricare privin , care s se ating de trebile cele religioase ale românilor, ei ar ti s dea acest cler afar pe strung i s r mân în ceea ce au apucat»³⁹².

R spunzând dispre ului iezui ilor fa de românii pe care îi socoteau ignoran i în cele ale religiei i ca atare obiect de prozelitism, dispre însu it i de vîrfurile ierarhice i teologice ale unia iei, Bari iu declar : «Iezuitul Balogh et consortes ar fi trebuit s afle odat c aici în Dacia nu aveau a face cu s lbaticii din republica Paraguay organizat de c tre societatea iezui ilor, ci cu un popor care, în ciuda tuturor calamit ilor seculare i în lipsa mare de literatur scris , era în proprietatea unui tezaur bogat de tradi iuni milenare, avea rosturi de o cultur foarte înaintat în limba sa, într-o fântân nesecat de literatur nescris în fine mai presus de toate poporul român avea o religie cre tin , cuprins într-un cadru elegant în ritul s u clasic»³⁹³. Observ m îns c nu numai dintr-o literatur nescris s-a hr nit poporul român cu cre tinismul s u superior celui catolic, ci cel pu in cu dou secole înainte de venirea iezui ilor la Blaj începuse s aib i o literatur bisericeasc scris , în orice caz nu mai târziu, ci mult mai curând decât popoarele catolice din Europa care nu aveau decât o literatur bisericeasc în limba latin neîn eleas de ele.

Un alt înv at istoric unit, Nicolae Densu ianu, a fost un mare lupt tor pentru independen a Bisericii unite fa de papa i a exprimat cu consecven voin a poporului unit de a r mâne în credin a str mo easc , f r nici o alterare.

Despre actul unirii religioase cu Roma papal el scria: «Dar unirea de la 1698 fu un pas gre it al românilor de peste Carpa i. Prin actul de la 1698 mitropolitul Atanasie i clerul din Transilvania sacrificar integritatea Bisericii Române pentru o simpl speran a unor drepturi care mai curând sau mai târziu se puteau câ tigi i pe alt cale. i de fapt unirea cu Biserica Romei nu schimb de loc pozi ia social i politic a românilor din Transilvania. Biserica român r mase i de aici înainte numai o Biseric tolerat , na iunea român o na iune f r drepturi politice, preo ii uni i iobagi ai nobililor, f r privilegii i f r venituri, poporul f r reprezentan i în camera transilvan , oficiile rii distribuite numai aderen ilor celor patru religii, celei catolice, calvine, luterane i unitariene i f r nici o considera ie fa de religia român unit , iar poporul român care nu voi s treac la unire, lipsit de biserici, lipsit de episcopi i persecutat în toate modurile i pe toate c ile de guvernul din Transilvania i de guvernul din Viena; a a c unirea cu Biserica Romei, care se f cuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele pe care le sperase mitropolitul Atanasie i clerul la 1698. Deziluzia era mare»³⁹⁴.

³⁹² «Foaia pentru minte, inim i literatur », nr. 6, din 3 februarie 1843, p. 42 - 44.

³⁹³ *P r i alese din istoria Transilvaniei*, p. 435.

³⁹⁴ *Revoluția lui Horia, București*, 1884, p. 71 —74.

ACȚIUNEA DE EXTINDERE ÎN DE CATOLICIZARE CONTINUĂ A UNIAȚIEI

1. Cu tot protestul intelectualilor mireni, cu toată opoziția preoților de rând și a credincioșilor, conducerea uniației din Transilvania își desfășura mai departe misiunea ce-i era impusă de a-i aduce pe toți românii ortodocși din Transilvania și apoi și pe ceilalți la sânul ei și de a-i catoliciza pas cu pas pe credincioșii ei.

Sub papa Pius al IX-lea (1846–1878), sub care spiritul absolutist în Biserica Romano-Catolică s-a accentuat la culme, se vorbea pe fațetă Biserica Romano-Catolică urmărind «latinizarea Orientului». Austria habsburgică era chemată să aibă un rol mare în această operă, având să se folosească nu atât de catolici, cât de «uniți, prin legătură națională, a aceleiași limbi și a aceleiași liturghii», cu popoarele ortodoxe. Austria habsburgică a înzestrat Biserica unită în acest scop cu mijloace materiale considerabile³⁹⁵. Se urmărea alipirea popoarelor balcanice pe veci la imperiul catolic al Austriei, fiindându-le incapabile de-a se unifica durabil în state naționale.

Mitropolitul Stercașuluțiu a divulgat la 1850 acest plan cu sinceritate. Ceilalți conducători ai Bisericii unite lucrau în vederea acestui scop fără să spună nimic, în special, în prima jumătate a secolului XIX, în timpul episcopului Vasile Moga, care și-a pusese cele mai mari îngrâdiri în apărarea fațetei uniației, aceasta a cuprins numeroase sate din Transilvania. Tot în acea vreme a desfășurat ierarhia unită o acțiune prozelitistă neînfrânată în Banat și în părțile de vest și nord ale Transilvaniei, în scopul acestei conducere a acelei Biserici primeau mari ajutoare financiare și latifundii întinse cu zeci de sate ortodoxe pe teritoriul lor. Iobagii ortodocși din acele sate erau siliți prin tot felul de mijloace să treacă la uniație. Cei ce treceau la uniație primeau bani, pământ de lucrat pe domeniul episcopilor unite și romano-catolice și fel de fel de scutiri și fegduințe, iar copiii lor erau trimiși în școlile romano-catolice. Ceilalți mari latifundiași făceau la fel³⁹⁶. Numeroși ortodocși erau înșcriși fraudulos ca uniți, iar când aceștia aflau și cereau să li se dea libertatea de a fi ortodocși, erau amenințați cu pedepse draconice ca apostazi. Toată administrația de stat: prefect, solg birou, organele de represiune trebuiau să dea ajutor³⁹⁷.

Ortodocșii erau obligați să primească în bisericile lor pe episcopii uniți și pe alți propagandiști ai uniației pentru a le asculta fegduielile și amenințările, în vreme ce biserica ortodoxă era oprită să se apere.

³⁹⁵ Dr. Aurel Eberhard, *Die orientalische Kirchenfrage und Oesterichs Beitrag in ihrer Lösung*, la Dr. Gh. Ciuhandu, *Dezbinarea religioasă a românilor ardeleni*, Arad, 1927.

³⁹⁶ G. Ciuhandu, *Episcopii Gherasim Rață și Samuil Vulcan*, Arad, 1935, p. 140 etc.

³⁹⁷ *Ibidem*, p. 578, 127, 138, 131, etc.

Nu se pot reconstitui precis împrejur rile în care o mulțime de comune ortodoxe au fost silite să treacă la uniație în prima jumătate a secolului al XIX-lea și nici o listă completă a lor. Doar o parte din această unie prozelitistă din Banat și din partea de vest a Transilvaniei este cunoscută ceva mai bine datorită studiilor lui G. Ciuhandu.

Acțiunea de extindere a uniei era condusă în provinciile de vest ale Transilvaniei cu un zel înfocat de episcopii greco-catolici ai Oradei. «Episcopia aceasta își are rădăcina în politica episcopului romano-catolic din Oradea, cel mai mare latifundiar al Bihorului din veacul XVIII și, pe o vreme lungă, purtător al demnității de fișă pan – prefect – al județului»³⁹⁸. Dar până când a lucrat în mod direct pentru trecerea ortodocșilor la unire, el n-a cucerit vreme de 47 de ani (1700 - 1747) decât 6 sate. Sub Meletie Kovács, vicar, cu grad de arhieru oriental, supus episcopului romano-catolic, au fost cucerite în curs de 22 de ani (1748 - 1770) numai 13 sate. După organizarea episcopiei greco-catolice însuși, primul titular al ei, Moise Drágossy a cucerit în 11 ani, 22 de sate (1776 - 1787), iar urmașul său Ignatie Darabant (1788 - 1805) numai 10 sate. Deci în 105 ani Ortodoxia pierdu în Bihor numai 52 de comune.

Această moțtenire o sporii considerabil Samuil Vulcan mai întâi în Bihor, apoi și în Arad și Banat, în cursul celor 33 de ani ai pistoriei sale (1806 - 1839). În Bihor el a cucerit 15 sate, în Arad 19 sate, în Banat 9 sate, deci în total 45 de sate, dublând numărul de sate cucerite înaintea lui în 105 ani³⁹⁹. Urmășul lui Vulcan, episcopul Erdely a mai cucerit în Bihor 14 sate, în Arad 4, în Banat 14, total 32 de sate, în cei 20 de pistorie ai lui (1842 - 1862). Deci treptat satele unite din Bihor s-au ridicat la 83. Pentru cele aproximativ 76 comune unite din Banat și p provinciile ardeane, la 1853 a luat ființă episcopia de Lugoj. Titularii acesteia dintre 1855 - 1903 au mai răpit 35 de sate ortodoxe, ridicând numărul lor la 111⁴⁰⁰.

În Transilvania, în timpul episcopilor ortodocși Ghedeon Nichitici și Gherasim Adamovici, apoi în timpul sedisvacanței de 14 ani (între 1797 - 1810), episcopul de Blaj, Ioan Bob a mai răpit 44 de comune ortodoxe, iar în timpul episcopului ortodox Vasile Moga, același Bob a mai răpit până la moartea sa (1830) 92 de comune. Urmășul lui Bob, Ion Lemeny a mai răpit în timpul lui Vasile Moga 32 de comune ortodoxe. Deci în total între 1780 - 1846 Ortodoxiei transilvănene i-au fost răpite 168 de comune, din care numai sub Bob 134 de comune⁴⁰¹. Astfel de unde după «dezmembrarea» făcută de generalul Buccow la 1760, numărul uniților reprezenta numai a cincea parte față de ortodocși, în 1912, față de numărul de 1.858.942 de ortodocși, numărul

³⁹⁸ *Ibidem*, p. 95.

³⁹⁹ *Ibidem*.

⁴⁰⁰ Papism și Ortodoxie în Ardeal..., p. 28.

⁴⁰¹ Ioan cavalier de Pușcariu, *Propaganda uniației*, în «Revista teologică», Sibiu, VII (1913), p. 408 și urm. Izvorul său de informație au fost «Sematismele» oficiale ale Bisericii unite: Cf. G. Ciuhandu, *op. cit.*, p. 9, nota 1.

uni ilor era de 1.259.019⁴⁰². Deoarece în părțile de sud ale Transilvaniei, unia ia nu s-a putut extinde înmulțirea aceasta considerabil s-a făcut în nordul Transilvaniei. Pentru această parte, devenit aproape compact unit, s-a înființat la 1853 Episcopia de Gherla.

La 1823, tot episcopul Samuil Vulcan de la Oradea a mai răpit 72 de parohii din protopopiatul Sătmăru (Satu Mare), care, împreună cu întreg Maramureșul, răpit de la Ortodoxie încă din secolul XVIII, au fost subordonate episcopului unitar ruten de Muncaci⁴⁰³, iar de la 1912, după ce preoții ruteni introduseseră în ele limba maghiară, nou înființatei episcopii greco-catolice de Hajdudorog.

Se ducea, precum se vede, o acțiune de reducere continuă a Ortodoxiei ardelenelor, care, dacă n-ar fi venit eliberarea Transilvaniei de la 1918, ar fi continuat până la desființarea totală a ei.

2. Paralel cu aceasta, conducerea Bisericii unite intensifică continuu acțiunea de catolicizare.

După desființarea organizării sinodale, după crearea capitlului și după introducerea treptată a dreptului canonic catolic, de către episcopii Ioan Bob și Ioan Lemeny, mitropolitul Alexandru Stercașulușu face un mare pas înainte, introducând în colile populare și în masele largi de credincioși, un catehism în care identifică total credința Bisericii unite cu credința Bisericii Romano-Catolice, înlocuind catehismul lui Gheorghe Incai, care fusese în uz până atunci și care nu avea nici o dogmă catolică. Catolicizarea credinței se făcuse până atunci numai în purtarea ierarhiei și a teologilor. Acum se încearcă să se introducă în popor, însuși catehismul o spune aceasta chiar în titlu: «Catehism în care se arată ... adevărul credinței sfinte uniri cu apostoliceasca Biserică a Romei, compus și dat la lumină prin ... Alexandru Stercașulușu ... în Blaj 1857». În «Cuvântul înainte» se spune între altele: «Am întocmit acest catehism pentru sfântă unire ... ca toți să vadă ... că credința sfinte uniri cu Sfânta catolică și apostolică Biserică a Romei, este *credința cea adevărată și singură mântuitoare...*, afară de care nu este nici o mântuire» ... «... tare îndatorim pe toți preoții ... ca *poporul și tinerimea* să învețe și să înțeleagă, desigur, cu tot prilejul, iar mai vădit în Sfânta Biserică, duminicile și în sărbători, luând înainte acest catehism să-și învețe și să-și catehizeze».

«Iar mai vădit să se deie acest catehism pruncilor în toate coalele, ca din pruncie, cunoscând că ei sunt în staulul lui Hristos și în sânul adevăratei Biserici a lui Hristos, să fie tari în credință și să stea înfrunți ... pe toți am gitorii cei ce învață minciuna».

Ce-ar zice Stercașulușu și toți cei ce intensificau dezbinarea și vrajba în poporul român, dacă ar auzi azi pe papa declarând că Biserica ortodoxă și

⁴⁰² *Romanii ortodocși și uniții români*, de Unom al Bisericii, Sibiu, 1922.

⁴⁰³ *Ibidem*, p. 14.

catolic sunt *Biserici surori* (în întâlnirea dintre Papa Paul VI și Patriarhul Athenagora la Constantinopol în 25 iulie 1967)? Ce-ar zice dacă ar auzi Conciliul Vatican II, declarând în «Decretul despre Ecumenism» că «Bisericile Orientale au adevăratele Taine și, mai ales, datorită succesiunii apostolice, predica și euharistia, prin care rămân unite cu noi, cu legături foarte strânse și de aceea o anumită comuniune în cele sfinte, prezentându-se împreună și oportune și cu aprobarea autorității bisericești, este nu numai posibilă și de sfătuit»?⁴⁰⁴. Ce-ar zice în fața acestei recunoașteri totuși intransigenții catolicizantei ai uniției, care până la 1948 interziceau elevilor uniției și între Bisericile Ortodoxe sub pedeapsa excluderii lor de la împărțanie? Ce-ar spune auzind pe Cardinalul Lercaro, declarând într-un comentariu al «Decretului despre ecumenism»: «Bisericile Orientale ... au păstrat intact esențialul credinței apostolice și al structurii esențiale. Au păstrat în mod real caracterul lor de Biserici în legătura credinței apostolice și a comuniunii sacramentale ... Este vorba de Biserici surori care au oferit mult Occidentului cu trecutul lor și care trebuie respectate ca atare în integritatea patrimoniului lor de adevăr»⁴⁰⁵; sau pe Lanne OSB : «în ciuda separării lor de comuniunea catolică, Bisericile orientale sunt recunoscute drept Biserici, datorită întemeierii lor și succesiunii apostolice și a patrimoniului lor autentic ... sunt și rămân *Biserici-izvoare*. Creștinismul a venit în Occident din Orient, lucru pe care uneori îl uităm. Până astăzi aceste Biserici au păstrat acele elemente esențiale ale substanței Bisericii lui Hristos. De aceea este posibil «communio în sacris» cu ele»⁴⁰⁶. Corifeii colii ardelenice se dovedesc în mare măsură precursorii gândirii atâtor romano-catolici de azi. Oare adepții din trecut ai catolicizării, ar fi astăzi în stare să se rușineze că nu au văzut valorile proprii ale Bisericii române pe care o păstoreau și a trebuit să vină străinii să li le arate acum? Fapt este că căiva urmași ai lor, peste hotare, continuă să meargă pe linia integral catolică, rămânând cei din urmă apărători ai unei astfel de mentalități. Dacă altfel, dacă ar admite că românii se pot mântui și în Biserica Ortodoxă și dat fiind că nici «privileghiurile» politice pentru care s-au născut uniția nu mai sunt astăzi un motiv pentru acceptarea ei, ar trebui să recunoască că rațiunea de a fi a uniției la noi a încetat.

Pentru unu-i criteriu credinței adevărate era Roma papală, nu Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție a Bisericii de la început. «S. *Unire este a crede și a mânturisi aceea și credința ... care o înțelegem Biserica Romei, înădănd ritul și obiceiurile bisericești și ritene*» (p. 7). Și spre a adânci prăpastia între românii uniți și cei ortodocși și a cultiva în cei dintâi disprețul pentru cei din urmă, unu-i spune mai departe în catehismul său destinat poporului unit: «*Biserica*

⁴⁰⁴ *Decretul despre ecumenism*, nr. 15.

⁴⁰⁵ *La signification du Decret sur l'Oecumenisme pour le dialogue avec les Eglises Orientales noncatholiques*, în «Irenikon», XXXVII (1964), nr. 4, p. 467 - 468.

⁴⁰⁶ *De Oecumenismo* (cursus specialis), Pios, Romae (ad usum auditorum), p. 473 și 480; cf. Dr. Cezar Vasiliu, *Raporturile Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Ortodoxă, de la anuarea Conciliului Vatican II (ianuarie 1959) până astăzi (decembrie 1970)*, p. 130, nr. 307.

R s ritului acum nu m rturise te aceea i credin cu Biserica Apusului i înva multe ce sînt cu totul contrarii a ezâmântului Domnului nostru Iisus Hristos, al Sf. Apostoli și Sf. Părin i» (p. 10).

Inaugurând un obicei, care a fost practicat în tot înv mântul teologic i catehetic al Bisericii unite, catehismul nu face nici m car o aluzie la dogmele esen iale despre Dumnezeu i despre mântuire, ci se ocup numai cu expunerea i ap rarea dogmelor diferen iale ale catolicismului i îndeamn pe credincio ii uni i s nu se amestece cu românii ortodoc i: «Ci... *de înv turile i amestecul în cele suflete ti tare s ne ferim... ca unii ca aceia nu slujesc lui Hristos*». Conform acestei mentalit i cine nu se închin papei, nu se mai închin lui Hristos.

Acest catehism nu servea numai centralismului papal, ci i politicii habsburgilor de desp r ire sufleteasc i apoi i na ional a românilor. Cu cât dispre nu trebuiau s priveasc românii uni i dac ar fi ascultat de această ierarhie, la fra ii lor ortodoc i, odat ce erau înv a i s nu-i mai considere nici m car credincio i în Hristos (G. Ciuhandu, *Dezbinarea religioas a românilor ardeleni*, Arad, 1927, p. 15 - 17). În acest catehism î i are începutul obiceiul catehe ilor uni i de a interzice elevilor lor intrarea în bisericile ortodoxe sub pedeapsa excluderii de la împ rt anie i îndemnul dat de a frecventa, acolo unde n-au biseric unit , bisericile catolice ale altor na ii.

Ce-ar spune ulu iu i cei ce gândeau ca el pînă acum un sfert de veac, auzind îndemnurile date de Conciliul Vatican II chiar romano-catolicilor de alt neam de a intra în bisericile ortodoxe, de a cânta la stran i de a împlini rolul de na i, i v zând mireni i preo i romano-catolici cerând Sfânta împ rt anie de la preo i ortodoc i? Dac ar asculta de Papa i de Conciliul Vatican II i ar cere Sfânta împ rt anie de la ortodoc i, n-ar mai putea spune c singura Biseric mântuitoare este cea romano-catolic i n-ar avea nici un motiv s st ruie pentru dezbinarea poporului român.

Dar actul catoliciz rii dogmatice totale a Bisericii unite cu cea romano-catolică l-a f cut urma ul lui Sterca ulu iu, mitropolitul de la Blaj Ioan Vancea. F cându- i toate studiile în coli romano-catolice din Oradea i Viena, el n-avea alt ideal decât s serveasc catolicismul, f r nici o considera ie pentru interesele neamului românesc⁴⁰⁷.

Dar inten iile i ac iunile mitropolitului Vancea au provocat o nou manifestare a voin ei frunta ilor, uni i cu sentimente române ti împotriva catoliciz rii.

Sinodul electoral din Blaj de la 1868, convocat de form , tiind c va trebui s -l «aleag » pe Vancea ca mitropolit i însp imântat de perspectiva viitoareii lui ac iuni catolicizante, a crezut c poate pune o frân acestei ac iuni, stabilind unele dispozi ii în acest sens. Vicarul de F g ra , Ioan Antonelli, pornind de la «starea de confuziune i de decaden în care ajunsese Biserica

⁴⁰⁷ G. Ciuhandu, *Dezbinarea religioas ...*, p. 13.

unit din cauza împiedicării vieții sinodale», propune și sinodul aprobă în unanimitate următoarea hotărâre: «Considerând că tendințele absolutiste neconținute s-au încordat a ne altera disciplina și în fapt au alterat-o, introducând instituții cu totul străine prin bătăie și creșterea în institute iezuitice ...; considerând că antecesorii noștri îndat după Atanasie, n-au lipsit a protesta la toate ocaziile contra acestor fel de atentate, care au adus atâta umilire și stricăciune Bisericii noastre ...; considerând condițiile puse episcopului de Sinodul din 1850, care a fost format din 207 reprezentanți ai clerului și poporului; considerând că schimbările ce s-au mai făcut de la acest timp (1850) încoace în instituțiile Bisericii noastre au crescut într-un mod atât de înspăimântător, încât existența Bisericii noastre pe tot minutul este periclitată în gradul cel mai mare ... și ne amenință Biserica cu nimicirea totală», sinodul decretează următoarele:

1. Autonomia constituțională și sinodală a Bisericii greco-catolice se stabilește după sinoadele ecumenice și «după praxa noastră bisericească», observată înainte «de a se fi alterat prin măsurile absolutismului».

2. «Uniunea noastră cu Biserica Romano-Catolică este și rămâne în secolul numai dogmatic în cunoscutele patru puncte și alt nimic».

3. «Dependența ierarhiei noastre de scaunul Romei este cea prevăzută în consiliul de la Florența, care menține drepturile și independența patriarhilor orientali și ale Bisericilor Orientale. De aceea turbarea mai departe a libertăților și drepturilor noastre nu o vom suferi sub nici un fel de împrejurare».

4. Se oprește facerea de recurs la «arhieriei sau consistoriile romano-catolice».

5. Se cere ca «episcopii să fie aleși de sinoade compuse din clerici și mireni și ca mireni să aibă vot decisiv în sinod în toate chestiunile nedogmatice».

Aceste puncte erau puse ca condiții viitorului mitropolit. Adunări protopopale anterioare luaseră hotărâri în același sens. Un sinod întrunit în 1869, după alegerea mitropolitului Vancea, întreprinde hotărârile celui din 1868 și stabilește constituirea unui sinod al mitropoliei greco-catolice a Blajului, compus din 1/3 reprezentanți ai clerului și 2/3 ai mirenilor – asemeni celui al mitropoliei de la Sibiu – ales prin vot direct. Dar aceste hotărâri nu s-au pus în aplicare⁴⁰⁸.

Un rol important în sinoadele de la 1868 și 1869 l-a avut Prof. Ioan Micu Moldovanu (Moldovanu). El continuă lupta în favoarea hotărârilor lor și după aceea. El pledează pentru vechiul drept al Bisericii române din Transilvania de a-și alege pe episcop, criticând absolutismul introdus în Biserica unită. Aplicarea hotărârilor sinodului din 1868 ar fi, zicea el, un zid de apărare al Bisericii în fața amenințărilor, «ori din partea ultramontanilor (aderenți ai

⁴⁰⁸ I. M. Moldovanu, *Acte sinodale ale Bisericii române de Alba Iulia și Făgăraș*, tom. I, Blaj, 1869: citat după Ț. Nicolae, mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 161 - 167.

primatului papal), ori dintru a regimului».

La criticile ce s-au adus hotărârilor sinodului din 1868 și anume: 1. Că ele au dispărut din Viena, atingând «lucruri dogmatice și autoritatea pontificelui roman»; 2. Că aceste hotărâri nu obligă ierarhia unită, pentru că au fost luate de un «conventicul» fără putere legală; 3. Că ele sunt în opoziție cu Corpus juris canonici și decretul papal, I. M. Moldovanu răspunde: 1. Nu are de ce se supăra, pentru că sinodul s-a «înțeles de pactul de unire»? 2. Dacă sinodul ar fi fost numai un conventicul, tot conventicul ar fi fost și în actul de alegere al mitropolitului Vancea și deci alegerea ar fi fost nulă; 3. Apelul la Corpus juris canonici și la decretul papal dovedește totuși o completă neînțelegere a dreptului Bisericii noastre, care nu are nimic a face cu Corpus juris și cu surorile lui», ori «năzuința de a surpa și ezimintele Bisericii noastre»⁴⁰⁹.

Dar Ioan M. Moldovanu a fost și unul din susținătorii însufleșiți ai unității religioase dintre frații despărțiți. El recunoaște că «românii, și cei din Transilvania și cei din Țările Române, încau tare la religia lor (se înțelege cea ortodoxă) și de aceea aveau de a suferi multe apăsări nedrepte» de la regii Ungariei, care «stăruiau foarte mult pentru lămurirea Bisericii apusene și nu puteau suferi pe creștinii de lege răsăriteană». Românii care «au suferit greu pentru religia lor», s-au unit cu Roma papală din dorința de a-și ușura soarta, dar fără a accepta schimbarea legii strămoșești, în urma unirii cu Roma papală, «românii care până aici au fost una și la bine și la rău, de aici încolo sunt rupți în două și de multe ori împerechiți între ei, ca și cum nu ar fi frați de un sânge și cei ce se închină la o Biserică și cei ce se închină la alta»⁴¹⁰.

În ciuda acestor puneri în gard, mitropolitul Vancea, împus sinodului de la 1868, a întreprins pasul catolicizării dogmatice complete a Bisericii unite, prin «conciliile provinciale» din 1872 și 1882. Conciliile acestea nu erau sinoade în sensul vechii tradiții a Bisericii din Transilvania, așa cum le cerea clerul și poporul din Biserica unită. La ele nu au avut vot decisiv decât cei trei episcopi sufragani, inclusiv mitropolitul. Acesta, pentru a da aparență că dogmele catolicismului sunt adoptate de tot poporul unit, ceru episcopilor «să mai aducă» și pe alii «venerabili în Hristos frați», pe care vor voi ei și de care vor fi siguri, ca să fie de față la acest conciliu în calitate de «teologi» fără vot decisiv, încă din edincă a II-a a «conciliului» din 1872, mitropolitul Vancea prezentă acestuia un elaborat despre credința catolică, pe care, după declarația lui, trebuie să-o înțeleagă și mitropolia unită din Transilvania. Era un elaborat despre *puterea absolută* a papei și despre diferitele alte dogme *noi*, primite recent în Biserica romano-catolică. Istoricul unit Niculae Densușianu scrie despre acest elaborat: «Peste tot acest elaborat dogmatic al mitropolitului Vancea era numai o compilație prejudicioasă din scrierile celor mai celebri iezuiți, o motivare

⁴⁰⁹ *Ibidem*, p. 169.

⁴¹⁰ I. M. Moldovanu, *Istoria Ardealului*, ed. H. Blaj, 1973, p. 33, 47—43, citat după Ț. Nicola mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 171.

sofistic a unei mulțimi de chestiuni dogmatice și administrative, care din premisele Sfintei Scripturi ajung la concluziile cele mai false, și care toate tind într-acolo, ca să supună lumea creștină la domnia absolut bisericească și lumescă a papei și a societății iezuite»⁴¹¹.

Iată dogmele acceptate în acest «conciliu» rupt de corpul poporului român unit: că papa nu numai că este capul vădit al Bisericii universale, dar «are deplină putere de a paște, de a cărmui și a administra», precum în Biserica Romano-Catolică, așa și în Biserica Greco-Catolică; că Mitropolia de Alba Iulia «primește, mărturisitește și crede toate câte le primește, le mărturisitește și le crede Biserica Romano-Catolică»; că pe viitor toți episcopii și preoții greco-catolici care vor lua parte la conciliile provinciale, vor avea să facă «mărturisire publică a credinței catolice după formula prescrisă de Urban VIII»; că papa are «dreptul perfect și independent de guvernare și legislație precum în Biserica Catolică, așa și în mitropolia greco-catolică de Alba Iulia»; că «pontifexele romană când vorbește de la catedră și când dispune în baza supremei sale autorități ca Biserica întreagă să învete vreă dogmă de credință sau de moravuri, atunci el se bucură de infailibilitate și din această cauză astfel de hotărâri ale pontifexului nu se mai pot schimba».

Aceasta este formula dogmei despre infailibilitate, impusă de papa Pius IX cu atâtă greutate conciliului Vatican I la 1870. Mitropolitul Vancea se grăbea să o impună Bisericii unite, sacrificând orice independență de gândire și de acțiune românească a acesteia.

De altfel mitropolitul Vancea excelase la Conciliul Vatican I prin intervențiile sale în favoarea infailibilității papale, cât vreme vreo 250 de episcopi din cei vreo 600 n-au voit să semneze hotărârea în favoarea ei decât ulterior, pe rând, sub presiuni exercitate asupra fiecăruia. Arhiepiscopul Vienei, Rauscher s-a opus definirii acestei dogme, iar guvernul austriac a adresat Vaticanului un protest împotriva ei. Conducătorul Bisericii unite întrecea pe Habsburgi în fidelitatea față de papă și era mai catolic decât romano-catolicii deschizând total poarta Bisericii unite dictaturii papale. Reacționarismul papal din acea vreme își găsea unul din cei mai aprigi susținători în episcopatul latifundiar al bietului popor de iobagi români din Transilvania, luându-se la întrecere cu episcopatul și conducerea iezuită a populațiilor indiene din America de sud. O delegație de episcopi maghiari și s-a prezentat într-o pauză a conciliului lui Vancea spre a-l felicita pentru intervențiile lui. Episcopatul maghiar putea să-l felicite pentru că Vancea rupea total suflătele pe credincioșii uniți din comunitatea religioasă a poporului român⁴¹².

În sfârșit, conciliul de la 1872 mai accepta:

Că «pontifexele romană, după dreptul divin ... este judecătorul suprem al credincioșilor și în toate cauzele supuse judecății bisericești se poate face recurs

⁴¹¹ N. Densușianu, *Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba Iulia*, Brașov, 1893, p. 6.

⁴¹² G. Ciuhandru, *Dezbinarea religioasă a românilor ardeleni*, p. 22 - 23.

la el»;

C «judecata scaunului apostolic nu se mai poate anula de nimeni și nici nu este iertat cuiva să judece asupra judecării papii»;

C «este fals ceea ce sus în unii că de la judecata pontificelui roman s-ar mai putea apela la conciliul ecumenic».

Iată-l pe papa proclamat judecător suprem, fără posibilitate de recurs de la el, nu numai în toate chestiunile de credință și de morală ale unei patrii a poporului român, ci și «în toate cauzele supuse judecării bisericești», care sunt foarte greu de distins, în concepția catolică, de alte chestiuni de viață: de chestiuni de politică, de ordin social, național etc.

Dar ceea ce era și mai grav, printr-o altă hotărâre se accepta dreptul papei de dispunere supremă chiar în chestiunile de cult:

Că papa «ca supremă autoritate, cerea și s-a încredințat depozitul credinței, are dreptul exclusiv de a impune forma cultului public și privat», precum în Biserica Catolică, așa și în Biserica Greco-Catolică. Iată cedându-se unei persoane străine de poporul nostru dreptul de a dispune de tradițiile și datinile suferite bimilenare ale poporului român.

Ce-ar fi spus Inocențiu Micu, care a suferit atâta luptând pentru independența Bisericii române din Transilvania, văzând ce a făcut din această independență mitropolitul Vancea? Ce ar fi spus frunța colii Ardelene văzând ce s-a ales «din demnitatea neamului românesc, pe care o afirmam și pentru care luptam ei cu atâta mândrie, suferind din cauza aceasta fără încetare? Poporul român unit e predat legat de mâini și de picioare celei mai absolutiste și exclusiviste autorități străine.

Mai departe, Conciliul de la 1872 accepta:

C «mitropolitul este numai un grad intermediar între pontificele roman, capul Bisericii, și între episcopi».

Niculae Densușianu comentează această hotărâre astfel:

«A adar papa, capul Bisericii Catolice, fu primit acum chiar în ierarhia internă a Bisericii române de Alba Iulia»⁴¹³.

Papa nu devine numai un oarecare ierarh «al Bisericii române unite ci factotum în ea»⁴¹⁴.

Mitropolitul Vancea, temându-se că deciziile ce se vor lua în acest conciliu vor provoca o mare rezistență în Biserica unită, și-a luat măsurile de rigoare, încă de la începutul conciliului a obligat cu jur mânt pe episcopi sub epitrahil, pe preoți în odjdie, să promită că nu vor divulga nimic din hotărârile ce se vor adopta până nu vor fi aprobate de Roma și publicate, pentru că nu cumva Roma, în fața protestelor din această Biserică să ezite să le aproba. Chiar cererea adresată Romei de a le aproba era un act de servilism. Roma ezită de fapt aprobarea lor vreme de mai mulți ani. Dar când papa Leon XIII le aprobă la

⁴¹³ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 7.

⁴¹⁴ Textele adoptate de acest conciliu, la N. Densușianu, *op. cit.*, după: Conciliul provincial prim.

8 martie 1882, aprobarea era însoțită de anularea tuturor instituțiilor Bisericii unite contrarii acestor hotărâri ale conciliului din 1872. Toată tradiția sinodală a Bisericii române unite moștenită dinainte de 1700 era desființată. I se optise papei să facă și aceasta.

Episcopatul greco-catolic acceptă această decizie a papei cu servilismul lui atât de depărtat de demnitatea lui Inocențiu Micu. Acest servilism mergea până la a de departe că folosea formula: «Srutându-vă piciorul ... răsmânem ai Prea Sfinției Sale prea umili și supuși fii»⁴¹⁵.

După ce obținuse această aprobare, Vancea trecu la un nou pas. «Pregătirile oculate de a trece la catolicism, începute în anul 1872, se continuă și în anul 1882 cu același sistem ascuns de a converti pe cineva fără știe»⁴¹⁶. Se convocă un nou sinod cu aceeași compoziție, cu același jurământ de a păstra secretul, ca și cel din 1872. Se aduse la cunoștință acestui conciliu aprobarea de către papa a hotărârilor conciliului de la 1872 și se hotărî punerea lor în aplicare, deocamdată tot în mod secret. Apoi se trecu la adoptarea altor măsuri de catolicizare. Fură acceptate adică toate conciliile Bisericii catolice de după cele apte Sinoade Ecumenice, singurele învătate în Biserica Răsăriteană. Fu primit între altele conciliul de la Trident cu mulțimea lui de decrete dogmatice și de dispoziții administrative; de asemenea Vatican I care a formulat dogma infailibilității papale.

La 30 septembrie 1884, papa Leon XIII întreprinde aceste decizii, anulând toate dispozițiile și datinile existente în Biserica unită, contrarii dogmelor și decretelor conciliilor din Occident și potrivite împrejurărilor de acolo.

Hotărârile conciliilor de la 1872 și 1882 nu se tipăresc decât la 1887, iar public nu fură făcute cunoscute decât la 1892, când reacția clerului și a mirenilor era tardivă și înfrântă prin «Roma locuta». Totuși se găsiseră acum oameni de curaj care le deplânseră. Printre ei fu glasul de cel mai mare prestigiu al istoricului Nicolae Densușianu, care publică la 1893 articolul: «Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba Iulia». El declară în acest articol: Biserica unită «s-a dizolvat cu totul în biserica papistă». «Ceea ce făcu mitropolitul Vancea în 1872 și 1882, întrece de o mie de ori ce a făcut Atanasie în 1698». «Din punct de vedere al catolicismului unirea cea adevărată catolică cu biserica Romei nu o făcu Atanasie, ci ... mitropolitul Vancea»⁴¹⁷. «De aceea tot și suntem într-o formă îngrijorată, ba chiar înspăimântată de consecințele periculoase pentru Biserica și naționalitatea noastră, în urma lepădării noastre de credință strămoșească, în urma catolicizării forțate, făcute în 1872 și 1882, în urma despuierii mitropoliei de Alba Iulia de toate drepturile sale, de autonomie și libertate, în urma deschiderii întregului cler, afară de episcopi, de a mai avea vot decisiv în sinoadele mitropolitane, sau în sinoadele în care se tratează despre

⁴¹⁵ † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 193.

⁴¹⁶ N. Densușeanu, *op. cit.*, p. 9.

⁴¹⁷ *Ibidem*, p. 1, 4, 14.

creștină noastră, în urma deschiderii poporului român credincios din orice fel de sinoade». «Astăzi în Mitropolia de Alba Iulia s-a furat o religie străină, ea s-a dezbrăcat de caracterul ei național, guvernarea bisericească supremă nu mai este în mâna românilor, ci în mâna străinilor»⁴¹⁸. Sau: «starea într-adevăr tristă în care a lăsat răposatul mitropolit Vancea Mitropolia de Alba Iulia și cu deosebire încercările sale periculoase de a introduce în Biserica română creștină catolică și întregul sistem de guvernare catolic, au tulburat adânc conștiința religioasă a poporului român și pacea bisericilor din această Mitropolie». «În urma acestor încercări nefericite, poporul român din Mitropolia Alba Iuliei se află azi în pericolul de a fi rupt pentru totdeauna din sânul Bisericii sale naționale românești și din corpul națiunii române»⁴¹⁹.

Dar și alții români uniți deplângeau pierderea totală a independenței Bisericii unite și a sinodalității ei și priveau cu jind la sinodalitatea larg reprezentativă a Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Chiar Augustin Bunea, în alte privințe apologet al uniației și denigrator al Ortodoxiei, scria: «Cauza că poporul nu are drepturi sinodale și pricinuitoarea tuturor relelor de care suferă Biserica noastră» sunt «doctorii de Roma». «Teologii care au studiat la Roma și pe la seminariile episcopilor latine, au deschis pe mirenii culți, cu cărțile luminoase, din Biserică, au introdus un curent străin absolutist în sânul Bisericii române unite, care tinde a înăbuși glasul poporului și a ignora drepturile lui, un spirit de exclusivitate clerical-absolutist al catolicismului modern, care a făcut să amuască nu numai glasul mirenilor, ci și al preoților, și s-a omorât sinodalitatea»⁴²⁰.

Dar sinodalitatea nu se putea împăca cu dogma infailibilității papale și cu primatul absolutist al papei. O uniație care primește primatul papal și sinodalitatea sunt două lucruri care se exclud. Sinodalitatea nu este numai o chestiune administrativă care se poate împăca cu dogma primatului papal. Sinodalitatea este în același timp un concept dogmatic contrar primatului papal. A lupta pentru sinodalitate înseamnă a lupta pentru independența totală de Roma papală. Dar concluzia aceasta nu o trăgeau fără toată frunța uniți care luptau pentru sinodalitate; unii se temeau să tragă această concluzie și să militeze pentru ea, atâta vreme cât trăiau într-un stat catolic, căci socoteau că aceasta ar fi însemnat să intre într-o nouă perioadă de martiraj ei și poporul unit. Pentru tragerea acestei concluzii logice trebuia să se înfăptuiască întâi eliberarea politică a românilor din Transilvania.

Completa catolicizare dogmatică a Bisericii unite va forma baza pentru catolicizarea treptată a cultului, a spiritualității și a limbajului ei religios tradițional, spre desvârșirea separației sufletești a credincioșilor uniți de cei ortodocși.

⁴¹⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁴¹⁹ *Ibidem*, p. 1.

⁴²⁰ Dr. A. Bunea, *Discursuri*, Blaj, 1903 p. 404, 406, 408, 381, la Ț Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 173.

3. Dar între timp alte m suri de catolicizare și deznaționalizare, înlesnite de acțiunea oficialității uniaiei, începuseră să fie întreprinse de autoritatea Imperiului habsburgic austro-ungar în alianță cu Vaticanul.

Una din acestea a fost înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog care cuprindea pe lângă o sumă de parohii greco-catolice rutene, 83 de parohii greco-catolice române (77.225 credincioși), declarate de naționalitate maghiară. Măsura aceasta a fost înlesnită de participarea episcopilor greco-catolici români – fără să fie obligați legal – la conferințele episcopatului maghiar. Astfel «Cultura Creștină» din Blaj, în nr. 10/1913, scria: «Dacă episcopii noștri (greco-catolici) nu luau parte la conferințele episcopale (romano-catolice), unde mai întâi s-a discutat, într-o formă mai pozitivă, noua episcopie, Roma nu ar fi putut trece cu atâta ușurință peste prerile române ale corului episcopesc român unit».

Antecedentele acestei măsuri sunt asociate în fapt cu comuna românească din acele părți trecute de episcopii Oradiei, cu mijloacele obișnuite de amănare și forțare, la uniaie, au fost supuse episcopiei greco-catolice rutene de Muncaci⁴²¹. Interzicându-li-se de a-și mai aduce obiceiurile rituale din Moldova și Muntenia, preoții ruteni uniți, trimiși de episcopul de Muncaci ca pături în acele sate de pe teritoriul județelor Szabolcz, Hajdu, părțile de est ale județelor Bihor și Satu Mare, au început să introducă pe încetul și în mod abuziv limba maghiară, ajutați de autorități, în scopul distrugerii oricărui legătură sufletească între ele și restul poporului român. După 1848 s-a introdus limba maghiară chiar și la liturghie. Supuși vreme îndelungată acestei acțiuni de instruire, credincioșii din satele amintite au putut fi declarați prin bula papală din 1912, maghiari greco-catolici și încadrați în nou înființata episcopie greco-catolică maghiară de Hajdudorog⁴²².

În 1911, guvernul ungar ceru Vaticanului să întemeieze această episcopie greco-catolică maghiară de Hajdudorog. Vaticanul consultă episcopatul catolic din Ungaria. Conferința episcopilor catolici din 9.XI.1911, la care participa și mitropolitul Victor Mihály de la Blaj și episcopii Dimitrie Radu de la Oradea și Vasile Hossu de la Gherla, și-a dat avizul pentru înființarea acestei episcopii, fără ca episcopilor greco-catolici români prezenți să li se spună ceva despre aceasta. Când s-a aflat despre aceasta, un val de proteste s-a pornit în toată Transilvania.

Într-o conferință ținută la Blaj în 17.11.1912, compusă din episcopi și mireni, se redactează un memoriu de protest în care se semnalează primejdia că – precum a precizat guvernul – «cu timpul» să se «adauge la noua dieceză și alte parohii», ceea ce înseamnă că «cu timpul toți românii greco-catolici vor fi

⁴²¹ *Cultura creștină*, 1914, nr. 5, p. 151.

⁴²² Ștefan Manciulea, *Episcopia greco-catolică maghiară de Hajdudorog și românii*, în «Cultura creștină», 1942, nr. 7 - 8, p. 386 - 394.

încorporea i diecezei maghiare...».

La 29 mai 1912 s-a ținut o nouă conferință la Alba Iulia, la care au participat peste 20.000 de delegați. «Un uragan s-a îndreptat împotriva Bisericii noastre», zicea Ștefan Ciceo Pop. «Vor să izbească cu seculă la temelie casa Domnului». Gheorghe Pop de Besești preciza că noua episcopie are ca scop deznaționalizarea tuturor românilor greco-catolici. Uniația începea să-și dea la iveală ultimele consecințe urmărind rite de patronii ei.

Iar fruntașii uniști declarau: Au dreptul domnitorul și papa să facă oricât de multe episcopii, dar n-au dreptul să bage în firea noastră un suflet străin: «Pentru că dacă ar încerca aceasta, noi am rupe pecețile documentului, așa cum a spus Atanasie».

Conferința înaintează episcopatului greco-catolic un memoriu, în care cere acestuia să trimită neîntârziat la Roma «un memoriu energic», pentru că altfel «simțământul românesc și opinia publică românească ar fi adânc jignite, văzând că chiar arhierii greco-catolici români ... prin o conlucrare activă, dau în ișii jertfă ... o mulțime de fii sufletești...» și «s-ar submina încrederea și alipirea românilor greco-catolici rămași la vechea mitropolie de Alba Iulia și Făgăraș de povestirile lor sufletești». Preoții și mireni trimit din toate părțile memorii la Mitropolia Blajului, declarând că prin noua episcopie s-a dat «o lovitură de moarte» Bisericii greco-catolice române⁴²³.

Cu tot valul de proteste, papa a emis la 8 iunie 1912 bula «Christi fideles graeci», prin care dă firea episcopiei de Hajdudorog. În ea papa spune că deoarece «între credincioșii de rital grecesc s-au înmulțit și de aceia care folosesc limba maghiară și care foarte stăruitor au cerut de la Sfântul scaun să se înființeze pentru ei o dieceză», «ascultând cu bun voință dorința majestății sale Francisc Iosif, împăratul Austriei și regele Ungariei, precum și rugămintele venerabililor noștri frați, ale cardinalului Primate al Ungariei, Arhiepiscop de Strigoniu și ale altor sfinți prelați ai aceluiași regat, cumpunind cu diligență și studiu matur», «din plenitudinea puterii apostolice hotărâmsă înființăm ... o dieceză catolică de rital grecesc, care se va numi Hajdudorog». În vederea acestui scop; separăm «cu autoritate apostolică» parohiile respective (le dăm numele). Din diecezele Eperies, Muncaci, Gherla, Oradea, arhidiecezele de Făgăraș (Blaj) și Strigoniu, anexând astfel nu numai parohii rutene, ci și 83 parohii române din vestul Transilvaniei și din secuime acestei episcopii, fiindcă în unele din aceste parohii – se spune în bulă – «credincioșii aproape toți vorbesc ungurește». Aceasta dieceză va sta sub jurisdicția Congregației de Propaganda Fidei și va fi «sufragană arhidiecezei de rital latin a Strigoniului». Aceasta pentru că ruperea de corpul românesc a respectivelor parohii să fie totală și pentru că să poată fi folosită ca instrument pentru extinderea unei uniații de limbă străină între români. La liturghie se va folosi limba greacă veche, iar la celelalte slujbe, în pastorație și administrație, limba maghiară. De fapt s-a

⁴²³ Cf. † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 189, 192, 195.

introdus în liturghie limba maghiară .

Românii greco-catolici se gândeau acum la modalitățile concrete de revenire la Ortodoxie. «Din corespondența între un exponent unitar și Dr. Ioan Ciorda (avocat din Beiuș, martir național în toamna anului 1918), purtat în 1912, pe vremea când se dădeau cele mai înverșurate lupte împotriva episcopiei de Hajdudorog, reiese clar că pe chestia revenirii la Ortodoxie între cei doi domnea o înțelegere deplină». Pregătirea trebuia să se facă treptat, întâi să se înadunări în satele amenințate, apoi să se amenințeze cu trecerea la Ortodoxie și apoi să se facă în masă trecerea la Biserica Ortodoxă⁴²⁴.

De fapt în 18, 19 și 20 august 1912 se înadunări de protest în comunele din Sătmăș, la care participă Dr. T. Mihali, Dr. Ștefan Ciceo-Pop, Dr. Ioan Ciorda, Dr. Aurel Vlad și alții în fruntea mirenilor ai celor două Biserici⁴²⁵. În ziarele românești din Transilvania se cerea cu insistență ruperea păcii.

Episcopatul greco-catolic român a adresat un memoriu nunciaturii din Viena, să nu se treacă la executarea bulei. Dar nunciatura, fiind asigurat de fidelitatea neclintită a conducerii Bisericii unite față de Roma, a trecut peste acest memoriu și peste altele asemenea și la 17 noiembrie 1912 execută bulea papală. La 6 mai 1913 episcopia de Hajdudorog, după ce a fost votată de Parlament, a fost confirmată prin lege. La 5 octombrie 1913 fu instalat primul episcop, Miklosy István.

Revolta între românii greco-catolici a crescut și mai mult. Unul din ei scria în «Gazeta Transilvaniei» nr. 50 din 3/15 martie 1913: «Trebuie să spunem pe față că ar fi pe cât se poate rău: că întregul cler romano-catolic (de azi), și Biserica Romano-Catolică este cel mai îndârjit dușman al ... Bisericii noastre naționale greco-catolice române și al obiceiurilor noastre străbune».

Românii din satele înglobate episcopiei de Hajdudorog n-au voit să mai intre în biserici, ci cântau cântări religioase în limba română lângă zidurile de afară ale bisericilor. S-au pornit persecuții împotriva lor. «**Preoții și credincioșii ferecași în lanțuri plecau în călătorii sfârșite și umplute de umbră**». Li s-au intentat procese de tulburare a ordinii publice. Avocații români, între care excela Dr. Ioan Ciorda, erau apărătorii lor la aceste procese⁴²⁶. Abia unirea Transilvaniei cu țara mamă la 1918 a salvat o parte din acele comune și a oprit procesul de extindere a greco-catolicismului de alt limbă în Transilvania. La 1 iunie 1919 un decret papal a retrocedat 46 de parohii române din cele 83 episcopii de Oradea și Gherla⁴²⁷.

În mijlocul acestei mișcări generale de protest și hotărâre de a reveni la Ortodoxie s-a auzit, ca un dușman rece, **glasul Blajului oficial, repetat neîncetat, care reafirmă fidelitatea față de Roma papală cu orice preț**. Solidaritatea

⁴²⁴ Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului*, p. 110; a se vedea și Ț. Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 195 - 196.

⁴²⁵ Petru E. Papp, *op. cit.*, p. 121.

⁴²⁶ *Ibidem*, p. 122.

⁴²⁷ Ț. Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 193.

românească se sfârșim în acest moment de grav amenințare pentru poporul român, fiind când imposibil o acțiune comună eficace. Cererea de revenire la Ortodoxie s-a auzit tot mai puțin în întreaga frunță a greco-catolicii după aceea, conștienții că vor întâmpina opoziția cercurilor conducătoare ale Bisericii unite și nevoind să producă vătăriri într-un moment al desrădăcirii, frunța a greco-catolicii n-au mai voit să proclame reunificarea românilor în Biserica strămoască nici măcar la 1 decembrie 1918, cu toată experiența tristă a Hajdudorogului. Ideea acestei reunificări o susțineau mai mult zărele din mediile ortodoxe de la Brașov, Sibiu și Arad.

În aceste condiții alăturarea conducerii Bisericii unite la protestele poporului, în chestiunea Hajdudorogului, era ceva pur formal și aceste proteste nu mai aveau nici un șans de succes. Protestele ierarhiei unite erau proteste «respectuoase» și menite mai mult să amănă geacă poporul cu ideea că conducerea Bisericii unite e cu el însuși liniștită în privința viitorului, așa cum autorecomandarea acestei conduceri că purtătoare a sentimentelor românești ale corifeilor colii Ardelene **avea același scop de acoperire în fața poporului a acțiunilor sale de continuă catolicizare și dezmembrare a poporului român, adică de adormire a vigilenței poporului prin convingerea că conducerea Bisericii sale veghează la apărarea intereselor naționale ale lui.**

De fapt «Cultura creștină» de la Blaj, deși caracteriza bula «Christi fideles graeci», pe care o publica în nr. 13/1912, de «odiosă», scria în același număr: «Domnul Mihai Popovici a dat lozinca (a se remarca ascuțitul menționării exclusive a acestui mirean ortodox, că și cum numai el ar fi fost de vin pentru ideea aceasta) că credincioșii din satele rupte de corpul națiunii române să treacă la neunire și aceasta, amplificat mai târziu cu îndemnul de a trece cu toții la neunire, sprijinit pe condeiele agere, s-a prefăcut, am putea zice, în convingere la zărele noastre din Arad și Brașov». «*Aceasta nu se mai poate*»; «nu numai pentru că avem o tradiție mai mult ca de două ori seculară» (parcă la 1700 nu avea poporul o tradiție de 1600 ani de Ortodoxie și totuși unirea cu Roma s-a făcut n.n.), «*ci și din motivul că pentru o greșală politică a Romei... noi nu putem primejdui mântuirea noastră sufletească*»⁴²⁸.

Dar cine a creat acea *tradiție* deosebită de cea a Bisericii străbune, comună întregului popor român? Nu era avertizat continuu conducerea Bisericii unite de către frunța uniunii cu sentimente românești și de către românii ortodocși: Nu introduceți instituții și practici catolice în viața religioasă a poporului unit, nu introduceți în credința strămoască dogme catolice, căci prin ele se pășăiește prăpastia sufletească între el și românii ortodocși! Și nu s'au spus teologii catolicizării ai acelei Biserici, că nu-i nici un pericol că prin aceste dogme, practici și instituții catolice să se rupă unitatea spirituală a poporului român? Acum recunoașteți că noua «tradiție» a Bisericii unite face imposibilă reunificarea religioasă a românilor. N-au urmărit ei anume crearea

⁴²⁸ *Cultura creștină*, 1912, nr. 13, p. 388.

acestei situații, în scopul împiedicării pe veci a acestei reunificări? Noroc că poporul român unit nu făcea de fapt nimic de această nouă «tradiție» bisericească a sa.

«Tradiția» această nouă, a rămas în pătura de suprafață ierarhic-teologică a acelei Biserici. Dovada este că la 1948 nici o astfel de «tradiție» deosebită n-a împiedicat poporul român greco-catolic să revină în sânul Bisericii Ortodoxe, fără să simtă că vine la ceva deosebit de ceea ce a avut el întotdeauna.

Blajul oficial îndemna poporul din satele rupte din corpul poporului român să renunțe la orice protest și să-și vadă de «mântuirea sufletească». Problema înștrăinării o considera ca o mică chestie «politică» care nu înseamnă mare lucru față de problema «mântuirii sufletești». Dar, în acest fel, universalismul Bisericii catolice arată că nu-i preocupat să împacă mântuirea cu varietatea națională a planului creației, și – în cazul nostru -- conducerea ierarhic-teologică a Bisericii unite se îmbibase de acest universalism. Acest universalism cu tendință uniformizatoare nu-și dă seama că experiența lui Dumnezeu este trăită și exprimată de credincioșii din fiecare popor în felul lor propriu, care nu poate fi depășită și care face cu atât mai bogată și mai plăcută lui Dumnezeu și sfrângerea Lui în viața oamenilor. Legea aceasta este atât de legată de existența omenească, încât atunci când pe plan religios anumiți credincioși vor să se ridice din planul național propriu, ei nu devin anaionali, ci se lasă practic absorbiți într-o comunitate străină. Dar pe când acest universalism abstract rămânea o teorie pentru popoarele străpânitoare, Blajul oficial l-a aplicat în mod tragic pe pielea poporului român, supus unei străpâniri străine.

În alt număr din timpul acestei disperate frământări a poporului român din Transilvania, «Cultura creștină» scria (nr. 9/1912, p. 257 - 258), scufundat în neputința ei totală, un articol redacțional, în care afirmă mai presus de toate necesitatea devotamentului față de papa: «O lămurire care se impune»: «în aceste împrejurări de însemnătate istorică se găsesc mulți care, lipsiți total de busola unei orientări sigure (sic!), cred că fac un bun serviciu cauzei noastre, aruncând la suprafață ideea ruperii legăturii religioase cu Biserica Romei». «În fața acestor încercări, care în loc să slujească – în elegându-se că sunt utopii (sic!) – se înmulțesc, devin tot mai întărite, pentru a preveni o dezorientare, credem că trebuie să strigăm un puternic: Veto! Oricum ar simți, adică, cineva, privitor la cauzele care la 1700 au determinat Biserica noastră să se unească cu Roma, și chiar presupunând că întreaga unire a fost o faptă curată politică, trebuie să știm, că astăzi, după 200 de ani de la Unire, credința noastră că facem parte din corpul adevăratei Biserici a lui Hristos este cu mult mai adânc înrădăcinată în noi și este mult mai vie, decât să putem permite ca cineva să ne bătuiască în car, că din motive *politice* (naționale n.n.) am putea să ne rupem de această Biserică». Deci – după logica aceasta – nu conta decât să se rămână în catolicism! «Îndrăznim să spunem, în numele Bisericii noastre împăcări în conștiință, că avem convingerea că Biserica noastră și în cazul că s-

ar întemeia episcopia nedorit , va fi i în viitor un paladiu al romanit ii noastre» (sic!).

4. Simultan se contura tot mai mult o alt perspectiv pentru poporul român unit. Se vorbea de încorporarea *Mitropoliei de Alba Iulia i F g ra în Biserica Catolic din Ungaria*, dat fiind faptul c conducerea Bisericii unite declara această Biserice întru totul catolic i deci nedeosebit în esen de Biserica Romano-Catolic din Ungaria. Ideea a încol it înc din 1869 i s-a dezvoltat continuu până la 1919. Amenin area aceasta a îndemnat clerul de rând i pe intelectualii greco-catolici s accentueze din nou caracterul «r s ritean» al Bisericii unite, ca argument pentru afirmarea independen ei ei de Biserica Romano-Catolic din Ungaria, cât vreme ierarhia i teologia unit continuau s afirme i s dezvolte caracterul catolic al acestei Biserici. Ea î i continua func ia de «cal troian» în cetatea româneasc (a a caracteriza ziarul grec «Sotir» din 6 ianuarie 1971 rolul Bisericilor unite în mijlocul popoarelor ortodoxe).

Când «Congresul autonom regnicolar» al Bisericii Romano-Catolice din Ungaria i-a arogat dreptul de a supune potest iis iurisdic iei sale întreaga provincie mitropolitan greco-catolic » român , conferin a preo ilor i intelectualilor mireni greco-catolici de la Alba Iulia (1871) a declarat c înf ptuirea proiectului acestuia ar duce la nimicirea na ionalit ii române i la desfiin area Bisericii unite ⁴²⁹. Un protest asem n tor formuleaz conferin a clerului unit, întrunit la Blaj în 16 aprilie 1893. O alt conferin a clerului i mirenilor din 27 iunie 1897, de la Cluj, declara că « ine neclintit la condi iile de existen ale acestei Biserici (greco-catolic): independen a, caracterul na ional-românesc și institu iile ei r s ritene», ca la singurele salvatoare.

Toate aceste memorii nu s-au bucurat de nici o aten ie. «Congresul catolic din Ungaria din 1897 a hot rât s contopeasc Biserica Greco-Catolic în autonomia Bisericii Romano-Catolice» ⁴³⁰.

Sinodul episcopilor uni i, întrunit la 22 noiembrie acela i an la Blaj, cerea autonomie pentru Biserica unită, cum are i Biserica Ortodox înc de la 1868; era un exemplu pe care îl d duse i conferin ele greco-catolice anterioare, ar tând c pot fi dou Biserici catolice autonome în Ungaria, cum sunt i dou ortodoxe (sîrb i român). Cei ce d deau acest exemplu uitau îns c o Biserice Ortodox na ional este total independent de alta, pe când Bisericile catolice chiar cele de rit oriental sunt legate între ele în corpul juridic uniform i dependent de acela i centru, al catolicismului.

Sinodul de la Blaj din 1899 declara c Biserica Greco-Catolic «dac va înceta s fie româneasc , va înceta de a mai fi unit », deci «îns i existen a acestei Biserici poate fi amenin at » ⁴³¹. Pe episcopii greco-catolici îi durea mai

⁴²⁹ † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 197.

⁴³⁰ *Ibidem*, p. 200.

⁴³¹ *Ibidem*.

mult disparea Bisericii unite prin contopirea ei în Biserica Romano-Catolică, decât deznaționalizarea poporului pe care îl păstoreau.

Cu mult mai categoric și mai clar se exprimă intelectualii români uniți în 1899: «Să ne pregătim a țerge și noi Biserica aceea care nu ar mai fi Biserica noastră, ci numai o punte spre pierzare» și «să ne înălțăm la o nouă viață în sânul Bisericii noastre naționale»⁴³².

În fața acestei primejdii, unul din fruntașii greco-catolici, Alexandru Vaida Voievod, exprimând opinia clerului și credincioșilor mireni, scria în «Tribuna» la 25 septembrie 1899: «Să strigăm în lumea largă, că îndată ce contopirea noastră în autonomia Bisericii catolice ar fi un fapt săvârșit, toți uniții vom trece fără preget în sânul Bisericii Ortodoxe Române ... Urmărind interese mai mult particulare, decât obștești s-au rupt antecesorii noștri din sânul Bisericii surori – român din fire, român prin sânge, român prin limbă – care ca un liman mântuitor ne primește în momentul supremului pericol național în sânul său». El își termina chemarea, condamnând aspru pe cei ce nu ar consimți cu acest punct de vedere⁴³³.

Alexandru Vaida Voievod relua ideile fruntașilor colii Ardelene și ale lui Papiu Ilarian, când scria: «Când noi descendenții semnatărilor actului de uniune, noi în interesul cărora s-au rupt strămoșii noștri de către Biserica românească Orientală, căutăm să ne dăm seama, ce rezultat au produs iluziile antecesourilor noștri, atunci cu inima frântă vedem că răsplata iluziilor și jertfei lor pentru noi nu este decât crâncenă deziluzie. Poporul român dezbinat în două tabere, uniți și neuniți, suferă și a suferit toate relele ce rezultă din dezbinare. Veleitățile confesionale sunt răul mai mic, dar ura între frați numai cu greu se poate înduși prin presiunea opiniei publice și există între noi ca un morbo cronic, care în tot momentul amenință cu izbucnirea unei crize acute.

Purgatoriul, papa, pâinea dospită sau nedospită, purcederea Spiritului Sfânt, cu un cuvânt cele patru puncte ale uniunii, să fie oare cauza acestei urii latente? Întrebați poporul, întrebați inteligența noastră laică de ambele confesiuni! Cel mult 1% are idee despre aceste subtilități de natură pur confesional-dogmatică.

Nu în această parte este de a se căuta izvorul răului. Nu, – el este cauzat prin firul roșu al trecutului uniților, prin tendința în veci neadormită a Bisericii Catolice de a ne escamota pe neașteptate cu desvârșire, iar nu numai pro forma, cum ar trebui să fim pe baza pactului de unire, în sânul «singurei mântuitoare Biserici catolice».

Biserica unită de astăzi de mult nu mai este Biserica unită, precum a înales-o Atanasie și preoșii săi. Moravuri, ceremonial, apucături străine catolice au fost contrabandate cu încetul în Biserica unită de rit oriental. Suntem de mult

⁴³² A. Bunea, *Discursuri*, p. 464 - 465.

⁴³³ I. Lupaș, *Chestiunea Concordatului*, Sibiu, 1921, p. 21 - 22.

pe cale de a deveni cu totul papista i»⁴³⁴.

Lucrurile s-au tergiversat până în anul 1917. În numărul 13 (iunie) din 1917 al «Culturii creștine» (p. 408), Dr. Al. Rusu scria: «Dispozițiile mai noi luate la conferința episcopală, la care și de astăzi au luat parte arhierii noștri de la Oradea Mare și Lugoj, nu le cunoaștem mai de aproape ... Am aflat doar atât că autonomia de fapt a format obiect de discuție; nimic nu se putea însă întreprinde privitor la ceva nou, în care ar fi ajuns chestiunea. Nici din cercurile arhierilor noștri, care au participat la conferință, nu s-a desprins un singur gând de nedumerire sau de îngrijorare pentru viitorul Bisericii noastre».

«De câtva vreme, foile din capitală (din Budapesta), mai cu seamă cele catolice, aduc însă tura pozitivă a autonomiei catolice a intrat în fazele realizării. Ni se spune că proiectul de lege referitor la ea este gata și că în timpul cel mai scurt va fi supus dezbaterii parlamentului». Iar mai departe scria: «**Ce-i drept, stările excepționale între care trăim, iar pe de altă parte și mai ales ajutorul de stat pe care-l primește preoțimea noastră în forma congruelă a cvincvenalelor, ca să nu amintim și întregirile de salariu ale profesorilor noștri, constituie fără îndoială piedici foarte însemnate în calea desfășurării unei energice acțiuni de apărare».**

În nr. 1 din 1918 al «Culturii creștine», același Dr. Al. Rusu, publicând proiectul de statut al autonomiei catolice maghiare, constata cu oarecare ușurare că în ea nu se vorbește decât de «Biserica catolică din Ungaria», nu și de cea greco-catolică. Totuși declara că expresia este ambiguă, întrucât se poate referi și la Biserica Greco-Catolică. Aici aduseseră catolicizarea Bisericii unite, și prin expresia «Biserica catolică din Ungaria» se putea înțelege și Biserica Greco-Catolică. Statul putea folosi acest text de lege fie spre liniștirea românilor, fie spre răzvrătirea lor, după cum era potrivit cu împrejurările. Echivocul acesta i-a făcut pe episcopii uniți să participe la conferința episcopatului catolic din 1917, și să creadă că nu e vorba și de Biserica unită.

Acest proiect plin de un echivoc primejdios pentru Biserica unită urma să fie adus la îndeplinire în toamna anului 1918. Numai 1 decembrie 1918 a salvat Biserica unită de această primejdie posibilă.

Dureros este însă și această primejdie prin care trecuse Biserica unită și n-a îndemnat pe conducătorii ei să se pună de acord cu fruntașii politici uniți pentru a proclama la 1 decembrie 1918 reîntregirea celor două Biserici naționale într-o singură Biserică strămoască independentă de Roma.

5. În pofida acestor primejdii conducerea ierarhic-teologică-monahală a uniației a continuat acțiunea de catolicizare de până la 1918 și după ziua de grație de la 1 decembrie 1918 până la 1948 și prin această opera de dezbinare sufletească a poporului român.

Încă de la 1870, sub mitropolitul Vancea, această conducere a început să

⁴³⁴ *Ibidem*, p. 20–21.

introduc în cultul acelei biserici un nou limbaj, un limbaj p s resc, neîn eles de popor, pentru a face i în felul acesta cele dou p r i ale poporului s nu se mai în eleag . Dacă latinismul colii latiniste a fost eliminat din literatur , el a fost men inut în mare parte cu tenacitate în cultul Bisericii unite. În «Liturghierul» tip rit la Blaj în 1870 se poate citi rug ciunea aceasta: «Cerceteaz lumea aceasta cu *misericorde i* cu îndur ri, trimite peste noi îndur rile tale cele *copioase ...* înc ne rug m pentru sc parea celor *captiva i i* pentru fra ii no tri ce sunt în *erbitie i* pentru to i cei ce *erbesc i* au *erbit* în sânta locuin a aceasta ... înc ne rug m ca s se p zeasc sânt locuin a aceasta de *peste*, de foamete, de cutremur, de *ezundare*». Ce oribil sun textul acesta fa de textul tradi ional românesc : «Cerceteaz lumea aceasta cu mil i cu îndurare, trimite peste noi milele tale cele bogate ... înc ne rug m pentru ca s se p zeasc Sfântul loca ul acesta de cium , de foamete, de cutremur, de potop». «Schimbatu-te-ai la fa », devine «*transfiguratu-te-ai la fizionomie*»; «mila p cii, jertfa laudei», devine: «îndurarea p cii, *sacrificiul laudei*»; «cel ce se m nânc pururea i niciodat nu se sfâr e te», devine: «cel ce se m nânc pururea i niciodat nu se consum »; «trupul cel f r chip» devine «trupul cel *f r figur* »; «înfrico atul jude » devine «*înfrico atul tribunal*»; «cerem iubirea ta de oameni» devine «implor m filantropia ta»; «uneltirile dracilor» devin «*insinuările demonilor*». «T ria cerului» devine «*firmament*»; «uria ul Goliat» devine «*gigantul Goliat*»⁴³⁵.

Observ m c nu totdeauna tendin a de a înlocui un cuvânt de origine slav cu unul de origine latin îi mâna pe conduc torii oficiali ai unia iei s schimbe cuvintele vechi (de ex. în cazul *filantropiei* sau *tribunalului*), ci tendin a de a obi nui poporul unit cu un limbaj bisericesc deosebit de cel al fra ilor lor ortodoc i.

Nu atât dorin a de a apropia limba româneasc de limba str mo ilor no tri romani st tea la baza acestei ac iuni, cât dorin a de a duce limba de cult a Bisericii Greco-Cadolice spre limba latin folosit în toat Biserica Romano-Catolic , dep rtând-o de via a de toate zilele. Cât vreme ierarhii ortodoc i erau condu i, în ac iunea de introducere a limbii române în cultul Bisericii, de dorin a de a în elege tot poporul cuvântul lui Dumnezeu (predoslovie mitropolitului Simion tefan la *Noul Testament de la B Igrad* din 1648: «Noi drept aceea ne-am silit, de cât am putut, s izvodim a a cum s în eleag to i ... c Scriptura f r în eles iaste ca i trupul f r suflet»), conducerea Bisericii unite lucra în spiritul Bisericii catolice, care s-a opus introducerii limbii poporului în cult, acceptând doar în anii recen i, sub presiunea timpului actual, s introduc limba vorbit în cult. Conducerea Bisericii unite, care se l uda atâta cu opera ei cultural în via a poporului român, dac n-ar fi fost silit s în seama de limba româneasc introdus în cult de mai înainte de Biserica Ortodox , orientându-se dup refuzul Bisericii Romano-Catolice de a introduce în

⁴³⁵ S. C., *Limba veche bisericeasc si inova iile introduse în ea de fosta Biserice unit* , Sibiu, 1954, p. 30 - 34.

cult limbile naționale, n-ar fi introdus poate nici până azi limba românească în cultul Bisericii unite.

Dar nu numai prin limbajul cultului s-a silit conducerea Bisericii unite să despart pe credincioșii ei de frații lor ortodocși, ci și prin cuprinsul lui. E o acțiune pe care ea a continuat-o și după 1 decembrie 1918. S-a introdus rozarul, binecuvântarea cu Iisus euharisticul, devoțiunile față de tot felul de sfinți occidentali, cultul inimii lui Iisus, statuile, se practica de către unii episcopi și clerici biritualismul.

Dar și în această privință, în Biserica unită era o continuă luptă între partidul redus, dar conducător, catolicizant și între poporul și clerul de rând, însușit de bunul simț și de dragostea lui pentru unitatea națională.

Un reprezentant al direcției catolicizante se plânga de rezistența opusă de preoții și de credincioșii inovatori catolici în cult: «Prea multă dragoste am dovedit că avem față de Biserica greco-orientală», zicea el⁴³⁶. Un altul se plânga: «Câte cazuri sunt când fratele preot pentru a-și menține raporturile de prietenie cu preotul ortodox n-a dat creșterea religioasă catolicilor și și n-a atins de loc chestiunile diferențiale ca să-și cunoască credinciosul religia lui? (Cum e religia lui, dacă n-o cunoaște? E dovedit că n-a devenit bun general al poporului unit. *n.n.*). De ce unii preoți uniți participă la servicii în biserici ortodoxe? În felul acesta oricât ar munci unii (catolicizantii) ..., la rezultat nu se va putea ajunge, împlinindu-se proverbul «O rândunică nu face primăvară» (Cu adevărat catolicizantii erau ca niște rândunici ce se puteau număra pe degete în mijlocul poporului unit. *n.n.*). Să nu ne mirăm dacă de la credincioșii noștri auzim vorbele de indiferență, că tot un Dumnezeu e, tot români sunt și ei, atâta doar că ei zic «Doamne miluie-te-ne și Duhul Sfânt»⁴³⁷.

O mână de catolicizantii aprinși luptau să dezbină sufletele poporului român din Transilvania, cu mult mai în elept decât ei, să-l facă să părăsească tradițiile lui bisericești, superioare procedeele de mântuire automată ca cele ale purgatoriului, ale copierii de texte în 9 exemplare etc., iar marea masă a clerului și poporului nu numai că rezista, ci lupta împotriva acestei acțiuni nefaste.

Unul din ei, care se dădea drept «preot catolic de rit românesc și fost alumn al colegiului de Propaganda Fide», manifesta, într-un număr din revista amintită din același an, o adevărată furie față de opoziția față de această acțiune catolicizantă a cultului ortodox, preoții uniți și rmaiata tradițiilor bisericești ale poporului român. Inovările catolice în cult le socotea acesta unicul mijloc pentru salvarea lumii. Preoții care se opuneau acestor inovări erau taxați de: demoni, demenți, iude care trădează din nou pe Hristos, mișei, mercenari. «Inovatori îndrăzneți!» ... «Iată expresia care nu rar ni se întâmplă să ni se adreseze într-un ton ironic și compătimitor, nou celor veniți din centrul

⁴³⁶ Rașiu Iuliu, *Deziderate în vederea conciliului provincial*, IV, în «Cuvântul Adevărului», Blăd, 1929», nr. 1, p. 81.

⁴³⁷ Berinde P. P., *Mai mult via pentru suflete!*, în «Cuvântul Adevărului», 1935, nr. 4 - 5, p. 203 - 204.

catolicismului» ..., conduci «de dorul fierbinte și de voința hotărâtă de a contribui la intensificarea evlaviei și credinței în *comunitățile noastre catolice de rit românesc*». «Când aceste gânduri am cercas-le realizăm, ne lovim de zidul întreg al unei *indiferențe demoniace și de inuități dementă a unor mercenari și angajați, care numai preoții și nu se pot numi*», «în zadar vor spune rău și ciumă și puștină în elegenții, binecuvântarea cu Iisus euharisticul, cultul sfintei inimi, rozariul și altele asemenea, sunt «particularități» ale ritului latin, care nu sânt. Aceste exerciții de pietate nu sunt «particularitatea» vreunui rit, oricare ar fi el, ci sunt «particularitatea» Bisericii catolice, sunt nota caracteristică a sufletului catolic». Cel ce ar fi contra lor, «ar fi un mișcător, un iudaic los, care insidiază din nou condamnarea lui Hristos și nimicirea Bisericii».

Parcă totdeauna Biserica a stat în rozariu și parcă Biserica ortodoxă românească n-a dat înuit aproape 2000 de ani fără rozariu!

Revista respectiv, redactată de clerul greco-catolic de la Bixad, abundă în articole intitulate: «Preotul și inima lui Iisus». În bisericile greco-catolice se introduseser rugăciuni care începeau: «O, sfânt inimă a lui Iisus!». Parcă n-ar fi mai firesc să se spună: «Preotul și Iisus», sau: «Doamne Iisuse!». Parcă nu în fața se arată toate gândurile și toate simțurile unei persoane! Parcă nu spre fața a cuiva îndreptă toate atențiile, ca una ce redă concentrată într-un mod spiritual toată viața a unei persoane, cât vreme inima descoperită nu ne comunică nimic și e nefiresc ca să stai de deasupra ei carnea ce-o învâluie te pentru a o privi în mod descoperit și penibil înecat în sânge. Parcă din întruparea Fiului lui Dumnezeu n-a rezultat persoana integrală a lui Iisus, ci numai inima Lui. Parcă relația intimă nu se face de la persoană la persoană, prin fețele lor spiritualizate, ci de la persoană la inima de carne a celeilalte persoane. Dacă ar fi dus până la capăt această evitare a relației prin fețe, ar trebui ca și credinciosul să nu privească cu fața sa la inima lui Iisus, ci să-și descopere inima de carne ca să se realizeze relația între acestea două. Toate acestea erau afectări teatrale, făcute de care cultul Bisericii Răsăritene se caracterizează printr-o profundă, autentică și sublimă spiritualitate, admirată azi unanim de tot Occidentul creștin, inclusiv de catolici.

Un alt colaborator al revistei amintite condamnă tendința de a presta cultul Bisericii unite în unitatea și puritatea lui organic, necopleșit haotic de inovațiile catolice și cerea formulări oficiale pentru aceste inovații. P. Augustin Pop, în «Cuvântul Adevărului», nr. 1/1935, condamnă voința clerului și poporului acestei Biserici de a rămâne fidel condiției puse de cei de la 1700, ca «toată legea» românească să stea pe loc. Reprezentând tendința statului-major catolicizant al uniației, el pleda pentru o treptată uniformizare a Bisericii unite cu cea romano-catolică în rit, pentru a nu se mai deosebi de Biserica Romano-Catolică a altor nații din Transilvania. El scria: «Condamnăm tendința de a presta și pe mai departe, *ca Biserica și ca rit*, în izolare hermetică de orice curent religios și avânt de spiritualitate ce vine de la Roma. Nu ne putem împacă de a

figura ca o ramură străină în marele arbore al Bisericii catolice, ramură care nu vrea să primească sucul de via al trunchiului. *Ori suntem catolici, și atunci trebuie să participăm din plin la viaa Bisericii (catolice)*, ori, dacă aceasta nu se face, trebuie să recunoaștem că suntem foarte defectuoși în catolicismul nostru». Spre marea durere a celor de soia lui Augustin Pop și cu toate silințele lor, Biserica unită nu putea să fie decât «foarte defectuoasă» în catolicismul ei, era condamnată să nu fie nici catolică și să nu vrea să fie nici ortodox; să vrea să fie ceea ce nu-i permitea natura să fie și să nu vrea să fie ceea ce îi impunea natura.

Desigur, invitația adresată Bisericii unite de a nu mai rămâne «o ramură străină» în arborele catolic echivala cu invitația de a se contopi deplin cu acest arbore. Dacă nu o invita să facă aceasta dintr-o dată, ci treptat, era pentru că nu se putea face un asemenea salt dintr-o dată și pentru că deocamdată Liturgia ortodoxă mai avea să servească drept momeală pentru cucerirea altor suflete de români ortodocși pentru catolicism. Dar a nu voi vreun unită să meargă pe drumul unei catolicizări complete era cea mai mare crimă pentru autorul articolului.

El cerea instituirea unei comisii care să întocmească ritualurile pentru inovațiile catolice, ca să poată încadra în mod oficial în culturile răsăritene ale Bisericii unite aceste inovații, care crescuseră deocamdată în jurul lui.

«Să se instituie deci o comisie rituală din toate eparhiile... având menirea precis: nu de a îneștrina ritul nostru în izolarea actuală, ci de a face legătura între ritul nostru și între viaa catolică a Bisericii universale» (p. 9). «Această comisie va avea să discute temeinic și adânc ritualul binecuvântării cu Sfânta Cînă Euharistică, care în una din eparhii (Oradea) e introdus pe toată linia. Deoarece, odată ce principiar, înaltul Cor episcopesc a hotărât introducerea acestei binecuvântări, trebuie pus la punct ritualul ei» (p. 10). «Aceași comisie va avea să se pronunțe pentru curmarea oricărui nedumeriri asupra îndreptării folosirii rozariului marian în viaa religioasă a poporului nostru» (p. 10).

Promovatorii introducerii inovațiilor catolice în culturile răsăritene ale Bisericii unite susțineau că prin acestea nu se înlocuiesc culturile răsăritene, ci se adaptează unor trebuințe moderne, în pas cu progresul. Aceasta o spuneau desigur pentru adormirea conștiinței celor îngrijorați de aceste inovații. Dar căror «trebuințe moderne» răspundeau afectele teatrale ale acestor inovații care condiționau mătuirea de privirea unor spectacole care n-aveau în ele nimic spiritual și de procedee mai mult automate? Nu se mergea prin ele mai departe pe linia dezvoltării unor procedee înapoiate medievale?

Și dat fiind bogăția culturilor răsăritene, introducerea continuă de inovații catolice trebuia să meargă inevitabil mână în mână cu lăscarea în desuetudine a altor și altor părți ale culturilor răsăritene, ceea ce ar fi făcut până la urmă să nu mai rămână aproape nimic din acestea. Pe de altă parte, afirmarea că inovațiile catolice pot fi adaptate culturilor răsăritene, că se poate exprima o «via

religioas catolic » în forme adaptate cultului r s ritean, era i ea fie o autoam gire, fie o afirma ie inten ionat am gitoare. Cultul ortodox are un spirit al lui, nu e numai o form egal cu o m nu care poate fi tras peste orice spiritualitate. Cultul r s ritean i cultul catolic reprezint dou spiritualit i deosebite, dintre care f r îndoial cea mai înalt este spiritualitatea reprezentat de cultul r s ritean. A introduce în el p r i dintr-un cult care reprezint o alt spiritualitate, înseamn a atenta împotriva organicit ii cultului r s ritean, a acoperi în tot mai mare m sur în l imea acestei spiritualit i, printr-o spiritualitate afectată, de caracter inferior.

Rug ciuni ca: «O, sfânt inim a lui Iisus» nu se potrivesc cu rug ciuni ca «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru»; în cea din ii e o dogm nou i un spirit nou care inten ioneaz mântuirea printr-o impresionabilitate a sim urilor, nu printr-o concentrare care spiritualizeaz . Binecuvântarea cu trupul lui Hristos descoperit r sare iar i dintr-o» afectare melodramatic , str în sobriet ii ortodoxe, echilibrului i bunului sim spiritual care a devenit o caracteristic a poporului nostru; r sare dintr-o afectare care a uitat c Hristos e ascuns sub speciile euharistice, c nu- i impune vizibil puterea, ci r mâne în starea de smerenie benevol i de delicat i neconstrâng tor apel la aten ia credincio ilor cât ine chipul acestei lumi, ca s nu for eze libertatea oamenilor de a crede sau nu. Aceasta sus ine i în spiritualitatea ortodox – deci i în cea româneasc – o smerenie,- o delicate e i o absen a voin ei de a domina. Spiritualitatea catolic crede c poate face pe Hristos să se impun vizibil, constrâng tor, – prin ar tarea Lui euharistic – oamenilor, ca s I se închine, i odat cu aceasta poate impune i Biserica în mod constrâng tor societ ii umane. Dar Hristos nu vrea s ias în planul vizibil din starea Sa de ascunzime sub speciile euharistice. Iisus nu se face cunoscut decât în mod spiritual, cât ine lumea aceasta, într-un mod spiritual care d un mare rol libert ii umane. Crezând c -L, poate impune vizibil, într-un mod oarecum material, catolicismul nu reu e te s impun decât speciile materiale, ni te înf i ri din lumea aceasta. E modul lui de a proceda: evitând s se impun spiritual i vrând s se impun ca for constrâng toare, în mod vizibil, nu reu e te s se impun decât ca o for lumeasc . A a e i cu cultul inimii. Credinciosul prive te în icoan la fa a lui Iisus. Fa a reprezint spiritualitatea plin de tain a întregii persoane, pe când un organ oarecare, nu are decât o înf i are pur vizibil . Biserica catolic a l sat pe al doilea plan voin a de a face oamenilor cunoscut pe Hristos într-un mod spiritual, crezând c -L poate impune material. Prin aceasta a l sat pe al doilea plan grija de spiritualizare a credincio ilor, s dind în ei tendin a de a impune cre tinismul în mod grandilocvent ca o for lumeasc .

Acea i renun are la sugerarea spiritual a lui Hristos o manifest catolicismul prin tridimensionalitatea statuilor introduse în biserici, cât vreme icoanele bizantine sugereaz mai mult spiritualitatea sfin ilor, aparthenen a lor la o alt lume, necuprins deplin cu bra ele i cu privirea.

În sensul spiritualității ortodoxe, e destul de ar t m Crucea lui Hristos și Sfintele Taine acoperite, ca o mare și neîn eleas taină a celui ce, jertfindu-se, arat chiar prin aceasta suprema smerenie și marea Sa putere spirituală .

Mintea sau voința catolicizanților nu le permitea să în eleagă imposibilitatea de a încadra astfel de inovații triumfaliste, stil lumesc și teatral, în cultul r s ritean, expresie a spiritului de smerenie (chenotic).

Suntem împotriva unui progres în actele de cult; în principiu se pot admite anumite adaptări la unele necesități ale vremii, așa cum s-a făcut și în Biserica veche. Dar aceasta trebuie să se facă pe încetul și în mod organic din însuși cultul r s ritean, prin rugăciuni adaptate spiritualității lui, nu prin introducerea de produse ale altui duh în el, produse ale unui duh grăbit și înnoiasc continuu și impresioneze mai mult prin noutate.

P. Alexandru Pop avea dreptate când socotea că Biserica unită este «o ramură străină de catolicism, care n-are nici rădăcinile proprii». Ea trebuie să se afle într-un arbore, din care să și soarbă seva. Prin ea însuși se uscă. Și sunt doi arbori cu rădăcini proprii: Ortodoxia și Catolicismul. Ea crescuse în arborele Ortodoxiei. Acum voia să se transplanteze în arborele Catolicismului. Alexandru Pop socotea că ea nu trebuie să mai rămână în legătură organică cu arborele Ortodoxiei, ci trebuia să devină ca un altoi al catolicismului, contopindu-se total cu el.

Spre această întindere totală desprindere spirituală de poporul român ortodox se sileau conducătorii catolicizanți ai Bisericii unite să conduc pe credincioșii acestei Biserici. Acest proces forțat a fost oprit de reîntregirea bisericească românească de la 3 octombrie 1948.

I - COLILE GRECO-CATOLICE I OPERA EDUCATIV A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Devenise un obicei al statului major catolicizant al Bisericii unite s justifice existen a acestei Biserici i s - i acopere ac iunea catolicizant , prin provocarea la colile ei, prin care ar fi reprezentat prin excelen Biserica culturii în via a poporului nostru. i f când s sune mereu acest fraz la urechea oamenilor, ajunseser i mul i români ortodoc i s o cread .

Se mai spunea c unia ia a prilejuit trimiterea de tineri români la studii în str in tate, care ne-au adus cultura modern . Pentru a r spunde la a doua afirma ie, trebuie men ionat c afar de corifeii colii Ardelene, adversari hot râ i ai unei unia ii luat în serios, aproape to i tinerii români trimi i la colile catolice din Austro-Ungaria, sau de peste hotarele acelei ri n-au venit înapoi ca oameni de cultur româneasc , ci, cum spuneau frunta ii colii Ardelene i al i români uni i cu sentimente române ti de dup aceea, ca oameni înstr ina i de sufletul românesc, care s-au str duit din r sputeri s rup , prin catolicizare, poporul unit din marea comunitate a poporului român i s impun dogmele si spiritul medieval întârziat al catolicismului, în afar de aceea, trebuie men ionat c oricând autorit ile Imperiului habsburgic i Biserica Romano-Catolic erau dispuse s trimit cât mai mul i tineri ortodoc i la asemenea coli catolice, i uneori o f ceau aceasta aproape cu sila, în vederea înstr in rii lor. Norocul a fost c poporul român ortodox refuza în general s - i dea copiii la asemenea coli.

Iar colile Blajului n-au dat, propor ional, c rturari mai buni i mai mul i poporului român decât colile Bisericii Ortodoxe din Transilvania, ca s nu mai vorbim de num rul cople itor de c rturari ai colilor din Principate i ai colilor statului român unificat.

Mai întâi men ion m existen a colilor române ti sus inute de Biserica Ortodox din Transilvania, înainte de înfiin area colilor din Blaj. Amintim îns în treac t i de colile din rile Române.

Un hrisov al lui Antonie Vod din 28 martie 1670 cedeaz pentru coala din Cîmpulung, jum tate din toate veniturile v mii de la Ruc r i Dragoslavele, ca «s fie de plat dasc lilor i de hran copiilor» i instituie ca «ispravnic i purt tor de grij colii acesteia pe mitropolitul Teodosie Ve temeanul i pe to i urma ii lui». «Iar care mitropolit va l sa acest coal în uitare i f r nici o grije i va r mâne acest coal p r sit de dasc li i de înv tur , s aib s dea seama înaintea lui Dumnezeu»⁴³⁸. Era o coal cu internat, precum se vede, i n-avea numai un singur dasc l, ci mai mul i. Cea mai veche coal cunoscut din tot trecutul românesc este cea din Bra ov, men ionat la 1495. Ea dateaz dinainte de Reform i de p trunderea ei în Transilvania. Doi factori pot explica

⁴³⁸ I. Lupa , *Opera cultural a Bisericii Ortodoxe în via a poporului român*, Cluj, 1933, p. 12.

crearea acestei coli: leg tura Bra ovului cu ara Româneasc i leg tura românilor de acolo cu mediul s sesc deschis Occidentului. Aceast dubl leg tur a ajutat Bra ovul s se men in în autenticitatea sa româneasc i totu i s dezvolte o activitate cultural continu . Ea trebuie s fi fost o coal de grai i de scris românesc, pentru c în leg tur cu ea au ap rut manuscrisele române ti care s-au tip rit de diaconul Coresi. Existen a acestui focar de cultur româneasc din Bra ov a trebuit s fie factorul determinant care a adus pe Coresi la Bra ov. Astfel se poate spune c aceast coal în con inutul ei se orienta mai mult spre ara Româneasc , decât spre Ungaria i spre Occident. De la mediul s sesc i prin el din Occident, Bra ovul românesc a luat numai exemplul de a crea o coal . Ea trebuie s fi fost o coal de nivelul celor s se ti, din vremea aceea, deci de nivelul celor din Occident.

Orientarea, în ce prive te forma, dup coala s seasc se vede din faptul c la 1534, când la coala s seasc s-a desfiin at didactrul, sau taxa colar , ca s fie înlesnit accesul tineretului la înv tur , p strindu-se numai vechiul obicei ca elevul s aduc în fiecare sîmb t profesorului câte un dar, exemplul acesta a fost urmat i de coala româneasc . coala progreseaz în secolul al XVI-lea a a de mult c pe la 1579 diaconul Oprea, ginerele popii Dobre, în epilogul Octoihului românesc, transcris cu cheltuiala umanistului Mihail Csáky (valahul) cancelarul Transilvaniei, declara în cuvinte entuziaste – influen ate de oda lui Hora iu «exegi monumentum aere perenius» – c «cine înv turii s la ridic , sie- i ridic s la în ceruri, prealuminat i între oameni pomean mai delungat i mai tare decât hierul i arama, care furul nu va fura, nice vântul va strica, nice apa va nneca»... E foarte probabil c profesorii colii din Bra ov înv au i la coala s seasc limbile clasice i poate c le predau i la coala lor.

La 1597 luminatul protopop Minai, contemporanul lui Mihai Viteazul, izbuti s procure mijloacele necesare, spre a cl di o coal româneasc din piatră⁴³⁹.

În secolul XVII existau coli române ti i la Gioagiu, Caransebe , Ha eg, Lugoj, S li te, F g ra . Cea din F g ra era un fel de coal superioar cu dou sec iuni pentru preg tirea preo ilor și dasc lilor necesari satelor din ara Oltului⁴⁴⁰.

«S-a p strat chiar legea de organizare i regulamentul colii române din F g ra , de la 3 aprilie 1657». Din ele se vede c în satele din ara F g ra ului existau în timpul acela numeroase coli române ti. Cap, II, art. 9, dispune s nu se trimit în sate române ti dasc l, care nu cunoa te deplin scrisul i cititul românesc i care nu tie bine cânta i nu a înv at catehismul. La cap. III art. I, se spune: «Gr m ticii din întreg inutul F g ra ului sunt datori s vin de pretutindeni s înve e în coala româneasc din F g ra , altfel vor fi sco i din starea de gr m ticie, iar i în starea de iob gie».

⁴³⁹ *Ibidem*, p. 10—13.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 13.

În art. 10 se prevedea s nu poat fi instituit în ara F g ra ului preot din alt parte, cât vreme în coala româneasc din F g ra se afl cineva bun pentru a deveni preot.

Prin alt dispozi ie se impunea i dasc lilor obliga ie de a se obi nui s predice în biseric . Aceasta cerea o anumit cultur . Art. 11 avea urm torul cuprins: «Acei gr m tici care sunt bine deprin i în înv tur , s poat predica chiar i când sunt în coal , în biserica româneasc din F g ra i pe sate, mai ales duminica i în zilele de s rb toare, sau i cu alte prilejuri când au timp, pentru ca s se deprind cu predica. Aceasta îns cu tirea i învoirea preotului local»⁴⁴¹.

coli s te ti ortodoxe, ca cele din ara F g ra ului, au existat i în alte regiuni transilv nene. Putem constata aceasta din hot rârea luat de Sinoadele bisericii greco-catolice din 1728 i 1732, prin care erau amenin a i protopopii i preo ii uni i cu amenda de 24 florini, iar mireni cu pedeapsa de 12 florini dac î i vor trimite copiii la colile ortodoc ilor (ad scholas schismaticorum)⁴⁴². Deci aceste coli ortodoxe nu au putut fi desfiin ate nici în cursul secolului XVIII, în cursul c ruia ortodoc ii erau atât de crunt persecuta i i cea mai mare parte a satelor ortodoxe r m seser f r preo i.

La Blaj, episcopul Petru Aron a înfiin at la 1754, din porunca Mariei Terezia, în vederea sustragerii copiilor uni i de la colile ortodoxe, seminarul Mân stirii Sfintei Treimi, proiectat de Inocen iu Micu, i dou coli. Ele aveau la început doi profesori c lug ri, iar din 1757 înc unul. Tot Petru Aron a mai înfiin at un seminar personal⁴⁴³. Probabil c aceste seminarii erau un fel de internate cu un num r foarte mic de elevi, c ci Timotei Cipariu spune c episcopul inea la început în seminarul s u cu cheltuiala proprie un num r de 12 elevi, în actul de deschidere al acestor coli se dispunea ca un profesor s tâlcuiasc diminea a poruncile dumnezeie ti, iar dup masa s predea înv tura despre Taine, (dup o metod i terminologie scolastic); al doilea profesor s predea «ceva cuno tin e din începerea citaniei limbilor latine ti i ungure ti». Iar al treilea «cuno tin a credin ei», «având a se sârgui a le dovedi cu bun temei adev rul sf. uniri». Cu acest scop de înt rire a unirii poruncise împ r teasa Maria Terezia s e înfiin eze aceste coli i confirmase pe seama episcopiei i a mân stirii un num r mare de latifundii, d ruite de împ ratul Carol VI⁴⁴⁴. Împ ratul Carol VI, d ruind la 1738 aceste latifundii episcopiei unite de F g ra pentru înfiin area unei mân stiri i a unor coli legate de ea la Blaj (latifundiile ce se întindeau peste satele: Blaj, M n rade, Sp tacul, Cerg ul mare, Tiuriul, Vezea, Cîufudul, Saucel, Petrifal u, Iclod, Panade, ona, Spini, a ezate în mai multe jude e⁴⁴⁵, dispunea c coli ce se vor între ine din ele vor avea menirea

⁴⁴¹ *Ibidem*, p. 14—15.

⁴⁴² I. M. Moldovan, *Acte sinodale*, vol. II, p. 100—106.

⁴⁴³ Timotei Cipariu, *Acte i fragmente pentru istoria Bisericii române unite*, Blaj, 1854, p. 105.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, p. 220—221.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, p. 94.

s formeze «oameni activi spre cre terea sfintei uniri cu Biserica romano-catolic », deci spre dezbinarea poporului român i înstr inarea p r ii unite a lui⁴⁴⁶.

Cele dou coli erau un fel de scoli elementare. Atanasie Rednic, fost alumn al institutului de Propaganda Fide la Roma i viitor episcop unit, unul din cei 2 sau 3 profesori, inea în toate duminicile în fa a colarilor ni te exorta ii în care «atâta l uda unirea până ce unii elevi î i pierdeau gustul de a-l mai auzi»⁴⁴⁷.

coli la sate, conducerea bisericii unite n-a înfiin at. Unitul G. Bari iu ne spune c la 1778: «Românii uni i apucaser a- i înfiin a coalele din Blaj cu mân stire i seminar atâta tot...»⁴⁴⁸. De-abia, Șincai a înfiin at în timpul directoratului s u, la ordinul împ ratului Iosif II, 300 de coli la sate, din care dup moartea lui nu s-a mai ales nimic, cum se vede din cuvintele lui Bari iu de mai sus. De aceea Biserica unit n-a înfiin at nici o Preparandie pentru preg tirea înv torilor. Primele Preparandii le-au înfiin at ortodoc ii. Episcopia ortodox a Aradului a înfiin at la 1812 o Preparandie îmbinat cu un Seminar pentru preo i. Iar Episcopul Vasile Moga a f cut acela i lucru la Sibiu la 1811.

Se pare c ortodoc ii n-au încetat niciodat s aib coli la sate. A fost în spiritul Ortodoxiei s dea în primul rând aten ie ridic rii poporului.

Am v zut c mai existau numeroase coli ortodoxe s te ti i în anii 1728 i 1732. La 1761 generalul Bucow a aflat în Transilvania 2.858 de preo i ortodoc i i 2.719 dasc li ortodoc i⁴⁴⁹. Generalul acesta, d rămând la 1761 numeroasele mân stiri ortodoxe, a suprimat cu aceasta i colile de preo i din ele⁴⁵⁰.

Unirea e l udat c prin ea ne-au venit colile române ti. Dar nu trebuie s se uite c din cauza ei s-au desfiin at un num r cu mult mai mare de coli ortodoxe, care s-ar fi dezvoltat în cursul secolului XVIII, potrivit cu nivelul cultural al timpului. Probabil c odaia cu colile din mân stiri n-au încetat îns i cele din sate.

În orice caz la 1790, exista un inspector al colilor române ortodoxe din Transilvania, bra oveanul Dimitrie Eustatievici, care ajuta pe Samuil Micu la revizuirea Bibliei traduse din grece te i el însu i a întocmit i a tip rit la Sibiu în 1791 o *Sinopsă, adic cuprinderea pe scurt a Bibliei*, precum i *Dezvoaltele i tâlcuitele Evanghelii*, adic ni te comentarii la Evanghelii. Aceste coli au continuat s existe dup aceea tot timpul. Petru Maior spunea la 1812 în *Istoria Bisericii române ti* în aceast privin : «Iar cu colile cele de prin sate până acum întrec neuni ii pe cei uni i în Ardeal», Întâietatea au men inut-o ortodoc ii i în timpul lui Saguna, care a reorganizat aceste coli i le-a ridicat la num rul de 800, dar i dup aceea, ridicându-se spre sfîr itul secolului XIX, în

⁴⁴⁶ G. Ciuhandu, *Unia ia i analfabetismul în eparhia Gherlei*, Arad, 1939, p. 5.

⁴⁴⁷ T. Cipariu, *op. cit.*, p. 105.

⁴⁴⁸ G. Bari iu, *P r i alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 150.

⁴⁴⁹ I. Lupa , *Istoria Bisericii române ti din Ardeal*, p. 159.

⁴⁵⁰ G. Bari iu, *P r i alese...*, vol. II, p. 450.

Mitropolia Sibiului, la numărul de 1886 față de cele 1295 ale Blajului. Pe lângă aceea, Blajul primea pentru ele subvenții de la stat, admițând în schimb o predare masivă în ele a limbii maghiare, pe când cele ortodoxe erau întreținute de credincioșii parohiilor și de aceea puteau prezenta un caracter pur românesc. S-a remarcat de mult timp, între alții și de N. Iorga, că pe când colile Blajului erau înainte de toate colii în spirit clerical catolic, crescând propagandistic ai uniației, cele ortodoxe erau «colii naționale» și de aceea colii pentru tot poporul⁴⁵¹.

Cu admirație scrie tot Petru Maior la 1812: «Nu trecuseră doi ani de când s-a ales episcop român (la 1810) și iată în Sibiu au neuniți seminarul pentru clericii lor și din mila împăratească făcut rânduială, că patru clerici neuniți din Ardeal s'începe la Beciu (Viena), care, întorcându-se apoi acasă, s'au făcut profesori»⁴⁵².

Chiar și la 24 decembrie 1881, un memoriu înaintat de 1251 reprezentanți ai clerului și poporului greco-catolic, episcopului unit de tristă celebritate de la Gherla Ioan Szabo, scria: «Apoi învățământul elementar (primar), în Biserica Orientală, deși sunt încă multe defecte de suplinit, peste tot luând, stă mai bine decât în Biserica unită, în care mergem retrograd, și numai în foarte puține locuri (spre exemplu în școlile greco-catolice etc.) putem zice că este o progrese îmbucurătoare (aceste colii nu erau ale Bisericii unite, ci ale statului *n.n.*); dar se observă totodată că aceste excepțiuni nu sunt a se ascrie îngrijirii respectivei superiorități eclesiastice, ci singur numai altor superiorități, cu totul independente de aceasta. Așa, luând de exemplu partea moral-religioasă, în prilejul apăsător al diecezei Făgărașului (Blajului), până în 1848 se află o singură școală elementară mai bună decât în Strâmba Făgărașului»⁴⁵³.

Școlile din Blaj erau încă și la 1831 într-o stare deplorabilă. Cursul de teologie era de 2¹/₂ ani, deci nu mai mult ca la seminarul teologic pedagogic din Sibiu. La acest curs de la Blaj erau primii absolvenți de la vreo facultate filozofică sau juridică străină. Liceul care urma după gimnaziu, nu avea decât «un curs macru de un an pentru psihologie și logică»⁴⁵⁴. Dar din alte puncte de vedere școlile din Blaj erau într-o situație jalnică față de Sibiu și Arad.

«Starea în care se afla pe la 1831 limba română în școlile din Blaj, nu era de învidiat. Sutele de elevi căși veneau din comunele vecine... din clasa III-a normală (primară) începeau cu latina și în cele cinci clase gimnaziale era impusă cu pedepse vorbirea numai în limba latină... În anii episcopatului lui Ioan Bob limba maghiară se înfipsea tare tocmai în seminarul între clerici. Aceasta se întâmplase așa că o parte dintre cei vreo 50 de clerici erau mulți din comitatele feudale, care în lipsa aproape totală de școală românească..., din mic copil erau dați la o școală tot numai în orașe ungurești, iar la facultatea

⁴⁵¹ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, p. 84 - 85, la G. Ciuhandu, *Uniația și analfabetismul...*, p. 7.

⁴⁵² La T. Cipariu. *op. cit.*, p. 158.

⁴⁵³ G. Ciuhandu, *Uniația și analfabetismul...*, p. 18.

⁴⁵⁴ G. Eariu, *op. cit.*, p. 611.

filozofic mergeau la Cluj, de unde apoi primi i la seminar vorbeau foarte r u române te, iar c r i biserice ti tip rite tot cu cirile nu tia u citi... De aici, a urmat c mai ales în anii când veneau mai mul i tineri de la Cluj i de aiurea (din nordul Transilvaniei, unde unia ia st pânea aproape total *n.n.*) limba maghiar era foarte mult i limba matern cu atât mai pu in vorbit la seminar. Se vorbea latine te i ungure te, latina ca de dor. Morbul acela începuse a se introduce i în clerul din afar »⁴⁵⁵. Îndreptarea -a f cut prin literatura român din Principate, adus de c r u ii bra oveni ortodoc i⁴⁵⁶. Dar această îndreptare începe într-un timp când apare i un gimnaziu ortodox la Bra ov (1850), devenit treptat liceu i completat cu o coal comercial , cu o coal real i cu o coal civil de fete, care au dat poporului român iruri nu mai pu in bogate i nu mai pu in str lucite de c rturari, în vreme ce seminariile ortodoxe teologice-pedagogice de la Sibiu, Arad i Caransebe , au dat poporului român, rânduri, rânduri de preo i i înv ttori, dintre care nici unul n-a lucrat la dezmembrarea sufleteasc a poporului român i la sl birea con tiin ei lui na ionale.

Chiar i în anii 1940– 1944, colile din Blaj se prezentau într-o situa ie destul de mediocr . Ele se l udau, ca totdeauna, cu trecutul lor. Propriu-zis totdeauna prezentul era mediocr, dar dup ce trecea era idealizat. De fapt glorios a fost Blajul numai prin cei trei frunta i ai colii Ardelene i de câ iva dup aceea. Dar aceia au fost persecuta i la Blaj.

D m câteva rânduri despre starea colilor din Blaj în anii 1940– 1944, notate de scriitorul tefan Luca, ajuns în acei ani elev al liceului din acel ora : «Or elul vestit prin coli dispunea în anii aceia de o garnitur mediocr , tr ind din orgoliul trecutului; profesorii nu se comparau cu cei pe care i-am avut (în alte ora e), risipi i acum. Se perpetua un sistem cu totul diferit, oricum vetust, încremenit în rutin i prudent în inova ii. Senza ia a fost brutal , ca i cum a fi fost îmbrâncit, tras înapoi». «Nu ne a teptam ca cel de român , de pild , s -l admire pe Blaga. Motivul e nemaipomenit: Ortodoxia. Nu poezia lui Blaga, c reia ne-am declarat adept i ferven i, nici filozofia, greu de p truns înc , nu ele, ci faptul c era ortodox, îl acoperise pe poet de un v l al t cerii». Era o « coal care dormita în ni te tipare», «poreclisem aerul învechit, bl jenism». Erau în ea «exemplarele derizorii produse de rostog nism»⁴⁵⁷.

Indiferen a conducerii Bisericii unite fa de educa ia poporului român, în spirit na ional, s-a manifestat i mai târziu, mai ales prin episcopiile greco-catolice din partea de nord a Transilvaniei, care nu erau obligate la o emula ie cu conducerea Bisericii Ortodoxe. Un statistician maghiar remarca: «Dintre toate jude ele române ti, Solnoc-Dobîca, de i are locuitori uni i peste 50% din totalul popula iei (sau 147.322 uni i fa de 36.247 ortodoc i) i centrul ierarhic al episcopiei unite de Gherla, totu i prezint cea mai înapoiat stare cultural ,

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 613 —614.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p 615.

⁴⁵⁷ tefan Luca, *Intre mobile vechi*, în «România literar », nr. 10. din 2 martie 1972, p. 15 - 19.

având cel mai mare număr de analfabeți. Acolo unirea s-a încuibat de la început și a dus o viață netulburată, și trebuia să fi lucrat pentru prosperarea culturală a poporului. Maramureșul, care a aparținut aceleiași episcopii unite, zace în aceeași osândă culturală.

Statisticile, sub acest raport, pe teritoriul Bisericii Ortodoxe Române, nu sunt nici pe departe atât de dezolante. Din analfabetismul județului Solnoc-Dobâca, cel catolic de toate categoriile reprezenta între 1881 – 1891, 67%». Același statistician spunea că «situația culturală în popor este cea mai defavorabilă, în general, la greco-catolici»⁴⁵⁸.

Starea aceasta a continuat până la 1918 ca o stare profund înapoiată din punct de vedere cultural și social față de nivelul poporului român din sudul Transilvaniei, din Banat și din provinciile ardene unde Biserica Ortodoxă avea marea majoritate a credincioșilor. Mitropolitul Nicolae Bălan spunea la 1928: «Ah, Maramureșul! *Maramureșul este ultimul petec de ev mediu întârziat în Europa*. Sub fosta stăpânire, acolo domneau cele două clase privilegiate ale evului mediu, aristocrația și clerul, care stăpâneau ca niște adevărați pași peste poporul din Maramureș, nu puștit de surzenie, de alcoolism, de analfabetism». Adresându-se ierarhilor uniți, Mitropolitul Bălan spunea: «Dacă ai în elegeri condițiile de existență ale poporului și ale țărilor noastre, ar trebui ca voi să fiți cei dintâi care să ne spuneți și să ne chemați așa: Frații noștri ortodocși, veniți în Maramureș și faceți să circule sufletul și simțmintele românești ale întregului popor cu putere în acea parte a țării, căci numai așa vom putea să întărîm elementul prețios din care au coborât odinioară (când erau ortodocși *n.n.*) descendenții din Maramureșul nostru»⁴⁵⁹.

Boicotarea colii primare de către popor în provinciile de nord ale Transilvaniei și peste tot marea lui înapoiere culturală în regiunile acelea, avea următoarea cauză: conducerea diecezei greco-catolice din Gherla manifesta la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX același dezinteres pentru limba română, pe care îl manifestase Blajul în prima jumătate a secolului XIX. În colile greco-catolice de la Gherla limba de predare era în cea mai mare parte cea maghiară. Se afirmă continuu pasiunea ierarhiei greco-catolice pentru asimilarea preoților ei cu preoții romano-catolici în limba latină și nepăsarea față de cultura națională a preoților și a poporului. Memoriul amintit, înaintat episcopului Szábo, spunea: «În dieceza Gherlei, astăzi când toate popoarele culte ale lumii întregi au venit la aceeași convingere că fiecare, chiar și clericul, în limba maternă se poate perfecționa și poate mai ușor înainta în știință, decât în orice alt limbă străină, *în seminarul diecezan, cu excepția teologiei pastorale, se propune în limba latină, foarte puțin priceput de cea mai mare parte a elevilor*» (în nota subliniată de la acest loc al memoriului se spunea: «În Franța catolică studiile teologice se propun în limba franceză, așa și în mare

⁴⁵⁸ Dr. Ráth Zoltan, *Magyararszdg Statiszhdja*, la G. Ciuhandu, op. cit., p. 9.

⁴⁵⁹ Mitropolitul N. Bălan, *Biserica neamului și drepturile ei*, Sibiu, 1928, p. 152 - 153

parte a seminariilor din Germania)». Dieceza Lugojului și a Orzii mari până acum nu au seminarii clericale (ortodocșii din Transilvania aveau în fiecare din cele trei eparhii: Sibiu, Arad, Caransebeș, câte un seminar sau institut teologic *n.n.*). Dieceza unită din Oradea înainte de segregarea românilor de ruțeni, își creștea clericii parte în seminarul romano-catolic maghiar, parte în cel greco-catolic rutean din Oradea...»⁴⁶⁰.

Același «memoriu» declară că preparandiile (colile normale) greco-catolice sunt «una mai defectuoasă decât cealaltă»⁴⁶¹.

Colile diecezane din Gherla au rămas continuu în această stare deplorabilă. Citiți în nr. 29–30 al revistei «Luceafărul» din Sibiu, un om de coal scria: «*Seminarul din Gherla, în care se pregăteau pe latine te elevii ieșiți din gimnaziile ungurești, pentru că se păstrează mai bine un popor și răsăriturile te și suflete te, și spunea foarte puțin în chemări sale; Preparandia, în care unele studii se propun ungurești, iar altele într-o românească stricată, era și ea în afară de orice grijă specială a înaltului prelat (Ioan Szabo) ... Preoții mei foarte pronunțat în direcția catolică și foarte puțin în direcția românească ... învățătorimea, adânc nemulțumit cu conducerea din centru, în schimb foarte menajat de inspectorii colari unguri, ajunge să-și croiască o cale proprie, care a devenit, mai ales după legea lui Appony, de-a dreptul antinațional ... Înșiși profesorii de la Preparandia din Gherla nu socoteau ca o datorie a lor să ia parte la Adunarea generală a învățătorilor români gherleni; în schimb însuși au luat parte în corpore, dimpreună cu toți elevii din anul IV la adunarea învățătorilor unguri, în Gherla»⁴⁶².*

Un preot greco-catolic anonim a publicat în «Tribuna» din Sibiu o serie de articole în problema aceasta⁴⁶³. El scria: «Precum unii parohi, în prierile mai expuse și amestecate, amestec în limba românească și limbă străină, à la Dorog, chiar a astăzi în acele locuri și cu învățămintul în coală. Tot așa, ba încă și mai rău, pentru că limba maghiară o introduc unii învățători în coală și în acele parohii, unde în biserică decurge liturghia în românește; așa, p. e. se amintesc numai coala elementară greco-catolică din Oradea Mare, în care, în clasa III–IV toate obiectele se propun în ungurește»⁴⁶⁴.

Iar «din 160 familii preoțești abia sunt 30, care și posedă bine limba română în integritatea ei»⁴⁶⁵.

Preoții din dieceza Gherlei luaseră obiceiul de a scrie extrasele matricolare bisericești în limba maghiară și în general de a folosi în toată administrația bisericească această limbă⁴⁶⁶.

⁴⁶⁰ *Memoriu*, p. 16–17, la G. Ciuhandru, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁶¹ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁶² *Ibidem*, p. 19.

⁴⁶³ Reproduse în broșura, *Chestiuni bisericești, Adaos la chestiunea, – Cum se administrează dieceza Gherlei și Orzii Mari*, Sibiu, 1896.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, p. 31–32, la G. Ciuhandru, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁶⁵ Broșura citată, p. 18, la G. Ciuhandru, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁶⁶ «Cultura creștină», Blaj, 1911, nr. 1, p. 29.

Din situația aceasta atât de gravă pentru poporul nostru se pare că a fost adus de la 1 decembrie 1918 și de 3 octombrie 1948.

II - ÎNCETAREA DEFINITIVĂ A UNEI DIVIZĂRII RELIGIOASE FORMALE A POPORULUI ROMÂN

Poporul român din Transilvania a regretat profund că la 1 decembrie 1918 nu s-a realizat, odată cu eliberarea lui de sub jugul stăpânirii străine și cu unificarea sa cu țara mamă independentă, și eliberarea părții greco-catolice a lui de sub stăpânirea bisericească străină și reunificarea tuturor credincioșilor români în sânul Bisericii ortodoxe strămoșești independente.

S-a explicat neîmplinirea acestei dorințe pe câmpia de la Alba Iulia, prin rapiditatea cu care s-au desfășurat evenimentele care au dus la fericitul act al întregirii de la 1 decembrie 1918 și prin grija frunții ilor politici români cu rol conductor în pregătirea și realizarea acestui act, de a nu tulbura, datorită opoziției ierarhiei greco-catolice, frumusețea marii sărbători a unificării politice. Dar a rămas cu neajudeca că actul reîntregirii bisericești se va realiza după aceea, printr-o temeinică pregătire a lui.

Dar pe măsură ce timpul trecea, poporul român constata cu o tot mai mare nemulțumire, că conducătorii Bisericii greco-catolice, în loc să arate în alegere pentru reîntregirea bisericească a poporului român se străduiau să sape tot mai adâncă anghinșă între credincioșii Bisericii greco-catolice și frații lor ortodocși.

Am văzut în capitolul precedent cum au continuat ei să înmulțescă inovațiile catolice ce le introduceau în cult, chiar după 1918,

Voină de a rupe pe plan religios pe credincioșii lor total de frații lor români, au manifestat-o ei în mod eclatant și cu ocazia îndelungatelor tratative dintre Statul român și Vatican în vederea încheierii Concordatului și prin bucuria cu care au acceptat Concordatul înșurubit. Se știe că aceste tratative au început în 1923 și Concordatul a fost ratificat în 1929.

Câteva vreme, Statul român declara în Constituția votată la 1923 Biserica Greco-Catolică, «Biserica națională», egal în drepturi cu Biserica Ortodoxă, prin Concordat, statul român, sub presiunea regelui catolic Ferdinand, amenințat de Vatican cu refuzul împărțirii în cazul morții, a trebuit să accepte prin art. I al Concordatului încadrarea Bisericii Greco-Catolice în Biserica Catolică, ceea ce însemna ruperea totală a credincioșilor greco-catolici din comunitatea națională sub raport religios. Art. I al Concordatului suna: «*religia catolică apostolică romană de orice rit se va practica și exercita liber și în public în tot regatul României*». Iar în art. II se spunea: «în regatul României *ierarhia catolică va fi astfel constituită*: A. Pentru ritul grec ...» urmau scaune ierarhice.

În toate celelalte articole, Concordatul, consecvent cu art. I și II, nu mai vorbește decât de Biserica catolică din România, subînțelegând prin ea și Biserica Greco-Catolică și aplicându-i celei din urmă toate dispozițiile prevăzute pentru Biserica Catolică: *Patrimoniul sacru interdiecezan comun* (art. XIII), încadrarea totală a activității episcopilor greco-catolici «în disciplina aprobată de Biserica Catolică» (art. XII), «comunicația directă a episcopilor, clerului și credincioșilor cu Sfântul scaun și viceversa, în materie spirituală și în afaceri bisericești» (greu de distins de alte afaceri) (art. IV) etc.

În loc de a fi încercată vreă manifestare a dezacordului cu această încadrare deplină a Bisericii unite în Biserica catolică, compusă din alte nații, ierarhia greco-catolică își exprima satisfacția pentru această nouă biruință a catolicismului în statul român și pentru că se părea de «pericolul» de a fi considerată «Biserică românească» deosebit de Biserica catolică, cum încercase articolul 21 din Legea cultelor din 1928 să-o prezinte, în baza prevederii din constituție. «Unirea» organul oficial al mitropoliei din Blaj declara, în numărul din 1 iulie 1929, după votarea Concordatului de către parlamentul guvernului Iuliu Maniu și după ratificarea lui de către Regele – cu excepția patriarhului Miron: «prin această conveniune de ordin internațional, *catolicismul câștigă un nou temelie de siguranță pentru existența și activitatea sa în România, iar biserica noastră particulară, română-unitară, se readuce și pe calea unei legi așezării în comunitatea de interes a bisericii române, de care voia să-o despartă cunoscuta dispoziție din art. XXI a legii cultelor, care o prezenta drept un cult deosebit de celelalte culte catolice din țară*».

Cum ar fi putut o astfel de ierarhie să protesteze împotriva încadrării Bisericii Greco-Catolice în Biserica Romano-Catolică din Ungaria, înainte de 1918?

Această ierarhie era preocupată de asigurarea «activității» nestingerite a catolicismului în această «terra misionis», cum era înscrisă România în anuarele Bisericii Romano-Catolice și de încadrarea Bisericii Greco-Catolice «în comunitatea de interes a Bisericii române», compusă din alte nații, nemaicunoscând nici o comunitate de interes cu poporul român, în ale cărei tradiții de toate felurile trăiau totuși credincioșii ei.

O îngrijorare tot mai mare cuprindea sufletul românesc în fața acțiunii tenace a ierarhiei greco-catolice de divizare tot mai adâncă a poporului român, dându-i seama că aceasta poate să ducă la rezultatele cele mai nefaste pentru existența poporului român din Transilvania și pentru interesele poporului nostru în general.

Riscurile pentru o nouă tragică experiență, rezultat de pe urma dezbinării lor religioase de poporul român ortodox, i-a îndemnat pe românii greco-catolici din nordul Transilvaniei, după readucerea lor la patria-mamă, în 1944, să ceară cu insistență prin mii de adrese colective primirea lor în sânul Bisericii Ortodoxe. Ei voiau ca reunirea lor cu țara mamă să devină de astăzi

des vârlă definitiv , prin completarea reîntregirii politice cu reîntregirea bisericească .

Câtiva ani s-a amânat răspunsul la această cerere, încercându-se să se satisfacă dorința credincioșilor greco-catolici după reîntregirea bisericească printr-o în alegere cu episcopatul greco-catolic. Dar membrii acestuia, continuând tradiția catolicizantă înaintașilor lor, au manifestat aceeași neîn alegere față de dorința poporului greco-catolic de a fi una în credință cu frații lor, ca și în trecut ⁴⁶⁷.

Atunci mi se cerea poporului și clerului greco-catolic spre reîntregire să înceapă să se organizeze independent de episcopat. Membrii acestui episcopat vor continua până la moarte să se dovedească legați mai mult de catolicism decât de poporul român. De fapt ei au lăsat cu limbă de moarte să fie înmormântați cu preot catolic și în cimitir catolic ⁴⁶⁸.

Clerul și poporul greco-catolic au mers înainte pe linia indicată de conștiința lor românească . Mi se cerea lor în vederea reîntregirii s-a intensificat mai ales după ce în întâmpinarea ei a venit chemarea mitropolitului Nicolae Bălan și cea a Preafericitului Patriarh Justinian.

Mitropolitul Nicolae Bălan a adresat **Chemarea** sa la 15 mai 1943 de pe Câmpia Libertății din Blaj, cu prilejul aniversării unui veac de la marea istorică adunare de la 1848 din același loc. Vorbind în fața miilor de români ortodocși și greco-catolici, adunați acolo pentru această aniversare, mitropolitul Nicolae Bălan, după ce a constatat că programul național și social al revoluției de la 1848 s-a realizat, a observat că «mai avem de realizat unitatea noastră bisericească în Biserica strămoșilor noștri dinaintea de 1700», unitate care a constituit punctul 2 al programului adunării naționale de pe Câmpia Libertății de la 3– 15 mai 1848. Apoi a adresat fraților greco-catolici următorul dur apel : «Habsburgii au rupt naștră din Ardeal în două , ca să ne slăbească și să ne poată mai ușor stăpâni. Azi ei nu mai au putere asupra noastră, deci nu ne mai pot împiedica de a ne readuna iarăși toți la un loc. Ca urmașii vechilor mitropoliți ai Băgradului, care aveau sub oblașuirea lor toată naștră românească din Ardeal, îndreptați acum – ca și altădată – către voi cei pe care interese străine v-au amăgii, desprindu-vă de maica noastră cea bună , Biserica Ortodoxă , o chemare caldă de părinte, să vă întoarceți acasă .

Aceea va fi ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-înșă ... Veniți, că noi vă așteptăm cu brațele deschise ... rupeți pecețile cu care v-au încercat străinii, veniți acasă » ⁴⁶⁹.

Acestei chemări i-a urmat **Chemarea** competentă Bisericii Ortodoxe Române, a Preafericitului Părinte Patriarh Justinian, la 6 iunie 1948, cu prilejul instalării sale. După ce a arătat cum habsburgii au rupt cu 250 de ani înainte de

⁴⁶⁷ Din Cuvântarea Preafericitului Patriarh Justinian, înutată la consfătuirea cu reprezentanții clerului din eparhia Oradiei, la 17 august 1971.

⁴⁶⁸ *Ibidem*.

⁴⁶⁹ «Telegraful român», nr. 9 —10/1948.

la sânul Bisericii strămoșești o parte din fiii ei prin flegdule amgitoare și prin silnicii, cu scopul de a-i deznaționaliza și de a slăbina noastră, și cum Vaticanul a menținut această dezbinare și după 1918, găsim «sprijin în dinastia Hohenzollerilor» și în Concordatul impus prin ea, Preafericirea Sa a adresat românilor greco-catolici această chemare impresionantă: «Către clerul greco-catolic... și către românii greco-catolici îmi îndrept pînă teasă grijă, însoțit de o caldă rugămintă. Nu vă mai lăsați amăgiți. Fiți vrednici români ca și înaintașii voștri, care au păstrat cu viață a lor... toată legea și credința ortodoxă». Am nădejdea că acest «tezaur comun» al nostru și al vostru «va înlesni revenirea voastră într-o singură Biserică, într-o singură credință... Cele mai largi perspective ni se deschid pentru activitatea noastră în viitor, când nu vom mai munci izolat, ci vom fi încheși într-o puternică Biserică națională, care să cuprindă în sânul ei tot clerul și poporul român din scumpă noastră patrie».

Chemările acestea au intensificat mișcarea de revenire în sânul clerului și credincioșilor greco-catolici. Tot mai mulți din preoșii greco-catolici, urmașii ai înaintașilor care totdeauna s-au opus acțiunilor catolicizante ale vârfurilor oficiale ale uniației, au început să se întâlnească, să se confătuiească, să-și aleagă purtătorii de cuvânt ai dorințelor lor de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe strămoșești, nemai înțind seama de ierarhia care, ca totdeauna, nu vedea decât interesele catolicismului supra-național și centralist. Ca urmare a acestei înlegeri între preoșii, cu consimțământul credincioșilor, la 1 octombrie 1948, s-au întrunit la Cluj 38 de protopopi și preoșii reprezentând aproape 500 din preoșii greco-catolici din Transilvania și Banat și sub președinția P. C. Prot. Traian Bela cu au hotărât ruperea legăturilor cu Vaticanul și revenirea în sânul Bisericii Ortodoxe strămoșești.

Apelul îndreptat de această adunare către clerul și credincioșii greco-catolici este valoros nu numai prin conștiința răspunderii față de unitatea națională a poporului român, de care este străbătut, ci și prin spiritul ecumenic care se degajează din el, ca o prevestire a mișcării de reunire a creștinilor ce s-a declanșat la câțiva ani după aceea. Semnatarii apelului erau conștienți că mișcarea pe care o reprezentau răspunde spiritului general al mișcării ce se desemna în sânul creștinismului și spiritului general de înfrîngere între oameni.

Ar tînd că dezbinarea de la 1700 a fost produsă de condițiile economice și politice, că rora era supus poporul român și care azi nu mai există, *apelul* continuă: azi «când lumea întreagă luptă pentru apărarea păcii și pentru realizarea înfrîngirii între popoare, noi frații de aceeași obârșie nu putem sta dezbinați, luptînd în tabere opuse unii împotriva altora...

Reîntoarcerea noastră în unitatea Bisericii Ortodoxe Române – de care de-a lungul celor două veacuri și jumătate nu ne-am înstrăinat nici prin datinile noastre străbune, nici prin slujbele noastre religioase și nici prin credința noastră – este astăzi o sfântă datorie, nu numai că buni fii ai poporului nostru, ci și că următorii ai cuvîntului Mântuitorului Iisus Hristos, care prin graiul Evangheliei

ne îndeamn , ca «to i s fim una, precum i EL i Tat l Una sunt». «Întorcându-ne în sânul Bisericii Ortodoxe Române, de care vremelnic ne-am desp r it acum dou veacuri i jum tate, s avem cu to ii con tiin a împ cat c prin acest act istoric servim i vrerii lui Dumnezeu, care pe to i ne vrea s fim una, i interesele mari ale poporului nostru».

De fapt preo ii greco-catolici s-au dovedit c au pornit pe linia pe care se mi ca timpul, pe când episcopii greco-catolici au încremenit în pozi ia so iei lui Lot, pozi ie pe care o p r sesc azi tot mai largi cercuri din îns i Biserica Romano-Catolic .

La 3 octombrie membrii adun rii de la Cluj s-au prezentat Sfântului Sinod la Bucure ti, spre a aduce la cuno tin hot rârea ce au luat-o în numele celor aproape 500 de preo i greco-catolici.

Cu această ocazie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a inut în edin a Sfântului Sinod, o memorabil cuvântare: «...v m rturisim c tr im cea mai frumoas zi din via a noastr i a Bisericii noastre str mo e ti ... De mult v-am a teptat, de mult am n zuit cu inimile înfrigate s tr im această zi istoric ! Câ i ierarhi, câ i preo i, câ i credincio i ... n-au dorit s vad cu ochii lor o zi atât de m rea i atât de cople itoare pentru inima i cugetul nostru cre tinesc i românesc! i iat c Dumnezeu ne-a învrednicit s vibr m în aceste clipe într-o singur sim ire i într-o inim de iubirea de fra i i de o lege întru Hristos Domnul nostru». Prin împlinirea dorului str bunilor no tri, «prin revenirea voastr în sânul Bisericii dreptsl vitoare se pune o temelie nou nu numai la înt rirea Ortodoxiei noastre, dar i la înt rirea scumpei noastre patrii ... Când marea noastr familie româneasc nu este tulburat de neîn elegeri i dezbin ri, se cimenteaz temeliile p cii i mântuirii noastre a tuturor».

T lm cind sentimentul clerului i credincio ilor greco-catolici ce se întorceau la sânul Bisericii Ortodoxe str mo e ti, P. C. Prot. Traian Bela cu spunea : «...astă zi ne înfr im i ne unim pentru totdeauna», «pentru vecie».

O cuvântare vibrant de fericire a rostit Mitropolitul Nicolae B lan. El a spus între altele: Biserica ortodox a creat «acea admirabil i indestructibil unitate sufleteasc » pe care n-au reu it s-o sfarme nici cei 250 de ani de «separa ie formal », împus ei, de str ini i de uneltele lor. «Poporul apar in tor bisericii unite tr ie te i azi în aceea i credin a i în aceea i tradi ie de via religioas în care au tr it i înainta ii s i până la 1700 i în care tr ie te majoritatea covâr itoare a poporului nostru». De aceea reîntregirea bisericeasc nu întâmpin nici o greutate. «Dumnezeu ne-a dat această bucurie ast zi, învrednicindu-ne s tr im momentul mult a teptat de a vedea fra ii întorcându-se de bun voie i cu inima cald la sânul Bisericii noastre». Actul acesta este rodul luptelor celor ce «au murit de dorul acestui mare ideal... Precum avem o limb , a a se cade s ne închin m i la acelea i altare, ar tând cum credin a noastr a r mas una ca i c ma a necusut a lui Hristos, neputând fi rupt de du manii no tri». «V primim cu dragostea cea mai duioas a sufletelor noastre.

Să fiți asigurați de toată caldă noastră iubire frățească și vă simțiți în sânul Bisericii Ortodoxe ca la voi acasă. Căci ea este tot a noastră, ca și a noastră ».

Precum se vede, atât în cuvintele celor reveniți cât și în ale ierarhilor ortodocși s-a accentuat faptul că despărțirea a fost numai «formală», numai de «suprafață». Dar dacă e așa, nu erau motive încercarea de a menține o dezbinare de credință în sânul unui popor, când toți creștinii de azi se străduiesc să ajungă la unitate, chiar dacă nu sunt de aceeași nație și chiar dacă există între ei profunde deosebiri de credință?

După actul de la București, comitetul celor 38 de protopopi și preoți a pregătit adunarea de la Alba Iulia, din 21 octombrie 1948, în care s-a consfințit în mod solemn, printr-o largă participare de clerici credincioși greco-catolici, revenirea la sânul Bisericii strămoșești. Au participat peste 20.000 de credincioși, delegați ai tuturor parohiilor revenite și 1.150 de preoți, căci în cele 3 săptămâni la atâtă se urcase numărul preoților reveniți.

Adunarea a fost deschisă de P. C. Prot. Traian Belacu, care a subliniat ca evenimentul acesta «depește din punct de vedere spiritual toate evenimentele (bisericești) din ultimul sfert de veac». A vorbit apoi căranul Andrei Avram (Măjina, prot. Aiud, jud. Alba), arătând că nădejdea strămoșilor că prin unirea cu Roma papală vor obține o situație economică mai bună a fost o amăgire, căci «unirea ne-a adus numai ruperea fraților în două, pentru că împreună și putem fi mai ușor robi decât de către asupritorii noștri». Dar credincioșii români au rămas totdeauna una în credință și în viața lor religioasă.

În numele intelectualilor uniți, Prof. univ. Dr. Coriolan Târnuțiu a declarat: «Prin voia hotărâtă a marelui majoritar și a românilor greco-catolici actul unirii cu Biserica Romei de la 21 octombrie 1698 este astăzi, când se împlinesc 250 de ani de la semnarea lui, cu totul desființat. Urmașii acelor români care s-au despărțit atunci de Biserica strămoșească... s-au reîntors acum la sânul Bisericii Ortodoxe, refăcându-se cu aceasta mult dorita unitate spirituală și religioasă a poporului român». Acest lucru se datorează faptului că «marile mase ale poporului nu au în ele niciodată deosebirile care despărțeau pe uniți de ortodocși». Prof. Coriolan Târnuțiu declară în spiritul lui Samuil Micu, Petru Maior, Brănuțiu, că dezbinarea confesională între înșeși numai teologii de la Roma «rupă de Biserica Greco-Catolică și devota Bisericii române». Expresimând voia clerului și a credincioșilor greco-catolici reveniți, Prof. Coriolan Târnuțiu declară că el definitiv încheie paranteza dezbinării bisericești a poporului român: «Acum, prin voia clerului și a poporului greco-catolic, *capitolul unirii unei părți a românilor din Transilvania cu biserica Romei s-a încheiat pentru totdeauna*. Cu începerea din ziua de astăzi un nou capitol de viață ni se deschide: acela al consolidării noastre românești într-una și aceeași credință ortodoxă, în care s-a născut și a crescut întreg neamul românesc până acum două veacuri și jumătate».

Adunarea a aprobat apoi **Mo iunea**, în care, în numele tuturor românilor greco-catolici reveniți, se declară : «**rupem pentru totdeauna legăturile noastre, de orice fel, cu Vaticanul și cu Roma papală ; ne încorporăm cu toată ființa noastră în Biserica Ortodoxă Română , ale cărei învățături de credință și rânduieli canonice în alegem să le ascultăm**».

Mo iunea declară că această hotărâre este definitivă : «*De azi înainte toți românii suntem și vom rămâne pururea una în credința dreptăritoare, una în slujirea statutară a poporului nostru*».

O delegație a adunării a invitat apoi pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să vină în mijlocul ei și să facă parte din prezidiu.

În numele clerului și credincioșilor reveniți a vorbit P. C. Prot. Traian Bela cu, care a spus între altele: «Am hotărât refacerea unității religioase a poporului român, conștient că astăzi nici unul din motivele care au stat la baza unirii cu Biserica Romei nu mai stă în picioare. Am făcut acest lucru cu conștiința împăcată și cu încredințarea în un act salutar pentru poporul nostru și în același timp bineplăcut lui Dumnezeu». Astăzi «poporul român, rob al suferinței timp de două secole și jumătate pe malurile Tibrului, se întoarce ... din această captivitate babilonică , acasă la el, dând slavă și mulțumiri lui Dumnezeu în Biserica milenară strămoșilor și».

«Durerea sfântă a unității Bisericii ardelenice de acum 250 de ani este răsplată astăzi de bucuria reîntregirii ei». Căci pe când «actul unirii cu Roma ... a fost un act silit, un act smuls cu silnicie, cu amenințări și cu furtivele», «actul de reparare istorică , pe care l-am săvârșit acum, prin reîntoarcerea noastră în sânul Bisericii Ortodoxe, este un act liber». Actul acesta n-are numai o importanță bisericească , ci și una patriotică . Biserica Romei papală era străinătate de aspirațiile poporului român, pe când Biserica Ortodoxă Română «a fost întotdeauna alături de popor».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat glas, într-o altă ocazie, în lăudare a cuvântării, bucuriei de a primi la sânul Bisericii strămoșești pe fiii ei smulși de lângă ea. Ei au putut săvârși acest act cu încredințare pentru că au rămas totdeauna «ortodocși în fundul inimii». Acum s-au întors «și în formă la casa lor ortodoxă ».

Mitropolitul Nicolae Bălan declară: Mulțumesc lui Dumnezeu că m-a învrednicit să strădănesc «aceste clipe pe care cu dor le-am așteptat în toată viața mea, ca să ne îmbrăcăm unii pe alții, frații din cele două țări, nemai fiind între noi nimic care să ne despartă ». Dezbinarea religioasă «între inutul de două mâini al poporului nostru», «n-a putut prinde în sufletul neamului, ci ... a fost ceva cu totul de suprafață , a fost o firmă atârnată pe perețele -dinafar al bisericii unite». Ea n-a reușit «să rupă în două unitatea sufletului românesc». «De aceea, astăzi, când Dumnezeu, care conduce destinele popoarelor, a adus ceasul potrivit, frații noștri, siliți acum 250 de ani de vitregia împrejurărilor istorice să primească jugul apăsător al Romei, se întorc acasă într-o pornire cu

totul fireasc , de bun voie i bucuroas , mâna i de trebuin a sufleteasc , de dorul care niciodat nu i-a p r sit de a fi i la rug ciune la un loc cu to i fra ii lor».

Reîntrarea practic în comuniunea liturgic i de rug ciune a preo ilor i a credincio ilor reveni i cu preo ii i credincio ii ortodoc i s-a f cut pretutindeni într-o atmosfer de negr it bucurie i s rb toare, c reia i-au dat expresie sute de preo i i mii de credincio i în declara ii impresionante ⁴⁷⁰.

D m aici numai câteva din declara iile gr itoare ale unor credincio i reveni i. Credinciosul I. Moldovan-Mor reni, prot. Reghin, jud. Mure , declara: «Suntem mul umi i c Biserica noastr este condus de Patriarhul nostru din Bucure ti. Pot s spun c m simt mul umit când conducerea se face de la noi din ar , care (conducere) ne “îndeamn prin orice înv tur la pace i la înfr ire între popoare».

Credinciosul St. Com a-Toarcla declara: «Ast zi când într-adev r suntem una în credin , ne sim im bine ca fra ii, ne rug m împreun în aceea i biseric , la acela i Dumnezeu, mergem to i la un altar, suntem una cu cons tenii i rudeniiile noastre din sat în credin , una cum au fost i str mo ii no tri».

I. Tudor din Sadu-Sibiu, declara: «M simt mul umit suflete te, v zând unirea ce domne te între poporul acestei comune». Credincio ii din Bene ti, jud. Sibiu, declarau: «Acum nu mai zicem noi i voi, ci în unire mergând cu to ii când la o sfânt biseric , când la cealalt , ne împ rt im din acela i potir, cu trupul i sângele Mântuitorului i tr im în bun în elegere, a a cum au tr it str mo ii no tri înainte de 1700».

Credinciosul M. Tatu din Nucet-Sibiu declara: «La Biserica Ortodox ne sim im la noi acas i suntem ferici i, c ci copiii no tri nu se vor mai batjocori unii pe al ii, ci vor tr i în pace i bun în elegere, cl dind pacea i bun starea pe seama lor».

Credinciosul I. Bastea din Cincul (prot. F g ra , jud. Bra ov), declara: «unificarea a înt rit unitatea religioas a poporului nostru ... N-am schimbat nimic, nici credin a, nici rânduielile. Ceea ce simt e c suntem mai mul i». Credincio ii T. Blaca i S. Toader din Monor, jud. Bistri a-N s ud, declarau: «Ne bucur m c acum to i preo ii slujesc la acela i sfânt altar, c este foarte bine ca to i românii s aib o singur credin i to i popii români s slujeasc slujbe frumoase to i laolalt c tre Bunul Dumnezeu».

Dac toate ac iunile î i descop r deplin sensul lor în sfârșitul la care ajung, sfârșitul unia iei arat c ea a fost un accident trec tor, impus în mod silnic, în lunga istorie a poporului nostru. Ea nu s-a înscris ca o permanen în via a poporului nostru pentru c n-a prins r d cini în fiin a lui, ci a r mas la suprafa a acestei vie i, legat de împrejur ri trec toare, suportate de sil . De aceea era condamnat s dispar odat cu dispari ia acestor împrejur ri nefire ti.

⁴⁷⁰ O parte din aceste declara ii sunt reproduse în cartea *Biserica Ortodox Roman , una i aceea i în toate timpurile* a I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, Sibiu, 1968, p. 291 - 301.

Ea r mîne una din amintirile dureroase ale ac iunilor de asupraire a poporului nostru, a încerc rilor de dezmembrare i sl bire a lui, dar i o amintire a st ruin ei cu care poporul român a luptat împotriva ei i a inten iilor de dezmembrare cu care i-a fost impus .

Poporul român iese i din aceast experien cu încrederea sporit în puterea sa de rezisten i de persisten în mijlocul încerc rilor prin care i-a fost dat s treac .

III - PROBLEMA UNIATISMULUI ÎN PERSPECTIVA ECUMENIC

1. S-a f cut nu numai din latura ortodox , ci i din cea romano-catolic , afirma ia c , atunci când a aruncat anatema asupra Bisericii Ortodoxe la 1054, cardinalul Humbert a f cut o gre eal . Recent s-a procedat la repararea acestei gre eli.

Dar dac se recunoa te ca gre eal excomunicarea de la 1054, tot ca gre eal trebuie recunoscut i ac iunea întreprins în secolele al XVI-lea– al XVIII-lea de Biserica Romano-Catolic pentru a rupe de la sânul Bisericii Ortodoxe grupurile de credincio i constituite în a a-zisele Biserici unite. Arhiepiscopul unit melchit Elias Zoghby declar c într-adev r azi: «Biserica Roman i-a dat seama c a comis o gre eal (creând uniatismul) i c aceasta a fost un act antiecumenic»⁴⁷¹. Dar aceast recunoa tere ar trebui s se manifeste în declara ii limpezi i în acte corespunz toare, cum s-a procedat în chestiunea anatemei de la 1054. Aceasta ar înl tura efectiv cea mai important piedic din calea apropierii între cele dou Biserici. Ar fi un act care ar u ura revenirea real a lor la dialogul iubirii.

În ac iunea de creare a uniatismului, Biserica Romano-Catolic a pornit de la falsa convingere a cardinalului Humbert c Biserica Ortodox nu mai e o Biserice ce poate asigura mântuirea membrilor ei, c e o Biserice nedeplin . Dac aceast convingere a fost p r sita, socotim c este o inconsecven s fie regretat actul cardinalului Humbert – sau poate chiar ac iunea prin care s-a creat uniatismul – , dar s fie continuat ap rarea rezultatului acestei ac iuni.

Gestul cardinalului Humbert de la 1054 a primit o confirmare practic i desp r irea între cele dou Biserici, proclamat teoretic la acea dat , a devenit o realitate dureroas , o lupt pe teren de fiecare zi, prin crearea uniatismului. Acela i arhiepiscop melchit unit scrie: «Crearea Bisericilor unite adîncit i mai mult anul care separ Biserica Romei de Bisericile Ortodoxe de R s rit. Biserica Romei gîndea c ar putea cuceri în mod treptat întreaga Ortodoxie i ar face-o pe aceasta s intre în orbita sa prin convertiri individuale i colective. Ea a gre it inta pentru c a sem nat neîncrederea între ortodoc i i i-a pus în

⁴⁷¹ «Il regno», din 15 martie 1968, p. 99 –100.

gard »⁴⁷². Dovada e că până la începutul de creare a unia ismului, în secolul al XVI-lea, s-au făcut încercări de a se reface unitatea dintre cele două Biserici prin tratative. Dialogul a continuat până atunci. De atunci aceste încercări au încetat. Dialogul a încetat și locul lui l-a luat lupta: lupta de cucerire din partea Romei papale, lupta de apărare din partea Ortodoxiei⁴⁷³.

2. Greșala acțiunii de creare a uniatismului s-a văzut și în faptul că grupurile unite n-au putut fi înființate propriu-zis printr-un misionarism. Căci ce noutate în credință putea propovădui «misionarismul» catolic între ortodocși? Nimic altceva decât îndemnul de a recunoaște pe papa ca autoritate supremă. Dar aceasta nu era o chestiune de credință, care să atragă sufletele, ci o chestiune de jurisdicție pământească și de eventual oportunism lumesc. De fapt, toate disputele dintre uniți și ortodocși, odată cu crearea grupurilor unite, au fost nu dispute pe planul înalt al spiritualității, ci dispute din planul coborât al jurisdicției, prăgubind enorm viaa spirituală. Arhiepiscopul unit Zoghby declară că primatul papal a fost de o mie de ani încoace «un pretext de divizare» între creștini⁴⁷⁴.

Într-adevăr din cauza afirmării primatului s-a produs schisma de la 1054; din cauza refuzului unui dialog cu cei ce voiau o înnoire a Bisericii s-a produs divizarea creștinismului occidental în secolul al XVI-lea; din cauza primatului au fost desprinsite de la sânul Bisericii Ortodoxe grupurile unite. Și pe tot parcursul ultimului mileniu, cu cât aderenții centralismului roman au accentuat mai mult primatul, cu atât celelalte Biserici s-au fixat într-o mai mare opoziție, iar dialogul a devenit imposibil. Căci pe măsură ce Biserica Romano-Catolic urmărea atragerea celorlalți creștini în «staulul lui Petru», ceilalți își apărau libertatea. Unitatea se poate realiza și menține prin echilibru între opiniile liber manifestate, nu prin dictat. Așa s-a procedat în Biserica primară. E semnificativ că azi Biserica Romano-Catolic începând să renunțe la metoda dictatului, celelalte Biserici sunt bucuroase și ele să intre în relații cu ea.

Disputele în jurul primatului au devenit mai aprinse în acele regiuni creștine necatolice, unde au apărut agenții prozelitismului catolic și mai ales în regiunile ortodoxe unde acești agenți nu ofereau altceva creștinilor pe care voiau să-i atragă la uniatism decât primatul papal. Grupurile unite create între înepău în acele regiuni această dispută obsedantă, menținând lupta între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică și un nivel coborât de viaa spirituală, ceea ce se întâmpla mai puțin în regiunile catolice și ortodoxe centrale.

3. Propaganda pentru atragerea ortodocșilor sub jurisdicția papală, neputând oferi motivele pentru o mișcare spirituală spontană a maselor spre

⁴⁷² *Ibidem*.

⁴⁷³ Patriarhul melchit Maximos IV, *Voix de l'Église Melchite*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1962, p. 20.

⁴⁷⁴ *II Concilio Vaticano II, 3 sessione*, Bologna, 1964. Supliment la «Il Regno», nr. 9/1968, p. 91.

catolicism, a fost susținut cu promisiuni de avantaje lumesti. Conform mentalității clericaliste și medievale de atunci, s-a promis clerului ortodox din statele catolice, care va primi jurisdicția Romei papale, privilegiile egale cu ale clerului celorlalte Biserici recepte, dar poporului nimic. Cum în viaa religioasă a credincioșilor nu trebuia să se schimbe nimic, **acesta deocamdat nici nu trebuia să știe ceva despre această simplă trecere a lui prin ierarhi și preoți sub jurisdicția Romei**. El putea fi în elat cu conștiința împăcată, dat fiind convingerea catolică de atunci că omul poate fi mântuit fără voia și fără țierea lui. Clerul ortodox, aflat în situație de iobăgie în Imperiul habsburgic și în regatul polonez, a acceptat acest contract, primind și el asigurări că nu i se va cere nicicând o schimbare a credinței, ci numai o acceptare a jurisdicției papale. Privilegiile trebuia să le acorde împăratul Austriei sau regele Poloniei. Din crearea uniaticului cântărea atât Roma papală cât și statul habsburgic-austriac sau polonez: Roma papală își întindea stăpânirea peste alte grupuri creștine; împăratul Austriei își consolida stăpânirea atrăgând la religia sa un număr de cetățeni necatolici și rupând sufletele pe românii din Transilvania, aflat în cadrul imperiului, de românii din Principatele de la sudul și estul Carpaților. Aceleași scopuri le urmărea regele Poloniei prin punerea rutenilor și ucrainenilor sub jurisdicția Romei papale. **Uniatismul a fost astfel produsul unui dublu act politic: produsul unui act politic al Romei papale combinat cu un act politic al statului habsburgic austriac sau polonez.**

Dacă ne restrângem la poporul român, uniatismul a fost pentru el și o tentativă de dezmembrare națională, o perspectivă de deznaționalizare. Credincioșii ortodocși, observând curând ce se întâmpla, au refuzat să fie obiectul unei astfel de tranzacții. Atunci au intrat în acțiune generalii austrieci cu regimentele lor, la cererea iezuiților și a vîrfurilor clerului care a primit unirea. **Unia s-a impus astfel unei părți din popor prin mii de întemnițați, prin sute de martiri, prin încartiruri îndelungate de soldați în satele și casele recalcitrante, prin confiscarea vitelor și a tuturor bunurilor lor, prin alungarea lor din satele proprii prin peduri. Peste 300 de schituri ortodoxe au fost arse sau dărâmate de tunurile generalului austriac Bucow.**

4. Cum am spus, în Transilvania nu numai Ortodoxia a simțit uniatismul ca produsul unui act ostil din partea Bisericii Catolice, aliat cu statul habsburgic, ci și poporul român. Poporul a simțit că prin încercarea de a-l rupe de la Ortodoxie se intenționează nu numai desprinderea lui din unitatea cu frații din Principate și deznaționalizarea lui treptată, ci și privarea de «legea lui românească». Arhiepiscopul unit Zoghby spune și în privința aceasta: «Trebuie să înțelegem odată pentru totdeauna că, dacă fiecare Biserică vrea să fie guvernată de oameni de aici și, face aceasta nu din spirit de naționalism sau de ovinism, ci pentru binele mai mare al creștinismului. Trebuie să recunoaștem că o Biserică condusă, din apropiere sau din depărtare, de oameni pentru care

sunt strine tradițiile ei religioase, naționale și sociale, se vede puțin câte puțin în dezbrătura de tradițiile ei și termină prin a lua aspectul de străin în țara ei proprie»⁴⁷⁵.

Ortodoxia a înflorit în trecut, în zilele noastre și va înflori totdeauna unitatea creștină ca comuniune între Bisericile naționale autocefale identice în credință, nu ca un tot uniform dirijat de un centru străin Bisericii din fiecare țară, adeseori prin clerici străini, cum a făcut și mai face și azi Biserica Romano-Catolică, ce nu reușește să împăce naturalul național cu supranaturalul creștin. «Istoria uniatismului a furnizat exemple evidente despre aceasta», spune iarși Arhiepiscopul Zoghby. Iar în continuare tot el spune: «Biserica e catolică, adică universală, în măsura în care se adaptează ea însăși popoarelor și ia fața lor»⁴⁷⁶.

5. Forțat de persecuțiile cele mai crunte – egale cu cele din timpul împăraților romani – o parte din credincioșii români din Transilvania a acceptat în secolul al XVIII-lea jurisdicția Romei, dar a rezistat la toate încercările ulterioare de catolicizare, rămânând în comuniune bisericească și deci în Hristos cu tot poporul român. Numai exterior sau prin subordonarea sub primatul papal s-a desprins. Primatul papal a devenit semnul unic de dezbinare religioasă și națională. Uniții Zoghby, Patacsi și alții recunosc că fragmentele unite, silite să accepte jurisdicția Romei papale, n-au păstrat numai ritul ortodox, ci toată credința ortodoxă. Căci ortodocșii nu cunosc acea separare artificială între credință și rit pe care au creat-o teologii catolici⁴⁷⁷.

Ortodocșii și uniții au văzut deopotrivă în durata uniatismului ca desprindere artificială și forțată între frați, în dependența lui de un for bisericesc străin, în încercările unor ierarhi și cîlugări uniți, crescuți la Roma papală, de a catoliciza treptat Biserica unită, o amenințare crescând pentru unitatea națională. De aceea toți așteptau un moment favorabil pentru lepădarea uniației și pentru refacerea unității bisericești.

6. Acest moment i s-a oferit poporului român în 1948, după ce în 1918 își realizase unitatea politică și după aceea își consolidase deplin această unitate și libertate.

Actul de revenire a grupului unit din Transilvania în sânul Bisericii Ortodoxe s-a realizat în mod spontan și fără dificultăți, căci el n-a însemnat o schimbare în viața religioasă. Totul a rămas în practica vieții religioase cum a fost. Dacă în secolul al XVIII-lea acceptarea uniației deși nu însemnase nici ea decât o schimbare de jurisdicție, s-a făcut cu o hotărâre opoziție din partea credincioșilor ortodocși, pentru că acceptarea jurisdicției străine a papalității și ruperea de la sânul Bisericii strămoșești din unitatea bisericească

⁴⁷⁵ *Il primato e diventato un pretesto di divisioni, în Il Concilio Vaticano II...*, b. c., p. 91

⁴⁷⁶ *Ibidem*.

⁴⁷⁷ G. Patacsi, *Anciennes et nouvelles perspectives concernant les Eglises Orientales unies il Rome*, în «Irenikon», nr. 4/1968, p. 33 - 44.

cu fra ii lor de na ionalitate reprezenta în ochii poporului un pericol viitor pentru credin a i pentru na ionalitatea lor, acum revenirea însemna încetarea acelu pe-ricol i înf ptuirea unui act mult a teptat.

Pu inii fanatici catolicizan i din clerul unit superior care s-au v zut dintr-o dat lipsi i de orice aderen de credincio i nu s-au putut împ ca cu aceast r mânere a lor în v zduh⁴⁷⁸. Dar atitudinea de protest în care ei au persistat nu a reu it s trezeasc nici dup actul de la 1948 nici un ecou favorabil în fosta popula ie unit . Uniatismul în Transilvania este o problem definitiv lichidat .

7. Cu aceasta îns i via a a lichidat o gre eal a Bisericii Romano-Catolice din trecut i a netezit calea pentru apropierea din nou a celor dou Biserici.

Tot mai multe voci dintre uni i i catolici recunosc azi ca o condi ie sine qua non pentru apropierea dintre Biserica Ortodox i cea Catholic resorbirea grupurilor unite în Biserica Ortodox . Iezuitul unit G. Patacsi scrie: «De la cea de a treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: i de la cea de a treia Conferin Panortodox de la Rodos mul i ecumeni ti au în eles în mod special c nu numai «latinizarea» grupurilor unite constituie unul din obstacolele principale în calea apropierii Orientului i Occidentului cre tin, ci i – sau mai ales – r d cina profund , anume starea lor «separat », de ruptur în raport cu Bisericile Ortodoxe»⁴⁷⁹. Sau: «Acordul (între cele dou Biserici în problema unia iei) nu va putea evita problema reintegr rii viitoare a uni ilor (în Orto-doxie), care nu va întârzia de a se pune»⁴⁸⁰. Arhiepiscopul unit Zoghby spune la rândul s u: «Teoretic ar fi minunat dac uni ii s-ar supune chiar acum jurisdic iei ortodoxe. To i uni ii care sunt însufle i i de un spirit ecumenic progresist nu- i pot dori ceva mai bun»⁴⁸¹.

Până ce Roma papal va men ine grupurile uniate între popoarele ortodoxe, dialogul oferit de ea ortodoc ilor va fi supectat ca un mijloc pentru atragerea lor la o unire cu Roma papal dup chipul celei impuse uni ilor. Din acest punct de vedere a fost o gre eal i Decretul *Despre Bisericile Catolice orientale* care subordoneaz pe patriarhii orientali ai acestor Biserici scaunului papal i îndeamn pe uni i s lucreze între ortodoc i pentru unirea Bisericii Ortodoxe cu cea Romano-Catholic dup chipul unirii dintre aceste grupuri i Biserica Romano-Catholic . Pe drept cuvânt s-a spus, comentându-se acest Decret dat de Conciliul al II-lea de la Vatican: «In realitate Bisericile orientale unite r mân i dup Conciliu un simptom pentru structura ecleziologic a unui centralism universal care exclude unitatea într-o pluralitate de comunit i de

⁴⁷⁸ Acești fanatici catolicizanți din clerul superior, după revoluția masonică din 1989, au cerut reînființarea Bisericii unite, cerând pe seama ei “restitutio in integrum”. În realitate acești așa-zii uniți sunt de credință catolică.

⁴⁷⁹ *Ibidem*.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, p. 42.

⁴⁸¹ În «Oekumenisches Pressedients», nr. 4/1968.

Biserici și din acest motiv ortodocșii se văd și mai expuși pericolului prozelitismului»⁴⁸².

Nu ne arogăm dreptul să indicăm Bisericii Romano-Catolice metode după care ar putea să procedeze pentru a înlătura din calea apropierii între Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă piedica pe care o reprezintă uniatismul. Evoluția fericită care a început în sânul Bisericii Catolice și care sperăm că va duce la un rol deliberativ al «Sinodului episcopilor», având pe papa ca președinte, dar nu ca dictator, și concomitent cu aceasta la o autocefalie a Bisericilor Catolice naționale, va duce prin aceasta și la resorbirea grupurilor unite, care mai există, în Bisericile Ortodoxe autocefale⁴⁸³. Poate că înainte de aceea o revizuire a Decretului Despre *Bisericile catolice orientale* în sensul de a nu se mai cere patriarhilor lor nici o subordonare față de Roma, ci numai o comuniune cu episcopii catolici și cu papa ca primus inter pares între episcopii creștini, ar curăți drumul pentru unirea între Ortodoxie și Romano-Catolicism.

Dar drumul pentru resorbirea grupurilor unite, existente încă în Ortodoxie, poate să fie lung, cum spune într-un interviu Arhiepiscopul Zoghby⁴⁸⁴. Pe acest drum se pot pune încă probleme delicate Romei. Căci o chestiune de prestigiu o poate împiedica să dea șansa în alegerea acestor grupuri unite că nu o mai interesează înerea lor sub jurisdicția sa.

8. Asemenea probleme nu se mai pun Bisericii Romano-Catolice decât pentru fostele grupuri unite care s-au resorbit în Ortodoxie, între care este și cel român⁴⁸⁵. Viața însăși s-a înșirănat în cazul lor să rezolve aceste probleme. O întreținere a agitației în vederea resuscitării lor ar fi, mai mult decât Decretul Despre *Bisericile catolice orientale*, un test despre persistența Romei de a înalege ecumenismul ca o integrare a Bisericilor Ortodoxe în sânul ei, după chipul fragmentelor unite. O sporire a agitației în acest scop ar învenina din nou raporturile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, ar da cauza ecumenismului înapoi cu sute de ani, ar compromite definitiv ecumenismul contemporan.

Ni se cere azi tuturor să uităm trecutul de acte durabile ale unei Biserici împotriva alteia. Dar până când persistă uniația undeva, însăși existența ei în viață în amintire tot cortegiul de acte prin care ea a luat ființă. Iar o încercare de readucere în viață a uniației acolo unde a încetat să mai existe, nu numai că ar readuce în memorie actele prin care ea a luat ființă prima oară, ci ar prilejui noi acte de neprietenie.

⁴⁸² B. Sienczka, *Das Ostkirchendekret des zweiten Vatikanischen Konzils*, în «Okumenische Rundschau», 1966, Heft 4, p. 331 și 335.

⁴⁸³ *Cei 30 de ani care au trecut de la scrierea acestei lucrări arată că politica Vaticanului nu s-a schimbat. Astăzi intențiile Vaticanului sunt de cucerire a Bisericii Ortodoxe din interior, folosindu-se de elementele catolicizante pегătite zeci de ani în instituțiile de învățământ catolice. Bursierii de ieri sunt ierarhii și teologii «ortodocși» de astăzi care promovează politica catolicizantă chiar din interiorul Bisericii Ortodoxe.* (n. n.)

⁴⁸⁴ «Il regno», din 1 iulie 1969, p. 225.

⁴⁸⁵ *Astăzi se poate spune că uniatismul a rămas în continuare o problemă* (n.n.).

9. Se spune de c tre unii c ar trebui dat fiec rui ins posibilitatea s se declare în libertate pentru sau contra apartenen ei sale la uniatism.

Dar fostele mase unite care s-au resorbit în Ortodoxie au dat un r spus liber la această întrebare în momentul în care au renun at la unire, Propriu-zis ele au dat un r spus c voiesc s fie ortodoxe în tot trecutul în care i-au men inut credin a ortodox , cu toate c formal au fost inute cu sila sub jurisdic ia Romei. N-are nici un rost s li se pun din nou această întrebare. C ci aceasta ar deschide perspectiva ca această întrebare s li se pun iar i i iar i în viitor.

10. i pentru ce s-ar porni din nou o astfel de agita ie, care ne-ar readuce la timpurile de trist amintire din trecut? Pentru a arunca din nou o mic parte de oameni am gi i într-o stare de ambiguitate, sus inut cu alte motive decât cele de ordin religios? Nici o parte din credincio ii români nu pot p r si în fond Ortodoxia. Aceasta a dovedit-o în cursul unui îndelungat timp de domina ie papal i deci cu aceasta ar trebui s fie în clar cei ce sus in uniatismul.

Biserica Ortodox Român vede în agita ia pentru resuscitarea uniatiei o dezmin ire cu fapta a afirma iei din partea conduc torilor catolici c Biserica Ortodox i cea Romano-Catolic sunt surori i c Biserica Ortodox dispune de mijloacele necesare pentru mântuirea credincio ilor ei.

Ortodoxia româneasc socote te c numai prin renun area la uniatism s-ar începe s se pun în practic în mod sincer ceea ce scria acum câ iva ani Mons. Duprey, subsecretarul Secretariatului pentru Unitatea cre tinilor: «Dac Bisericile Ortodoxe sunt Biserici adev rate, prima problem a catolicismului nu trebuie s fie aceea de a «converti» pe ortodoc i, de a-i face s «între în Biseric », cum a fost cazul de multe ori în epoca în care acest adev r era obscur în con tiin a catolic , ci de a ajunge, printr-o colaborare f r interese, la actualizarea raporturilor de comuniune între cele dou Biserici surori ... pentru c Biserica Catolic i Biserica Ortodox sunt Biserici surori, pentru c este prezent în amândou Bisericile ansamblul mijloacelor de mântuire ... Nu mai este vorba de loc de a convinge pe credincio i de a trece de la o Biseric la alta, ci de a recunoa te i de a respecta pe episcopii lor ca pe adev ra ii p stori ai unei p r i a turmei încredin at lor de Hristos, de a c uta i de a g si împreun actele prin care trebuie s fie împlinite, de a înainta împreun în mod progresiv c tre deplin tatea comuniunii. Directiva ecumenic nr. 46 cere s fie evitat , în ceea ce prive te pe orientali, nu numai orice fel de prozelitism, ci i orice aparen de prozelitism»⁴⁸⁶.

Dac prozelitismul este în general condamnat azi de con tiin a cre tin ca o c dere din rela iile de fr ietate care trebuie s domneasc între cre tini, cu atât mai condamtabil este încercarea de creare sau de refacere a unor grupuri

⁴⁸⁶ *Le Decret sur raecumenisme*, în «Proche Orient Chretien», XVIII, (1968), p. 8 - 9.

unite, care reprezintă un prozelitism mai mult sau mai puţin camuflat în ochii credincioşilor ortodocşi.

11. Unica atitudine creştină ecumenică în problema uniatismului este suită dintr-o parte şi alta trecutului şi se renunţă la tendinţa de a menţine sau resuscita rezultatele lui; iar concomitent cu aceasta se înaintăm pe calea pregătirii unei uniuni între Biserica Ortodoxă şi Romano-Catolică, pe bază de iubire, spre o unitate pe care Ortodoxia o înţelege ca o comuniune între aceste Biserici şi între ierarhii lor, fără nici o excepţie, în condiţii de deplină egalitate. Această comuniune în iubire, ca adevărată unitate creştină, va fi şi mai profundă şi mai reală decât o unitate sub jurisdicţia exterioară a papei, chiar dacă ea va fi, cu toată varietatea, o unitate în primul rând în Hristos şi în iubire, după cum a spus Iohannes Hoeck, superiorul general al benedictinilor bavarezi, criticând Decretul despre *Bisericile Orientale catolice*: «O varietate în iubire oferă mai mult decât o unitate comandată: nu cuvântul «sub» (sub autoritate, sub potestate, sub moderamine) este cu adevărat catolic, ci cuvântul «cum»⁴⁸⁷.

12. Pentru realizarea climatului favorabil înaintării spre acea unitate a comuniunii, în care Bisericile Ortodoxe naţionale să nu aibă de suportat jurisdicţia nici unui for din afara lor, ar fi necesar ca Biserica Romano-Catolică să-şi însuşească judecata arhiepiscopului unitar. Zog-by: «Crearea Bisericilor unite a lărgit anul dintre Roma şi Bisericile Ortodoxe. Biserica Catolică de astăzi n-ar fi creată uniuni; ea şi-a dat seama că a comis o greşeală în crearea Bisericilor unite a fost un act antiecumenic ..., un act de ostilitate faţă de Ortodoxie. Au fost sustrăsi Ortodoxiei credincioşii şi organizaţi în Biserici separate în faţa celor ortodoxe. Urmând dispoziţiile Romei, uniunile au făcut convertiri între ortodocşi, au încercat să dispreţuiască Ortodoxia, să o combată şi să o slăbească ... A pune astăzi pe uniuni sub jurisdicţia ortodoxă ar fi un lucru minunat ... Acum când s-au stabilit contacte directe între Roma şi Ortodoxie, nu mai sunt necesari intermediari»⁴⁸⁸.

13. Uniaţia nu se deosebeşte de Ortodoxie în esenţă, când este sinceră şi ea în Biserica Romano-Catolică, decât prin recunoaşterea de către ea a primatului papal. În renunţarea de către Biserica Romano-Catolică la uniaţie, Ortodoxia ar avea o dovadă reală că Biserica Romano-Catolică merge spre o renunţare la primatul juridic şi la infailibilitatea papală şi deci spre posibilitatea unei comuniuni pe picior de egalitate între cele două Biserici. Primatul papal juridic: aceasta era iunea de a fi a uniaţiei. Atâta vreme cât există ea, este un semn că în catolicism continuă să se afirme primatul papal

⁴⁸⁷ La R. Slenczka, *art. cit.*, în rev. cit., p. 322.

⁴⁸⁸ *Problemi e possibilità delle chiese uniate sulla via dell'ecumenismo*, în «Il Regno-attualità», XIII (1968), nr. 155/6, p. 99 - 100.

jurisdic ional i deci unirea celor dou mari Biserici nu e posibil .

Deocamdat nu sunt semne c Vaticanul e dispus s renun e la acest primat. Dar sunt în catolicism multe alte for e care lucreaz pentru o încadrare a papei în colegiul episcopal, pentru o interpretare a primatului într-un real spirit colegial. C ci în direc ia aceasta se mi c spiritualitatea uman . i noi credem c aceste for e vor impune până la sfâr it voia lor i conducerii Bisericii Catolice.

Men ion m aici câteva glasuri de prestigiu ale teologiei catolice, care preg tesc acest viitor și înt resc n dejdile în el.

Revista catolic de limb german Herder-Korrespondenz, nr. 8 (august), 1971, p. 357, cere m suri mai substan iale chiar decât teologul catolic progresist Hans Küng pentru reformarea oficiului papal. Ea afirm c azi Biserica nu mai poate fi condus de o singur persoan . Papa nu trebuie numai sf tuit; el are nevoie de un organ de împreun decider e (ein Organ der Mitentscheidung). Acest organ ar trebui s fie sinodul episcopilor, care în acest scop ar trebui s fie permanent, s fie ales la scurte perioade de întreg episcopatul Bisericii i s fie supraordonat curiei.

Dar revista amintit crede c Biserica nu mai trebuie condus azi într-un mod prea centralist, nici m car în felul acesta sinodal-democratic. Azi se cere descentralizare, nu recentralizare. «Bisericile trebuie s devin independente pe regiuni, f r s renun e la comuniunea cu Roma. Exist în acest sens modele istorice, ca patriarhatele. Acestea nu trebuie, desigur, copiate, ci trebuie c utate de c tre to i împreun modele noi».

Acesta e modul ortodox de organizare. i el se dovede te a fi cel mai bun, cel mai adaptat realit ilor l sate de Dumnezeu prin crea ie. Cre tinismul readunat într-o singur Biseric nu poate fi condus de o singur persoan , nici de un organ central care s se ocupe cu toate am nuntele. Amploarea i complexitatea actual a cre tinismului dep esc ambele aceste organe de conducere. Fiecare unitate bisericeasc a unei ri, sau a unei na iuni trebuie l sat s se conduc de sine. Numai înv turile de credin disputate trebuie formulate de un organ reprezentativ al tuturor Bisericilor i numai directivele generale de organizare, de colaborare în problemele omenirii i de orientare spiritual trebuie s le decid acest organ, dup modelul sinoadelor ecumenice.

În sensul unei încadr ri a papei în colegiul episcopal se pronun i teologul catolic german Herbert Mühlen, care spune: «papa înc nu- i concepe oficiul s u în sensul colegial». La Vatican II s-a lansat principiul colegialit ii, «dar mai trebuie s se fac un drum în continuare, pân la o adev rat colegialitate a papei! În vederea acestui scop ar trebui discutat în mod serios, dac *oficiul cel unul al lui Petru, nu ar putea fi administrat de mai mul i în mod colegial*, pentru ca destinele Bisericii mondiale s nu depind de temperamentul, caracterul, preg tirea etc. a unui singur om ... în orice caz ast zi i în viitor este imposibil ca complexitatea culturii mondiale moderne s poat fi supraprivit de

un singur om. Ar trebui ca cel pu în sinoadele ordinare și extraordinare să nu mai fie convocate numai pentru a li se auzi părerea în mod neobligator, ci ar trebui să aibă puterea de a lua hotărâri definitive»⁴⁸⁹.

Același drept al sinodului episcopal de a lua decizii și de a nu fi numai un organ sfătuitor al papei, îl cere teologul maghiar Alexandru Gánoc: «Nu există o activitate «corporativă» a trupului fără cap, dar nici o activitate «capitală» a capului fără trup. Acest ideal al reciprocității nu se va atinge atât timp cât sinodul episcopilor va rămâne un organism pur sfătuitor, fără dreptul de decizie»⁴⁹⁰.

Am putea cita încă multe voci de teologi catolici în timpul acesta, care toate arată în ce direcție se mișcă deocamdat teologia și sperăm că în curând tot mai decisiv ierarhia Bisericii Catolice.

Un alt teolog catolic, E. Lanne, dacă e mai puțin curajos în ce privește reforma structurală a primatului papal, recunoaște totuși faptul că dacă Biserica Ortodoxă a păstrat integritatea credinței și a vieții în Hristos, fără papa, dând dovadă «că recunoașterea primatului roman, cum l-a învârtit Vatican I, nu este condiția sine qua non pentru viața credinței», deci pentru mântuire. De aceea «e necesar să se ia la cunoștință autonomia Bisericilor Ortodoxe și continuitatea tradiției ortodoxe de la Apostoli și Petri nu numai teoretic, ci și în comportarea practică»⁴⁹¹.

Timpul nostru a pus și pune tot mai mult în lumină chiar pentru creștinismul catolic faptul că înființarea uniunii a fost una din gravele erori ale Bisericii catolice, **din epoca când a înlocuit dragostea față de Biserica Ortodoxă cu pofta de stăpânire și când în acest scop s-a aliat în Europa centrală și de răsărit cu statele catolice dornice să deznaționalizeze populațiile lor subjugate**; că acțiunea de catolicizare continuă a uniunii a fost legată de perioada restaurării de după Napoleon, a Syllabusului, a Conciliului Vatican I, a condamnării modernismului. Epoca noastră ecumenistă a pus și pune tot mai mult în evidență faptul că menținerea uniunii este semnul puterii ce-o mai au în catolicism forțele conservatoare care vor să mențină în mentalitatea retrogradă din epoca acelor perioade și ca atare uniunea reprezintă piedica majoră în calea apropierii între Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă.

Am putea încheia cele înfățișate mai înainte cu următoarele concluzii⁴⁹²:

⁴⁸⁹ *Entsakralisierung*, Paderborn, Schönningh, 1971, p. 256 - 257.

⁴⁹⁰ *Wie kann die Kollegialität dem papstlichen Primat gegenüber aufgewertet werden?*, în «Concilium», Heft 4, p. 272.

⁴⁹¹ *In wie weit ist ein römisches Primat für die Ostkirchen unannehmbar?* în «Concilium», Heft IV, 1971, p. 237.

⁴⁹² Aceste concluzii împreună cu alte temeuri pentru renunțarea Bisericii Romano-Catolice la uniatism au fost prezentate la Consultația teologilor ortodocși învitată la invitația Comisiei «Credință și Constituție», la Canterbury, între 1 - 4 august 1969.

a) Noi simim tot încă problema uniaticismului se pune azi ca o problemă a sincerității ecumenice, a sincerității iubirii în raporturile dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.

Acum nu mai e vorba de uniaticism ca de un fenomen detașat, ci de soarta raporturilor dintre Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă, sau chiar de soarta ecumenismului. Pentru că de atitudine manifestată de factorii responsabili față de uniaticism va depinde viitorul ecumenismului.

În atitudinea din trecut față de uniaticism, există ceva comun, dacă rămânem pe planul subiectivității, nu al faptelor obiective. Acest ceva comun constă în faptul că fiecare Biserică înregistrează în legătură cu uniaticismul lipsa de iubire din partea celeilalte Biserici față de ea și din această pricină suferă; dar nu înregistrează faptul că ea însăși se comportă față de iubire față de cealaltă Biserică și nu suferă din această pricină. Ambele Biserici se obișnuiesc să trăiască fără iubire între ele. Desigur, responsabilitățile nu erau egale, chiar dacă lucrurile sunt privite pe acest plan subiectiv. Căci toată situația această s-a produs din inițiativa Bisericii Romano-Catolice de a crea și de a susține uniaticismul.

Azi Sfântul Duh a început să trezească în conștiința celor două Biserici sentimentul necesității iubirii reale. Fiecare din ele simte că Duhul Sfânt o silește să sufere nu numai din pricina constatării lipsei de iubire manifestată față de ea de către cealaltă Biserică, ci în același timp și nu mai poate suporta să se comporte față de iubire față de cealaltă Biserică. Dar dacă lipsa de iubire reală între Biserici era legată de existența uniaticismului, atunci apariția iubirii trebuie să se îmbine cu începutul micorării importanței uniaticismului în conștiința lor. Și cu aceasta am ajuns la o concluzie importantă: Dacă apariția și existența uniaticismului au fost asociate cu lipsa de iubire a celor două Biserici între ele, voința uneia din ele de a se decide azi pentru uniaticism ar reprezenta voința acestei Biserici de a continua trăirea în afara iubirii, de a se împotrivi iubirii. Credința noastră este azi că Duhul Sfânt obligă în mod hotărât la o decizie pentru iubire, ceea ce este incomparabil cu uniaticismul, care - ca stare care împiedică iubirea între Biserici - constituie un păcat împotriva Duhului Sfânt.

b) Existența uniaticismului implică lipsă de iubire, iar decizia pentru el o decizie împotriva iubirii și a Duhului Sfânt, pentru că uniaticismul constituie ipostasul viu al contestării unei Biserici de către altă Biserică și pentru că uniaticismul devine contestarea acțiunii evidente a Duhului Sfânt manifestate în viața celeilalte Biserici surori. Biserica Romano-Catolică, creând și conservând uniaticismul, contestă Bisericii Ortodoxe calitatea de a fi un organ adevărat al Sfântului Duh pentru mântuirea fiilor săi. Prozelitismul este în general un semn de contestare între Bisericile creștine și deci un semn al lipsei de iubire și s-ar putea chiar spune un semn care face imposibilă restaurarea iubirii între Biserici.

În interesul restaurării iubirii între cele două Biserici, Biserica Ortodoxă cere Bisericii Romano-Catolice ca acum, când acțiunea Duhului Sfânt în

favoarea iubirii este atât de evident, să aibă curajul spiritual și să treacă la atitudinea de recunoaștere a egalității ecleziale între Ortodoxie și Catholicism.

Restabilirea iubirii fraterne sincere în atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de Biserica Ortodoxă nu se poate împăca cu menținerea uniatismului, întrucât o astfel de iubire nu se poate împerechea cu contestarea, în consecință, pentru a demonstra iubirea fraterească sinceră nu este de ajuns din partea Bisericii Romano-Catolice să se oprească la declarații sau chiar la unele manifestări de bunăvoință, ca de pildă retrocedarea către Biserica Ortodoxă a moaștelor unor sfinți – sfinți care în cerul lor apar în Bisericii Ortodoxe, chiar dacă moaștele lor se odihnesc în bisericile catolice – , ci este nevoie ca Biserica Romano-Catolică să retrocedeze Bisericii mame sufletele credincioșilor care trăiesc pe pământ ca uniți dar care au rămas în credința lor ortodoxă. Numai acest act va pune capăt atitudinii de contestare și stării de separație vizibilă între cele două Biserici.

Între protestanți și ortodocși există diferențe cu mult mai mari decât între ortodocși și catolici. Dar ortodocșii și protestanții înaintea zilei de zi unii către alții, fiindcă nu există între ei un zid de desprindere cum există între Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă, ca semn al contestării, zidul reprezentat de uniatism. Într-adevăr, între Ortodoxie și Catholicism diferențele sunt relativ mici dar existența uniatismului, sau preocuparea de a-l resuscita sau de a-l crea, reprezintă nu numai un zid între cele două Biserici, ci și dovada existenței unui proiect de ofensivă din partea Bisericii Romano-Catolice împotriva Ortodoxiei, care produce o mișcare de apăsare din partea Bisericii Ortodoxe. Acest lucru paralizează orice mișcare de apropiere între cele două Biserici. Numai prin dispariția uniatismului, mișcarea de apropiere între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă ar începe și ar ajunge la înta ei, adică la unitate.

Se afirmă uneori că uniatismul este o realitate produsă de istorie și că atare nu mai poate dispărea chiar dacă Biserica Romano-Catolică ar voi aceasta.

De fapt însă uniatismul nu este o realitate religioasă prin el însuși, așa cum este Ortodoxia sau Catholicismul, sau Protestantismul. El este susținut de Catholicism și îndat ce Catholicismul i-ar refuza sprijinul, credincioșii uniți s-ar reîncadra în chip firesc în sinul Ortodoxiei de care aparțin în esență, **iar vîrfurile uniute s-ar încadra în catholicism, de care în, la rândul lor, în chip camuflat.**

Aadar uniatismul are o pseudo-existență, o existență aparentă.

Se afirmă de asemenea că uniatismul ar putea avea în viitor un rol de familiarizare a Catholicismului cu Ortodoxia, deci un rol de punte nu atât de la Ortodoxie la Catholicism, cât de la Catholicism la Ortodoxie, în realitate însă, cu mica excepție a unor reprezentanți ai uniatismului melchit, uniatismul, departe de-a încerca să facă Ortodoxia simpatice pentru Catholicism, a pusegri-o și o pusegrete din toate puterile, încât, departe de-a ajuta la apropierea Catholicismului de Ortodoxie, mai degrabă înveninează raporturile între cele

dou Biserici.

Se mai afirmă că uniatismul nu mai este asociat azi cu prozelitismul, în realitate însă, înănd seama de atitudinea de servilism exagerat față de Roma papală și de dispreț față de Ortodoxie a vârfurilor uniaste, uniatismul nu poate fi disociat de prozelitism și nu poate fi conceput fără rolul de înveninare a raporturilor dintre Biserica Ortodoxă și cea Catolică.

De aceea renunțarea definitiv și totală la uniatism constituie condiția sine qua non pentru restabilirea unor raporturi ecumenice de iubire între cele două Biserici. Acesta este un adevăr nu prea plăcut momentan pentru unii, dar este unicul adevăr ziditor pentru toți în perspectiva viitorului în această chestiune.

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA
incercare de dezbinare a poporului român
de
Pr. Prod. D. Staniloae

FOLOSITI TEXTUL DOAR DACA AVETI CERTITUDINEA CA ESTE CONFORM CU ORIGINALUL ROMANESC APARUT IN Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1973. PENTRU ACEASTA PROCURATIVĂ LUCRAREA DOAR DE LA PERSOANE DE INCREDERE CARE AU VERIFICAT INTEGRITATEA TEXTULUI, SAU DESCARCAȚI-O DE PE SITEUL

<http://www.angelfire.com/blues2/carti/>

Rugati-va pentru cei ce au trudit la realizarea
acestei versiuni digitale.

APOLOGETICUM
2003
